

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ KENTİN ÇEVRESEL KAPASİTE YÖNTEMİ İLE KORUNMASI - MARDİN ÖRNEĞİ

Elif GÜNDÜZ

DOKTORA TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Ocak - 2011

KONYA

Her Hakkı Saklıdır

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Elif GÜNDÜZ

31.01.2011

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TARİHİ KENTİN ÇEVRESEL KAPASİTE YÖNTEMİ İLE KORUNMASI – MARDİN ÖRNEĞİ

Elif GÜNDÜZ

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Rahmi ERDEM

2011, 306 Sayfa

Jüri
Yrd. Doç. Dr. Rahmi ERDEM
Prof. Dr. Aykut KARAMAN
Prof. Dr. Ahmet ALKAN
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ
Yrd. Doç. Dr. M. Çağlar MEŞHUR

Doktora tezi, Venedik ve Kudüs'ten sonra dünyanın yaşanabilir üçüncü kentsel sit alanı olan ve son zamanlarda turizm gelişmesiyle gündem oluşturan Mardin İli tarihi kent merkezinin sürdürülebilirliğini önemli ölçüde etkileyen kapasite sorunlarına, ölçülebilir ve tanımlayıcı göstergeler geliştirerek çözüm bulmaya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma, kentteki kültürel, mimari, sosyolojik alandaki konuların ara kesitlerinden oluştuğu için soyut ve somut kavramların bileşkesi durumundadır. Mardin tarihi kent merkezindeki turizm gelişmesi ve yaşam döngüsü içinde, yöre halkı ve kültürel mirasa konu olan alanların çevresel değerlerine etki eden unsurlar ve kapasite eşikleri araştırmanın çıkış noktasıdır.

Kente ilişkin, kent mekânın parçasını oluşturan ve bir araya geldiklerinde kent mekânını ortaya çıkaran kültürel miras değerleri Temel Değerler, UNESCO'nun dünya mirası misyonu içinde listeye alınma koşulları olarak tespit edilen kriterler ise Seçkin Evrensel Değerler (SED) olarak ele alınmıştır. Alana ilişkin yüksek önem derecesi gösteren kapasite sorunları belirlenmiş, birbirleri ile olan ilişkileri ve bağımlılıkları araştırılmıştır. Temel değerler ve tehditler birlikte değerlendirildiğinde sorunların çözümlenmesine yönelik kaygılar ortaya çıkmıştır. Temel Değerler ve Seçkin Evrensel Değerler açısından önemli sorun/tehdit oluşturdukları düşünülen sorunlara odaklı kapasite göstergeleri oluşturulmuştur. Turizm, bağlı gelişmeler ve çevresel özelliklerin önem derecesine göre, faktörlerin çakıştığı alanlarda, sistemin aşmaması gereken kapasite durumlarının belirlenmesine yardımcı olabilmek üzere, çevresel hasarın kabul edilemez olduğu üst sınırlara işaret eden, göstergeden göstergeye değişiklik oluşturan eşikler belirlenmiştir. Eşiklerin aşılmasını engelleyecek tedbirlerin alınmasının yanı sıra kültürel miras alanının uzun dönemli işletmesi için yararlı olabilecek veriler olan izleme ölçütleri elde edilmiştir. Uygulama ve yönetime ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel kapasite, kapasite göstergeleri, Mardin, tarihi kentler, turizm.

ABSTRACT

Ph.D THESIS

CONSERVATION OF THE HISTORIC CITY BY ENVIRONMENTAL CAPACITY METHODOLOGY- MARDİN SAMPLE

Elif GÜNDÜZ

THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF SELÇUK UNIVERSITY
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN URBAN AND REGIONAL PLANNING

Advisor: Assist. Prof. Dr. Rahmi ERDEM

2011, 306 Pages

Jury
Assist. Prof. Dr. Rahmi ERDEM
Prof. Dr. Aykut KARAMAN
Prof. Dr. Ahmet ALKAN
Assist. Prof. Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ
Assist. Prof. Dr. M. Çağlar MEŞHUR

The present doctoral dissertation has been elaborated in order to find solutions by devising measurable and defining indicators against the capacity problems extensively influencing the sustainability of the Mardin historical city center, which is the third habitable urban site of the world after Venice and Jerusalem and which builds an agenda with the recent development of tourism. Since the study consists of the intersections of the cultural, architectural and social issues in the city, it is a blend of the abstract and the concrete. The point of the departure of the study is the factors which have a bearing upon the environmental values of the sites and their capacity thresholds within the development of tourism in the Mardin historical city center and life cycle.

Cultural heritage values regarding the city and composing the city site are referred to as Key Values, and the criteria determined as the conditions to be included in the list in UNESCO's world heritage mission are called the Outstanding Universal Values. Capacity problems with the highest significance level were specified and their relations and dependence were investigated along with the definition of the key values concerning the site. When the primary values and threats are evaluated together, concerns regarding the solutions arose. The problems which were thought to be dangerous for the Primary Values and Outstanding Universal Values were identified and the Capacity Indicators were created. The thresholds varying between indicators and pointing at the high limits that indicate the extent to which environmental harm could not be accepted were specified in order to help the determining of the states of capacity which the system should not exceed, in accordance with the tourism, related developments and the importance of environmental features. Monitoring standards that can be useful in the management of cultural heritage areas as well as the precautions to prevent the exceeding of the thresholds were formed. Suggestions for implementation and management were developed.

Keywords: Capacity indicators, environmental capacity, historic cities, Mardin, tourism.

ÖNSÖZ

Bu tez kapsamında, tarihi kentsel çevrenin, belli değişim türlerine ve mekânın çıkarlarına, özelliğine, yapısına zarar vermeden gerçekleşen gelişmeye ev sahipliği yapabilme yeterliliği araştırılmıştır.

Mardin tarihi kent merkezi, UNESCO tarafından operasyonel kılavuzda tanımlanmış olan "halen yaşamın devam ettiği tarihi kentler" kategorisinde yer almaktadır. Dünya'da Venedik ve Kudüs'ten sonra üçüncü şehir olması özelliğiyle yabancı turistler tarafından talep görmektedir. Doğal yapı ile insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan taş mimarisinin benzersiz dini ve geleneksel yapılarını barındıran kent, bir ortaçağ kenti görünümüyle "kültürel peyzaj alanı" olarak Dünya Miras Listesine önerilmektedir. Bu zenginliğin turizm alanında en iyi şekilde değerlendirilmesi halinde ilin kalkınmasına ve ülke turizmine büyük katkı sağlayacağı kuşkusuzdur. Seçilen alan kültürel süreklilik ve sürdürülebilirlik bağlamında tarihi, kültürel ve kentsel dokusu açısından incelemeye değerdir.

"Turizm Kapsamında Kültürel Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesinde Bir Yöntem Önerisi" başlıklı doktora tez çalışmam boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Rahmi ERDEM'e, tez çalışması süresince değerli görüş ve tecrübelerinden yararlandığım hocalarım Prof. Dr. Aykut KARAMAN, Yrd. Doç. Dr. M. Çağlar MEŞHUR'a, çalışmamın her aşamasında bana güç veren ve desteğini her zaman hissettiren değerli çalışma arkadaşlarım Fadim YAVUZ ve Neslihan SERDAROĞLU SAĞ'a, yazım aşamasındaki desteğinden dolayı Dr. Ayla BOZDAĞ'a, ve çizimlerdeki desteklerinden dolayı Sinan LEVEND ve Emir İNCE'ye teşekkür ederim. Alan çalışmam sırasında her konuda destek sağlayan Mardin Valiliği, Mardin Belediyesi ve Mardin halkının katkıları yadsınamaz.

Eğitim hayatım boyunca olduğu gibi bu çalışma boyunca da bana gösterdikleri manevi destek ve anlayışları için sevgili annem ve babam Serpil -Arif ALICIOĞLUGİL, ablam ve eniştem Aliye - Ahmet ÇALIŞKAN'a teşekkür ederim.

Her konuda desteğini gördüğüm, hoşgörüsüne sığındığım sevgili eşim Ahmet Ziya GÜNDÜZ ve yaşam kaynaklarım, canım yavrularım Mert, İpek, en çok teşekkürü size borçluyum…

Elif GÜNDÜZ
KONYA-2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv

ABSTRACT v

ÖNSÖZ vi

İÇİNDEKİLER vii

SİMGELER VE KISALTMALAR ix

1. GİRİŞ 1

1.1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacının Belirlenmesi 2
1.2. Çalışmaya İlişkin Varsayımlar ve Hipotezler 5
1.3. Materyal 6
1.4. Çalışmanın Tanıtılması 7

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KÜLTÜREL MİRAS 10

2.1. Araştırma Yöntemine ve Kuramsal Temellere Yönelik Çalışmalar 10
2.2. Araştırma Alanına Yönelik Kaynaklar 19
2.3. Sürdürülebilir Turizm 21
2.4. Yeni Turizm Türleri 23
2.5. Turizm, Kültür ve Kent İlişkisi 24
2.5.1. Kültür ve ilişkilendirilen planlama politikaları 25
2.5.2. Kültürel Turizm 28
2.5.3. Kültürel Miras Kavramı 32
2.5.4. Tarihi Kentlerin Önemi 33
2.5.5. Dünya Mirası Kentler 35
2.5.6. Tarihi kentlerde sürdürülebilir turizm gelişimi ve turizmin yönetimi 40
2.6. Turizm Taşıma Kapasitesi 46
2.6.1. Taşıma kapasitesinin kökeni 48
2.6.2. Turizm taşıma kapasitesinin sorunları ve beklentiler 50
2.6.3. Turizm taşıma kapasitesinin boyutları ve bakış açıları 53
2.6.4. Alternatif kapasite belirleme çalışmaları 56
2.6.4.1. Rekreasyon fırsat çeşitliliği (ROS) 56
2.6.4.2. Kabul edilebilir değişim sınırları (LAC) 56
2.6.4.3. Ziyaretçi etki yönetimi (VIM) 59
2.6.4.4. Turizm optimizasyon yönetim modeli (TOMM) 62
2.6.4.5. Bileşenlerinin yönlendirdiği turizm taşıma kapasitesi modeli (TCCC). 63
2.6.5. Tarihsel kentlerde kapasite belirleme çalışmaları 64

3. ÇEVRESEL KAPASİTE YÖNTEMİ 70

3.1. Yöntem 70

4. ARAŞTIRMA ALANINA İLİŞKİN BİLGİLER, BULGULAR VE TARTIŞMA 77

4.1. Örnek Alan Seçimindeki Kriterler 77
4.2. Alanın Konumu ve Çevre ile İlişkileri 78
4.3. Tarihsel Kültürel Temel 80
4.3.1. Tarihsel Gelişimi 80
4.3.2. Tarihi değerler, tescilli yapılar, sit sınırları 84
4.4. Doğal, Fiziksel ve Çevresel Kaynaklar 85
4.4.1. Morfolojik etüt, eğim, topografya 85
4.4.2. Su, ekoloji, bitki varlığı 87
4.4.3. İklim 87
4.5. Sosyo-ekonomik oluşum, gelişme dinamikleri 87
4.5.1. Toplumsal yapı, kültürel ve folklorik değerler 88
4.5.2. Ekonomik özellikler 90
4.5.3. Yaşam kalitesi 90
4.6. Mekânsal yapı-yerleşme dokusunun mimari bileşenleri 92
4.6.1. Kale 92
4.6.2. Konut dokusu 95
4.6.3. Parsellerin oluşumu 102
4.6.4. Sokaklar 103
4.6.5. Açık alanlar 106
4.6.6. Geleneksel Ticaret Merkezi 107
4.6.7. Dini ve sosyal amaçlı yapılar 111
4.6.8. Sit Alanının Çevresel Değeri 113
4.6.9. Turizm talebi ve turist profili ve konaklama kapasitesi 117
4.6.10. Ulaşım olanakları 120
4.7. Mardin Kentsel Sit Alanında Koruma ve Turizme Yönelik Planlama Süreci 121
4.7.1. Koruma yaklaşımları 121
4.7.2. Turizm yaklaşımları 124
4.8. Alana ilişkin anahtar değerlerin tanımlanması 126
4.8.1. Sit alanının dokusu 128
4.8.2. Sit Alanının Karakteri 148
4.8.3. Sit Alanının Mekânsal Dizgisi 165
4.8.4. Yerli halkın sosyal dokusu, yaşam kalitesi ve sit alanının kullanımı ... 171
4.8.5. Doğal çevre 198

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER 199

6. KAYNAKLAR 208

EKLER 223

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

EBT:	Environmetally Based Approach to Tourism Planning (Bölgesel Turizm Gelişimi İçin Çevreye Duyarlı Planlama Modeli)
MODA:	Multiple Objective Decision Analysis (Çok Amaçlı Planlama Tekniği)
SWOT:	Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats (Güçlü yanlar, Zayıflıklar, Fırsatlar ve Tehditler)
UNWTO:	United Nations World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)
BM:	Birlemiş Milletler
EXPO:	Dünya Fuarları
ICOMOS:	International Council on Monuments and Sites
TK:	Taşıma Kapasitesi
ROS:	Recreation Opportunity Spectrum (Rekreasyon Fırsat Çeşitliliği)
LAC:	Limits of Acceptable Change (Kabul Edilebilir Değişim Sınırları)
VIM:	Visitor Impact Managemet (Ziyaretçi Etki Yönetimi)
TOMM:	Tourism Optimisation Model (Turizm Optimizasyon Yönetim Modeli)
TCCC:	Tourism Carrying Capacity Organized by Component (Bileşenlerinin Organize Ettiği Turizm Taşıma Kapasitesi Modeli)
SED:	Seçkin Evrensel Değerler
TOKİ:	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
İTÜ:	İstanbul Teknik Üniversitesi
SPSS:	Statistical Package for Social Sciences
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UTO:	Ulusal Turist Ofisi
OUV:	Outstanding Universal Values
GEEAYK:	Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu
UNDP:	United Nations Development Programme
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
MERDİNAR:	Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi
DKTVKBK:	Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
BMKP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı
ÇEKÜL:	Çevre Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
IPA:	Instrument for Pre-accession Assistance- Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
NNE:	Kuzey-Kuzeydoğu
SSW:	Güney-Güneybatı
vd. :	ve diğerleri
vb. :	ve benzeri
ve ark. :	ve arkadaşları

1. GİRİŞ

Dünya nüfusundaki artış, geçmişe oranla boş zamanı ve harcanabilir gelir düzeyleri artan kişilerin, iç ve dış turizme konusundaki zevk ve tercihlerinin değişme eğilimleri doğal ve kültürel alanlara olan talebi önemli ölçüde arttırmıştır. Günümüzde uluslararası turizm pazarının en hızlı büyüyen turizm türlerinin doğal ve kültürel turizm tabanlı olması da bu yargıyı güçlendirmektedir.

Turizm endüstrisi yerel ölçekten küresel ölçeğe kadar doğal sistemler ile etkileşim içindedir. Turizm endüstrisinin insan yapımı ve kültürel çevre kadar doğal kaynakların kalitesine bağımlılığı birçok endüstriden daha fazladır. Turizm bir yandan çevre kalitesinin devamının sağlanması sorumluluğunu üstlenirken, öte yandan büyümeye devam eden bir endüstri olarak kaynakların aşırı tüketilmesine ve kaçınılmaz olarak doğal çevrenin hasara uğratılmasına neden olabilecek bir potansiyele sahiptir (Goodall ve Stabler, 1997).

Kontrolsüz gelişme ile birlikte doğal ve kültürel kaynakların özelliklerinin bozulması sonuç olarak turizm talebinin azalmasına yol açmıştır (Saveriades, 2000). Bu konuda yoğun talep nedeniyle çekiciliğini kaybederek, kalabalık bir şehir halini alan Venedik gibi birçok örnek gösterilebilir. Yine turizmin dengesiz ve kontrolsüz gelişmesi nedeniyle Türkiye'nin Ege kıyılarındaki doğal çevrenin kalitesi hızlı bir şekilde bozulmuştur. Turizmin olumsuz etkileri ile ilgili örnekler açıkça görülmekle birlikte, özellikle olumlu ekonomik etkileri hala turizmin gelişmesini teşvik etmektedir. Uzun dönemde toplam faydaların toplam maliyetleri geçmesini sağlamak için turizmde sürdürülebilir bir gelişmeye ihtiyaç vardır (Nijkamp ve ark., 1992).

Sürdürülebilir kalkınmanın temelinde kaynakların korunmasından öte yenilenmesi ve geliştirilmesi yatmaktadır. Özellikle yenilenebilen kaynakların kendilerini yenileme sınırları aşılmadan kalkınmaya destek olabilmeleri, çevreyi koruyan kalkınma felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bir yandan doğal kaynakların korunması, diğer yandan toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi kalkınmanın temelini oluşturan ölçütler olmaktadır. Bu anlamda kalkınma amacıyla kaynakların kullanımında kapasitelerinin aşılmaması ve toplumun kalkınmadan pay alarak sürece katılması önemli kabuller olmaktadır.

Turizm olgusu artık sadece dinlenme ve eğlenme ögeleri üzerine kurulamamakta, insanların merak ve bilgilenme istekleri giderek ağır basmaktadır. Bunun sonucu, turizm/kültür ilişkilerinin artması ve yeni düzenlemelere gerek

duyulmasıdır. Ülkemizdeki koruma sektörünün en ciddi darboğazlarının başında parasal kaynak yetersizliği gelmektedir. Bu nedenle yeni "itici" güçler bulunması gerekmektedir. Turizm bu noktada önemli bir girdi olarak değerlendirilmek durumundadır.

Turizmde kültürel, doğal, sosyal ve tarih gibi olgular, birincil nitelikte çekim gücü yüksek odaklardır. Özellikle gelişmiş ülkelerde, doğal, tarihsel ve arkeolojik alanların korunarak, sürdürülebilirlik ilkesi kapsamında yeni kullanımlara açılmasına dönük planlama çalışmaları önem kazanmaktadır. Bu planlama arayışlarının, turizm odaklı kalkınma politikalarının gerek kültürel mirasın korunmasında gerekse bölgesel kalkınma üzerindeki etkileri göz önüne alınırsa, doğrudan ya da dolaylı olarak turizm politikaları üzerine odaklandığı söylenebilir. Tarihsel varlıkların içerdiği bu çekim gücü, ilginin toplumsallığa dönüşmesinden, başka bir deyişle toplumsal ilgiden kaynaklanmaktadır (Eralp, 1983). Ancak, ilginin toplumsallığa dönüştürülebilmesi için çarpıcı düzenlemeler yapmak gerekir.

1.1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacının Belirlenmesi

Tarihi alanlarda turizm işlevi ve kültürel mirasın farklı öncelikleri olması nedeniyle bunlar arasında dengenin sağlanması sürecinde sorunlar yaşanmaktadır. Bir mekânın çevresinin, belli değişim türlerine ve mekânın çıkarlarına, özelliğine, yapısına ya da alanına zarar vermeden gerçekleşen gelişmeye ev sahipliği yapabilme yeterliliği çevresel kapasite olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, mekâna özgü fiziksel doğasını, mekânın önemli özelliklerini, mekânın kendinden kaynaklanan hassasiyetini (doğasının ve ilgili değerlerinin anlaşılmasına bağlı olarak) ve belli değişim ve gelişim türlerine olan hassasiyetini yansıtacak şekilde kapsamlı olmalıdır (Anonymous, 1993; Anonymous 2006).

Çevresel Kapasite Çalışması, turizm gelişmesi sürecinde karamsar bir yaklaşımla kentte kültürel turizmin sermayesini oluşturan miras değerlerinin yitirilmesi sorunlarını ortaya koymak ve çözümsüzlüklere odaklanmaktansa, bu özellikli hassas alanların çevre kapasitesini aşacak boyutlardaki değişimini engellemek ve değişimin etkisini gözlemlemek için gereken yönetim planlarını düzenlemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada hedeflenen, sorunların uzun vadede gözlemlenmesini sağlayacak verilerin toplanması ve kentsel sit alanının işletme ve gelişmesine ilişkin kararları

gözlemlemektir. Bu şekilde, turizme konu olan kültürel mirasın uzun vadeli işletmesine yardımcı olacak yenilikçi bir yaklaşım sağlanacaktır.

Uluslar arası ve iç turizm açısından önemli bir odak noktası olan Mardin kentinde kültürel turizme bağlı yoğunlaşma ve bu sebeple kent dokusunda ortaya çıkabilecek sorunları saptamak, çevre kapasitesini aşacak boyutlardaki değişimi engellemek, olumlu değişikliklerin gerçekleşmesine izin vermek ve kentin ve dolayısıyla kültürel mirasa konu olan değerlerin korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlamak için yapılabilecekleri ortaya koymak bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Türkiye'de araştırma konusuna benzer yol gösterici, model bir uygulamaya ulaşılamaması ve literatür sayısındaki yetersizlikler araştırmayı sınırlandıran en önemli etkendir.

Kapasite, sözlük anlamıyla: "belirli bir şeyin içerebileceği miktar"; taşıma ise: "dayanma, karşılama" anlamına gelmektedir. Buna göre taşıma kapasitesi karşılama miktarı ya da dayanma miktarı olarak tanımlanabilir. Dünya turizm örgütü ise taşıma kapasitesini "bölgede ağırlanabilir turist sayısı" olarak tanımlamıştır (Simon ve ark., 2004). Taşıma kapasitesi, çevre koruma ve sürdürülebilir gelişme için temel kavramdır.

Turizm planlaması ve yönetiminde bir gereklilik olarak ifade edilen taşıma kapasitesi kavramı, turistik alana sağlayacağı muhtemel faydalara odaklıdır. Bu kavram bir sorun çözme süreci olarak değil, turizmin gelişme evrelerine (turizm yaşam dönemi) sürekli adapte edilecek şekilde önleyici, koruyucu ve ileriye dönük bir yaklaşım olarak görülmelidir. Uzun dönemde ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler nedeniyle çevrenin bozulmasını önlemek ve riski azaltmak, sorunlar ortaya çıktıktan sonra çözmeye çalışmaktan çok daha faydalı olacaktır. Bu bakımdan turizmin sürdürülebilir bir gelişme göstermesi için taşıma kapasitesi ve çevresel kaynakların yaşam döngüsü kavramlarının bir bütün olarak ele alınması gereklidir. Günümüz ve gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılaması bakımından turizmin gelişmesini sağlarken, çevrenin korunmasını da başarabilmek için bütünleştirici yaklaşım olarak önemli rol oynamaktadır (Çavuş, 2002).

Bu çerçevede, özellikle, kültürel miras varlığına sahip bölgelerde, turizm faaliyetlerinin kültürel ve ekolojik değerler üzerinde yoğun yapılaşma taleplerinden, ekolojik ortamların tahribine dek uzanan olumsuz etkilerinin önlenmesinde ya da azaltılmasında turizm politikaları, bölgesel kalkınmanın ötesinde kültürel mirasın korunmasında ve sürdürülmesinde de önemli bir planlama ve uygulama aracı olarak

gündeme gelmiştir. Bu noktada, öncelik ve gereksinimlerin hızla değiştiği küresel ortamda, Türkiye'nin sahip olduğu kültürel miras değerlerinin, gerek bölgesel kalkınma gerekse sürdürülebilirlik ilkesi açısından turizm sektörü eşliğinde değerlendirilmesine dönük planlama çalışmaları önem taşımaktadır. Konu ile ilgili mevcut potansiyelin dikkatli değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Kentleşmeyle gelen hızlı değişim sonucu, dünyanın bir ucundan diğerine birbirine benzer nitelik ve görünümde yapıların çoğalması, gerçek kültürel kimliğini korumaya çalışan her ülke için, tarihi çevre olgusunu giderek artan öneme getirmiştir. Geleneksel dokular, kendilerini yaratan geçmişin tanıkları olarak, günlük yaşama katılmakta ve kentsel çevreye özgün bir boyut katmaktadırlar.

Tarihi çevreler, yapıldıkları devirlerin kültürel yapısını, medeniyet seviyesini, yaşam biçimleri, duygu, düşünce, eğilim birikiminin anlatıldığı, ortak bir dil barındıran yerleşmelerdir. Kentlerin okunabilirliği ve algılanabilirliği açısından önemli bir yer tutan ve ortak bir dil taşıyan, bu nedenle tanıdık, bildik ortamlar olan tarihi çevrelerin hızlı, ancak olumsuz yöndeki değişimleri ile algılanabilirlikleri zorlaşmaktadır. Oysa bu çevreler geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran mekânlardır.

Bu çalışmada tarihi kentler, küçük ve orta ölçekli, belli bir dönemin, zamanla büyümesini yansıtan, yapılı dokulardan oluşmuş bir çekirdeğe sahip gelişme baskısı altında bulunan; yapılı dokusal özelliğiyle görsel ya da tarihsel merakı olan ulusal ve uluslar arası ziyaretçileri etkileyecek olan; tarihsel çağrışımların baskınlığıyla diğer alanlardan ayrılan kentsel alanları kapsamaktadır.

Söz konusu kentler için ihtiyaç olan, maruz kalabilecekleri sorunlara yönelik (genelde kullanılabilecek) düzenli bir yöntem tasarımıdır. Tarihsel çevreler, doğru değerlendirildiğinde yerel ekonomileri canlandırır, yeni iş alanları açar, vergi gelirlerini arttırır, yeni iş kolları açabilirler. Tarihsel koruma, artık salt turist parası çekecek bir çaba olmasının ötesinde, istenilen toplumu oluşturabilmenin bir aracı olarak da değerlendirilmektedir. Turizm gelişimine aniden maruz kalan, hızla yoğunlaşıp yaygınlaşan, değişen, sağlıksız büyüyüp yetersizleşen kentler bunu başaramaz. Bu kentler özgün kimliklerin ve zaman ve mekân içerisindeki okunabilirliklerini yitirir, zamanla tanımsız mekânlar bütününe dönüşür (Kiper 2006).

Tarihsel alanlara getirilecek turizm gelişim planlarının başlıca iki büyük yararı vardır. Birincisi, tarihsel yerleşmenin veya alanın özgün olduğunun vurgulanması; ikincisi, bu alanların eşsiz atmosferlerinin daha geniş bölgelere, kitlelere kanalize edilmesi ve bu yolla potansiyel olarak turizmin gelişimine yardımcı olacak faktörlerin

artmasıdır. Planlamanın hem mevcut olumsuzlukları düzeltici, hem de tarihsel, kültürel çevrede oluşabilecek olumsuz etkileri önleyebilecek nitelikte olması gerekmektedir (Özgüven, 1994).

Bu tez çalışması, kültür turizmine konu olan tarihsel alanlarda yaşanan ve yaşanabilecek, turizmin ve tarihi kentin sürdürülebilirliğini önemli ölçüde etkileyen kapasite sorunlarını ortaya koyarak; yönetim planı hazırlanması sürecinde, karşılaşılan ve karşılaşılabilecek sorunlara, alanın önemini arttıran yaratıcı çözümleri kent ve turizm planlama ilkeleri açısından ortaya koyabilmek için rehber oluşturmayı amaçlamaktadır.

Bu noktadan hareketle alt amaçlar;

—Tarihsel kültürel dokuya sahip, turizm potansiyeli taşıyan kentin kültürel turizm altyapısının, taleplerinin ortaya konması ve mevcut turizm politikalarının değerlendirilerek kalkınmaya araç olarak kültürel turizmin sağlayacağı açılımların araştırılması ve

—Turizm potansiyeline sahip tarihi kültürel kentlerin planlı ve sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi amacıyla, belli kullanım kapasitelerinin tespit edilerek değerlendirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Çalışmaya İlişkin Varsayımlar ve Hipotezler

Bilimsel araştırma yöntemi olarak kabul edilen, tümdengelim (deductive) yaklaşımı yöntem olarak kullanılmıştır. Tümdengelim yaklaşımı doğrultusunda konuya ilişkin genel yaklaşımlar ve bunlara ilişkin değerlendirmeler yapılmış, hipotez ve varsayımlar belirlenmiştir. Çalışmanın devamında ise, hipotezin test edilmesine yönelik (gerçekleme-verification) saha araştırması yapılmış ve önerilen model test edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle varsayımlar ortaya konulmuştur.

Çalışmanın **varsayımları** 6 başlık altında belirlenmiştir:

1. Tarihsel çevreler, sahip oldukları miras özelliklerini yaşam koşulları içinde etkin ve yeterli biçimde değerlendirilememektedir.

2. Tarihsel kentler, günümüz turizm anlayışı içerisinde turizm açısından önemli potansiyele sahip alanlardır.

3. Bu kentlerin, diğer tüm kentlerin de olduğu gibi koruma kullanma dengesini gözetecek şekilde planlanmaları bir zorunluluktur.

4. Plansız turizm gelişmesi bu kentlerin okunabilirliğini, algılanabilirliğini zorlaştırmakta, hatta uzun vadede yok etmektedir.

5. Çevresel kapasite kavramı, kültürel miras alanına sağlayacağı faydalara odaklıdır. Bu kavram bir sorun çözme süreci olarak değil, alanın turizm öncelikli gelişme evrelerine sürekli adapte edilecek şekilde önleyici, koruyucu ve ileriye dönük bir yaklaşım olarak görülmelidir.

6. Araştırmanın katılımcılarının tamamen tesadüfî ve yansız olarak seçilmesi sebebiyle katılımcıların tümünün anketi cevaplandırmada gönüllü olacakları, doğru ve samimi cevap verecekleri varsayılmaktadır.

Bu varsayımlardan yola çıkılarak belirlenen çalışmanın **hipotezi** ise;

1 Çevresel kapasite yaklaşımı tarihsel kentler planlanırken karar verme, yönetim, kontrol ve gelişim için kullanılabilecek en uygun yaklaşımdır.

2. Bu yaklaşımla, dağınık ve kısmi planlama önerileri engellenebilecek, bütüncül ve sistematik bir anlayış daha kolay sağlanabilecektir.

Çalışmanın bilimsel hedefi kentsel sit alanlarının korunmasında alan yönetimi kavramına altlık sağlayacak, koruma ve sürdürülebilirliği sağlayan çevresel kapasite modelini Türkiye'de kültürel turizm gelişimine ev sahipliği yapan bir kent üzerinde sürdürülebilir kent ilkeleri açısından irdelemek ve bu sayede gelecek çalışmalar için bir rehber niteliği oluşturmaktır.

1.3. Materyal

Bu çalışmanın ana materyalini Mardin kenti geleneksel dokusu oluşturmaktadır. Çalışma alanı sınırları olarak kentsel sit alanı sınırları seçilmiştir. Alanın toplam yüzölçümü 87 ha'dır.

Çalışmanın, planlama çalışmalarına ve araştırma sonuçlarına yön verecek değerlendirme aşamalarında kullanılan harita ve dokümanlar araştırma materyali olarak değerlendirilmiştir. Bunlar;

- Araştırma alanı olarak seçilen alana ilişkin daha önceden yapılmış tezler, araştırmalar, makaleler ve kitaplardan, konuyla ilgili internet taramaları sonucunda elde edilen veriler,
- Çeşitli üniversitelerin (Selçuk, Bilkent, Gazi, Boğaziçi, İTÜ) kütüphanelerinden konu ile ilgili daha önce yapılmış benzer çalışmalar ve literatürden elde edilen kaynaklar,
- Konu ile yakından ilgili kurum ve kuruluşların (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, YÖK,

Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, DPT, TÜİK) kütüphaneleri ve elektronik ortamda paylaştıkları verilerden elde edilen bilgiler,

- TOKİ, Kentsel Yenileme Birimi'nden elektronik ortamda elde edilen, araştırma alanına ilişkin analiz haritaları,
- Çalışma alanının tanımlanmasında ve var olan alan kullanımı verilerinin doğrulanmasında kullanılmak üzere alanda çekilmiş fotoğraf ve kamera görüntüleri,
- Alana ilişkin verilerin depolanması, işlenmesi ve değerlendirilmesine olanak sağlayan NetCad 5.0 çizim programı,
- Alana ilişkin verilerin depolanması, işlenmesi ve değerlendirilmesine olanak sağlayan ArcGis 9.0 yazılımı,
- Anket çalışmalarının değerlendirilmesine olanak sağlayan SPSS 15.0 (Statistical Package for Social Sciences) yazılımı ve
- Araştırma alanının tarihi, doğal kültürel varlıklarının tespiti ve bugünkü durumları ile ilgili olarak Mardin Belediye Başkanlığı, Mardin Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Basın-Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü, İmar Müdürlüğü ve alanda yaşayan halkla yapılan sözlü görüşmelerdir.

1.4. Çalışmanın Tanıtılması

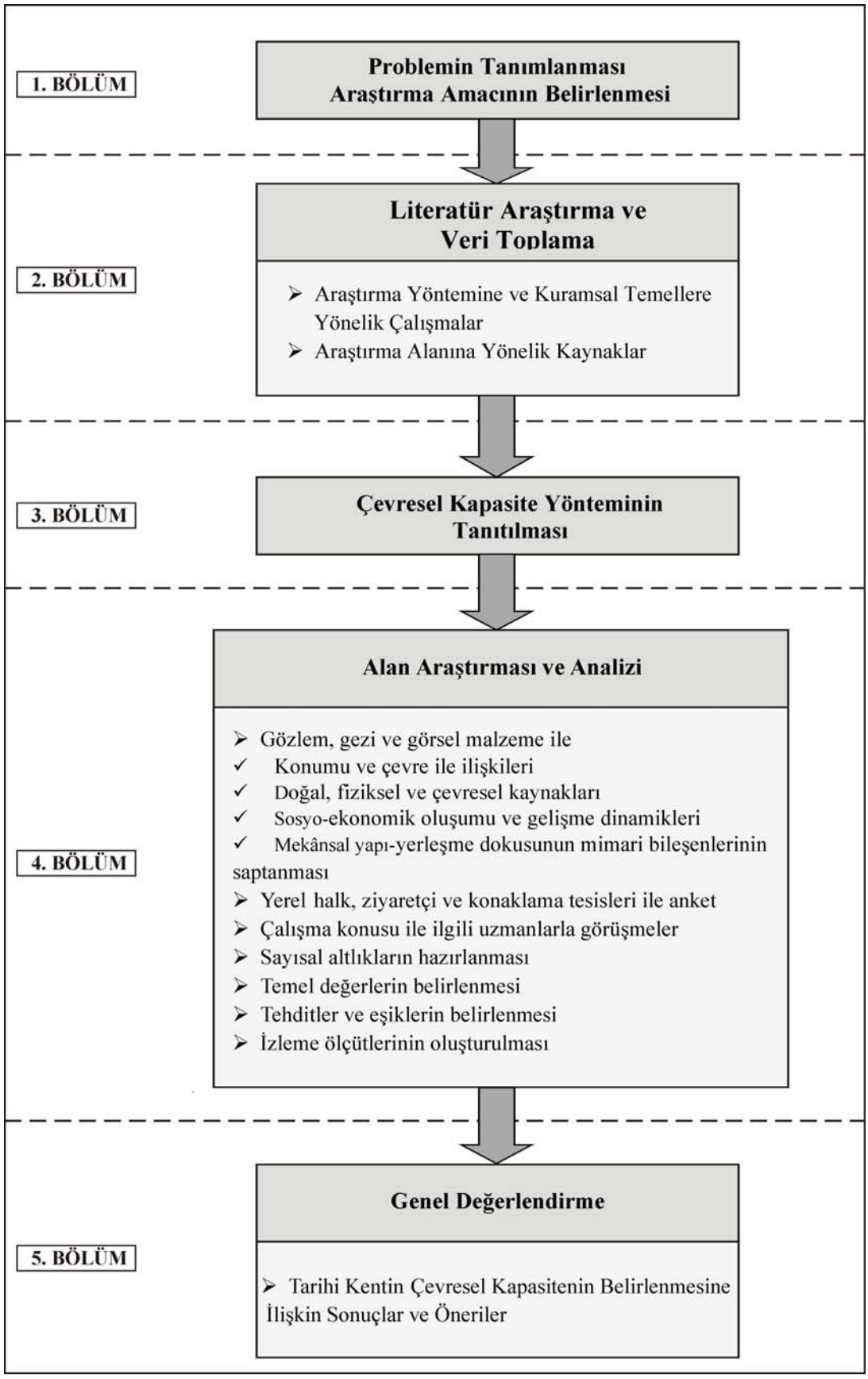
Çalışma temel olarak 5 bölümde ele alınmıştır. Giriş bölümünde, konuya ilişkin kavramsal bilgiler ortaya konmakta ve çalışmanın amacı, çalışma sürecinde yararlanılan kaynaklar ve izlenen yönteme ilişkin verilere yer verilmektedir.

İkinci bölümde, turizmin kavramının gelişimi, sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı ve turizmle ilişkisi, alternatif turizm türlerinin ortaya çıkışı kısaca açıklanarak, kültürel turizmin önemi belirtilmiştir. Kültür kavramı, ortak miras kavramı, Dünya Mirası Kentler küreselleşme sürecinde değişen turizm anlayışının mekâna yansıması, turizmin kaynak olarak kullandığı tarihsel kentlerin mevcut turizm politikaları karşısındaki maruz kalabilecekleri sorunlar açıklanmıştır. Turizmin olumsuz etkilerini düzenlemek üzere geliştirilen taşıma kapasitesi kavramı irdelenmiş ve tarihsel kentlere uyarlanabilirliği konusundaki çalışmalar araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde, tarihsel kentlerin turizm destekli gelişimleri sırasında çevresel kapasitelerinin belirlenmesi konusunda ortaya konulan yöntemin uygulanmasına yönelik açıklamalara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, kültürel turizm gelişimine konu olan Mardin kenti ele alınarak, çalışma alanının doğal, kültürel ve mekânsal özellikleri ile turizm gelişimi sırasında önemli sayılacak temel sorunlar ele alınmıştır. Yerli halka, ziyaretçilere yönelik uygulanan anket çalışmalarından elde edilen bulguların değerlendirilmesi ile yöntem çerçevesinde belirlenen kriterlere dayalı alan analizlerine yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, saha araştırmasında yapılan çalışmalara ilişkin sonuçlar ve öneriler değerlendirilmiştir.

Şekil 1. 1. Çalışmanın akış şeması

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE KÜLTÜREL MİRAS

Turizm, farklı bilim dallarında araştırmalara sürekli konu olmuştur. Bölge ekonomisine ve sosyal yaşamına, doğal çevresine olan etkileri, sürdürülebilirlik kavramı ve bölgenin taşıma kapasitesine yönelik araştırmalara literatürde sıkça rastlanmaktadır. Ancak bu katkılarla birlikte birtakım olumsuz etkileri olduğu da kabul edilmektedir.

Kaynak araştırması kısmı, araştırma yöntemine ve kuramsal temellere yönelik çalışmalar ve araştırma alanına yönelik çalışmalar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

2.1. Araştırma Yöntemine ve Kuramsal Temellere Yönelik Çalışmalar

Türk (2000), Doğal, Tarihsel ve Arkeolojik Alanların Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Göller Bölgesi Örneği isimli doktora tezi kapsamında Dowling'in "Bölgesel Turizm Gelişimi İçin Çevreye Duyarlı Planlama Modeli" (EBT)'nden tezin amaçları doğrultusunda yaralanılmıştır. Bu modelin temel amacı, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında, turizm amaçlı kullanımı düşünülen alanlarda çevre koruma, toplum refahı, turistlerin hoşnutluğu, ekonomik katkı sağlanması ve turizm çevre uyumluluğuna ulaşmaktır. Sözü edilen bu modelin uygulanması ile turizmle ilgili mevcut durum, beklentiler ve gelişmelerin yönü belirlenerek, seçilen alanlarda doğaya, tarihsel ve mimari değerlere uygun yörenin özgün sosyal yaşamını bozmayan turizm tür ya da türlerine karar verebilmek mümkün olmaktadır. Çalışma, Göller Bölgesi'nin tarihsel, doğal ve arkeolojik alanlarının, çok yoğun olan kıyı turizmine alternatif turizm olanakları olarak kullanılması gerekliliğinden yola çıkarak, bölgede son yıllarda artmakta olan turizm potansiyelinin planlı ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi ve turizmin bölge ekonomisine katkısını arttırmayı hedeflemiştir.

Gündüz (1998), Çevreye Duyarlı Sürdürülebilir Turizm Modeli isimli doktora tezinde, sürdürülebilirlik problemlerinin anlaşılabilmesi ve önlem alınabilmesi açısından çevresel etkilerin ölçülmesini öngörmüştür. Turizm ve çevre ilişkilerinin belirlenmesinde bir etki unsurunun varlığı (turizm etkinlikleri) ile bunlardan etkilenebilecek faktörlerin (doğal ve yapay çevre elemanları) bulunması, etkilerin belirlenmesinin karşılaştırma yoluyla yapılacak analizlere dayandırılmasını gerekli bularak bu çalışmada "Matris Yöntemi"ni benimsemiştir. Turizm etkinliklerinin çeşitliliği ile çevre elemanlarında değişik kategorilere ayrılabilmesi her iki grubun ayrı şekilde listelenmesini, karşılaştırmanın düzenliliği ve kolay anlaşılabilirliği açısından

zorunlu bulunmuştur. Fazla sayıda ve iki ana grup halinde bulunan faktörlerin karşılaştırılabilmelerine biçimsel olarak en uygun yöntem olduğundan çalışmada matris yöntemi benimsenmiştir.

Çakılcıoğlu (1996), Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Denemesi, Doğu Karadeniz /Trabzon İli Özelinde Bir İrdeleme konulu doktora tezinde turistik potansiyelin sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesine dünyadan örnekler verildikten sonra çalışmanın ana amacı olan sürdürülebilir turizme yönelik bir yöntem geliştirmiştir. Bu yöntem turizmin uygulanmasında araç olarak kullanılmıştır. Geliştirilen yönteme göre sürdürülebilir turizm süreci iki alt süreçten oluşmaktadır. Hazırlık ve uygulama süreci. Önerilen yöntem her iki aşamayı da kapsamaktadır. Sürdürülebilir turizm süreci içerisinde süreci oluşturan tüm bileşenlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin ve zamana bağlı olarak çıkması olası değişimlerin tam olarak ifade edilebilmesi amacı ile geliştirilmiştir. Zamana bağlı olası değişmeler, çeşitli noktalarda "Evet-Hayır" sorularına yanıt bulunarak değerlendirilmiştir. Yöntem, turizm açısından göreceli olarak az gelişmiş bölgeler için daha geçerlidir. Araştırmada, "Turizm Destek Hizmetleri"nin çok fazla olduğu bir bölgede turizm çeşitleri sürdürülebilir turizm tanımı içinde olsalar bile, destek hizmetlerinin gölgesinde kalacakları; destek hizmetlerinin fazlalığının bu yöntemin uygulanabilirliğini olanaksız kıldığı belirtilmektedir.

Gezici (1998), Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma Amacında Turizm Eylemlerinin Etkisi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir araştırma isimli doktora tezinde, önemli turizm varış ülkelerinin yaşadığı süreçleri ve sorunları, Türkiye açısından irdelemiş ve seçilen örnek alanlarda Turizm-Çevre ve Kalkınma ilişkisinin ortaya koyduğu model çerçevesinde, turizm bileşenleri içindeki gruplarca değerlendirilmesi ile sürdürülebilir turizm gelişme koşullarını sınamıştır. Kitle turizminin oluşturduğu sorunları saptamak ve bu alanlarda turizmin sürdürülebilirliği için gereken stratejileri belirleyebilmek için alan araştırmaları gerekli görülmüş ve Türkiye'de planlı gelişimi öngörülen önemli turizm alanları olarak, Antalya Turizm Bölgesinden Side, Kapadokya Bölgesinden Ürgüp karşılaştırmaya olanak verecek örnek alt bölgeler olarak seçilmiştir. Alan araştırması kapsamında anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın çevresel boyutu ve turizm kaynaklarının değerlendirilmesi aşamasında Dowling'in "Bölgesel Turizm Gelişimi İçin Çevreye Duyarlı Planlama Modeli" (EBT) ile ortaya koyduğu yöntemden tezin amaçları doğrultusunda yararlanılmıştır.

Ünal (1998), Planning and Policy Implications of Tourism's Local Economic Impacts Case Study of Çeşme, İzmir-Turizmin Yerel Ekonomik Etkilerinin Planlama ve Politikaya Yönelik Uygulamaları: Çeşme, İzmir Örneği isimli doktora tezinde, turizmin gelir ve işgücü açısından yerel ekonomiye katkılarını ortaya koymaktadır. Böylece politika üretmeye yönelik bilgi sağlanarak turizm sektörüne katkı sağlamayı amaçlamıştır. Çalışma, turizme farklı fakat oldukça önemli bir perspektiften bakmaktadır. Turizmin katkısını ölçmede "bölgesel turist gideri modeli ve çarpan analizi" kullanılmıştır. Temel veriler araştırmacı tarafından yapılmış olan konaklama tesislerini, turizme yönelik ticari işletmeleri, yabancı ziyaretçileri ve ikincil konut kullanıcılarını içeren anket sonuçlarından elde edilmiştir. Çalışmada B.H Archer (1972) tarafından geliştirilen formül kullanılmıştır.

Honggang (2001), Managing Side Effects of Cultural Tourism Development-The Case of Zhouzhuang, Kültürel Turizm Gelişmesinin Etkilerini Yönetmek, Zhouzhuang Örneği- isimli çalışmasında tarihi Zhouzhuang kasabasında (Çin) kültür turizminin sektörlere olan etkilerini sistem dinamikleri yaklaşımıyla incelemiştir. Kasabadaki turizm varlığının ve gelişiminin tarihçesini, sebeplerini ve turizm türünü araştırdıktan sonra turizmin yerel yaşantıya olan etkilerini analiz etmiştir. Uzun dönemde kültürel turizm gelişimi içerisinde zamansal gecikmeleri ve geri dönüşleri geliştirmek için Sistem Dinamikleri yaklaşımını benimsemiştir. Çalışmada dört ana noktanın turizm performansını etkilediği görülmektedir: Kültürel turizm gelişiminin tüm deseninin geridönüş (feedback) yapısıyla tanımlanabilmesi, kültürel değerlerin azalmasının yavaş bir süreç olması, turizm gelişme stratejilerinin uygulanması ve turizmin etkilerinin algılanması arasında uzun gecikmeler olması ve negatif geri dönüşlerin yönleneceği kamusal kapasitenin düşük olmasıdır. Çalışma kapsamında sosyal ve yönetimsel problemlerin karakteristiğini anlamak için geri dönüş analizleri yapılmıştır.

Stankey ve ark. (1985), The Limits of Acceptable Change (LAC) System for Wilderness Planning isimli çalışmasında 8 aşamalı bir Kabul Edilebilir Değişim Seviyesi yaklaşımı ortaya koymuştur. Alanın tanıtılması, olanakların tanıtılması, doğal ve kültürel kaynak göstergelerinin seçilmesi, doğal ve kültürel kaynakların incelenmesi, kaynakların standartlarının belirlenmesi, alternatif olanakların belirlenmesi, değerlendirme ve bir alternatifin seçilmesi, geliştirme ve izleme basamaklarından oluşmaktadır. Bu yaklaşımda, "alan için ne kadar kullanım fazla olur" sorusu yerine "ne tip doğal şartlar burada arzu edilmektedir?" sorusuna cevap aranmaktadır. Bu bağlamda

LAC'ın temeli, arzu edilen durumlara uygun kullanım seviyelerinin belirlenmesi esasına dayanmaktadır. Oluşturucularına göre klasik taşıma kapasitesi yöntemi, kullanım ile etki arasındaki ilişkinin net ve tahmin edilebilir olmasına engel olmaktadır. Bu noktada tercih edilen bir yaklaşım olarak konu ile ilgili araştırmalar da ortaya çıkmıştır (Lascurain, 1996).

Watson ve Kopachevsky (1996) taşıma kapasitesini, ekolojik-çevresel, fiziksel-tesis, toplumsal-algısal, ekonomik ve psikolojik şeklinde sınıflandırmıştır. Benzer şekilde pek çok bilim adamı da farklı sınıflandırmalarla taşıma kapasitesi tanımı yapmıştır. Tüm bunlar, yine de nispeten soyutlanmış olarak kapasiteye sadece tek bir açıdan bakma eğiliminde olmuşlar ve bu yüzden, bir sektörün ya da alanın ziyaretçi faaliyetini özümseme kabiliyeti belirlenebilirken, diğerleri sadece gelişigüzel bir onay almış ya da tamamen göz ardı edilmiştir.

Glasson ve ark. (1995), Towards Visitor Impact Management, Visitor Impacts, Carrying Capacity and Management Responses in Europe's Historic Towns and Cities-Avrupa'nın Tarihi Kasaba ve Kentlerinde Ziyaretçi Etkileri Yönetimine Doğru, Ziyaretçi Etkileri, Taşıma Kapasitesi ve Yönetim Cevapları isimli eserlerinde kullanım düzeyi ve etki (taşıma kapasitesinin temeli olan) arasında ölçülebilir ve tahmin edilebilir bir bağ oluşturmaya çalışmak yerine, bir faaliyetin alan üzerindeki etkisini saptamanın daha yararlı bir yaklaşım olabileceğini benimsemiştir. Belirli bir alanda kaynak ve sosyal şartları belirleyen ve zaman içerisinde bu şartları koruyacak işletme tekniklerini tanımlayan bir yaklaşımı "Kabul Edilebilir Değişim Sınırları" olarak benimsemişlerdir. Temellerini hangi dereceye kadar değişime katlanılabileceğine karar vermek; düzenli ve sistemli bir şekilde endüstriyi gözlemlemek ve bu "kalite standartlarının" aşılması durumunda ne tür eylemlerde bulunulacağına karar vermek oluşturmaktadır. Avrupa Tarihi kasaba ve kentlerindeki veri sağlama ve yönetim stratejileri arasındaki tezatlığı bulmaya yönelik olarak Ziyaretçi Etkileri ve Yönetimi konulu bir çalışma yapılmıştır. Çalışma tarihi kasaba ve kentteki artan ziyaretçi sayısı karşısında ne yapıldığı, turizmin kültürel miraslar üzerinde yaptığı etkiyi bulmayı hedeflemiştir. Turizm faaliyetinin deniz turizminden uzaklaştığı ve kültürel aktivitelerin daha ön planda olduğu varsayımından hareketle çalışma alanlarının, tarihsel çekiciliği ve kültürel mirası ile tanınmasını önemsemişlerdir. Tarihi kasaba ve şehirler, sadece hafta sonu molalarında seyahat edilen değil, ancak eş zamanlı olarak giderek artan çok merkezli seyahatlerin (ülkeler ve kıtalararası) bir parçası durumundadırlar. Bu sebeple kasaba ve kentler-tarihsel özelliği bulunan, kentlerin artan ziyaretçi baskısı ile karşı karşıya kalması

çalışmanın hareket noktalarından birisini oluşturmuştur. Seçilecek alanların popüler ya da gittikçe dikkat çeken bir turizm alanı olması ve kapasite sorunlarını kontrol etmek için kapasite sorunu olabilecek alanların seçilmesi önemsenmiştir.

Anonymous (1993), tarafından İngiltere'de Chester kenti için yapılan Environmental Capacity and Development in Historic Cities- Tarihi Kentlerde Gelişme ve Çevresel Kapasite isimli çalışma konu ile ilgili dikkate değer ilk çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu yöntemin esasını oluşturan temel unsurlar; bir şehirdeki farklı türdeki taşıma kapasitelerinin (fiziksel, ekolojik ve algısal kapasitelere yoğunlaşan) ve bunlarla etkileşimlerinin sınanması gerekliliği, kapasite üst sınırlarının belirlenmesi için teknik değerlendirme ve algılama çalışmalarını da içeren paralel çalışmaların kullanımı, kapasite ölçümlerini netleştirmenin bir yolu olarak gelecekteki faaliyet seviyeleri hakkında yapılan alternatif varsayımların sınanması, temel hususları aydınlatmak için mümkün olduğu ölçüde göstergelerin kullanılması olarak belirlenmiştir. Yöntem iki aşamalıdır: Birinci aşamada şehir için gerekli bağlam oluşturulmuş, şehrin mevcut durumu konusundaki fırsat ve endişelerin temel hususları belirlenmiş ve çevresel kapasitelerle ilgili ilk çıkarımlara ulaşılmıştır. İkinci aşamada çevresel kapasitelere karşılık olacak alternatif gelecek faaliyeti tahminleri, planlama aşamasında bir rehber rolü üstlenmesi açısından sınanmıştır. Yöntemde tarihi kentlerde karşılaşılabilecekler ve bunların muhtemel göstergeleri tespit edilmiştir. Şehrin dokusunu, karakterini ve aralarındaki etkileşimin kapasiteye bağlı bir gerilim oluşturan faaliyetlerini anlamayı gerektiren bir yaklaşım içermektedir. Bu anlayışı da paralel teknik ve algısal çalışmaları kullanarak sağlamaktadır.

Anonymous (2006), kapasite belirlemeye yönelik yapılan diğer bir çalışma olan Saltaire Dünya Mirası Alanı Çevresel Taşıma Kapasitesi Çalışmasını gerçekleştirmiştir. Chester için 1990'ların ortasında geliştirilen Tarihi Kentler Metodolojisi, genel yaklaşım açısından, bu araştırmaya en fazla kılavuzluk eden yöntem olmuştur. Saltaire için geliştirilen yöntem, kapasite göstergelerinden oluşturulan, sorunların saptanıp değerlendirildiği Seçkin Evrensel Değerlere (Outstanding Universal Values) bağlı olan Temel Değerleri belirlemeye bağlıdır. Araştırmanın genel amacı, sit alanının çevresel kapasitesini aşacak boyutlardaki değişimi engellemek ve değişimin etkisini gözlemlemek için gereken işletme planlarını düzene sokmanın yanı sıra, olumlu değişikliklerin gerçekleşmesine izin verecek bir yöntem sağlamak için Dünya Mirası Sit alanı ve çevresinde değişimin düzeyinin ve türünün anlaşılmasıdır. Araştırmanın gelişimi, aşamalı bir anket sürecini, inceleme ve saptamayı içermektedir. Araştırma, sit

alanının karşı karşıya olduğu kapasite sorunlarını belirleme ve sit alanının "Temel Değerleri"ne ilişkin bu sorunların (şimdi ya da gelecekte) sebep olduğu tehdidi saptama üzerinde yoğunlaşmıştır. Belirlenen sorunların birçoğu, kentin ziyaretçilere ya da yeni gelişme önerilerini karşılayabilme gibi belirli değişim ya da gelişme türlerinin yeterliliği ile ilgilidir. Bu "Kapasite Tehditleri" araştırmanın odağını oluşturmaktadır ve onlar için göstergeler oluşturulmuştur. Ayrıca, eşikler aşıldığında kapasite sorunlarının incelenmesini desteklemek için "Gözlemleme Önlemleri" oluşturulmuştur. Araştırmanın önemli çıkarımlarından birisi sayısal kapasite düzeylerinin oluşturulamayacağı olmuştur. Bu yüzden, araştırma bir dizi Kapasite Göstergesi üzerine kurulu olan bir "gözle ve yönet" yaklaşımı benimsemiştir. Bunlar, alanının Temel Değerleri açısından önemli bir tehdit oluşturdukları düşünülen sorunları ele almak için geliştirilmiştir. Bu göstergeler zamanla verilerde meydana gelen değişiklikleri ölçer ve eşikler aşıldığında harekete geçilmesini sağlar. Eşikler, güncel bilgiye göre, alanın çevre kapasitesinin aşılmasını engellemek için harekete geçilmesini gerektirecek durumları muhtemel olarak gösterecek düzeylerde oluşturulur. Bu eşikler yine de araştırma uygulandıkça zamanla değişime uğrayacaktır.

Newsome (2002), Tourism Optimization Management Model (TOMM)- Turizm Optimizasyon Yönetim Modeli isimli modelleme çalışmasında, yöneticilere, planlama sürecinde standartların ve göstergelerin seçiminde, optimal durumları tanımlamada, nedenleri ve uygun yönetim stratejilerini tanımlamada yol göstermiştir. "İlişki Tarifi" kapsamında, geçerli politikalar ve planlar, toplum değerleri, ürün karakteristikleri, gelişim unsurları, pazar eğilimleri ve fırsatları, konumlandırma ve markalama, bölgedeki turizm için alternatif senaryolar açıklanır. "İzleme Programı" ise bu modelin iskeleti gibidir. Bu basamakta optimal durumlar, göstergeler, kabul edilebilir kapsam ve kıyaslama işlemleri yapılır. Optimal durumlar ile kastedilen, planlamayı hazırlayanlar tarafından ortaklaşa yapılan çalışmalarda istenen ve başarılabilen durumlardır. Göstergeler, optimal durumları başarabilmek amacı ile her bir durum için ortaya konan göstergedir. Örneğin "yeşil alan" istenen optimal bir durum ise, ağaç sayıları ve çeşitliliği bir gösterge olabilir. Kabul edilebilir kapsam ile kastedilen ise, beklenen olumsuz durumlarla ilgili alt ve üst aralıktır.

Coccossis ve Mexa (2004), Bileşenlerinin Organize Ettiği Turizm Taşıma Kapasitesi (Tourism Carrying Capacity Organized by Component- TCCC) isimli çalışmalarında, turizm taşıma kapasitesine fayda sağlayacak pek çok gösterge kurgulamıştır. Pratik anlamda göstergeler, sınırların ve değişimlerin tespit edilmesi için

önemlidir. Turizmi ele aldıkları şekilde, göstergeleri de fiziksel–ekolojik, sosyo-kültürel ve politik-ekonomik göstergeler olarak sıralamışlardır. Çalışma kapsamında 9 aşamalı bir süreç belirlenmiştir.

Turizmi bir sistem olarak ele alarak, sistem analizi ile başlanmıştır. Sistemin fiziksel-ekolojik, sosyokültürel ve politik- ekonomik karakteristiklerinin analizi sürecin ilk aşamasıdır. İkinci aşamayı turizm gelişim analizi oluşturmaktadır. Üçüncü aşamada, her bileşene (fiziksel-ekolojik, sosyokültürel ve politik- ekonomik) göre turizm gelişiminin çıkarımlarının analizi yapılır. Bu analizde bileşenlerin çıkarımları, etkilerin tespit edilmesi, itici güçler ve sebepler ortaya koyulmaktadır. Dördüncü aşamada her bir bileşene göre ayrı ayrı tespit edilen etkilerin değerlendirmesi vardır. Beşinci aşamada her bir bileşen için turizm taşıma kapasitesinin tanımı yapılır. Altıncı aşamada, alternatif turizm kalkınma seçeneklerinin ve faaliyetlerin alternatif yönlerinin detaylandırılması vardır. Sistematik bir yaklaşımla yapılan analizlere göre detaylı bir program oluşturulur. Yedinci aşama, sisteme göre toplam taşıma kapasitesinin tanımı, sekizinci aşama, toplam taşıma kapasitesinin uygulanması, dokuzuncu ve son aşaması ise, izleme aşamasıdır.

Trousdale (1996), Sustainable Tourism Planning For A New Millenium: Multiple Objective Planning Techniques And Guimeras, Philipinnes Experience-Yeni Milenyumda Sürdürülebilir Turizm Planlama: Birden Çok Amaçlı Planlama Teknikleri ve Guimeras, Philipinnes Deneyimi konulu çalışmasında kırsal, kıyısal ve tarımsal özellik gösteren bir alanda kooperatiflerin desteği ile yerel halka sürdürülebilir kırsal gelişmeyi sağlamayı ve ekonomik faydayı hedeflemiştir. Çalışmada kullanılan yöntem Çok Amaçlı Planlama Tekniği (MODA) dir. Süreç beş temel aşamadan oluşmaktadır. Karar verme durumunu tanımlama, planlama bağlamını kurma, genel amaçları ortaya çıkarma, belirtilen amaçları başarmak için alternatifler oluşturma ve alternatifleri amaçlarla uygulamaktır.

Senes ve Toccolini (1998), Sustainable Land Use Planning In Protected Rural Areas In Italy- İtalya'da Korunan Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Arazi Kullanım Planlaması başlıklı çalışmalarında araştırma alanı olarak seçtikleri Parco del Serio (İtalya) bölgesindeki arazinin mevcut çevresel kaynaklarla ve ekolojik durağanlıkla ilişkisine bağlı kalınarak turizm ve rekreasyon aktivitelerine yönelik uygun alanların gelişimi için gerekli olan potansiyelleri ve kısıtları araştırmışlardır. Bu amaçla turizm için CBS teknolojisi de kullanılarak çevresel eşiklerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Mevcut kaynakların belirlenmesi ve değerlendirilmesi, geliştirilebilecek aktivitelerin

tanımlanması ve çeşitli aktivitelerin gelişmesi için uygun alanların tanımlanması safhalarından oluşan 3 aşamalı bir projedir. Turizm ve rekreasyon aktivitelerine uygun alanları belirlemek için matrisler oluşturulmuştur.

Mair ve ark. (2001), Planning for Growth? Re-thinking the Rural Tourism Opportunity- Büyüme İçin Planlama? Kırsal Turizm Olanaklarını Tekrar Düşünmek başlıklı çalışmalarında Ontario (Kanada) eyaletindeki kırsal turizm gelişimi ile ilgili sonuçları tanımlamayı amaçlamışlardır. Konuyla ilgili anket ve mülakatlar yapılmış, turizmin topluluklarına ne gibi faydalar getireceği sorusuna cevap aranmış, negatif etkileri çözmede turizm planlarının önemli bir adım olacağı belirtilmiştir. Plancıların turizm planlamasına daha entegre yaklaşımının nasıl olması gerektiği ve sürdürülebilir kırsal turizmin gerçekleşebilirliği-kontrolü için nelerin yapılabileceği irdelenmiştir.

Soykan (1999), Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim isimli çalışmasında Avrupa'daki bazı kırsal turizm uygulamalarından bahsetmektedir. Çalışmanın amacı, Türkiye'de turizm türlerinin çeşitlendirilmesi, turizmin alansal dağılımı ve kırsal kalkınmayı sağlaması sebebiyle kırsal turizmin tanıtılmasıdır.

Perales (2002), Rural Tourism in Spain- İspanya'da Kırsal Turizm isimli çalışmasında El Alto Palancia (İspanya) bölgesinde modern kırsal turistleri tanımlayan ve karakterize eden değişkenleri belirlemektedir. Demografik özellikleri, doğal ve kültürel alanların değerlerini ve hoşlandıkları aktivite tercihlerini belirleyecek bir anket çalışması yapmıştır. Çalışmada, bireysel davranış kararları ile ilgili geniş kapsamlı soruları içeren turizm alanlarında anketlerden elde edilecek veriler için uygulanan Logit Binomial Modeli kullanılmıştır.

Güngör (2003), Beyşehir İlçesi ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma başlıklı doktora tezinde; çalışma alanının neden seçildiğinin anlaşılması, alanın tanıtılması ve mevcut potansiyel verilerin ortaya konulabilmesine ilişkin SWOT analizi, Görsel Kalite Analizi, Reyting Analizi, Turizm Tesisleri Durum Analizleri yapılmıştır. Daha sonra çalışma alanında turizm ve rekreasyona yönelik, iklim potansiyeli, hidroloji potansiyeli, topografik yapı potansiyeli, kültürel ve tarihsel yapı potansiyeli 2x2 km'lik plankarelere ayrılarak ayrı ayrı hesaplanmış ve hepsinin toplamının aritmetik ortalaması peyzaj potansiyeli değerini oluşturmuştur. En son olarak, plankarelerin aldıkları değerlere göre turizm ve rekreasyona yönelik olan peyzaj potansiyelleri saptanmıştır.

Cengiz (2003), Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Kırsal Kalkınma Modeli Üzerine Bir Araştırma: Seben İlçesi (Bolu) Alpağut Köyü Örneği isimli doktora

tez çalışmasında kırsal alan, kalkınma ve kırsal kalkınma kavramlarını incelemiştir. Bu kavramlara yönelik olarak Alpağut köyü örneğinde alan kullanım alternatiflerinin seçimi ve değerlendirilmesini yapmak amacıyla köyün özelliklerine göre öncelikli alan kullanımlarını tespit etmiştir.

Coccossis ve Mexa (2002), Defining, Measuring And Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations- Avrupa Turizm Destinasyonlarında Taşıma Kapasitesini Tanımlamak, Ölçmek ve Geliştirmek isimli çalışmalarında, taşıma kapasitesinin yönetim aracı olduğu ve sayısal değer olmadığına ilişkin yaptıkları çalışmada kıyı şeritlerini, adaları, dağlık, kırsal, tarihi ve koruma alanlarını çalışma kapsamı içine almışlardır. Bu bölgelerin birbirinden farklı özelliklere sahip olmaları kapasite türleri açısından farklı yaklaşımların yapılmasını gerektirmiştir. Çalışmada rakamlar verilmemiş, limitler tespit edilmiştir.

Brylske ve Flumerfelt (2004), Assessing The Carrying Capacity Of MPAs: How Many Visitors Can Your MPA Hold?- Liman Koruma Alanlarında Taşıma Kapasitesinin Değerlendirilmesi: Liman Koruma Alanınız Kaç Ziyaretçi Alabilir? başlıklı çalışmada liman koruma alanlarının taşıma kapasitelerini değerlendirerek, bu alanların kaldırabileceği ziyaretçi sayısını tespit etmeye çalışmışlardır. 1992 de Dünya Turizm Örgütü ve uluslararası çevre programı tarafından geliştirilen formülle ziyaretçi taşıma kapasitesini hesaplamaya çalışmışlardır. Bu formül, taşıma kapasitesi = turist tarafından kullanılan alan/ortalama bireysel standarttır. Kabul edilebilir limitleri belirlerken, ziyaretçilere uygulanacak sınırlama ile turizm yatırımcılarını tatmin etmek arasında kalındığını belirtmişlerdir.

Mansfeld ve Jonas (2006), Evaluating The Socio-Cultural Carrying Capacity of Rural Tourism Communities: A "Value Stretch"-Kırsal Turizm Topluluklarının Sosyo-Kültürel Taşıma Kapasitelerinin Geliştirilmesi: Bir Değer Yayılması isimli çalışmalarında kırsal turizm alanlarındaki sosyo-kültürel taşıma kapasitesini değerlendirerek, turizmin etkilerini göz önüne alan kabul edilebilir değişiklikler üzerinde durmuşlardır.

Manning ve ark. (2005), Research to Support Management of Visitor Carrying Capacity of Boston Harbor Islands – Boston Harbor Adalarında Ziyaretçi Taşıma Kapasitesi ve Yönetiminin Desteklenmesi için Araştırma konulu çalışmalarında Boston Harbor Islands parkı için ziyaretçi taşıma kapasitesi çalışmasını yapmışlardır. Çalışmada ilk önce rekreasyonla ilgili kaynaklar incelenmiş, sonra kullanıma açık olan alanları ziyaret edenler araştırılmıştır. Sonuçta ziyaretçi taşıma kapasitesi planlaması,

parkın doğal kaynaklarının ve ziyaretçi deneyimlerinin kalitesi için birtakım standartlar elde edilmiştir.

Dall ve ark. (2005), Social Carrying Capacity of Mass Tourist Sites: Theoretical And Practical Issues About Its Measurement- Kalabalık turizm alanlarında Sosyal Taşıma Kapasitesi: Ölçümlerinde Teorik ve Pratik Faktörler isimli çalışmalarında kitle turizmi açısından sosyal taşıma kapasitesini incelemişlerdir. Teorik ve pratik olarak iki aşamalı uygulamadan oluşan çalışmada kalabalık etkisinin hem turistler hem de yöre halkı tarafından algılanışı üzerinde durmuşlar, kalabalıklığın toleransının yerel halk için turistlere göre daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir.

Thomas ve ark. (2005), Tourist Carrying Capacity Measures: Crowding Syndrome in the Caribbean- Turist Taşıma Kapasitesi Ölçümleri: Karayiplerde Kalabalık Sendromu başlıklı çalışmalarında, Karayipler'de kalabalık sendromunu ortaya koyabilmek amacıyla turist taşıma kapasitesinin ölçümü çalışmasını yapmış, özellikle bölgedeki yaşam döngüsüne kalabalığın etkisi üzerinde durmuşlardır. Karayipler'in çekiciliğinin potansiyel turistlerin gözünden kalabalıklık nedeniyle düştüğünü belirtmişlerdir.

2.2. Araştırma Alanına Yönelik Kaynaklar

Alioğlu (1989), Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme isimli doktora tezinde, Mardin'in tarihsel süreçte şehir dokusunu oluşturan öğeleri ayrıntılı bir şekilde ele alarak, mekânsal gelişimleri etkileyen faktörler ve kent dokusu konusunda geniş bilgiler vermektedir. Geleneksel Mardin evlerinin topografya ilişkisi ile değerlendirilmesi, tasarım biçimi, cephe düzenlemesi, yapım teknolojisi ve malzeme açısından ele alınan en detaylı çalışma olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Karagülle (2009), Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği isimli doktora tezinde, Mardin'de yerel veriler temel alınarak inşa edilmiş olan geleneksel konutlar ile son dönemde yapılmış yeni konutları karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirerek her iki konut türünde yerel veri kullanımının konutların performansına etkisini saptamayı amaçlamıştır. Alan çalışmasında, doğal ve kültürel verilerle oluşan geleneksel konut, yürürlükteki imar mevzuatı ile şekillenen yeni konut ile belirli parametrelere göre karşılaştırılmıştır. Eski ve yeni konutun karşılaştırmasındaki bulgular özetlenerek, Mardin'de yerel veriler kullanılmak suretiyle konut kullanıcısının yaşam biçimine, kültürel değerlerine, bölgenin iklim koşullarına,

topografyasına uyumlu konutların ve kentsel dokunun oluşturulması için tavsiyelere de yer verilmiştir.

Sarı (2007), Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık isimli doktora tezinde, kültür, kimlik ve politika arasındaki bağlantıların niteliği, kültürlerarası iletişim ve ilişkilere Mardin kenti özelinde odaklanarak incelenmeye çalışmıştır. Çalışmanın temel sorusu, kültürün nasıl politize olduğu ve kültürel kimliğin nasıl inşa edildiğidir. Bu çerçevede, farklı etnik kimliklerin bir arada yaşadığı çok kültürlü bir kent olan Mardin'de etnografik bir alan araştırması yapılmış, kültürel toplulukların iletişim etnografileri ve kültür söylemleri hakkında niteliksel veri oluşturulmuştur. Mardin kent merkezinde Sünni Müslüman Arap, Kürt, Türk, Ortodoks ve Katolik Hıristiyan Süryani, Keldani, Ermeni etnik kimliğine sahip kişilerin olduğundan hareketle, bu kültürel kimliklere atfedilen özelliklerin, güç/iktidar ilişkilerinin etkisi altında olması oranında politik bir mücadelenin konusu olduğu üzerinde durulmaktadır. Tezin bulgu ve sonuçlarına göre kültürel ayrımlar, hem kültürlerarasındaki sınırı çizmekte, bir yandan da kültürel kimliği, içeriden ve dışarıda bırakılan kültürel özellikler aracılığıyla kurmaktadır.

Tural (2009), Mardin Geleneksel Yerleşim Dokusunun Kentsel Dış Mekân Kullanımları Bağlamında İncelenmesi isimli yüksek lisans tezinde, kentsel ölçekte mekân, kentsel dış mekân, kamusal ve özel mekânlar ve bu mekânlar arasındaki ilişkileri irdeleyerek, kent morfolojisi bağlamında Tarihi Mardin yerleşim dokusunun hangi yöntemlerle okunabileceği ve Mardin sokaklarının form analizi üzerine çıkarsamalarda bulunmuştur.

Karaman (2001), Defining the Regional Identity: Conceptual Parameter of Urban Morphology- Bölgesel Kimliği Tanımlamak: Kent Morfolojisinin Kavramsal Parametreleri- isimli çalışmasında kentlerin morfolojik özünü "genius loci" kavramı açısından analiz etmek için bir yöntem geliştirilmesi konusunda çalışmıştır. Mardin kenti, morfoloji, topoloji ve tipoloji kavramları yardımı ile analiz edilmiştir.

Davutoğlu (2008), Değişen Yerleşim Alanlarına Göre Kent Bilinci: Mardin Örneği isimli yüksek lisans tezinde, değişen yerleşim alanlarına göre kent bilincinin boyutlarını ölçmeyi hedeflemiştir. Çalışmada kentlileşme ile ilgili olarak; cinsiyet, yaş, medeni durum, evlenme biçimi, aile büyüklüğü, doğum yeri, meslek, gelir, konut durumu, eğitim, sağlık, kültür, tüketim alışkanlıkları, örgütlerle ilişkiler, kitle iletişimde açıklık ve boş zamanlarını değerlendirme gibi çok sayıda değişken analiz edilmiştir.

Yapılan araştırmanın sonucunda Mardin ilinde yaşayanların kentlileşme düzeyleri, yaşadıkları bölgelerle ilişkili olarak farklı çıkmıştır.

Özbek (2004), Gelenekselden Türeyen Çağdaş Mardin Konut Yerleşimi isimli yüksek lisans tezinde, mimari dilin nasıl tanımlandığı, mimari dili çözümlemenin, geleneksel mimari çevrede yeni bir tasarım üretmenin nasıl mümkün olabileceği üzerinde durarak, Mardin'de çağdaş konut tasarımında alternatifler üretmek için informel biçim gramerlerinin kullandığı metottan yararlanmıştır. Alioğlu (1989)'nun araştırmasında incelemiş olduğu evlerin arasından 20 Mardin evinin krokileri, biçim gramerleri incelenmek üzere seçilmiş, mimari bileşenlerin bir araya geliş kuralları ve kısıtlayıcılar şekil ilişkileri ile ifade edilmiştir. İşlev yitiren veya değiştiren mekânların tasarlanan yeni konutlarda çağdaş mekânlara dönüştürülmesi önerilmiş, biçim kuralları yeni mekân kurguları için uygulanmıştır. Çalışma kapsamında bitmiş bir tasarım elde etmeye odaklanılmamış, tasarım yönteminin ve alternatiflerinin geliştirilmesinde izlenecek adımlar araştırılmıştır.

Günal (2006), Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları isimli doktora tezinde, Mardin ilindeki kültür turizminin temelini oluşturan çekicilikleri ve bu çekiciliklerin günümüzün değişen turizm anlayışına göre turistlere sunum olanaklarını araştırmaktadır. Dünya ve Türk turizminin kısa bir analizi yapıldıktan sonra, öncelikle araştırma sahasındaki mevcut kültürel çekiciliklerin tarihsel kaynağı üzerinde durulmuştur. Tezin ana yapısını oluşturan kültürel arz bölümünde ise, etnik/dini çekicilikler, tarihsel değerler ve folklorik değerler ele alınmış ve bunların birer turistik ürün olarak kullanımı için çeşitli öneriler getirilmiştir. Söz konusu kültürel çekiciliklere yönelik ulusal ve uluslararası talebin analizi yapıldıktan sonra, yalnızca alandaki ziyaretçilere anket yapılarak, ziyaretçilerin sosyo-demografik özellikleri ile birlikte, araştırma sahası ile ilgili düşüncelerine yer verilmiştir. Mardin ili kültürel turizminin gelişimi ve planlamasında temel oluşturabilecek genel öneriler getirilerek çalışma sonlandırılmıştır.

2.3. Sürdürülebilir Turizm

Dünya Turizm Örgütü 2008 yılındaki toplam turist sayısının 2007'ye göre % 2 artarak 922 milyon kişiye ulaştığını açıklamıştır (UNWTO, 2009). Gerek gelir gerekse de turist sayısı olarak turizmin yıllar itibarıyla dünyada ve Türkiye'de, sürekli artması turizmin kitlesel bir olgu olduğu yaklaşımını destekler niteliktedir. Turizmin kitlesel bir

olgu oluşu, belirli dönemlerde yoğunlaşması, gerek turist gönderen ülkeler, gerekse turist kabul eden ülkeler açısından ciddî ekonomik ve toplumsal hareketliliğe sebep olmaktadır. Bu hareketlilik dünyada özellikle 1970'li yıllarda hızlı bir yükseliş kaydetmiş olmakla birlikte, turizmin özellikle çevrede, doğal kaynaklarda ve toplumda ortaya çıkardığı birtakım olumsuz etkiler tartışılmaya başlanmıştır (Bahar, 2003).Dünyadaki kapitalizmin ortaya çıkardığı hızlı rekabet, daha fazla satma ve kazanma mantığına dayalı pazarlama yaklaşımları aşırı üretim ve tüketim anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış tüm sektörlere yansımış, üretim-tüketim sürecinin yol açtığı (aşırı kaynak kullanımı, atıkların ortaya çıkışı, enerji kullanımı neticesinde ortaya çıkan zararlı gazlar) olumsuz etkileri meydana getirmiştir.

Birçok alan için geçerli olabilecek olan sürdürülebilirlik kavramı, özellikle insanoğlunun doğayı ve çevreyi tahribatının yüksek seviyeye ulaşması ile önem kazanmış ve bu kavrama verilen önem giderek artmıştır. Ekonomik gelişme adına birçok değer göz ardı edilmiş, toplumların kısa vadede refaha ulaşma istekleri dengesiz gelişimi (kaynakları israf eden) ortaya çıkarmıştır (Collins, 2001). Ancak bu dengesiz gelişmeler sorunları da beraberinde getirince çözüm üretmek üzere çeşitli arayışlar içine girilmiştir. "Sürdürülebilir Kalkınma", "Sürdürülebilir Gelişme", "Sürdürülebilir Refah" gibi kavramlar değişik alanlar için problemleri çözmek üzere geliştirilmiş ve dünya toplumlarının gündemine oturmuştur.

BM, 1987 Brundtland Raporu; sürdürülebilir kalkınmayı "Gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılaşabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma" olarak tanımlamıştır. İnsan faaliyetlerinin çevresel kaynaklar üzerindeki etkilerinden doğan sürdürülebilirlik kavramı, uzun dönemde ekonomik, sosyal ve çevresel amaçlar arsındaki dengenin yeniden kurulmasını ifade etmektedir (Coccossis, 1996). Sürdürülebilirlik, bir toplumun, ekosistemin ya da sürekliliği olan herhangi bir sistemin işlerini kesintisiz, bozulmadan, aşırı kullanımıyla tüketmeden ya da sistemin hayati bağı olan ana kaynaklara aşırı yüklenmeden sürdürebilmesi yeteneği olarak tanımlanabilir (Karaman, 1996).

Sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi olmayıp, tüm turizm çeşitlerinin çevreye duyarlı bir yapıya kavuşturulmasının sağlanacağı bir süreçtir. *Sürdürülebilir turizm gelişimi, sürdürülebilir gelecek yaratmak adına fırsatlar oluştururlarken ve geliştirirken şimdinin turistleri ve ev sahibi toplumların da beklenti ve ihtiyaçlarını karşılar. Bu, kültürel entegrasyon ve özellikle ekolojik maddeler, biyolojik çeşitlilik ve yaşamsal sistemler desteklenirken, ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanabileceği*

yollarda bütün kaynakların yönetilmesinin planlanmasıdır (WTO,1998). Sürdürülebilir turizm, çevre değerleri, toplum ve kültürün gelişen turizmin kurbanı değil, bu gelişmeden faydalananlar olarak yürütüldüğü ve yönetildiği bir üretim biçimidir.

2.4. Yeni Turizm Türleri

Yeni turizm kavramı 1980'li yıllardan itibaren, dünyanın farklı alanlarında çeşitli şekillerde ortaya çıkmıştır. Bir yandan kitle turizminin yarattığı çevresel problemleri önlemek amacıyla, çevreye duyarlı turizm türlerini geliştirmek, bir yandan da yeni turizm çekiciliklerinin keşfi ile turizmi ülke çapında yaymak, özellikle az gelişmiş bölgeler için bir gelişme aracı olarak kullanılabileceğini sınamak amacıyla yeni turizm türleri üzerinde geniş kapsamlı tartışmalar yapılmıştır. Üçüncü dünya ülkeleri ya da gelişmekte olan ülkeler, büyük ölçekli kapitalist, yabancı mülkiyet ve sermayeye dayalı geleneksel turizme karşı, temel olarak ölçek ve sahipliliğe dayalı yeni turizm türleri ileri sürmüşlerdir (Pearce, 1992). Butcher (2003), Mowforth ve Munt (1998), hepsini birden tanımlayıcı, kapsayıcı ve bir arada olduklarında ayırt edici bir kavramı tartışmışlardır: "Yeni Turizm". Aslında yeni turizm, kitlesel turizme duyulan tepkilerin sonucunda kültürel ve çevresel farklılıklar ve bunların korunması, ön plana çıkmasıyla oluşmuştur.

Yeni turizm kavramı genel çerçevede aynı ya da benzer hedefleri olan, ekoturizm, kırsal turizm, sorumlu turizm, sanayi sonrası turizm gibi çok sayıda kavramı kapsamaktadır. Ortak özellikleri, küçük ölçekte, kitleleşmemiş, sosyal ve çevresel yönden duyarlı ve geleneksel turizm şekillerine karşı olmaları (Inskeep, 1991); ortak mesajları ise, turizmin kirletici ve görsel istilacı olmayan aktiviteleri genişletmesi, yerel halkın ve çevrenin kabul edebileceği ölçekte yapılanması yaklaşımına uyum sağlaması gerektiğidir (Cater ve Goodal, 1992).

Gelişmekte olan ülkelerde, topluma dayalı olarak nitelenen bu *yeni turizm*in amacı, bir yandan bölgesel kalkınmayı sağlamak, öte yandan turist ile yerel halk arasında doğrudan kültürel iletişimi kurmak ve geliştirmektir. Gelişmiş ülkelerde ise, çevre sorunlarına duyarlılığın artması, doğal ve kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesine yönelik turizm şekillerinin yaratılması gereği, yeni *turizm* anlayışını getirmiştir. Ancak gelişmiş ülkelerde bu yaklaşım daha çok ekoturizm, soft turizm, yeşil turizm ve kırsal turizm, kültürel turizm, miras turizmi gibi farklı terimlerle gündeme gelmiştir (Boo, 1990; Cater ve Goodal, 1992).

Kitle turizmi, sanayi toplumunun bir sonucu olarak görülürken, yeni turizm türlerinin sanayi sonrası toplumlara daha çok uyduğu düşünülmektedir. Her yerde bulunmayan çekiciliklerin artması, tüm bölgelerde turizmin gelişmesi için bir umut olmaktadır. Yeni turizm planlama modelinin ana hatları, sürdürülebilir olması, genel kültür, miras ve çevresel özelliklerin korunması ve iyileştirilmesi amacı ile yapılması, yerel ekonomik kazancın büyümesi ve gelişmesinin sağlanması, yaşam standartlarını iyileştirmesi ve getirilecek önerilerin yerel halkın yaşam şekline karşı hassasiyet içermesi olarak sayılabilir (Williams ve Shaw, 1998).

Bu yeni turizm anlayışına katılan turistlerin genel özellikleri ise; macera seven, monoton günlük işlerinden bir süreliğine uzaklaşmak isteyen, yerel halk ile ilişki kurmayı seven, turistik altyapı talebi fazla olmayan, seyahat öncesi ve sonrasında bilgi edinen, genellikle eğitim seviyesi yüksek ve iyi bir geliri olan insanlardır.

Uluslararası turizm pazarı, turizm üretim ve tüketiminde yeni kalıpların gelişmesiyle birlikte değişmiştir. Turizmin ilk zamanlarındaki seçenek, bireysellik ve kişisel servislerin eksikliği (ekstradan bu iş için çok büyük ve önemli miktarda paraların ödenmesi dışında), teknolojik gelişmelerin sağladığı şartlarla birlikte değişmiş ve önceki dönemlerde ölçek ekonomilerine göre, gidilen alanda kültürel ve çevresel değerlerin göz önüne alınmadığı kitlesel tatiller olmaktan çok öteye gitmiştir (Poon, 1993). Daha fazla ilgi ve endüstrinin ürünlerinde çeşitlilik isteyen turist tipi ortaya çıkmıştır. Daha esnek, sürdürülebilir ve bireysel odaklı turizm formları, daha tatmin edici, daha zenginleştirilmiş, daha maceracı ya da öğretici deneyimler, günümüz turizm anlayışında büyüyen trendler haline gelmiştir (Craik, 1997; Hall ve Weiler, 1992; Mowforth ve Munt, 1998). Krippendorf (1987), insanların, artık hayatın her alanında tatmin olmak istediklerini ve seyahatlerin, potansiyel turistlerin hayatlarına mutlu bir ev yaşantısından ve zamanlarının neredeyse tamamını alan iş hayatı dışında bir şeyler katması gerektiğine işaret etmiştir.

2.5. Turizm, Kültür ve Kent İlişkisi

21. yy'da ise küreselleşmenin sonucu olarak sanayi toplumu misyonunu tamamlanmış ve bilgi toplumuna geçiş süreci başlamıştır. Bu durum kültür endüstrisinin öneminin artmasına ve yeni bir istihdam alanı olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Günümüz turizm anlayışı içinde, tarih ve kültür zenginliklerini içeren turistik veriler turizm pazarında önde yer almaktadır. Bütün ülkeler, bu turistik verileri uluslar arası

piyasada iyi değerlendirerek, dünya pazarından daha fazla pay alma savaşı vermektedir. Kültürel turizm önemli bir pazar olarak görülmeye başlanmıştır. 1 yıl içerisinde %10'dan %15'e büyüyen bir oran göstermesi, kültürel turizmin turizm pazarının 1/5'ini temsil ettiğini göstermektedir (WTO, 2001).

2.5.1. Kültür ve ilişkilendirilen planlama politikaları

Kültür günümüzde çok yönlü tanımlanan ancak tanım üzerinde kesin bir uzlaşma bulunmayan zengin ve karmaşık bir kavramdır. Kültür ile ilgili herkes, kültürü kendi çalışma alanı açısından veya en azından kendi çalışma alanına giren özelliklerine ağırlık vererek tanımlamaktadır (Koçel, 2001). "Tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan maddi ve manevi değerler ile bunları oluşturmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar bütünüdür" (Akarsu, 1979) ifadesi ile açıklanan kavram, toplumbilimlerinde önemle üzerinde durulan noktalardan birisi olmuştur.

Kültür terimi, 1970 ve 1980'lerde birçok şehrin yaşadığı sosyal ve ekonomik değişimlerle ilişkili olan, şehrin dönüşüm sürecinde ekonomik olarak yeniden yapılanmayı takiben oluşan şehir yenilenmesinin bir özelliği olarak *kültürel politika* kavramıyla tekrar bilimsel arenada ortaya çıkmıştır.

Tüm dünyada bir enformasyon ve iletişim devriminin yaşanmaya başlaması bu devrimi, küresel ticaretin kullanımına sunmuştur. Bu dönemin en belirgin özelliklerinden biri, üretim ilişkilerinin gerçekleştiği ekonomik alanlarda, hammadde ve işgücü ögelerinin ön planda olduğu endüstriyel bir yapılanmadan, bilgi ve hizmeti sağlayan teknolojinin üretildiği bilgisel bir yapılanmaya geçilmesidir. Bir başka deyişle, endüstri toplumunun yerini bilgi toplumuna bırakmasıdır (Fainstein ve ark., 2003). Uydu ve kablo gibi yeni iletişim teknolojileri sayesinde, büyük şirketlerin reklâmları, ürünleri ve etkileri tüm dünyayı saracak şekilde iletilmeye başlamıştır. Böylece kültürel değer ve ürünlerin pazarlandığı küresel çapta bir pazar oluşmuş, uygulanan politikalarda ise kültür konusu çok büyük önem kazanmıştır.

Şehirlerinin sanayi altyapısının çökmesi ve hizmet sektörünün artışı ile karşı karşıya gelen şehir hakkında karar yetkisine sahip kişiler ekonomik kalkınmaya öncelik vermiş ve önemli bir potansiyel alanı olan sanat ve kültüre dönmüştür. Kültürel politikalar, Myerscough (1988)'un da güçlü bir şekilde belirttiği gibi, ya yerel kültürel

sanayiler yoluyla ya da bir şehrin veya bölgenin kültürel imajının genişlemesiyle şehir ekonomileri üzerine etki edebilmiştir.

Karar verenler tarafından artan küreselleşme ve ekonomik bütünleştirme karşısında "kültürel kimliğine göre yerin (yeniden) değerlendirilmesi" denemesi Ray (1998) tarafından "kültürel ekonomi" yaklaşımı olarak tanımlanmıştır.

Kültürel ekonomi fikri üç kaynaktan ileri gelmektedir: sanayi sonrasının değişen yapısı, tüketici kapitalizmi; ekonomik gelişim politikaları ve küresel bir olgu olarak bölgeselciliğin artması. Kültür, sanayi sonrası ekonomide Avrupa Birliği'nin ve diğer organların gelişim stratejilerindeki kültür mirası kullanımında yansıtıldığı gibi hayati bir kaynak haline gelmiştir. Kültür, şehirler ve bölgeler tarafından kültürel kimliklerini koruma ve "sosyo-ekonomik canlılıklarını" geliştirme yolu olarak artarak kullanılmıştır (Ray, 1998).

Kültürel endüstriler dünyada en hızlı büyüyen endüstrilerdendir. Yerler, kendileri – mimarileri, şehir alanları, sokak hayatları – yaratıcı süreçte ilham kaynakları olmuştur (Molotoch 2002; Rantisi 2004). "Kültürel endüstri" fikri ilk kez, güzel sanatların endüstri ve ticaretten bağımsız olduğu fikrine karşı çıkan Adorno ve Horkheimer (1947) tarafından kullanılmıştır. Kültürel öğelerin diğer tüketim ürünleri ile aynı şekilde üretildiklerini iddia etmişlerdir. Ürünlerin standartlaştırılmış ya da homojen bir doğaya sahip olduklarını ve sanatsal bütünlüğün üretim yöntemleri tarafından tehlikeye atıldığını savunarak "kültürel endüstri" fikrini kitle kültürü ile bağdaştırmışlardır.

1982'de UNESCO, Adorno ve Horkheimer'ın makalesini başlangıç noktası olarak alan *The Cultural Industries: A challenge for the Future of Culture* adlı eseri yayımlamıştır. Tüketici talebinin çoğunlukla güçlü şirketler tarafından zorla kabul ettirildiği ve sanatsal yaratıcılık ile doğaçlamanın daha az önemli sayıldığı gerçeğini yeniden vurgulayarak, "kültürel endüstriler" kavramını çoğullaştırmışlardır. UNESCO ayrıca eğlence endüstrisinin küresel eşitsizliğe, kültürel çeşitliliğin azaltılmasına ve kültürün standartlaştırılmasına ve homojen hale getirilmesine katkıda bulunduğu yola ilişkin endişelere sahipti (Negus, 1997). Küreselleşmenin arttırılması ve kuralsızlaşma tehdidi büyük ihtimalle bu endişeleri ateşlemiştir. Hewison (1987) tarihi miras endüstrisini, Adorno ve Horkheimer'ın kültürel endüstriyi "üstteki piyasa işletmecileri tarafından dayatılan yapay bir tarih" değerlendirmeleriyle bir tutmaktadır. Yine de, halkın çoğunlukla kültür seçimi ve tüketiminde kullanıldığı görüşünü desteklemektedir.

1980'lerin ağırlıklı olarak emlak-eksenli, içinde turizm yatırımlarını kapsayan, büyük projeleri 1990'larda tümüyle terk edilmemekle beraber, son dönemde "kültür" ile ilgili stratejiler de bu projelere katılmaya başlamıştır. Avrupa'da 1970'lerin sonlarına kadar kültür politikaları yerel yönetimlerin önem verdikleri bir konu olmasına rağmen, bu konunun yeniden canlandırma projelerinde bir *tema* olarak kullanılması 1980 sonrasının yeniden yapılanan kent ekonomileri içinde olmuştur. 1980'lerin başında, yerel yönetimlerin özel sektörü kültür ile ilgili projelerine katma çabaları özel sektörün sponsorluğunu sağlamaya çalışmaktan öteye gitmemişse de, bir süre sonra kültür ile ilgili faaliyetlerin desteklenmesinin kentsel ekonomik ve fiziksel yeniden canlandırma stratejilerinin önemli bir parçası olabileceğinin fark edilmesi ile yeniden canlandırma stratejilerinde kültür-eksenli politikalar önem kazanmıştır.

Bu sebeple 1980'lerden sonra ve 1990'larda, kentlerdeki ekonomik faaliyetleri çeşitlendirme, kent imajının ve kentsel yaşam kalitesinin arttırılması ve bu yolla kentler arası rekabette uluslararası sermayeyi çekebilmenin bir aracı olarak kültürle ilgili yatırım ve politikaları bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır (Chartrand, 1990).

Kültür eksenli faaliyetlerin gelir ve istihdam yaratılması açısından kent ekonomilerine yaptıkları direkt katkılar olmamasına rağmen, kentin imajının yaratılması, eğitimli personel ve yatırımcıların çekilmesi konusunda kültürle ilgili faaliyetlere ağırlık vermek yerel yönetimlerin benimsediği bir strateji olarak belirmektedir (Bianchini, 1993). Genellikle bir şehrin ya da bölgenin kimliği için sembolik bir ikon oluşturmayı amaçlayan ikonik yapıların inşa edilmesi, Olimpiyat Oyunları, Dünya Kupası, Dünya Fuarları (EXPOs), Avrupa Kültür Sermayesi ya da benzer temel organizasyonlar, özel bir kültürel tema geliştirerek kendilerini farklılaştırmaya çalışmak ve kültürel mirasın değerlendirilmesi yoluyla genellikle mevcut mirası vurgulayarak kendilerini yeniden geliştirmeye çalışmak bu stratejilerden başlıcalarıdır.

Özellikle turizm-eksenli stratejilerin içine entegre edilmiş kültür programlarında, projelerin tüketim-ağırlıklı olması turizm, ticaret, otel, yeme-içme gibi fonksiyonlarla yaratılan yarı-zamanlı, düşük ücretli, çalışma koşulları tatminkar olan işlere ağırlık verilmesinden dolayı, yerel kültürün üretimine dayanan yayımcılık, film, tasarım, moda, ve kültür endüstrileri gibi özel beceri ve eğitim gerektiren faaliyetlerin desteklenmesi için gereken yatırım yapılamamaktadır (Bianchini ve Parkinson, 1993).

“Kültürel planlama” ifadesi, 1979’da toplumların hem sanatsal üstünlüğü hem de toplum inşası için bir yol olarak, Amerikan planlamacı Harvey Perloff’a atfedilmiştir

(Dreeszen 1998). Stevenson (2003) "*şehre dayalı kültürel planlamanın, son yıllardaki en önemli bölgesel kültürel politika yeniliği olarak ortaya çıktığını*" yazmıştır. Bu çeşitli biçimlerde ve boyutlarda gelişmiştir. Şehre dayalı kültürel planlama, bölgesel bir düzeyde, katılımcı demokrasiyi ve vatandaşlığı genişletme aracı olarak görülür. Kültürel denetimler ve stratejiler yaygınlaşmakta ve yetkililer, görsel sanatlarda, sanat idaresinde ve sanat tarihinde geçmişi olan ve bölgesel kültürel gelişime, pazara uygun daha girişimci bir yaklaşıma sahip olan 'kültürel idareciler' çalıştırmaktadır. Çeşitli girişimci, sosyal ve çevresel amaçlar tarafından kullanılmanın yanı sıra, kültürel, mekânsal, örgütsel ve gelişimsel biçimlerin çeşitliliğini sağlayan, kültürel topluluklar, daha iyi ayarlanmış ve 'kapsamlı, düz ve ilham verici bir bakış açısından politika yapmanın son dönemecinde olarak tanımlanmıştır (Mommaas 2004).

Bu destekleyici kanıt ile bazı yorumcular için kaçınılmaz sonuç, şehir politikasının kültürel politikadan ayrılmaz olmasıdır. Günümüzde şehirsel planlamanın bütün biçimleri tanım gereği, insanların dini ve dilbilimsel kimliklerini, kültürel kurumlarını ve yaşam biçimlerini, istek ve alışkanlık biçimlerini ve kentsel goblene yaptıkları katkıları hesaba katabildiği için, en geniş anlamında kültürel planlamanın bir biçimidir (Worpole ve Greenhalgh 1999). Charles Landry'nin (2000) gerçekte yaratıcı şehir için 'takım çantası' genişçe tanımlanmış ve en azından bütünselci, kapsayıcı, yaratıcı ve soyut planlama kaynaklarına karşı hassas olmak isteyen kültürde yerleşen stratejik kentsel planlama için yeni bir dayanak olarak yorumlanabilir. Bu şartlarda, daha sonra kültürel planlamanın alanı tartışmalı olarak öylesine genişlemiştir ki gerçekten 'kentsel planlamaya yaklaşımın yeni bir yolu' olarak tanımlanabilir (Stevenson 2003).

2.5.2. Kültürel Turizm

Turizmin başlangıcı, çoğunluğun sandığı gibi tatil turizmi değil, bilinmeyeni bilme, görülmeyeni görme ve öğrenme içgüdüsü ile gerçeklesen kültürel gezilerdir (Genim, 2002). Artan harcanabilir gelirleri, daha fazla serbest zamanı ve daha fazla seyahat etme imkânını yansıtan turizm, bir bütün olarak dünyanın önde gelen gelişen sanayilerinden biridir. Bazı eleştirmenlere göre (Ritzer, 1999; Urry, 2001) kültür bu günlerde turizm sisteminin ya da "kültür turizmi" nin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kültür turizminden aynı zamanda küresel turizmin en büyük ve en hızlı büyüyen parçalarından biri olarak da sık sık bahsedilir (WTO, 2004). Kültürel turizm uluslararası

turizm pazarında yeni turistik ürün olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Kültür turizmi; UNESCO'nun 2003 yılındaki raporunda, pozitif bir ekonomik ve sosyal etkiye sahip olan, bir kimlik kuran ve güçlendiren bir kavram olarak tanımlanmıştır. İmaj oluşturulmasına, kültürel ve tarihi mirasın korunmasına yardımcı olduğu, kültür ile beraber bir araç olarak insanlar arasındaki uyum ve anlayışı geliştirdiği, kültürü desteklediği belirtilmektedir (UNESCO, 2003).

Kültür kavramının barındırmış olduğu özelliklerinden dolayı, birçok turist, toplumlara ait kültürleri tanıma isteği içinde seyahat etmektedir. Turistlerin bu farklı kültürleri görüp tanımak için yaptıkları seyahat ve konaklamalar "kültür turizmi" olarak adlandırılmaktadır. Turizm ve kültürün her ikisi de doğal görüntünün estetik olması için mantıksal bir temel sağlayarak ve çevreyi müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenleyerek görüntü yaratma süreçlerinde önemli rol oynarlar (Morgan ve Pritchard, 1998).

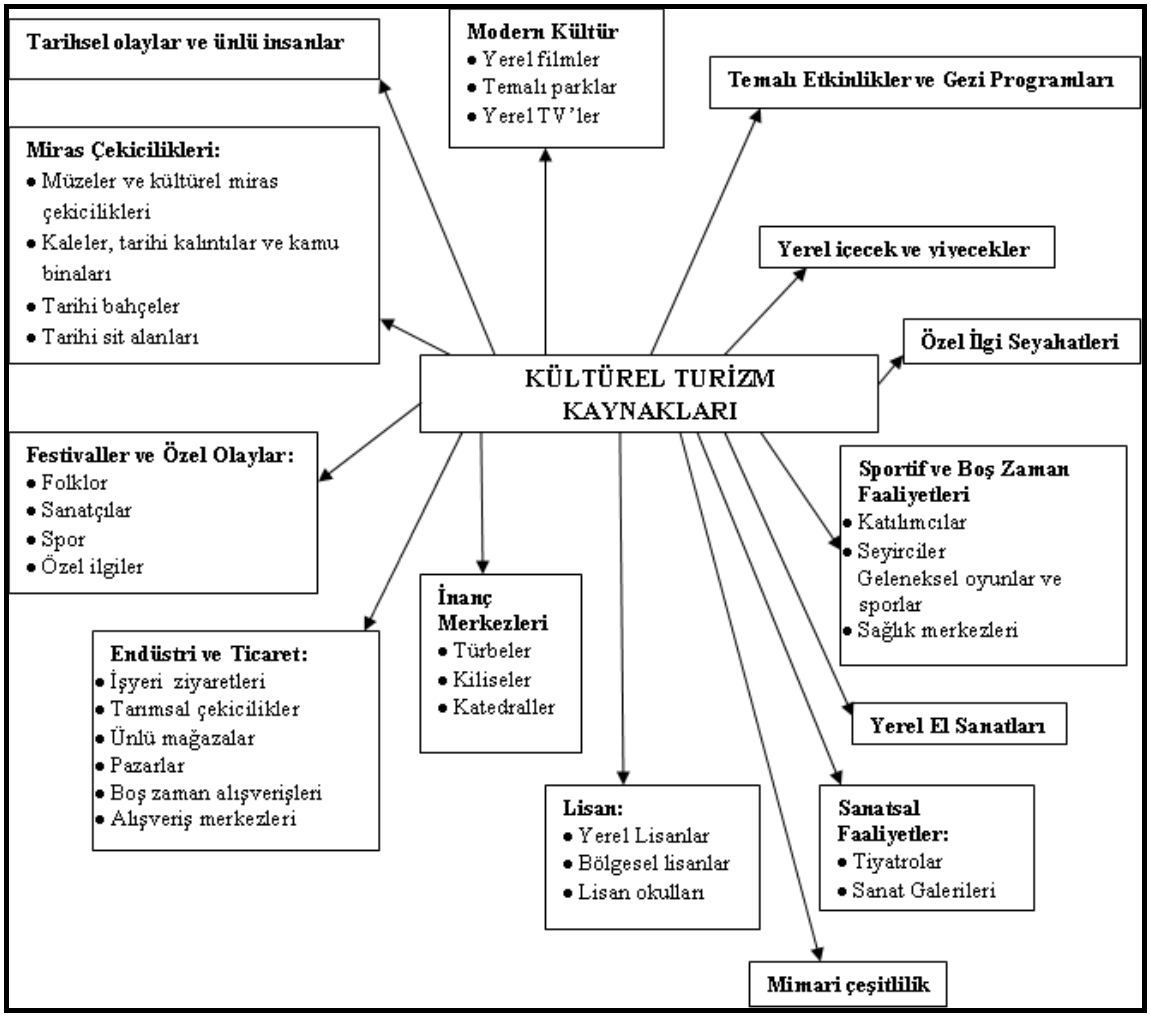
Kültürel değerlerin korunması için ciddi bir ekonomik altyapı ihtiyacı söz konusudur. Kültürel turizm, kısa zaman aralığında sağladığı finansal getirileriyle ihtiyaca ışık tutabilecek bir işlev olarak kentlerin ekonomilerini geliştirmek konusunda hedefledikleri araç halini almıştır. Günümüzde pek çok ülkede turizmin gelişimi konusunda kültür ve ekonomi ile ilgili birimlerin ilgileniyor olması bu duruma dikkat çekmektedir. Son yirmi yılda, Avrupa müzelerini, tarihi anıtları ve arkeolojik alanların ziyaretçi sayıları, toplam turist tüketiminin %30'una denk gelmektedir ve yaklaşık olarak 313.000 kişiye iş sağlayan kültürel mirasla birlikte iki katına çıkmıştır (Avrupa Komisyonu, 1998). Aslında, birçok şehir güçlü bir kültürel altyapı geliştirerek kendilerini heyecanlı turist adresleri olarak tanıtmaya çalışmaktadır.

Turizmi teşvik etmenin yanı sıra, kültürel mekân tanıtım stratejileri de şehirlerin hizmette yeni yatırımı, yüksek teknolojili sanayileri ve gerekli olan yetenekli teknik ve idari iş gücünü çekme fırsatlarını artırmaktadır. İşgücü piyasasındaki bu sektör, 'hizmet sınıfı', yeterli eğitim, kültürel ve rekreasyonel fırsatları olan yerleşim bölgelerini tercih etmeye eğilimlidir (Dziembowska ve ark. 1999; Urry, 1990; Zukin, 1992). Böylece şehir ile ilgili karar verenler için kültürel imaj '*insanları, yatırımı çeken ve böylece daha fazla gelişim sağlayan dinamik bir imaj*'dır (Avrupa Komisyonu, 1998). Bu imajı geliştirmek için, stratejiler tipik olarak saygın sanat festivalleri ya da önemli altyapısal yatırımların sonucu olan müzeler, tiyatrolar, konser salonları ve aquarialar gibi serbest zamanlarda gidilecek "en iyi" yerler olan önemli kültürel gecelerdeki tüketime yoğunlaşmaktadır (Bianchini, 1993). Mirasın izleri, tarihi binaların korunması ve

yeniden kullanılması ve belirli şehir bölgelerinin korunması bu çekiciliği tamamlamaktadır. Tarihi ve ultra-modern sanat, kamusal alanları süslemektedir. (Griffiths, 1993).

Yabancı literatür taramalarında kültürel turizm konusunda (Silberberg, 1995; Millar, 1999; Pedersen, 2002; Hughes, 1996; McKercher ve du Cros 2002) karşımıza farklı kavramlar ve ayrımlaşmalar çıkmaktadır (tarih turizmi, miras turizmi, sanat turizmi, kentsel turizm gibi). Kültür turizmi çalışmalarının çoğu, bu bağlamda her şeyi kapsar durumdadır, ancak bir terimler karmaşası yaşanmaktadır.

Yabancı kaynaklarda kimileri *kültür turizmi* terimini tarihi bina ve sitelerin, müzelerin, sanat galerilerinin ve sanat yapılan yerlerin ziyaretini ifade etmek için kullanırken kimileri de sanat yapılan yerler hariç olmak üzere aynı faaliyetleri anlatmak için *tarih turizmi* terimini kullanmaktadırlar.

Şekil 2. 2. Kültürel Turizmin Kaynakları (Swarbrooke,1999)

Miras turizmi potansiyel olarak ürün ve deneyimlerin çok çeşitli karışımını kapsadığı için, tanımlanması kolay değildir. Hughes (1996) kültür turizminin canlı eğlenceleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini savunur. McKercher ve du Cros (2002) ise, kültür turizminin kültür turistlerinin sayısı adedince tanımı veya tanım varyasyonu olduğunu söylemektedir. Bu muğlâk durumun, kültür turizminin yeni yeni ortaya çıkmasından, kültür turizmine atfedilen deneyimlerin çeşitliliğinden ve diğer bireysel sebeplerden ileri geldiğini aktarmaktadırlar. Örneğin, politik amaçlı tanımlar ve piyasaya yönelik tanımların, kaynak yönetimi ve gelecek yatırımlarının önemini savunmak üzere çok geniş tutulduğunu savunmuşlardır.

Kültürel turizmle ilgili sınırlı bilginin mevcut olması, bu kavram ile ne anlatılmak istendiğini bazen güçleştirmektedir. Ancak, kültürel turizm birçok faaliyeti (tarihî miras, müzik, tiyatro ve dans gibi) bünyesinde barındırmaktadır (Şekil 2.1). Bu noktada kültürel turizmi ayrıcalıklı yapan unsur, ziyaretlerin kültürel maksat ile yapılması ve gelen turistlerin kültürel motivasyona sahip olmalarıdır. Bu motivasyona sahip turistlerin ortaya net olarak çıkarılması veya pazarın ölçüsünün belirlenmesi gerçekten zordur (Hughes ve Allen, 2005). Çünkü başka sebeplerle seyahat eden insanlar da kültürel faaliyetlere katılabilmektedirler.

Kültür turizmindeki miras ve sanat öğeleri arasında ayrım yapıldığı da görülmektedir (Bywater, 1993; Richards, 1996). Gratton ve Taylor (1992), miras turizmini geçmişin kültürel ürünlerinin tüketimini kapsayacak şekilde, sanat turizmini de sanat, zanaat ve gösteride günümüz yaratıcılığı gibi çağdaş kültürü kapsayacak şekilde tanımlayarak bu ikisi arasında bir ayrım yapmıştır. Myerscough (1988), sanat turizmini; müzeler, galeriler ve tiyatroya ziyaretlerini kapsamak için de kullanılmıştır. Smith (1989), modern resim ve heykel ziyaretleri "tarih turizmi" kapsamına alınmıştır. Prentice (1993), "miras turizmi" terimini tarihi atraksiyonlar (hayvanat bahçeleri de dâhil olmak üzere) ve sanat yapılan yerleri kapsamak için kullanmıştır. Miras turizmi, Zeppel ve Hall (1992) tarafından yerel kültürel gelenekleri içerecek şekilde kullanılmıştır, ayrıca sanat turizmini de "*resim, heykel…..ve insan ifade ve çabasının diğer tüm yaratıcı şekillerinin ziyaretçileri*" şeklinde bu tanıma dahil etmişlerdir.

Kültür turizmi, turizm endüstrisi profesyonellerince "bir yerin sanatını, mirasını ve özel karakterini deneyimlemeye yönelik seyahat" olarak tanımlanmıştır. Kültür bir kimliktir ve iş ve boş zamanın yanı sıra yerel hükümetler, eğitim kurumları, dini topluluklar gibi yerel ve ulusal sosyal teşkilatlara birey toplumun vermiş olduğu önemdir. Kültür turizmi, kendi şehri dışındayken kültürel faaliyetlere katılan kişiyi

turist olarak tanımlar, seyahat sırasında kültürel anıtları ve miras sitelerini keşfetme amacı güden turizm çeşididir (McIntosh ve ark., 1995). Bunun yanında kültür turizmi; bir mirası, dini ve sanat alanlarını deneyimlemek ve farklı topluluklar ile yaşam tarzları hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla dünyayı gezen, bir ülkeyi, yerel bir topluluğu ve münferit olayları keşfeden seyahat gruplarıyla da ilgilidir. Bu da çok geniş çaplı bir kültür turisti deneyimini kapsayabilir. Örneğin, sanatın sunumu, festivaller, tarihi sitelere ve anıtlara düzenlenen ziyaretler, eğitim seyahatleri, müzeler, doğal miras siteleri ve dini festivalleri de kapsayabilir (Anonymous, 2004; Anonymous 2001).

Çalışma kapsamında kültür turizmi, tarihsel kentleri kapsayan kısmıyla ele alınacaktır.

2.5.3. Kültürel Miras Kavramı

İnsanın bilgi ve kültürel birikimine dayalı olarak, doğal çevresini ve onun kaynaklarını kullanarak oluşturduğu çevre yapay çevredir. Toplumların tarih boyunca geliştirdikleri uygarlıkların ürünü olan kültürel çevre de, yapay çevre tanımı içerisinde ele alınabilir. Bu tanımlamadan yola çıkarak Keleş ve Hamamcı (1997), "*insanlığın tarih boyunca yarattığı kültürel değerlerin fiziksel çevreye yansımış olan görüntülerini"* tarihsel-kültürel çevre olarak tanımlamışlardır.

1972 yılında kabul edilen Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'de Kültürel Miras tanımı;

> "*anıtlar, tarih, sanat ya da bilim açısından evrensel değeri bulunan mimari yapıtlar, heykel ve resim çalışmaları, arkeoloji, mağara vb yapıların elemanları ya da bunların birlikte topluca oluşturduğu eserler; yapı grupları- mimari, özgünlük ya da peyzaj olarak tarih, sanat ve ya biçim açısından evrensel önemi olan, ayrık ya da bitişik yapı grupları, sit alanları –(tarihi, estetik, etnolojik ve ya antropolojik özellikleri ile evrensel değeri olan arkeolojik ve tarihsel sit alanları ile, insanların kendilerinin ya da doğa ile birlikte oluşturduğu kentsel sit alanları)*

olarak yapılmıştır.

Feilden ve Jokiletho (1998)'nun "*İnsanoğlunun zaman içerisindeki tüm faaliyet ve başarılarını belgeleyen tüm işaretler*" olarak yaptıkları kültürel miras tanımı oldukça kapsamlıdır ve UNESCO'nun Dünya Mirası Sit alanı Listesinde kullanılmıştır. Kültürel mirası, modern toplumun gelişimine, değerlerine ve ihtiyaçlarına bağlı geniş bir kavram olarak ele alınmıştır. İnşa edilen çevrenin bir parçası olarak sadece somut sanat eserlerine ya da mimariye bağlı değildir, daha çok insanların yaşamlarının, gelenek ve göreneklerin daha soyut yönlerine bağlıdır.

ICOMOS (1999) tarihsel kültürel mirası aşağıdaki şekilde tanımlar:

Geniş bir kavram ve kültürel çevrenin yanı sıra doğal çevreyi de kapsar. Biyolojik çeşitliliğin, koleksiyonların, geçmişin ve devam etmekte olan kültürel uygulamaların, bilginin ve yaşam deneyimlerinin dışında arazileri, tarihi yerleri, sit alanlarını ve inşa edilmiş çevreyi de içine alır. Kaydeder ve çeşitli ulusal, bölgesel, yöresel ve yerli kimlikleri biçimlendirerek tarihi gelişimin uzun süreçlerini ifade eder ve modern yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır. Dinamik bir atıf noktasıdır ve gelişim ve değişim için faydalı bir araçtır. Her bir bölgenin ya da topluluğun farklı tarihi mirası ve ortak belleği eşsizdir ve hem şu an hem de gelecekteki gelişme için önemli bir temeldir.

1933 tarihli Atina Şartı'nda mimari mirasın insanlığın ortak değerleri olduğundan söz edilmektedir. Ancak kavramın yaygınlaşıp kurumsal hale getirilmesi yine de 1970'ler sonrasında olmuştur. 1987 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Komisyonu'nca yayınlanan ve Bruntland Raporu olarak da bilinen Ortak Geleceğimiz raporundaki temel çıkış noktası hava, su, toprak gibi doğal varlıklar ve bunların kirletilmesi ve tahrip olsa da zamanla çevrenin diğer bileşeni olan yapay çevre için de kullanılmıştır. Tarihsel-kültürel değerlerin korunması sorunu da bu bağlamda "ortak miras" (ya da insanlığın ortak mirası) söylemi ile uluslararası ölçeğe taşınmıştır. Önceleri daha çok ortak geçmiş duygusu ve yerel ya da ulusal kimliklerin oluşturulması amacıyla kullanılan tarihsel-kültürel mirasın korunması politikaları da küreselleşme söylemine koşut olarak "insanlığın ortak mirası" ya da "küresel mallar"a sahip çıkılması yönünde küresel sorumluluk şeklinde değerlendirilmektedir. Bugüne kadar ortak miras kavramı, bölgesel, kıtasal ve küresel ölçeklerde kullanılmıştır.

Kültürel miras turizmi ve sürdürülebilir gelişme, yetmişli yılların başlarından beri WTO'nun gündemindedir. 1999 Dünya Turizm Günü'nün konusu "*Turizm: Yeni Milenyum İçin Dünya Mirasının Korunması*" olmuştur. Aynı yılda Özbekistan'ın Khiva kentinde UNESCO, Avrupa Konseyi ve Dünya Miras Şehirleri Teşkilatı ile "Turizm ve Kültürel Mirasın Korunması" üzerine ortak bir bildiri yayınlamıştır.

Bugün kültürel miras olarak adlandırdığımız eserler **kültürel** (belgesel, tarihsel, arkeolojik, estetik, mimari, kentsel görünüm değeri), **duygusal** (merak, hayranlık, övünç) ve **kullanım** (işlevsel, ekonomik, sosyal ve siyasal) **değerleri**nden dolayı korunmakta, onarılmakta ve kullanılmaktadır (Zeren, 1981).

2.5.4. Tarihi Kentlerin Önemi

Tarihi çevreler, yapıldıkları devirlerin duygu, düşünce, eğilim, yaşam deneyleri birikiminin anlatıldığı, ortak bir dil barındıran yerleşmelerdir. Kentlerin okunabilirliği

ve algılanabilirliği açısından önemli bir yer tutan ve ortak bir dil taşıyan, bu nedenle tanıdık, bildik ortamlar olan tarihi çevrelerin hızlı, ancak olumsuz yöndeki değişimleri/ algılanabilirlikleri zorlaşmaktadır. Oysa bu çevreler geçmişle gelecek arasında bir köprü kuran mekânlardır (Kiper, 2006).

Kentin ve kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan somut ve soyut bileşenler korunması gereken değerlerdir. Özellikle;

_ Parsel ve sokakların tanımlandığı kent dokuları,

_ Binalarla yeşil ve açık alanlar arasındaki ilişkiler,

_ Binaların ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimleri, iç ve dış görünüşleri,

_ Kent veya kentsel alanın doğal ve insan yapısı çevresi ile arasındaki ilişki,

_ Kent veya kentsel alanın zaman içinde yüklendiği değisik işlevler korunacak değerler olarak vurgulanmaktadır (ICOMOS, 1987).

Tarihi çevreler, kentlerin genel karakterinin yer aldığı, doğal yapının genel özellikleri (tepelik ya da düz oluşu) ile çağlar boyunca onun üzerinde oluşan yapılaşmaların, peyzaj düzenlemelerinin mimari ve tarihsel özelliklerinin birikimi sonucu belirlenmektedir (Karaman, 1989).

Kentleşmeyle gelen hızlı değişim sonucu, dünyanın bir ucundan diğerine birbirine benzer nitelik ve görünümde yapıların çoğalması, gerçek kültürel kimliğini korumaya çalışan her ülke için, tarihi çevre olgusunu giderek artan öneme getirmiştir. Geleneksel dokular, kendilerini yaratan geçmişin tanıkları olarak, günlük yaşama katılmakta ve kentsel çevreye özgün bir boyut katmaktadırlar. Bu nedenlerle 1960'lardan sonra çevre ölçeğinde koruma, bir yandan ülkelerin yasalarında yer almaya başlarken, öte yandan da konuyla ilgili uluslar arası düzeyde çok sayıda kongre, sempozyum vb. toplantılarla tartışılmaya başlamış, geleneksel dokuların yeni işlevlerle canlandırılması ve bu yörelere ekonomik işlerlik kazandırılması ana hedef olmuştur. 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı'yla tüm ulusların ortak malı olduğu vurgulanan bu kültürel miras, ülkelerin üzerinde önemle durduğu, sorunlarına çözüm getirmeye çabaladığı bir alan halini almıştır (Akın, 1988).

Tarihi çevre kavramı kapsamında geçmişten günümüze kalan tarihi kent dokuları uygarlıkların tüm niteliklerini içinde yoğun olarak barındırmaktadır. Toplumların gelişmişlik çizgisi, sağlıklı bir çevre, bu çevre içinde kültürel kimliğini korumuş kentler, bunların çevresinde bunlarla uyum sağlayan yeni gelişme alanlarıyla ölçülmektedir.

Tarihi kentleri korumanın aynı zamanda toplumsal kalkınmanın etkin bir aracı olduğu kabul edilmektedir. Koruma, kente yeni bir ekonomik canlılık getirmektedir. Günümüzde birçok toplum korumayı ekonomik gelişme stratejisi olarak uygulamaktadır. Tarihsel kültürel çevreler, doğru değerlendirildiğinde yerel ekonomileri canlandırır, yeni iş alanları açar, vergi gelirlerini arttırır yeni iş kolları açabilirler. Tarihsel koruma, artık salt turist parası çekecek bir çaba olmasının ötesinde, istenilen toplumu oluşturabilmenin bir aracı olarak da değerlendirilmektedir. Ancak, turizm gelişimine aniden maruz kalan, hızla yoğunlaşıp yaygınlaşan, değişen, sağlıksız büyüyüp yetersizleşen kentler bunu başaramaz. Bu kentler özgün kimliklerin ve zaman ve mekân içerisindeki okunabilirliklerini yitirir, zamanla tanımsız mekânlar bütününe dönüşür (Kiper, 2006). Günümüzde kültürel mirasla bir yorumlanan tarihi kentlerin korunması ve turizme sunulması hem günümüzdeki hem de gelecekteki nesiller için önemli sorunlardır.

Tüm insanların mülkiyeti olarak kabul edilen evrensel kültür mirasının turizm endüstrisine aktarımı, varlığının en güçlü ifadesidir. Uluslararası her turist, bir dünya mirasının var olduğunu ve olağan bir şekilde mirasın içeriğini seçme ve içeriğin desteklenmesini sürdürme hakkının yanı sıra bu dünya mirasına evrensel bir erişim hakkı olduğunu var sayar. Kitle turizmi artık sadece deniz kenarındaki tatil yerlerinde görülen bir olay değildir. Başlıca gezilip görülecek yerlerin bazılarında, sit alanının muhafazasının, erişiminin maksimum düzeyde sağlanması ve ziyaretçi deneyiminin en iyi şekilde kullanılmasını dengelemek gittikçe zor hale gelmektedir. Dünyanın bazı tarihi miras alanlarındaki turist sayıları, özellikle Dünya Mirası Sit alanlarında ve tarihi kentlerde, endişe sebebi olmaya başlamıştır (Smith, 2003). Turizm daha çok pazar odaklı ve ekonomik faydalarla ilgili iken kültürel miras yöneticileri, kültürel değerlerin uzun vadeli olarak korunması kavramını öncelik olarak tutmaktadır (Ortega, 2002).

2.5.5. Dünya Mirası Kentler

Son dönemlerin söylemi ile "dünya kenti" ya da "sürdürülebilir kent" olabilmenin ve kentsel yaşam kalitesini yükseltebilmenin önemli ölçütlerinden birisi de kentlerin var olan doğal ve tarihi kültürel kimliklerinin korunarak geliştirilmesidir.

1945 yılında kurulan UNESCO, bünyesinde insanlık için önemli kabul edilen kültürel ve tarihi mirasın korunması konusunda çalışmalar yürütmektedir. Dünya mirasının fark edilen hassasiyetinin bir sonucu olarak, bu gibi sit alanlarını ve gezilip

görülecek yerleri "kültürel kitle turizminin" yıkıcı etkilerinden korumak için çok sayıda evrensel önlemler alınmıştır. Bunlardan en önemlisi örgütün oluşturduğu Dünya Mirası Listesidir.

Özellikli bir alanın Dünya Mirası Listesi'ne girebilmesi için evrensel bir değer taşıması ve UNESCO tarafından belirlenmiş 10 kriterden en az birini karşılaması gerekir. Bu kriterler aşağıda sıralanmıştır:

i. Dahi sayılabilecek bir sanatçının eşsiz bir sanat eserini veya şaheserini temsil etmek.
ii. Dünya kültür sahası içinde veya belirli bir zaman dilimi üzerinde mimarlıkta ya da teknolojideki, anıtsal sanat eserlerindeki, şehir planlamacılığındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişimlerde insani değerlere dair kültür paylaşımını sergilemesi.
iii. Günümüzde yaşamayan bir medeniyetin veya kültürel geleneğin eşsiz ya da en azından istisnai bir kanıtını taşımak.
iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı biçiminin veya mimari bileşim veya peyzajın olağanüstü örneği olmak.
v. Özellikle geri çevrilemez değişimlerin etkisi altında zayıf kaldığında, insanın çevre ile olan etkileşimini ya da bir kültürü (kültürleri) temsil eden deniz ya da karadaki geleneksel insan yerleşiminin önemli bir örneği olması.
vi. Evrensel değere sahip sanatsal veya yazınsal eserler, inançlar, fikirler, olaylar veya yaşayan geleneklerle, önemli derecede ya da direkt ilişkisi olması[1].
vii. Önemli fizyografik ya da jeomorfik özellikleri olan kara formlarının gelişiminde devam eden jeolojik süreçleri, yaşam kaydını içeren, dünya tarihinin temel aşamalarını gösteren önemli örnekler olması.
viii. Hayvan ve bitki topluluklarını, kıyı ve deniz ekosistemlerini, temiz suları, karasal gelişim ve evrimdeki süre gelen önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri gösteren bir örnek olması.
ix. Bilimsel bakış ve koruma açısından tehlike altındaki önemli türleri barındıran biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için önemli doğal yaşam alanlarının korunması.

Dünya Mirası Sit alanları için, yerel yönetim, özellikli alanın tarihi değerini ortaya koymak amacıyla, yapıların özelliklerini tüm detayları ile birlikte içeren bilgi,

[1]Komite, bu kriterin ancak çok istisnai şartlarda veya başka kriterlerle ilişkili olması durumunda değerlendirileceğini söylemektedir.

tescil durumunu gösterir belge, plan, çizim, harita vs hazırlamalı, bu yapıların restorasyon ve konservasyon planları ile alanın nasıl iyileştirileceği, nasıl yönetileceği ve finansmanının nasıl sağlanacağı ile ilgili yönetim planını oluşturmalıdır (Smith, 2003).

Dünya Mirası Merkezi, gerekli dokümanların ve haritaların dâhil edilmiş olmasından emin olmak için mümkün olduğunca ayrıntılı olması gereken bu dosyanın hazırlanmasında üye ülkelere öneri ve destek sunmaktadır. Hükümetlerin, özel bir sit alanı için bir dosya teslim etmesi gerekmektedir. Daha sonra, bir işletme planının teslim edilmesinin yanı sıra, sit alanlarının ayrıntılı tarihi ve arkeolojik kayıtları sağlanmalıdır. Bir komite bilgileri değerlendirir ve sit alanının aday olup olamayacağına karar verir. Hükümetler adaylığı desteklemek için gerekli yasal ve düzenleyici sistemlere ve işletme mekanizmalarına sahip olmalıdır. Ayrıca tüm olası Dünya Mirası Sit alanları tasarım, malzeme, işçilik ya da alan bakımından ve kültürel araziler söz konusu ise, ayırt edici özellikleri ve unsurları bakımından orijinallik testlerini karşılamaları beklenmektedir (Shackley, 1998). Bu süreç, yerli halkın alanın bir parçası olduğunda daha karmaşıklaşır. Koruma, turizm ve yerel ihtiyaçlar arasında kaçınılmaz uzlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır.

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler bu çok arzulanan ödülü elde etmek için yarıştıkları için, Dünya Mirası Sit alanı statüsüne ulaşma isteği artış göstermektedir. 1994'te Dünya Mirası Komitesi, bölgelerin, eser türlerinin ve dönemler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ve aynı zamanda insanlığın kültürel tarihi mirasının sadece mimariden ibaret olduğu görüşünden uzaklaşmak için daha antropolojik, çok işlevli ve evrensel bir bakış açısının benimsenmesi çağrısında bulunmuştur.

Daha fazla gelişmiş olan ülkelerin bazılarından, fark edilen eşitsizliği ve açık bir şekilde görülen önemli kültürlerin daha az önemli olanlara göre daha fazla rağbet görmesini sağlamak için, adaylık hızlarını yavaşlatmaları istenmiştir (Pocock,1997). 1996'da Dünya Mirası Listesine kültürel arazi kategorisinin de eklenmesi, daha az öneme sahip olan kültürler ile yöresel kültürlerin daha fazla hesaba katılmasını sağlamıştır (Smith, 2003).

Dünya Mirası Sit Alanı Statüsü birçok ortak amaca hizmet ediyor görünmektedir. Dünya Mirası statüsünün yerel düzeyde gelecekteki planlama kararlarını etkilemenin dışında evrensel ve ulusal düzeyde çok büyük saygınlık kazandırdığı düşünülmektedir. Tüm durumlarda, bu evrensel olarak eşsiz sit alanlarının korunması birincil derecede önemlidir. Bu yüzden Dünya Mirası statüsüne koruma aracı olarak

vurgu yapılmaktadır. Lowenthal (1998) tarafından belirtildiği gibi; " *Evrensel ödüller yağmalama konusunda caydırıcıdır ve koruma alanının nadir miraslar arasına girmesine imkân verir*". Dünya Mirası Sit alanları, (özellikle tarihi kasabalar gibi karma sit alanlarında) açıkça belirlenmiş bir alanı, bir sınır ya da tampon bölge içerisindeki alanı kapsar. Bu durum, sit alanının estetik ya da tarihi değerine zarar verecek ya da değerini riske atacak uygunsuz yerel gelişimleri azaltarak koruma sağlar (Smith, 2003).

Dünya Mirası Sit alanları, yerel, bölgesel ve hatta uluslararası halklara sadece geçmişleri hakkında değil ayrıca şu an ve gelecek hakkında da bir şeyler öğretebileceği için önemli sayılmaktadır. Bu yüzden bu alanlar, ziyaretçiler için yeterli eğitim ve yorumlama imkânı sağlama yükümlüğü altındadır. Bu şekilde halk ziyaretlerinden en üst düzeyde fayda sağlayabilir (Smith, 2003). Shackley (1998), Dünya Mirası Sit alanını ziyaret etmek bir eğlence parkını ziyaret etmekten farklı bir boyutta temel bir zihinsel deneyim olmalı" fikrini ileri sürmüştür.

Dünya Mirası Kent Statüsü, sit alanının durumunun yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde gelişmesine imkân verir. Bu durum, sit alanının olumlu gelişmesine bağlı olarak turizmi teşvik edebilir. Yerel halk çevreleri ile daha çok gurur duyabilir ve bu da toplum birliğini, kimliği güçlendirir. Sorun ziyaretçi sayılarının özellikle narin ve hassas bir çevre ise, sit alanının korunması konusundaki şartları daha da kötüleştirebilmektedir. Eğer sit alanı daha çok evrensel bir turizm yeri haline gelirse, yerel halk kendini sit alanına yabancılaşmış ya da alandan mahrum bırakılmış hissedebilir. Özellikle yerel halkın sit alanının ayrılmaz bir parçası olduğu kültürel alanlarda mülkiyet, katılım ve yetkilendirme sorunları sit alanlarının işletilmesinde esas sorunlar haline gelir. Dünya Mirası statüsünün faydalarını tüm paydaşlar açısından en üst seviyeye getirmek için sit alanlarının dikkatli bir şekilde ve hassasiyetle yönetilmesi gerekmektedir (Smith, 2003).

Her bir Dünya Mirası Sit alanının koruma, ziyaretçiler ve yerel sorunlara ilişkin politikasını ana hatlarıyla belirleyen bir işletme planına sahip olması gerekmektedir. UNESCO ve ICOMOS ayrıntılı evrensel bir dizi kılavuz sağlasa da, Dünya Mirası Sit alanının işletmesinin çok çeşitli yaklaşımlar gerektirdiğinin farkına varılmıştır. Bu, Dünya Mirası Sit alanlarının çeşitliliği işletmelerinin çok fazla standartlaştırılamayacağı anlamına gelmektedir. İşletme planları eşsiz özellikleri ve her bir sit alanının kendine özgü doğasını ele almayı amaçlamalıdır. Açıkça görüldüğü gibi, koruma ve ziyaretçi erişimi arasındaki dengeyi sağlamak temel kaygı konusudur. Sit alanının orijinalliği uygun ve hassas yorumlamalar yoluyla korunmalıdır. Dünya Mirası Sit alanlarının

sembolik öneminin ulusal kimlik ile bağdaştırılması, yöresel toplumlar için, bölgesel ve yerel kimlik duygularının bir parçası olması anlamına gelmektedir (Smith, 2003).

Cunliffe (1996) sit alanı yönetimini "*sit alanının şimdiki ve gelecekteki nesiller için kültürel öneminin korunması için, sit alanının korunmasını, zenginleştirilmesini ve korunmasını sağlayacak ayrıntılı bir planlama ve işletme sürecinin bilinçli ve dikkatli bir şekilde hazırlanması*" şeklinde tanımlamıştır. Bu, temel olarak kültürel mirası hem şimdiki hem de gelecekteki nesiller için muhafaza etme endişesi taşıyan sürdürülebilir turizm tanımları ile çok yakın bir şekilde bağlantılıdır (ör- ICOMOS). Sit alanı işletmesi aynı zamanda sit alanının muhafaza edilmesi, korunması, ziyaret edilmesi ve yorumlanmasını da içine alan tüm yönlerini göz önünde bulunduran bir bütünleşik süreç olarak görülmektedir. Shackley (1998) birçok sit alanının narin olması, doğal aşınmanın yanı sıra gün geçtikçe artan ziyaretçi sayılarının da tehdidi altında olmasına dikkat çekerek, Dünya Mirası Sit alanı için ziyaretçi yönetiminin önemini vurgulamakta, hatta kısıtlanmalarını önermektedir.

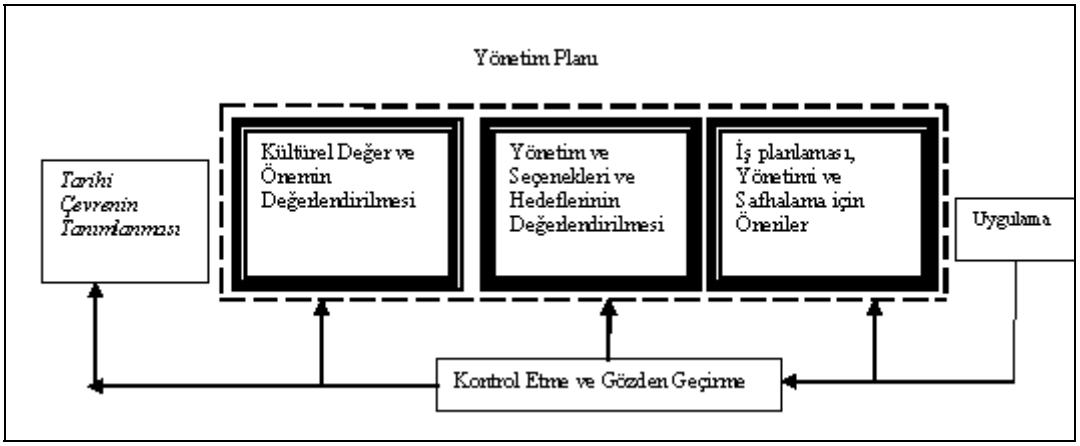
Dünya Mirası Sit alanlarının işletmesi için kullanılan temel yönetim araçlarından birini ana hatlarıyla açıklaması sebebiyle Shackley (1998)'in yorumu faydalı bir yaklaşımdır. Birçok sit alanı tam olarak da Dünya Mirası Sit alanı statüsüne ulaşmaları sebebiyle giderek daha da popüler hale gelmektedir. UNESCO'nun temel amaçlarından birisi Dünya Mirası Sit alanlarına erişimi arttırmaktır. Bu durum pek çok alan için koruma açısından sorun olarak görülebilecek bir felsefedir. Ziyaretçi sayılarının ve akışının tabii ki kontrol edilmesi, düzenlenmesi ve uygun olan durumlarda hem koruma gerekçeleri açısından hem de ziyaretçi deneyimini zenginleştirmek açısından azaltılması gerekmektedir. Özellikle sit alanlarının narin ve hassas olduğu durumlarda, ziyaretçi tavırları da incelenmelidir (Smith, 2003).

ICOMOS; Dünya Kültür Mirası Alanlarının Yönetimi Rehberi (1992) ve Uluslararası Kültür Turizmi Tüzüğünden (1999)'de anlaşılacağı gibi, kültürel mirasın korunması ve yerli halk ile turistlere aktarılma ihtiyacının farkındadır. Dünya Kültür Miras Alanlarının Yönetimi Rehberi'ne göre planlama, programlama ve bütçe hazırlanması yönetimin temel unsurlarındadır. Rehber, öncelikle mirasın anlamını ve bu mirasın yok etmeden nasıl ele alınması gerektiğini vurgular. Daha sonra, yönetim sürecinin dayandığı envanter ve belgeleme işlemlerini, yönetim, maliyet kontrolü ve politikası, yasal araçlar, programlama ve bütçe hazırlığı hakkındaki veriyi içerir. Ayrıca, yönetim planının temelini oluşturan varsayımların kesin bir şekilde belirlenmesi gerekir. Bu bölüm ağırlıklı olarak sürdürebilirlik ilkesine vurgu yapar. Planın kısa ve uzun süreli

olmak üzere raporlanması ve gözden geçirilmesi gerektiğini belirtir. Rehber, miras öneminin, ayrıca farklı ölçülerdeki uygulama süreçlerinin raporlama, kontrol, denetim ve değerlendirmesinin önemini vurgular.

Kültürel miras uluslararası düzeyde tanınan ilkelere göre yönetilse de, sorumluluk genellikle belli bir topluluğa ya da koruyucu bir gruba düşmektedir. Buradaki temel sorunlardan birinin kültürel mirasın korunması ve kültürel mirasa erişimin dengelenmesini sağlamak olduğu açıktır. Bir sit alanı ya da arazi düzeyinde yönetim planları geliştiriyorken, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini göz önünde bulundurmak önemlidir. Özellikle onların kültürel mirasının sunulduğu ve yorumlandığı düşünüldüğünde yerel halkın rolü çok önemlidir (Smith, 2003).

ICOMOS (2006) tarafından *Tarihi Çevrenin Yönetimi* isimli rehberin taslak şeması Şekil 2.3'de gösterilmiştir.

Şekil 2. 3. Tarihi çevrenin yönetimi (ICOMOS, 2006)

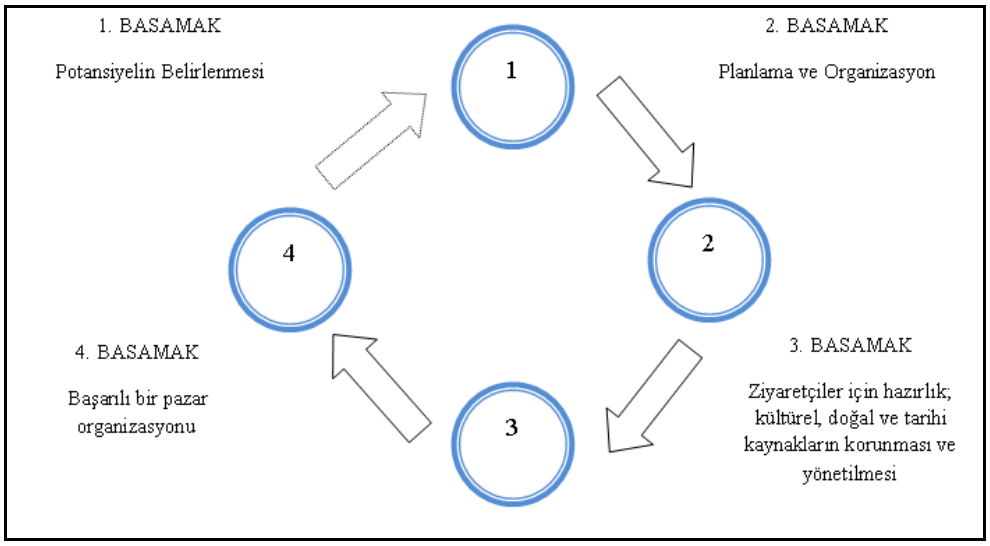
2.5.6. Tarihi kentlerde sürdürülebilir turizm gelişimi ve turizmin yönetimi

Turizm endüstrisi hem fiziksel ve kültürel çevrede gerilemeye neden olma, hem de gelecek ziyaretçi ve yerleşim sakinlerinin faydalanacağı şekilde mirasın korunmasına katkıda bulunma potansiyeline sahiptir (Hovinen, 2002). Bu noktada kent çevrelerinde ve tarihi kentlerde turizm işletmeciliği (içinde yaşayan halkın sosyal, ekonomik ve psikolojik durumlarını da gözeten), diğer sit alanlarından daha bütünleşik bir yaklaşım gerektirmekte; sistemli bir planlama ve alan yönetimi ihtiyacı öne çıkmaktadır.

Politikalar ve planlama kararları daha geniş kentsel gelişim ile bütünleştirilmeli ve kent plancıları ile turizm geliştiricileri, çevreciler ve yerel sakinler arasındaki çıkar çatışmaları ele alınmalıdır. Tarihi kasabalarda da diğer kentler gibi gelişen ve çalışan halk yaşamaktadır ve tarihi kasabalar sadece "fosilleşecek" tarihi gezilip görülecek

yerler ya da ziyaretçilerin yararı için turizm ya da tarihi miras endüstrisi tarafından "yaşayan" müzelere dönüşecek yerler olarak görülmemelidir (Orbaşlı, 2002).

Şekil 2.4'de kültürel turizmin tarihi alanlarda uygulanma süreci basamak basamak ele alınmıştır. İlk basamak yönetim planı hazırlanacak alanın turizm açısından potansiyelinin belirlenmesi aşamasıdır. Alanın değerlerinin tanıtılmasından sonra planlama aşaması devreye girmektedir. Bu aşamada ziyaretçiler adına hazırlık yapılırken; tarihi değerlerin ve mevcut potansiyelin korunmasını sağlayacak strateji ve yönetim aşamalarının belirlenmesi yer almaktadır. Bu süreçte önemli olan başarılı organizasyonunun sağlanması ve geri dönüşe izin verecek esneklikte oluşturulmasıdır. (Anonymous, 2005).

Şekil 2. 4. Kültür turizmi alan yönetiminin basamakları (Anonymous, 2005)

Tarihsel kentler aşırı turizm talebine karşı çok duyarlıdır. Bu alanlar sosyal, ekonomik ve fiziksel, politik ve kültürel açıdan karmaşık yapıdadır. Kentin normal işleyişi ve turizm gelişimi arasındaki çatışmalar hem yerleşim yerinin devamlılığını, hem de nihayetinde yerel turizm endüstrisini tehdit edebilir (Çizelge 2.1) . Bu sebeple, bu çatışmaların yönetimi öncelikle miras şehirlerin bütün insanlık için korunacağını; ikinci olarak da turizmin sosyal ve ekonomik gelişimin önemli lokomotiflerinden biri olduğu gerçeğini garanti altına almak adına çok büyük önem taşır.

Tarihi kentlerin yönetimi açısından çıkan uzlaşmazlıkları sonlandırmak çoğunlukla zordur. Örneğin, bir kasabada yaya kaldırımlarının yapılması, tarihi binaların aşınmasını önleyerek ve ziyaretçiler ile yerel halkın deneyimlerini zenginleştirerek sıkışıklığı ve kirliliği azaltma amacına hizmet edebilir. Fakat trafiğin

güzergâhının değiştirilmesi kasaba merkezi dışında çıkmazlara neden olabilir. Taksilerin ve otobüslerin erişimi kısıtlanır ve yerleşim alanlarında artan bir sıkışıklık ve kirlilik baş gösterir. Ayrıca bu geleneksel olarak kapıya kadar servis hizmetine dayanan yerel tüccar ve küçük işletmeler için de sorunlar yaratabilir (Orbaşlı, 2000).

Çizelge 2. 1. Turizm gelişiminin kentler üzerinde olası etkileri (Aktaran, Crouch 1999)

ETKİ	POZİTİF	NEGATİF
Ekonomik	• Artan Harcama • İstihdam Yaratma	• Özel etkinlikler sırasında fiyat artışları • Gayrimenkul Spekülasyonu
Fiziksel	• Yeni Tesislerin Yapımı • Yerel Altyapının Islahı	• Çevresel Zarar • Aşırı Nüfus Yoğunluğu
Sosyal	• Gönüllülük Yoluyla Toplumsal Dokunun Güçlendirilmesi	• Hırs Faktörünün Gelişimi • Aşırı Kentleşme Sonucunda Sosyal Eğilimlerde İstenmeyen İvmelenme
Psikolojik	• Artan Yerel Gurur ve Topluluk Ruhu • Yerel Olmayan Algıların Farkındalığında Artış	• Ev Sahipliği Yapan Bölgelerde Savunma Tutumuna Eğilim • Yüksek Olasılıkla Yanlış Anlamaların Sebep Olduğu Değişen Derecelerde Ziyaretçi Düşmanlığı
Kültürel	• Diğer Kültür ve Yaşam Tarzlarına Maruz Kalmaktan Dolayı Oluşan Yeni Fikirler • Bölgesel Gelenek ve Değerlerin Güçlenmesi	• Faaliyetlerin Ticarileştirilmesi Kişisel ya da Özel Nitelikte Olabilir • Yöredeki Mevcut Organizasyon ve Aktivitelerin Turist Beklentilerine Göre Değişimi
Politik	• Yörenin ve O Yöreye Ait Değerlerin Uluslararası Tanınırlığının Gelişmesi • Hükümetin ve/veya Halkın Siyasi Değerlerinin Yayılması	• Siyasi otoritenin İhtiraslarını Tatmin Etmek İçin Yerel Nüfusun Ekonomik Olarak Sömürülmesi • Güncel Siyasi Sistemin Değerlerini Yansıtmak İçin Olayların Gerçek Doğasının Çarpıtılması

Turizm baskısının taşıma kapasitesini aştığı takdirde tarihsel kentlerin nelerle karşılaşabileceğini örneklemesi açısından sembolik önem arz eden Venedik örneğini göz önünde bulunduran Venedik Üniversitesi, doksanlı yılların başından beri turizmin tarihi kentlerdeki rolünü araştıran bir UNESCO projesinde yer almaktadır. Bu projede Aix-en-Provence, Amsterdam, Brugge, Floransa, Oxford, Salzburg ve Venedik olmak üzere yedi önemli sanat şehri incelenmiştir (Borg, 2004).

Araştırmanın yapıldığı zamanda, grubun içerisindeki en büyük iki şehir olan Floransa ve Amsterdam, aynı zamanda turistlerin en uzun süre kaldıkları şehirler olarak saptanmıştır. (Turistler, 1995 yılında bu şehirlerde toplamda 4 milyon gece kalmıştır; Venedik 2.6 milyon geceyle bu şehirleri izlemiş; Oxford ve Salzburg'ta bu sayı daha

düşük çıkmıştır). Kayıtlar, Brüksel ve Aix-en-Provence'taki gecelik ziyaret sayısının bir milyondan az olduğunu göstermiş, şehre gelen turist sayısında da benzer oranlar söz konusu olduğu görülmüştür (Borg, 2004).

Turistlerin ortalama ziyaret süreleri şehirden şehre büyük farklılık göstermiştir. En uzun ziyaret süresi Aix-en-Provence'de görülmüş; sadece oteller değil diğer turist konaklama yerleri de bu rakama dâhil edilmiştir. Genel olarak, diğer konaklama yerlerindeki konaklama süresi biraz daha uzun olmakla beraber ortalamayı yükseltmiştir. Projedeki diğer miras şehirlerinin ortalamaları birbirine daha yakındır. Oxford ortalama kalış süresi en uzun şehir (üç gece) olup, Salzburg'un ortalama süresi 1.8 gecedir. Amsterdam, Floransa ve Venedik ise diğer pek çok Avrupa miras şehrinin ortalamasına benzer ortalamalara sahiptir (Borg, 2004).

1990-1995 yılları arasındaki dönemde neredeyse bütün miras şehirlerindeki konaklama talebinde genel bir artış gözlenmiştir. Ayrıca, farklı şehirlerdeki ortalama kalış süreleri bu dönemde pek fazla değişiklik göstermemiştir. Ancak, otellerin doluluk oranı pazara yeni yapıların girmesi sebebiyle sabit kalmış veya düşmüştür. Şehir temelli kültür turizmine olan artan talep, konaklama sektörüne yapılan ve gitgide büyümekte olan ekonomik yatırıma işaret etmektedir; bu yatırımlar incelenen bütün şehirlerin turistik fonksiyonlarının artan ekonomik önemini yansıtmaktadır (Borg, 2004).

Aynı zamanda, gelişmiş bir pazarın taleplerini karşılamakta zorlanan müesseselerin, genellikle iki ya da üç yıldızlı otellerin, yavaş yavaş marjinalleşmesi eğilimi görülmüştür. Aslında, farklı kategorilerdeki otel müşterileri arasında, yukarıya doğru, yani 2'den 3'e; 3'ten 4'e ve 5 yıldızlı otellere doğru olası bir değişim görülmektedir. Turistlerin olumsuz ekonomik koşullarda dahi yüksek kaliteli otelleri tercih etme eğilimleri olduğu görülmüştür. Bu, yüksek kalite standartlarına karşı artan bir talep olduğu anlamına gelmektedir. Değişim hem niceliksel hem nitelikseldir. Çok basit konaklama imkânları (hosteller, yatak-kahvaltı vs.) sunan yerlerde de artış görülmüştür. Bu yüzden, gelen talepte de bir kutuplaşma söz konusu olduğu yargısına varılmıştır (Borg, 2004).

Bu turizm noktalarının çoğunda resmi istatistikler genel turizm talebi, yani ziyaretçi sayısı hakkında önemli bir bilgi sunmamaktadır. Gecelik ziyaretçiler ve günlük ziyaretçiler veya geziye çıkmış turistler arasındaki ayrım pek çok tarihi şehirdeki turizm analizinde, özellikle kültür turizmine olan ilgideki artış, artan hareketlilik, günlük gezilerin sayısındaki büyük artış ve gecelik konaklamalardaki azalmayla beraber kendisi göstermeye başladığından beri, önemli bir nokta teşkil eder hale gelmiştir. Bu sebeple,

turizmin bu kültür noktalarındaki önemini daha iyi anlamak için geziye çıkmış turistleri de turist talebi istatistiklerine dâhil etmek ve ziyaretçi akınını bu şekilde gözlemlemek önemlidir. (Costa ve van der Borg, 1992).

Pazarlama açısından, merkezleri aşırı kalabalıklaştığı ve tarihi yapı tehlikeye girdiği için birçok tarihi kasaba bazen satış geriletme stratejisi uygulamak zorunda kalmıştır. Çoğu kasaba, az para harcayan sırt çantalı turistler ve dil öğrencileri (ör: Cambridge) yerine çok harcayan, eğitimli, kültür ya da iş ziyareti yapan turistleri arzu eder. Turist/ yerel ziyaretçi oranının özellikle yüksek olduğu yerlerde (ör: Canterbury), yerel halk turizme karşı daha az istekli olmaktadır. Buna rağmen, Venedik gibi neredeyse "yaşayan" müzeler haline gelen kentlerde ziyaretçi sayıları hiçbir şekilde düşüş göstermemektedir. Yerel halk çoğunlukla turistlerin gezip görecekleri yerlerin bir parçası olmaktansa şehir merkezinin dışına taşınmayı tercih eder. Sezona uygun hareket etme sorunlarını ele almak yılın belli zamanlarında sıkışıklığı azaltmaya yardımcı olabilir. Özel etkinlikler, sergiler ya da iş ve konferans turizminin gelişmesi buna yardımcı olabilir. Yine de gelişmekte olan sezonsuz turizm, yerel halkın turizminden yakasını kurtaramayacağı anlamına gelir ki bu da aynı şekilde tartışmalı bir konudur (Orbaşlı, 2000).

Ziyaretçi yönetimi turist "giriş kapıları" ve seçilebilen bilgi sağlama yoluyla ziyaretçi akışını kontrol etmeye yardımcı olan bilgi merkezlerinin oluşturulması yoluyla kontrol edilebilir. Rehberlik hizmetleri ayrıca ziyaretçileri belirli alanlara yönlendirmeye ve bu şekilde belli başlı sit alanlarındaki sıkışıklığı azaltmaya yardımcı olabilir. Zamanlı bilet sistemi de, bir kerede bir yere girebilecek ziyaretçi sayısını kısıtlama yolu olarak bazı durumlarda uygun olabilir. Tarihi yerlere yapılan rehberli ya da bireysel ziyaret ve yürüyüşler de turistlerin alternatif güzergâhları ve yerleri göz önünde bulundurmaya teşvik edilmesi için kullanılmaktadır (Orbaşlı, 2000).

Aşağıdaki liste, UNESCO araştırmasına konu olan şehirlerde gözlemlenen problemlerin başlıcalarıdır:

- Aix-en-Provence yaz aylarında aşırı kalabalık olabilmektedir.
- Amsterdam merkezinde ciddi park problemleri görülmektedir.
- Brugge'de yıl boyunca, özellikle de haftasonları ve tatillerde trafik problemleri görülmektedir. Şehir merkezi hızla nüfus kaybetmekte ve ekonomik aktiviteler azalmaktadır. Oteller ve hediyelik eşya dükkânları bunların yerini almaktadır.

- Floransa turizmin sunduğu pek çok fırsatı, kötü şehir yönetimi sebebiyle kaybetmiştir.
- Oxford'un en ünlü üniversiteleri yoğun ziyaretçi akını tehditi altındadır. Şehir içi turist otobüsleriyle dolup taşmaktadır.
- Brugge gibi Salzburg'da da turist otobüsleri yüzünden yaz aylarında ciddi trafik sorunu görülmektedir. Avusturya mahallesinin merkezi, nüfus ve iş yerleri sebebiyle tıklım tıklımdır.
- Tarihi Venedik şehri tek kültürlüğe doğru gitmektedir. Sıkışıklık ekonomik aktiviteleri engellemekte ve böylelikle yerli halkın yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Turizm, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan güçlü bir toplum yaratmak için oldukça etkili araçların başında gelmektedir. Bunun sağlanabilmesi için, turizmin doğal ve kültürel temelleri sürdürmeyi amaçlayan ve bölgenin kaynaklarını tüketmeden kullanan bir yapıda olmasıdır. Bunu sağlanmasının yolu iyi bir turizm planlamasının yapılmasıdır. Yerli halkın ve yerel ekonominin üzerindeki baskının dayanılmaz hale gelmeye başladığı ve turizm yönetiminin kent politikalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmesi gereken tarihi şehirlerin (Brugge, Floransa, Salzburg ve Venedik gibi) sayısı hızlı bir şekilde artmaktadır. Ayrıca yakın zamanda Amsterdam'da da aşırı gelişen turizmin sebep olabileceği olumsuz etkiler hissedilmeye başlanmış ve artık yavaş yavaş karşı önlemler alınmaya başlamıştır (Borg, 2004).

Çoğu şehirde, trafik sıkışıklığının yönetilmesi için yeni bir trafik planıyla birlikte kentin çevresinde bir park ve sürüş sistemi şeklinde bir politika uygulanmıştır. Brüj, Oxford ve Salzburg şehirlerinde, günlük ziyaretçilerden kaynaklanan baskı, gelen gezgin otobüslerini kontrol ederek azaltılmıştır. Bu otobüsler kolayca fark edilebilmekte ve yoldan çevrilebilmektedir. Benzer şemalar başka ülkelerde de, örneğin Toledo, Granada ve Segovia gibi küçük İspanyol sanat şehirlerinde de geliştirilmektedir (Borg, 2004) .

Günümüzde turizm planlaması yalnızca turist sayısını ve turizm donanımını arttırmaya yönelik planlama yerine, turizm kaynaklarının da sınırlı olduğunu kabul eden ve bu sınırlı kaynakların optimum kullanımını sağlamaya yönelen bir faaliyettir. Bu planlama yaklaşımı iki temel noktaya odaklanmaktadır; birincisi, olumsuz etkilerin doğal çevre ve sosyal çevrede bozulmaya yol açmaya başladığı eşik noktasının, yani bu ortamdaki taşıma kapasitesinin tanımlanması ve hesaplanması; ikincisi, turizm

kaynaklarının gelecek kuşaklarca da kullanılmasını sağlamak, turizmden beklenen yararları sürekli kılacak biçimde, ekonomik hedeflerle çevre program ve stratejilerini bütünleştirmektir (Sonat, 1991).

Turizm endüstrisi için temel çekiciliğini oluşturan çevresel kaynakların, kendini yenileyebilmesi, koruma-kullanma dengesi içinde uzun dönemli kullanılarak, gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde taşıma kapasitesi kavramı önemli bir rol oynamaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006).

Turizmde sürdürülebilir gelişme kavramını, gelişimi turizme dayanan bölgelerde, çevrede değişiklik meydana gelmeden ya da çevre ve insan kalitesini düşürmeden, aktivitelerde ve süreçlerde yaşanan sağlıklı ve başarılı gelişme, şeklinde tanımlamak mümkündür (Cantallops, 2004).

Sürdürülebilir turizmde başarılı olabilmek için özellikle yöneticilerin sürdürülebilir uygulamalarda başarılı ve bilgili olmaları gerekmektedir (Jurowski, 2005). Planlama kavramı da araştırma alanını yakından ilgilendirmektedir. Birçok çalışmada, taşıma kapasitesi kavramının alanların yönetimi ve planlaması ile yakından ilgili olduğu belirtilmiştir (Lindberg ve ark.. 1997, Papageorgiou ve Brotherton, 1999). Turistik alanların taşıma kapasitesi ile ilgili sorunların daha planlama aşamasında düşünülmesi gerekmektedir. Bu anlamda taşıma kapasitesi kavramı, alan mimarlarının ve planlayıcılarının, doğa ile insan arasında yaşanan çelişkilere yeniden çözüm bulmaları adına değerlendirebilecekleri bir kavramdır ve planlamanın bir unsuru olarak düşünülmelidir (Nclubisi, 2002; Holden, 2000).

2.6. Turizm Taşıma Kapasitesi

Birçok alan için geçerli olabilecek olan sürdürülebilirlik kavramı, özellikle insanoğlunun doğayı ve çevreyi tahribatının yüksek seviyeye ulaşması ile önem kazanmış ve bu kavrama verilen önem giderek artmıştır. Ekonomik gelişme adına birçok değer göz ardı edilmiş, toplumların kısa vadede refaha ulaşma istekleri dengesiz gelişimi (kaynakları israf eden) ortaya çıkarmıştır. Ancak bu dengesiz gelişmeler sorunları da beraberinde getirince çözüm üretmek üzere çeşitli arayışlar içine girilmiştir. “Sürdürülebilir Kalkınma”, “Sürdürülebilir Gelişme”, “Sürdürülebilir Refah” gibi kavramlar değişik alanlar için problemleri çözmek üzere geliştirilmiş ve dünya toplumlarının gündemine oturmuştur.

Sürdürülebilirlik, turizm açısından da son derece önemli bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Turizm alanındaki bilim adamları, "sürdürülebilir gelişme" (sustainable development) kavramını "sürdürülebilir turizm" (sustainable tourism) olarak turizme kazandırmışlardır (Piga, 2003).

Turizmde sürdürülebilir gelişme kavramını, gelişimi turizme dayanan bölgelerde, çevrede değişiklik meydana gelmeden ya da çevre ve insan kalitesini düşürmeden, aktivitelerde ve süreçlerde yaşanan sağlıklı ve başarılı gelişme, şeklinde tanımlamak mümkündür (Cantallops, 2004).

Turizm, doğası gereği değişimin bir temsilcisidir. Değişikliğin bazı etkileri kontrol edilebilir, düzenlenebilir ve yönlendirilebilir. Eğer doğru bir şekilde yönetilirse, kaynak bütünlüğünün sürdürüldüğü ve hatta zenginleştirildiği yenilenebilir bir endüstri olma potansiyeline sahiptir. Yanlış yönetilir ya da kısa vadeli hedef ve amaçlar çerçevesinde gelişmesine izin verilirse, dayandırıldığı tüm kaynakları yok etme potansiyeline sahiptir. Sürdürülebilirliğin bir unsuru olarak taşıma kapasitesinin, ziyaretçi faaliyet düzeyinin ya da alandaki gelişmenin makul kısıtlamalarla korunduğu turizm işletmeciliğine bir yaklaşımı temsil ettiği söylenmektedir. Sürdürülebilir turizm kalkınmasında olduğu gibi aynı fikirde olmamak zordur, fakat " kabul edilebilir"in ne olduğu, bunu kimin söylediği ve hangi yetkiyle değerlendirmeleri yaptıkları gibi sorular genellikle cevapsız kalmaktadır.

Turistik bölgelerde, alanlarda veya noktalarda en önemli sorunlardan bir tanesi taşıma kapasitesi ve turizmin sürdürülebilirliğidir. Bu alandaki literatür, sorunun birtakım tanımlamalardan da kaynaklanan çözüm güçlüklerinden bahsetmektedir. Teorik olarak, gerek sürdürülebilir turizme ulaşmanın güçlüğü gerekse de taşıma kapasitesini belirlemenin zorluğu, bu alanda yapılan çalışmaları güçleştirmektedir. Turistik olarak nitelendirilen her alanda öncelikli olarak hedef, sürdürülebilir bir gelişme olmalıdır. Bugüne değin sürdürülebilir turizm alanında yapılan çalışmaların da ortak hedefi buna ulaşmaktır (Tokmak, 2008).

Taşıma kapasitesi çalışmaları, her turistik alan açısından mutlaka yapılması gereken faaliyetlerdendir. Kendi başına taşıma kapasitesi yerine, artık birçok araştırmacı sürekli artan ziyaretçi sayısını ve onların varış noktaları üzerindeki doğal etkilerinden bahsetme aracı olarak "Kabul Edilebilir Değişim Kısıtlamaları" (LAC) ve "Ziyaretçi Etki Yönetimi" (VIM) gibi kavramları kullanmayı tercih etmektedir. Daha sonra ele alınacağı üzere LAC ve VIM kavramları, taşıma kapasitesi kavramı üzerine

dayandırılma eğilimindedirler; fakat taşıma kapasitesini efsanevi bir değer kaynağı olarak kullanmaktan ziyade, temelinde yatan bir felsefe olarak kullanmaktadırlar.

2.6.1. Taşıma kapasitesinin kökeni

Taşıma kapasitesi, kavram olarak ilk kez 1838 yılında biyolojik ortamlar ve özellikle de doğal yaşam ortamları ve mera alanlarının yönetiminde uygulandığı söylenebilir (Watson ve Kopachevsky, 1996). Burada kapasite, bir alanda "semiz" bir şekilde besin stoklarına ya da toprağa zarar vermeden tutulabilecek otlatılan maksimum hayvan sayısı açısından tartışılmıştır (Wall, 1982).

Bu kavram ilk kullanıldığından bu güne kadar değişik koşullarda ve çeşitli disiplinlerde değişik çevreler tarafından farklı biçimlerde ele alınmış ve değişik tanımlar ortaya çıkmıştır. Tanımlar genellikle benzer olmasına rağmen ilgili disipline göre farklı anlamlar kazanmış ve ilgi alanı genişlemiştir. Taşıma kapasitesi üzerinde yapılan çalışmalar birçok disiplinde etki alanları bakımından farklı biçimlerde ele alındığından kavram boyutları genişleyerek, çeşitli kapasite türleri ortaya çıkmıştır. Taşıma kapasitesi kavramının ilk uygulama alanı mühendislik ve mimarlıktır. Bu alandaki çalışmalarda, taşıma kapasitesi kavramından, fiziki yapıların kapasitesini belirlemek amacıyla bir planlama aracı olarak yararlanılmıştır. Ancak bu alandaki temel olarak yanlış anlayış taşıma kapasitesinin, her alan için sayısal olarak belirlenmesi gereken bir ölçüt seklinde düşünülmesidir. Bu alanda yapılan çalışmalarda birçok araştırmacı özellikle kantitatif değerlendirmelerin güçlüğünü belirtmişler ve daha çok kalitatif değerlendirmeler yapmışlardır (Lindberg ve ark., 1997; Papageorgiou ve Brotherton, 1999; Saveriades, 2000; Çavus, 2002; Manning ve ark., 2002).

Rekreasyonel taşıma kapasitesi ilk kez 1960 yıllarında ABD de gündeme gelmiş ve ilgi uyandırmıştır. Rekreasyon işletmecileri tarafından benimsenen "kapasite" bir etkinlik alanını, alanın temel niteliklerine zarar vermeden kullanabilecek maksimum insan sayısını belirlemek için kullanılmıştır (Wager,1964). Benzer bir şekilde, "çevreye ya da ziyaretçinin deneyimine aşırı zarar vermeden, bir alanın belli bir düzeyde gelişimi tarafından, zamanla belirlenecek kullanımın özelliği" olarak düşünülmüştür (Lime ve Stankey,1971).

Bir süre sonra, Mathieson ve Wall (1982) aynı şekilde kapasiteyi "bir alanı fiziksel çevrede kabul edilemez değişiklik yapmadan ve ziyaretçilerin deneyimlerinin

kalitesinde kabul edilemez bir düşüşe neden olmadan kullanabilen maksimum insan sayısı" olarak yeniden tanımlamışlardır.

Tüm bu ve daha önceki diğer tanımlarda taşıma kapasitesinin iki temel unsuru olan kaliteli bir çevre ve kaliteli bir ziyaretçi deneyimi dikkati çekmektedir (Graefe,1989; Kuss ve ark., 1990).

Watson ve Kopachevsky (1996) taşıma kapasitesini, ekolojik-çevresel, fiziksel-tesis, toplumsal-algısal, ekonomik ve psikolojik şeklinde sınıflandırmıştır. Benzer şekilde pek çok bilim adamı da farklı sınıflandırmalarla taşıma kapasitesi tanımı yapmıştır. Tüm bunlar, yine de nispeten soyutlanmış olarak kapasiteye sadece tek bir açıdan bakma eğiliminde olmuşlar ve bu yüzden, bir sektörün ya da alanın ziyaretçi faaliyetini özümseme kabiliyeti belirlenebilirken, diğerleri sadece gelişigüzel bir onay almış ya da tamamen göz ardı edilmiştir.

Lindsay (1986), tek sektör analizinin bu zorluklarının birçoğu ile baş etme çabası içinde taşıma kapasitesini "çevrenin, çevresel kaliteyi ya da ziyaretçi memnuniyetini azaltmadan turistik faaliyeti desteklemesi için gereken fiziksel, biyolojik, toplumsal ve psikolojik kapasitesi" olarak pek çok boyutu içine alan bir tanım yapmıştır. Tanımın aşağıdaki formülle en iyi ifade edilebileceğini belirtmiştir:

TK: f(N,T,S,K,Tİ, TD)

- Kullanılabilir kaynakların **Niceliği,**
- Bu kaynakların ziyaretçi kullanımına **Toleransı,**
- Mekân ya da alandaki ziyaretçilerin gerçek **Sayısı**,
- **Kullanım** şekli ya da yürütülen ziyaretçi faaliyeti,
- Alandaki ziyaretçi tesislerinin **Tasarım** ve **İşletmesi**,
- Alandaki ziyaretçilerin ve alan işletmecilerinin **Tavır** ve **Davranışları**.

Kapasite birçok etmen açısından(ör: ekolojik, fiziksel, toplumsal ve tesisler) ele alınmasına rağmen, bu konulardaki araştırma ve tartışma, ziyaretçilerin fiziksel çevre üzerindeki etkisi (Mathieson ve Wall,1982) ya da toplumsal etkileşim (Kuss ve ark.,1990) konularının çeşitlemeleri ile sınırlı kalmıştır. Fiziksel rahatlık ve kullanıcı memnuniyeti arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşma eğilimi gösterilerek, turizmin ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarını da içine alan diğer etmen etkileri çalışmaların dışında bırakılmıştır.

2.6.2. Turizm taşıma kapasitesinin sorunları ve beklentiler

Turizm literatüründe taşıma kapasitesi kavramı, ilk olarak Lucas'ın 1964 yılında, kano sporu yapılan bir alanda ziyaretçilerin vahşi yaşam algılamalarını incelediği bir çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmada taşıma kapasitesinin, çevresel unsurları ilgilendirdiği belirtilmiştir (Fennell, 2002).

Wall (1982), konu ile ilgili insan sayısı kadar kapasite tanımı olduğunu iddia etmiştir. Bazılarına göre, istenmeyen etkileri kısıtlayan, işletme faaliyetlerini destekleyen bir analiz yöntemini temsil etmekle ilgiliyken; diğerleri için negatif etkilerin ortaya çıkmaya başladığı eşik düzey olabilmektedir (WTO,1985). Bu tanımlamayı benimsemeyen diğer bilim adamları ise, taşıma kapasitesini ne tam ne de kolaylıkla ölçülebilir olarak değerlendirir ve özellikle "kapasite" belirlendikten sonra daha fazla faaliyette bulunulmadığında "sayısal" bir değer arayışının işe yaramayacağına inanırlar (Washburne,1982; Bury,1976; Shelby ve Heberlein,1986).

Taşıma kapasitesi gerek kavram gerekse tanım olarak birtakım tartışmalara konu olmuştur (Lindberg ve ark., 1997; Buckley, 1999; Papageorgiou ve Brotherton, 1999; Saveriades, 2000; Simon ve ark., 2004). Kavram ilgi çekici olmakla birlikte, tanımlarda ya da açıklamalarda ortaya konan bilgilerin konu alanını tam izah etmediği düşünülmektedir.

Schinder ve ark.'nın (1978) belirttiği gibi, pek çok işletme planındaki temel eksiklik, işletmecilerin aradıkları şartları açıkça belirtmemeleri ve bu hedeflere ulaşma açısından performansı ölçmelerine izin verecek hedeflerin eksikliği olmuştur.

Ancak daha sonraları taşıma kapasitesinin, işletme faaliyetine kılavuzluk edecek amaç ve hedefleri önceden belirlemeden bir anlamının olmadığı fark edilmiştir. Bu yüzden, "kapasite" belirlendikten sonra, durumu hafifletmek ya da iyileştirmek için önceden belirlenen eylemlerin uygulanması gerektiği tartışılmıştır. Neredeyse konuyla ilgili tüm makaleler, taşıma kapasitesinin keşfedilmeyi bekleyen mutlak bir değer olmadığını, fakat herhangi bir alandaki belli işletme hedefleri ile ilişkilendirilmesi gereken bir değerler dizisi olduğunu iddia etmiştir (Kuss ve ark.,1990).

Williams ve Gill (1991), alanın eşik tanımlamasını üç grupta toplamış ve bu üç gruba yönelik eşik örnekleri geliştirmişlerdir. "Turizm taşıma kapasitesi" ile ilgili, çeşitli eşik göstergeleri hacim, yoğunluk ya da piyasa karması açısından tanımlayan ve belli sayısal göstergelere odaklayan bir tutum sergilemiştir (Çizelge 2.2).

Shelby ve Heberlein (1986) bir alanın taşıma kapasitesinin belirlenmesinde işletme parametreleri ve etki parametrelerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini iddia etmişlerdir. İşletme parametreleri, işletme faaliyetlerinde bir acentenin doğrudan kullanabileceği turizm unsurları ile etki parametreleri ise ziyaretçi kullanımının, çevre ya da ziyaretçilerin kendileri üzerindeki etki ya da sonuçları ile ilişkilendirilmiştir. Çeşitli alanlarda turizmin etkilerini tanımlayan literatür bulunmasına rağmen, turist kafilelerinin yönetilmesi, kalma uzunlukları, ya da turist çeşidi genellikle varış yerindeki turizm acentelerinin kontrolünün (ve hatta anlayışı) bu tartışmaların dışında kalmıştır. Bu da işletme faaliyeti için taşıma kapasitesi kavramının değerini doğrulamasa da, endüstrinin tüm sorunlarını çözeceği iddiaları, öncelikle turizmin niteliğinin, turistik alanların ve kullanım-etki ilişkilerinin yanlış anlaşılması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Çizelge 2. 2. Taşıma Kapasitesinin Göstergeleri (Williams ve Gill, 1991)

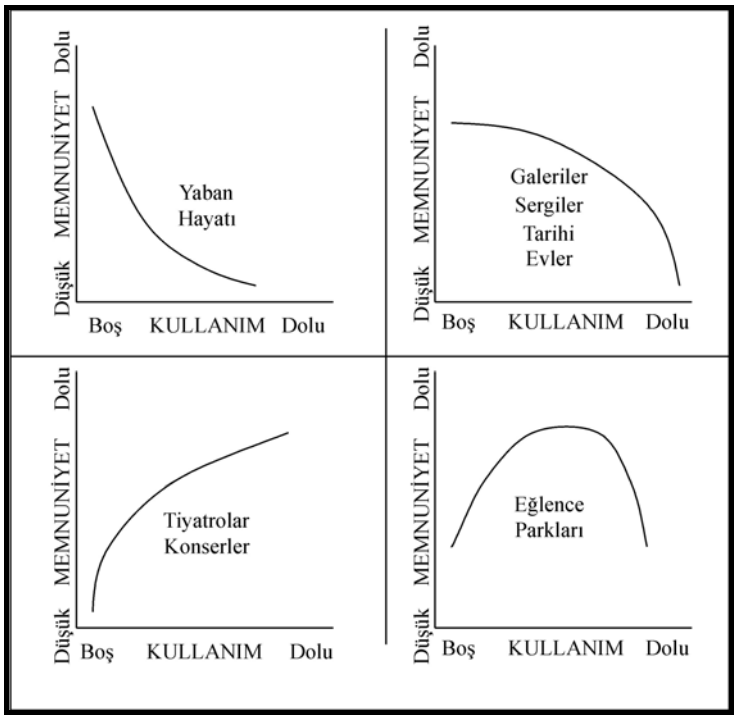
EŞİK TANIMLAMASI	EŞİK ÖRNEKLERİ
HACİM	Çeşitli ziyaretçi tiplerinin pik, saatlik, günlük, haftalık, yıllık hacimleri (Örn:gecelik yatak, ziyaretler, ziyaret günleri vb)
YOĞUNLUK	Değişik lokasyonlardaki değişik aktiviteler için gerekli alan (Örn: Kumsalda kişi başına düşen alan, turist/restoran m², alışveriş alanı vb)
PİYASA KARMASI	Yerleşik halka oranlanan ziyaretçi birimi (Örn: Ziyaretçilerin yerli halka oranı, ziyaretçi yatak sayısının yerli halkın yatak sayısına oranı, ziyaretçilerin kullanabileceği kamusal faaliyetlerin yerli halkın kullanabileceklerine oranı vb.)

Turizm planlaması ve işletmesinde taşıma kapasitesi ile ilgili diğer temel bir sorun da herhangi bir alanın öz kullanım düzeyi ya da maksimum mutlak kapasitesinin olmasıdır (Wall,1982). Durum sadece bundan ibaret değildir. Wall'ın (1982) iddia ettiği gibi, özel bilimsel bir kazanç amacıyla oluşturulmuş bir alan, orijinal nitelikler bozulmaya başlamadan önce sadece düşük seviyede bir kullanıcı eşiğini muhafaza edebilir. Aynı alan, yoğun gelişme için tasarlanmışsa olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaya başlamadan önce önemli ölçüde daha yüksek bir kullanıcı-yoğunluğuna ev sahipliği yapabilir (Tokmak, 2008).

Kapasiteye ilişkin bir başka sorun da ziyaretçilerin kullanımında olmuştur. Bu sayılar arttıkça, kalabalık, trafik sıkışıklığı ve ilgili diğer etkilerin kapasiteye erişilene

ve belki de kapasite aşılana kadar kendiliğinden geliştiği fikrini akıllara getirir. Pek çok bilim adamı için bu, artan ziyaretçi sayısının etkilerini küçümsemektedir. Turistlerin varlığı ile etkiler gelişse de, ziyaretçi hacmi unsurlardan yalnızca biridir. Şekil 2.3'deki grafiklerde görüldüğü üzere, artan ziyaretçi sayıları söz konusu alana ve incelenen duruma bağlı olan ziyaretçi memnuniyeti üzerinde değişken etkilere sahiptir (Hall, 1974).

Mathieson ve Wall (1982), daha geniş anlamda bir alanın taşıma kapasitesinin, turist ve alanın -yerel nüfusun özellikleri tarafından etkilendiğini ortaya koymuştur. Turistler kişisel sosyo-ekonomik nitelikleri (yaş, cinsiyet, net gelir vb.) bakımından farklılık gösterir; farklı seyahat motivasyonlarına, beklentilere, uygun zamana, farklılık gösteren etnik ve dini ve davranış şekillerine sahiptirler.

Şekil 2. 5. Kullanıcı Tatmini ve Kullanım Seviyeleri (Hall, 1974)

Bireyler ve grup olarak turistler ziyaretçi yoğunluğuna, etkinlik çeşidine ve kalış süresine farklı şekillerde ve farklı düzeyde tepki göstermektedirler. Tüm bu unsurlar herhangi bir yer için turizmin etkisinin belirlenmesi açısından önemli bir role sahiptir. Bu çeşitliliğin genellikle yeterince detaylı bir şekilde incelenmemesi bu unsurların kapasite çalışmalarına dâhil edilmesini güçleştirmiştir (Glasson ve ark., 1995).

Doğal çevre (biyo-fiziksel süreçler ve yerel coğrafya); ekonomik yapı (yatırım, konum ve çeşitlilik); toplumsal yapılar (demografi, kültür ve yaşam kalitesi); siyasi

örgütler (yapı, düzenlemeler ve ilkeler); alanda turistik gelişimin düzeyi (mülkiyet, nitelik ve gelişim oranı) gibi değişkenler bir alanın taşıma kapasitesini belirleyecek önemli değişkenlerdir. Taşıma kapasitesinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacak en önemli şey, özellikle planlama ve işletme faaliyetine etkili bir şekilde uygulandığında bunlar arasındaki ilişkidir (Glasson ve ark., 1995).

2.6.3. Turizm taşıma kapasitesinin boyutları ve bakış açıları

Williams ve Gill (1994), taşıma kapasitesi tartışmasını dört temel unsur üzerine dayandırdıklarını belirtmektedir:

- Turizm çeşitli biçimlerde değişim için katalizördür ve ekonomik, sosyal ve çevresel fayda ve zararları beraberinde getirir.
- Turizm için arzu edilen şartlar belirlenebilir, bunun dışında turizm yerel nüfus ya da ziyaretçiler ya da her ikisi için sürekli değildir.
- Arzu edilen şartlar sabit değildir, yerel koşullar üzerinde turizmin etkisinin anlaşılmasının yanı sıra coğrafyaya bağlı olarak ve geçici bir süreliğine yerel ekonomik, sosyal, politik ve çevresel şartlara bağlı olarak değişiklik gösterebilir ve
- Arzu edilen şartlarla birlikte, turizmin sebep olduğu değişiklik/etkinin yönünü ve oranını kontrol edebilen işletme stratejileri oluşturulabilir ve uygulanabilir.

Tüm bu sayılan sebeplerden yola çıkarak turizm taşıma kapasitesi kavramının faydalarının olduğunu söylemek mümkündür, fakat bu kavramın, geleneksel bir şekilde, bir bakış açısına dayanarak mutlak ve kısıtlayıcı bir değer belirleme çabası sorunun çözümlenmesi ve alanında uygulaması aşamasının gelişmesine çok az katkı sağlar. (Williams ve Gill, 1991 ve 1994).

Turizm taşıma kapasitesi "zor", nesnel ya da ölçülebilir boyutlar ve "zayıf" ya da daha öznel, niteliksel bakış açıları arasında bölünen tüm bu turizm unsurlarının gerçek anlamda bir şebekesi ya da ağıdır. Ölçülebilir yönler çevre, ekonomi ve fiziksel alan ve altyapı ile ne kadar çok ilgilenirse; niteliksel unsurlar turizm faaliyetinin "yerli halk ve misafirler" ile "işletmecilerin" diğer beş unsuru gerçekten kontrol etme istekliliği ya da yeteneği arasındaki ilişki üzerindeki gerçek ve algılanan etkisi ile o kadar çok ilgilenir. Ayrıca, bunların her biri, herhangi bir ya da tüm kapasite niteliklerini etkilerken, mekâna göre ve zamanla değişiklik gösterebilir. O halde, bu

"kapasite ağının" her bir bölümü ya da alt sistemi kendi kapasite nitelikleri açısından tanımlanabilir (Glasson ve ark., 1995).

Doğal çevrenin turist kullanımına cevap verme yeterliliği ile ilgili kısım turizm taşıma kapasitesinin çevresel boyutudur. Ziyaretçi faaliyetinin flora, fauna, topraklar, alandaki hava ve su kalitesi üzerindeki etkilerini tanımlamaktadır. Bu çevresel unsur, doğal ortamların sürekli ziyaretçi kullanımına tolerans düzeylerine ilişkin çalışmalarında en iyi şekilde görülebilir. Flora ve fauna çeşitliliğine zarar vermekte, kirliliğe yol açmakta, erozyon yaratmakta ve doğal kaynakları olumsuz olarak etkilemektedir (Simon ve ark., 2004).

Bir alandaki kullanılabilir temel altyapı ve tesisler taşıma kapasitesinin fiziksel boyutu ile ilgilidir. Su kaynaklarının, kanalizasyon kapasitesinin, enerji kaynaklarının, park imkânının, yerel ulaşım sorunlarının, konaklama tedariki ve diğer ziyaretçi hizmetlerinin ve gezip görülecek yerlerin nitelik ve niceliği gibi konuları tanımlar. Fiziksel kapasite artan talep ve daha fazla ziyaretçi sayısının etkisini bu hizmetlerin verimli bir şekilde faaliyet gösterme yeterliliği ile ilişkilendirir. Ziyaretçi sayılarının aşırı bir hizmet yüklemesine sebep olduğu örnekler dönemsel su sıkıntısı, kanalizasyon sorunları, aşırı trafik sıkışıklığı ve yerel enerji sıkıntılarını içermektedir (Glasson ve ark., 1995).

Taşıma kapasitesinin ekonomik boyutu, turizmin sezonluk olması ve bunun varış yerindeki genel ekonomi ve iş gücü üzerindeki etkisi ile de ilgilidir. Yerel hizmet veren yerlerin (ör: manavlar, kasaplar) hediyelik eşya satan yerler ve kafelerle yer değiştirmesi, turist sezonuna bağlı olarak yerel istihdam düzeylerindeki önemli değişiklikler, turist talebini karşılamak için "yabancı" iş gücünün ithalini ve turizm talebindeki eğilimlere bağlı olarak yerel ekonomik zenginlikteki dalgalanmalar gibi alanın ekonomik kapasitesinin aşılmış olduğu durumların örneklerini içermektedir. (Glasson ve ark., 1995).

Turisti ve toplumu ilgilendiren yönler, taşıma kapasitesinin toplumsal ya da sosyal açıdan bakışı ile ilgilidir. Her iki grubun da ihtiyaçları söz konusudur ve bu ihtiyaçların ortak bir şekilde giderilmesi gerekir. (Anderson ve ark., 2000). Alanlar, "ziyaretçi" kapasitesi gibi genel ziyaretçi toleransları açısından değişiklik gösterebilir ve hem sezona göre hem de mekâna göre değişebilir. Yerli halkın, turizmden kaynaklanan sosyal olumsuzlukları kabul edilemez seviyede algıladıkları noktanın, turizmin sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirmede temel bir kavram olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir (Coltman, 1989). İlgili temel konular özel yaşam sınırları, ziyaretçi davranışı

bakış açısı, yerel sakinler ve turistler arasındaki iletişim düzeyi ve kâr dağılımıdır. Topluluğun turizme olan toleransının aşıldığı durumlarda, trafik sıkışıklığı, gürültü, toplumda kalabalıklaşma ve kültürel olarak kabul edilemez davranışlar yüzünden turistlere genel bir kızgınlık ve turistleri sevmeme hali, aşırı şişirilmiş fiyatlarla turistlerin suistimal edilmesi ve son aşamada da, açık bir saldırı ya da turistlerin fiziksel olarak suistimal edilmesi durumu ortaya çıkar (Glasson ve ark., 1995).

Bir alandaki ziyaretçi memnuniyetini etkileyen unsurlar ziyaretçi ya da turist açısından göz önünde bulundurur. Bir alanın ziyaretçi sayılarını arttırmaya bağlı olarak kaliteli bir ziyaretçi deneyimi sağlama yeterliliğini tanımlar. Her bir birey, temel olarak farklı zamanlarda, farklı faaliyetler için arzu edilen etkileşimin türüne bağlı olan kullanım sıklığı tercihi açısından farklılık gösterir (Wager,1964; Bury,1976). Ziyaretçi kapasitesi, herhangi bir sayıdaki sebep yüzünden, piyasa talebinde fark edilebilir bir azalmanın olduğu noktadır. Ziyaretçi kapasitesinin aşıldığı birkaç örnekte, daha sosyal bir turist piyasasına genel bir yönelme, hizmet ve rahatlık standartlarında düşüş ve kısalan bir turist sezonu görülür (Glasson ve ark., 1995).

Bir alanın siyasi kapasitesi ya da yönetim yeterliliği açısından bakış açısı; bir alanın yerel turizm işletmesini yönlendirme ve turizm işletmesi ile iş birliği yapmak için örgütsel yeterliliği üzerinde yoğunlaşır. Turizm, tek bir yetki alanı hakkında konuşulamayacak kadar çok parçalı bir endüstridir. Bir alanın siyasi kapasitesi bu yüzden mevcut piyasa düzenin, piyasa eğilimlerinin ve piyasa memnuniyetinin anlaşımla düzeyinin yanı sıra kamu ve özel sektörler arasındaki açık işbirliği düzeyi, karar alma sürecine yerel sakinlerin dâhil edilme düzeyi ile gösterilir. Bu yerel turizm endüstrisini etkili bir şekilde yönetmek için gereken yeterli politikaların varlığı ya da yokluğu ile görülür. Ayrıca, endüstrinin kısa dönemli hedeflerin ötesine bakma ve diğer beş kapasite unsurunu düzenlemek ve kontrol etmek için uzun vadeli hedefler oluşturma istekliliği ya da yetkinliği ile de ilgilidir. Siyasi bir *yetersizli*ğin görüldüğü örneklerde, piyasa tarafından yönlendirilen yerel turizm endüstrilerine, yalnızca var olan ya da olası bir turist talebini karşılamak üzere geliştirilmiş ürünlere, piyasa ya da reklam sorunlarının baskın olduğu yerel politikalar ve turizm stratejilerine ve tutarsız turist hizmet kaynaklarına ve tesislere sahip varış yerleri ortaya çıkar (Glasson ve ark., 1995).

Kapasite ağının her bir unsuru, her varış noktasında aynı öneme sahip olmayabilir. Herhangi bir yerde ev sahiplerinin turistleri kabullenmesi ya da ziyaretçilere olan tepkileri, varış yerinin turist veriminin bir parçası olup olmayacağını belirleyebilirken, bazı alanlarda ekonomik yön, turizm gelişiminin varış yerine hiçbir

şekilde mali kazanç sağlamayacak kadar yüksek orandaki ithalatların yapılmasını gerektirdiği durumlarda kısıtlayıcı unsur olabilir. "Kapasite ağının" bu yönlerinden herhangi biri, bir diğerinden daha önemli bir role sahip olabilirken, her biri varış yerinin genel turizm taşıma kapasitesi çerçevesinde değerlendirilmelidir (Glasson ve ark., 1995).

2.6.4. Alternatif kapasite belirleme çalışmaları

Çevresel kaynakların, kendini yenileyebilmesi, koruma-kullanma dengesi içinde uzun dönemli kullanılarak, gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde pek çok araştırmacı tarafından farklı biçimlerde kapasite belirleme çalışmaları yapılmıştır.

2.6.4.1. Rekreasyon fırsat çeşitliliği (Recreation Opportunity Spectrum- ROS)

1960'lı ve 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde ziyaretçi aktiviteleri, rekreasyon alanlarında daha önce örneği görülmemiş bir biçimde gelişme göstermiştir. ROS modeli böyle bir gelişim sürecinde, alan yöneticilerine rekreasyon fırsatlarını tanımaları ve çeşitlendirmeleri için gerekli olanakları sağlamak üzere ortaya atılmıştır. ROS modeli, ziyaretçilerin gezi deneyimlerinin tatmin edici düzeyde gerçekleşmesini ve çeşitli rekreasyon olanaklarını en iyi şekilde değerlendirmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin arazi alanlarının % 30'unun planlanmasında, Avustralya ve Yeni Zelanda'da rekreasyon alanlarının planlanmasında kullanılmış bir modeldir (Tokmak, 2008).

2.6.4.2. Kabul edilebilir değişim sınırları (Limits of Acceptable Change –LAC)

Belirli bir alanda kaynak ve sosyal şartları belirleyen ve zaman içerisinde bu şartları koruyacak işletme tekniklerini tanımlayan bir yaklaşım olarak bilinir. Temellerini, hangi dereceye kadar değişime katlanılabileceğine karar vermek; düzenli ve sistemli bir şekilde endüstriyi gözlemlemek ve bu "kalite standartlarının" aşılması durumunda ne tür eylemlerde bulunulacağına karar vermek oluşturmaktadır. Kullanım düzeyi ve etki (taşıma kapasitesinin temeli olan) arasında ölçülebilir ve tahmin edilebilir bir bağ oluşturmaya çalışmak yerine, bir faaliyetin alan üzerindeki etkisini saptamanın daha yararlı bir yaklaşım olabileceğini benimsemiştir (Glasson ve ark., 1995).

Taşıma kapasitesi kavramına alternatif olarak değerlendirilebilecek bir sistem olan LAC, taşıma kapasitesinden daha etkili bir strateji olarak literatürde yerini almıştır. Genel olarak, LAC yönetim süreci, alanın kabul edilebilir sosyal ve kaynak özelliklerini belirlemeye, istenilenlerle mevcut şartları karşılaştırmaya, istenilen şartlara ulaşmaya yardım edecek olası bir eylem dizisini belirlemeye ve gerçekleştirilen işletme faaliyetlerinin verimliliğini ve değişimi gözlemlemek için gereken düzenli ve sistemli ölçme tekniklerini oluşturmaya yardımcı olan ardışık dokuz adımdan oluşan bir programdan oluşur (Sidaway,1991;Wight,1994).

Sosyal ve çevresel açıdan, turizm alanı için işletme standartlarının gelişmesini sağlayan adımların mantıklı bir sırasının belirlenmesine yardımcı olur. Turizmin yarattığı bazı sonuçların kaçınılmaz olduğunun ve bu farklı etkileri ele almak için birkaç standart ya da göstergeye ihtiyaç duyulabileceğinin farkındadır. Gelişme öncesinde, kabul edilemez etkileri belirlemek için bir araç olarak kullanılan belirli arzu edilen işletme hedefleri ile kalite standartlarının, göstergelerin ve hedeflerin oluşturulmasını gerektirir. LAC modelinin uygulama aşamaları Çizelge 2.2'de verilmiştir. LAC modeline göre, ilk aşamada bölgenin kendine has özelliklerinin ve sınıflarının tanımlanması gerekir. Daha sonraki aşamalarda ise, bu özellikleri korumaya yönelik yönetim stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanması, en son aşamada ise, geri beslemenin yapılarak hataların telafi edilmesi gerekmektedir (Glasson ve ark., 1995).

Çizelge 2. 3. Kabul Edilebilir Değişim Sınırları Planlama Süreci (LAC) (Davis ve Harriot, 1996)

1. Sorun ve Endişeleri Tanımla
Ekonomik
Sosyal
Çevresel
Politik ve Kurumsal Sınırlar

2. Fırsat Sınıflarını Tanımla
Kaynak
Sosyal
Yönetimsel

3. Kaynak ve Sosyal Durumların Göstergelerinin Seçimi
Ekonomik
Sosyal
Çevresel
Politik

4. Var olan Kaynak ve Sosyal Durumları Tanımla
Göstergelerin Mevcut durumu
Bilgi Temelli Standartlar

5. Fırsat Sınıf Standartlarını Özelleştir
Kabul edilebilir, Gözlemlenebilir, Ölçülebilir Limitler

6. Alternatif Fırsat, Sınıf Tahsislerini Tanımla
Kullanım tipi
Konu
Zamanlama

7. Yönetim Eylemlerini Tanımla
Doğrudan
Dolaylı

8. Alternatif Yönetim Eylemlerini Seç ve Değerlendir
Fayda ve Maliyet
Görüş birliği oluşturmak
Yönetim kapasitesi

9. Uygulama ve İzleme
Standartlarla Karşılaştırılması
Yönetim Stratejilerine Göre Ayarlamak

Fakat LAC yaklaşımının LAC sürecine uyacak "kapasite ağının" yönlerine ilişkin detaylı bilgi toplanamazsa, "kalite standartlarının" keyfi olarak ya da uzun dönemli ve toplu etkilerin belirlenmesine izin vermeyecek kadar düşük düzeyde benimsenmesi tehlikesi vardır (Wight, 1994). Ayrıca, kapasite analizinden farklı olarak LAC yaklaşımının temelinin, devam etmekte olan planlama, yönetim ve gözlem sürecinin bir parçası olması olduğu iddia edilmiştir. Zaman içerisinde bir noktada ödün verme ya da çevresel düzenlemeleri karşılama açısından bir kereye mahsus bir araç

olarak kullanılırsa, ziyaretçi etkilerini yönetmede çok az yararı olacaktır. Sonuç olarak, McCool (1991) ve Wight (1994) bu yaklaşım turizme uygulandığında, sıkı bir şekilde bu dokuz adıma sadık kalmaktan ziyade, genel işletme süreci ve arzu edilen nihai ürün üzerinde yoğunlaşmanın daha önemli olduğunu savunur.

2.6.4.3. Ziyaretçi etki yönetimi (Visitor Impact Management – VIM)

Biyologlar, çevrebilimciler ve çevreciler kullanım düzeyinin, farklı alanlarda flora, fauna ve toprak özelliklerini nasıl etkilediğini incelemiştir. Benzer şekilde, sosyologlar, psikologlar ve antropologlar da ziyaretçi yoğunluğunun, ziyaretçi deneyimin kalitesini ve yerel nüfus üzerinde yabancı etkinin sosyo-kültürel sonuçlarını incelemiştir. Bu disiplinlerin her biri bu ilişkiler üzerine kendi kaynaklarını oluşturmuştur fakat bu bulguların çeşitli araştırma sınırları içerisinde bütünleştirilmesine çok az önem verilmiştir (Kuss ve ark.,1990).

Genel kapasite kavramına dayanan fakat çeşitli disiplinleri bütünleştirmeye çalışan diğer bir bakış açısı da Ziyaretçi Etki Yönetimi (VIM) yaklaşımıdır. VIM, taşıma kapasitesine ilişkin ekolojik ve sosyal çalışmalarda belirlenen sınırların ötesinde hareket eden ve insan etki ve etkileşimlerini içine almaya çalışan bir yaklaşımdır. VIM sadece sınırları belirlemenin, sonlandırmayı hedefledikleri etkileri azaltmak için pek fayda sağlamayacağının farkındadır (Graefe ve ark., 1990).

Dünya Turizm Örgütü taşıma kapasitesini "*Her hangi bir yerde konaklayan ziyaretçilerin yüksek düzeyde tatminini sağlayan ve kaynaklarda düşük düzeyde etkilere yol açan ziyaretçi seviyesi*" şeklinde tanımlamıştır (Holden,2000). "Ziyaretçilerin yüksek düzeyde tatminini sağlayan" şeklindeki sınırlama taşıma kapasitesini belirsizleştirmektedir. Öncelikle belirli bir turistik bölgeye farklı milliyetlere ve farklı demografik yapılara sahip turistler gelmektedir. Tüm ziyaretçilerin tatmin düzeyleri ve şekilleri birbirinden farklı olabilir. Dolayısıyla, tüm ziyaretçilerde yüksek düzeyde tatmini sağlayacak bir kapasite belirleme olanağı yoktur.

McIntyre'ın yaptığı "*Ziyaretçi tatmininde azalma olmadan, kaynaklarda negatif etki yaşanmadan ve o alanın toplum, ekonomi ve kültüründe elverişsiz etki oluşturmadan, bölgenin maksimum kullanımı*" tanımı ise, kullanım seviyesini belirleyen bir yaklaşımdan uzaktır.

Costa (1991) taşıma kapasitesinin "*Aşıldığı takdirde turizm gelişiminin zararlarının kârlarından daha fazla olduğu, maksimum ziyaretçi sayısı* " olduğunu iddia

etmiştir. Bu tanımlar bir çeşit "fiziksel kısıtlama" ya da turizm faaliyetinin ve ilgili gelişmenin sorunsuz ulaştığı fakat tehlikedeyken aştığı mutlak değeri belirtmektedir. Temel olarak, bu yaklaşım, bir varış noktasının "tavan" kapasitesine eriştiği zamanı tanımlayacak "sayısal" bir gösterge aramaktadır.

Birçok durumda, bazı "mutlak" değerlerin gelişimi, kapasite analizinin, ziyaretçi etkilerini değiştirmek için az ya da daha fazla pratik uygulamayla sona erme sürecini temsil etmiştir. Alanın kapasitesini tanımladıktan sonra, daha fazla faaliyet görülmemiştir çünkü "kapasite guruları" turizm sisteminin daha geniş kapsamını ve uygulama sorunlarını görmede başarısız olmuştur.

Öncelikle, ortaya çıkışa bağlı olan etki ve etmenlerin doğasının iyi anlaşılması gerektiğini ve ancak o zaman bunu turizmin etkilerini azaltma çabasıyla işletme stratejilerine uygulayabileceğini savunmuştur. LAC yaklaşımına benzer bir süreç olarak, VIM öncelikle turizm için işletme hedeflerini gözden geçiren daha sonra işletme hedefleri ile ilgili göstergeleri belirleyen bir süreçler dizisidir (Çizelge 2.4).

İşletme hedeflerine karşılık gelen, bu göstergeler için standartlar seçilir. Bu standartlar, belli sorunların, çeşitli etkilerin olası sonuçları ve kalite standartlarının olası

Çizelge 2. 4. Ziyaretçi Etki Yönetimi Olası Etki Göstergeleri Örnekleri (VIM) (Williams ve Gill, 1991)

Fiziksel Etkiler	**Biyolojik Etkiler**	**Sosyal Etkiler**
Sosyal izlerin sayısı Görülür erozyon Toprak hacim yoğunluğu Toprak drenajı Toprak sıkıştırması Toprak pH'ı Toprak üretkenliği Çöp/ toz miktarı Çöp/ toz derinliği Çorak eşik alanı zemin alanı Kamp alanının büyüklüğü Yangının niteliği Yangının büyüklüğü	Toprak fauna ve mikroflorası Zemin içeriğinin yoğunluğu Zemin içeriğindeki kayıpların yüzdesi Bitki türlerinin kompozisyonu Bitki türlerinin çeşitliliği Egzotik bitki türlerinin oranı Bitki yüksekliği Seçilmiş bitki türlerinin direnci Hastalıklı bitki örtüsünün genişlemesi Yaralanan veya sakat bırakılan ağaçların genişlemesi Seçilmiş yabani hayvan türlerinin bolluğu Seçilmiş yabani hayvan türlerinin varlığı /yokluğu Yabani hayvan türlerinin görülme sıklığı Yabani hayvanların yeniden üretme başarısı	Alandaki günlük ziyaretçi sayısı Ulaşım şekli ile ilgili Alandaki günlük grup sayısı Diğer gruplarla karşılaşma sayısı ile ilgili Aktivite şekli ile ilgili Karşılaşma konumları ile ilgili Grup büyüklükleri ile ilgili Ziyaretçilerin çevre üzerindeki etkileri konusundaki kabulleri Kitle kaynaklı Ziyaretçi memnuniyeti Ziyaretçilerin istenmeyen raporları Ziyaretçi davranışları Alandaki çöp miktarı Ziyaretçi şikâyet sayısı

ihlallerini araştırmak için mevcut şartlarla karşılaştırılır. Etkilerin azaltılmasını sağlaması beklenen olası işletme stratejileri tasarlanır ve son olarak da işletme

faaliyetlerinin verimliliğini kontrol eden sürekli bir gözlem süreci tasarlanır, böylece süreç dinamik hale gelir ve kullanım ve etkinin değişen şartlarına cevap verebilir (Williams ve Gill,1991).

Kullanım ve etki arasındaki ilişki ne doğrusal ne de sabittir. Bu noktadan hareketle kaynaklarda ziyaretçi kullanımı ve etki arasındaki ilişkiyi açıklayan beş temel ilke belirlenmiştir (Glasson ve ark., 1995):

- Ziyaretçi/ev sahibi deneyimi ve alan kullanımı arasında tek bir tahmin edilebilir tepki yoktur. Turistler ve ev sahipleri bir alanın ziyaretçi kullanımı sonucu ortaya çıkan, birbirine bağlı etkiler dizisinden benzer şekillerde etkilenirler. Bunlar, diğer bir yandan ev sahipleri ve yerel sakinler tarafından çeşitli algısal ve davranışsal tepkilere neden olan somut sosyal ve çevresel sonuçlara yol açar.
- Etkilerin çoğu kullanıcı yoğunluğu ile düz doğrusal bir ilişki göstermez. Kullanıcı/etki ilişkileri birçok etmenden ve farklı durumlarda büyük ölçüde farklılık gösteren etkileşim gücü, sıklığı ve doğasından etkilenir.
- Farklı alanlardaki farklı gruplar arasında tolerans düzeylerinde kendiliğinden bir farklılık vardır. Bireyler farklı arzulara sahiptir ve insanları türdeş gruplara ayırmada zorluk yaşanmıştır. Herkes artan ziyaretçi sayılarına aynı şekilde karşılık vermeyecektir ve bazıları kaybederken diğerleri artan ziyaret oranlarından kâr edebilirler.
- Bazı etkinlik türleri kullanım yoğunluklarına ve ziyaretçilerin niteliklerine göre farklı etkilere yol açar. Bazı etkinlik türleri diğerlerinden daha hızlı etki üretir ve bu turistin türüne, ulaşım şekline, ziyaretçi niteliklerine, sayılara ve bireysel davranışlara göre değişiklik gösterebilir.
- Turizm etkileri ayrıca herhangi bir sayıdaki alana özgü ve mevsimsel değişkenlerden de etkilenir. Hem ev sahiplerinin hem de ziyaretçilerin değişen algıları bir varış yerindeki farklı türdeki alanlardan, etkileşim zamanından ve mevsimsel değişkenlerden etkilenebilir.

Turizmin içeriğinde daha önce kullanılmasa da, William ve Gill (1991), Ziyaretçi Etki Yönetimi sürecinin, planlamacı ve işletmecilere kabul edilemez turizm etkilerini belirlemede, bu etkilerin oluşumunu ve ciddiyetini etkilemesi mümkün olan etmenleri belirlemede ve daha sonra bunlarla başa çıkmak için gereken olası stratejileri seçmede yararlı olabileceğini ifade etmiştir. Fakat LAC yaklaşımı gibi, VIM'in turizm alanında pratik uygulaması ile ilgili hala kısıtlamalar vardır.

"Kalite standartlarının" karşılanıp karşılanmadığını belirlemek için, ziyaretçilerin miktarı, türü ve dağılımı ile ilgili doğru verilere ihtiyaç vardır. Kullanım ölçüleri, belirli bir alandaki ev sahibi sayısını ziyaretçi sayısı ile karşılaştırarak basit alan yoğunluğunun ötesine geçmeli ve ziyaretçi faaliyetlerini, kalma süresini, grup büyüklüğünü ve mekânsal ve zamansal dağılımı içermelidir (Kuss ve ark., 1990). Bu tür veriler toplandıkları alan dışında çok az işe yarasa da, işletme stratejilerini yerel düzeyde geliştirmek için gereken verilerin tam olarak bu tür veriler olduğu iddia edilmektedir. Daha önce yapılan araştırmalara bakıldığında, bu analiz düzeyinin nadiren yürütüldüğü açıktır. Bu diğer alanlardaki etkilerin daha iyi anlaşılması için bulguların geçerliliğini kısıtlamaktadır (Glasson ve ark., 1995).

2.6.4.4. Turizm optimizasyon yönetim modeli (Tourism Optimization Management Model - TOMM)

TOMM modeli diğer modellere göre yeni geliştirilen bir modeldir, doğal alanların planlanması için ortaya konulmuştur. Bu model yöneticilere, planlama sürecinde standartların ve göstergelerin seçiminde, optimal durumları tanımlamada, nedenleri ve uygun yönetim stratejilerini tanımlamada yol göstericidir (Tokmak, 2008).

Çizelge 2.5'de görülen "İlişki Tarifi" kapsamında, geçerli politikalar ve planlar, toplum değerleri, ürün karakteristikleri, gelişim unsurları, pazar eğilimleri ve fırsatları, konumlandırma ve markalama, bölgedeki turizm için alternatif senaryolar açıklanır. "İzleme Programı" ise bu modelin iskeleti gibidir. Bu basamakta optimal durumlar, göstergeler, kabul edilebilir kapsam ve kıyaslama işlemleri yapılır. Optimal durumlar ile kastedilen, planlamayı hazırlayanlar tarafından ortaklaşa yapılan çalışmalarda istenilen ve başarılabilen durumlardır.

Göstergeler, optimal durumları başarabilmek amacı ile her bir durum için ortaya konan göstergedir. Örneğin "yeşil alan" istenilen optimal bir durum ise, ağaç sayıları ve çeşitliliği bir gösterge olabilir. Kabul edilebilir kapsam ile kastedilen ise, beklenilen olumsuz durumlarla ilgili alt ve üst aralıktır. Örneğin doğal bir parkta vahşi hayvan nüfusundaki % 0-2 arasındaki bir azalış buna örnek olarak gösterilebilir. Üçüncü basamak olan uygulama aşamasında ise, yönetimin sorumluluğu içerisinde yer alan faaliyetler, hareketler bulunmaktadır (Newsome, 2002).

Çizelge 2. 5. Turizm optimizasyon yönetim modeli (TOMM) uygulama süreci (Newsome, 2002)

A. İLİŞKİ TARİFİ
1. Plan Süreci ve İmkan Sahiplerinin Yatırım Süreci Bölgede turizmle ilgili yatırım yapan, işletme sahibi, gönüllü dernek ve örgüt gibi turizmle ilişkili olabilecek ve turizmi etkileyebilecek kuruluş sahiplerini tanımla ve turizm senaryolarını yaygınlaştır. **2. İlişki Tarifini Tamamla ve İmkan Sahiplerinin Yatırımlarını Sürdür** Bölgenin plan ve politika dokümanlarını yeniden incele İlişkiyi Yaz İmkan sahiplerini aydınlatıcı toplantılar düzenle
B. İZLEME PROGRAMI
3. İzleme Programı Geliştir Optimal durumlarla ilgili bir taslak hazırla ve birleşik göstergeleri araştır **4.İlişki Tarifini ve İzleme Programını Ayıkla** İlişki ve izleme konularında imkan sahipleri ile birlikte çalış Göstergelerin sayısını azalt Her bir göstergeye karar ver (Kabul edilebilir kapsam, kıyaslama ve izleme) **5. İmkan Sahipleri ile Birlikte Planın Versiyonlarını ve Taslağını Hazırla** Planı düzenle İmkan sahiplerini aydınlat
C. UYGULAMA
6. Modeli Uygula ve Yeniden İncele İzlemeye başla Dışarıdaki kabul edilebilir kapsamdaki göstergeleri tanımla Neden ve etkiyi tanımla Uygulama ve sorumlulukları geliştir Kapsamları, göstergeleri ve optimal durumları ayıkla

2.6.4.5. Bileşenlerinin yönlendirdiği turizm taşıma kapasitesi modeli (Tourism Carrying Capacity Organized by Component- TCCC)

Coccossis ve Mexa (2004) tarafından geliştirilmiş kapsamlı bir taşıma kapasitesi çalışmasıdır. Çalışma, turizm taşıma kapasitesine fayda sağlayacak pek çok gösterge üzerine kurgulanmıştır. Pratik anlamda göstergeler sınırların ve değişimlerin tespit edilmesi için önemlidir. Turizmi ele aldıkları şekilde, göstergeleri de fiziksel –ekolojik, sosyo kültürel ve politik-ekonomik göstergeler olarak sıralamışlardır.

9 aşamalı bir süreç belirlemişlerdir. Turizm bir sistem olarak ele alarak, sistem analizi ile işe başlamışlardır. Sistemin fiziksel-ekolojik, sosyokültürel ve politik-ekonomik karakteristiklerinin analizi sürecin ilk aşamasıdır. İkinci aşamayı turizm gelişim analizi oluşturur. Üçüncü aşamada, her bileşene (fiziksel-ekolojik, sosyokültürel

ve politik- ekonomik) göre turizm gelişiminin tahmin analizi yapılır. Bu analizde bileşenlerin çıkarımları, etkilerin tespit edilmesi, itici güçler ve sebepler ortaya koyulmaktadır. Dördüncü aşamada her bir bileşene göre ayrı ayrı tespit edilen etkilerin değerlendirmesi vardır. Beşinci aşamada her bir bileşen için turizm taşıma kapasitesinin tanımı yapılır. Altıncı aşamada, alternatif turizm kalkınma seçeneklerinin ve faaliyetlerin alternatif yönlerinin detaylandırılması vardır. Sistematik bir yaklaşımla yapılan analizlere göre detaylı bir program oluşturulur. Yedinci aşama, sisteme göre toplam taşıma kapasitesinin tanımı, sekizinci aşama, toplam taşıma kapasitesinin uygulanması, dokuzuncu ve son aşaması ise, izleme aşamasıdır (Coccossis ve Mexa, 2004).

2.6.5. Tarihsel kentlerde kapasite belirleme çalışmaları

Uygulanabilir bir çevresel kapasite kavramının mümkün olması, kapasiteye ulaşıldığını ya da kapasitenin aşıldığını belirlemek için birtakım kıstasların düzenlenmesini gerektirmektedir. Söz konusu olan tarihi bir şehir ise bu kıstaslar, kaybedilmemesi ya da zarar görmemesi gereken tarihi varlıklarla ilişkilendirilmelidir. Kaybedilmemesi ya da zarar görmemesi gereken varlıklar "sınırlı" bir yaklaşım uygulamanın gerektiği tarihi şehrin "kritik çevresel sermayesini" temsil etmektedir.

Chester:

1995 yılında İngiltere'de Chester kenti için yapılan Environmental Capacity and Development in Historic Cities- Tarihi Kentlerde Gelişme ve Çevresel Kapasite isimli çalışma konu ile ilgili dikkate değer ilk çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu yöntemin esasını oluşturan temel unsurlar; bir şehirdeki farklı türdeki taşıma kapasitelerinin (fiziksel, ekolojik ve algısal kapasitelere yoğunlaşan) ve bunlarla etkileşimlerinin sınanması gerekliliği, kapasite üst sınırlarının belirlenmesi için teknik değerlendirme ve algılama çalışmalarını da içeren paralel çalışmaların kullanımı, kapasite ölçümlerini netleştirmenin bir yolu olarak gelecekteki faaliyet seviyeleri hakkında yapılan alternatif varsayımların sınanması, temel hususları aydınlatmak için mümkün olduğu ölçüde göstergelerin kullanılması olarak belirlenmiştir.

Yöntem iki aşamalıdır. Birinci aşamada şehir için gerekli bağlam oluşturulur, şehrin şu anki işletim şekli konusundaki fırsat ve endişelerin temel hususları belirlenir ve çevresel kapasitelerle ilgili ilk çıkarımlara ulaşılır. İkinci aşamada ise planlama aşamasında bir rehber rolü üstlenmesi açısından çevresel kapasitelere karşın alternatif

gelecek faaliyeti tahminleri sınanır (Şekil 2.6). Yöntemde tarihi kentlerde karşılaşılabilecekler ve bunların muhtemel göstergeleri tespit edilmiştir (Çizelge 2.6).

Yöntem, şehrin dokusunu, karakterini ve aralarındaki etkileşimin kapasiteye bağlı bir gerilim oluşturan faaliyetlerini anlamayı gerektiren bir yaklaşım içermektedir. Bu anlayışı da paralel teknik ve algısal çalışmaları kullanarak sağlamaktadır.

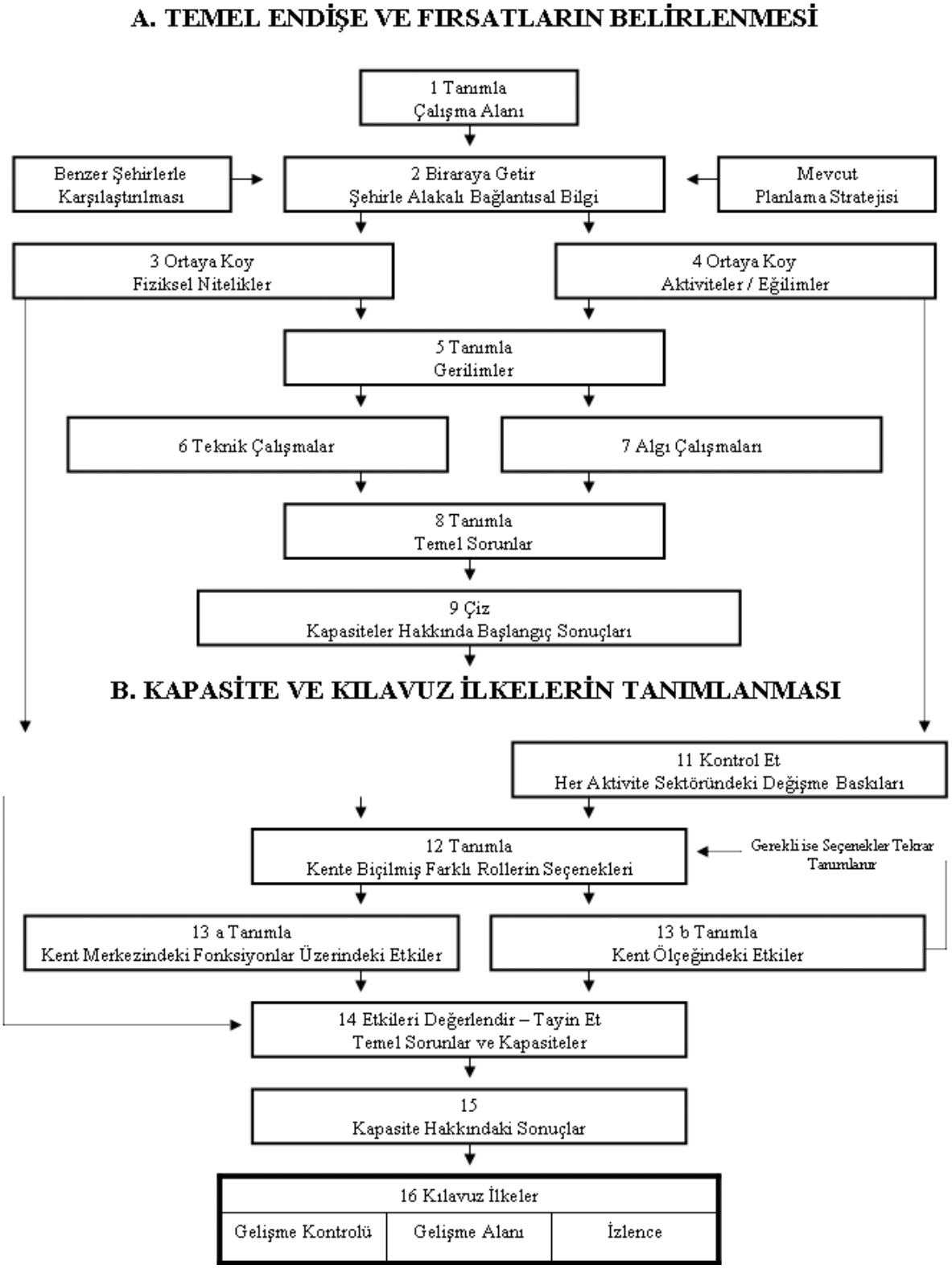
Metodoloji belirli bir şehir için bazı analizlerin tarihi temelde yapılacağını ve bazılarının da diğer tarihi şehirlerin karşısında olan karşılaştırmalı bir unsur ile birlikte şehir ölçeğinde yapılacağını kabul etmektedir. Verinin merkez içerisindeki mevcut faaliyet düzeylerinde toplanabilme rahatlığı, yerel yetkililerin gerçekleştirdiği daha önceki araştırmalara bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Şehir ölçeğinde verinin kullanılabilirliği, yerel yetkili sınırlarının şehir alanının oluşturulmasıyla yakından benzerlik gösterdiğinde daha kolay olacaktır. Bunun anlamı, gelişim kazanımları gibi bazı etkenler söz konusu olduğunda, bu çevrede (tarihi çevrede) feda edilebilecek bir değer olmamasıdır.

Çalışmada, çevresel yeterlilik kavramının, planlama kararlarının alınabileceği daha uzun dönemli bir çerçeve sağlaması nedeniyle, bunun tarihi şehirlere uygulanması için faydalı bir anlayış olduğu sonucuna varılmış, çevresel niteliği kaygı odağı olan bu inceleme alanlarından ne gibi dersler alınabileceği sorgulanmış ve sosyal yönetimde kullanılan taşıma kapasitesi yönteminin geliştirilmesi başarılmıştır.

Venedik ve Oxford:

Avrupa tarihi kasaba ve kentlerindeki veri sağlama ve yönetim stratejileri arasındaki tezadı bulmaya yönelik olarak Ziyaretçi Etkileri ve Yönetimi Konulu bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, tarihi kasaba ve kentteki artan ziyaretçi sayısı karşısında neler yapıldığını ve turizmin bu hassas alanlar üzerinde yaptığı etkiyi bulmayı hedeflemiştir. Turizm faaliyetinin deniz-güneş-kumsal turizminden uzaklaştığı ve kültürel aktivitelerin daha ön planda olduğu varsayımından hareketle, çalışma alanlarının, tarihsel çekiciliği ve kültürel mirası ile tanınması önemsenmiştir. Yöntem için seçilecek alanların nüfus büyüklüğünün 300.000'den fazla-20.000'den az olmaması ön şartı koşulmuştur. Küçük kasaba ve köylerin ikili kullanımlar yerine turistik alanlarını göstermek konusunda daha istekli oldukları, buna tezat olarak daha büyük kentlerin ise turizm fonksiyonlarını hâlihazırda absorbe edebileceği, turistik aktivitelerin dışında pek çok fonksiyonun da zaten kültürel miras üzerinde etkisi olduğundan hareketle çalışma, kasaba ve şehirdeki kapasite yönetimini ölçmek için tasarlanmıştır.

Başkentler de turist profilinin, kültürel mirasla birlikte kentin sosyo-politik ilgisine de yönleneceği ve etkileneceği kabulüyle bu çalışmanın konusu dışında tutulmuştur.

Şekil 2. 6. Tarihi Kentlerde Gelişme ve Çevresel Kapasite Çalışması Modeli (Anonymous, 1993)

Çizelge 2. 6. Tarihi kentlerde karşılaşabilecekler ve bunların muhtemel göstergeleri (Anonymous, 1993)

SORUNLAR VE FIRSATLAR	GÖSTERGELER
Turizmin tarihi dokuya etkileri	Ziyaretçi sayısı
Aşınma ve Yıpranma	"Turistik" mağaza sayısı
Yaya yoğunluğu	Ziyaretçilerin beğenisi
Mağaza çeşitleri	Yerli halkın yaratabileceği rahatsızlık
Park sorunu(özellikle otobüsler)	Şehir park alanlarındaki boşluk oranı
Eski binaların yeni işler için kullanımı	Trafik sıkışıklığı
Servet avcılığı	Turist kullanımındaki tarihi bina sayısı
	Turizme dayalı işler
Tarihi Dokudaki Yaya-Araç Çekişmesi	Kaza oranları
Sıkışıklık	Yaya yoğunluğu
Korkutma	Yaya konfor düzeyi
Gecikmeler	Gürültü seviyesi
Gürültü	
Kent merkezindeki arazi kullanım değişikliği	İkamet eden kişi sayısı
Büro gelişimi için baskı	Boş birim oranı
Oteller için baskı	İmar izin sayısı
Azalan yerli kişi sayısı	Trafik sıkışıklığı
Küçük ölçekli işletmelerin kaybolması	Kiralama seviyeleri
Gece ölümleri	Gece gerçekleşen saldırı sayısı
Azalan bahçe alanları	
Üst katların boşluğu	
Kayıtlı Yapı Dokunun Maruz Kaldığı Zarar	Kayıt dışı sayısı
Trafik emisyonu	Risk altındaki yapı sayısı
Fiyatlardaki oynamalar	Kira değerleri
Turist Baskısı	Trafik hacmi
Uygunsuz dönüşümler için baskı	NO ölçümleri
Bakım eksikliği	Duvar yazısı miktarı
Kent karakterinin ve dokusunun kaybolması	Kırsalın merkeze olan mesafesi
Yakın zamanda artan varoş oranı	Sıkışıklık-yoğunluk (yapılı alan)
Yeşil alanların azaltılması	Açık alanın yapılı alana oranı (%)
Gökyüzünün görünmesinin engellenmesi	Manzara noktalarının yok olması
Kent yapısına aykırı yaklaşımlar	Kent sakinlerinin memnuniyeti
	Yeni gelişim oranı
Dar Yeşil Kuşak Etkisi	Şehirdeki açık alanların azalması
Kentteki sıkışıklık- tıkanıklık	Arazi fiyatlarının gelişimi
Emlak piyasasındaki yozlaşma	Konut fiyatları
	Yeni gelişim oranları

Tarihi kasaba ve şehirler, sadece hafta sonu molalarında seyahat edilen değil, ancak eş zamanlı olarak giderek artan çok merkezli seyahatlerin (ülkeler ve kıtalararası) bir parçası durumundadırlar. Bu sebeple kasaba ve kentler- tarihsel özelliği bulunan, kentlerin artan ziyaretçi baskısı ile karşı karşıya kalması çalışmanın hareket noktalarından birisini oluşturmuştur. Seçilecek alanların popüler ya da gittikçe dikkat çeken bir turizm alanı olması ve kapasite sorunlarını kontrol etmek için kapasite sorunu olabilecek alanların seçilmesi önemsenmiştir (Glasson ve ark., 1995).

Bu genel kriterler doğrultusunda aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 27 ülkeden (Avrupa Ülkesi) potansiyel kasaba ve kentler tespit edilerek, Ulusal Turist Ofislerine (UTO) bilgi gönderilmiştir. Her ülkenin UTO'su listeyi incelemeye alarak, içindeki kentlerle ilgili tavsiyelerine başvurulmak ve görüş alınmak üzere 165 kasaba ve şehirden oluşan bir gruba çalışmaya katılmaları için 4 sayfalık anket formuyla beraber davetiye gönderilmiştir. Türkiye'den bu çalışmaya yalnızca Fethiye katılmıştır.

Avrupa'da Chartres, Chester, Canterburry, Heidelberg, Coimbra, Helsingor ve Brugge kentleri de bu çalışmanın kapsamı içerisinde incelenmiştir. Ayrıntılı bir çalışma için, tarihi kentlerin Venedik'e benzer sorunlar yaşayacağı öngörüsüyle Venedik ve Oxford Kentleri örnek alanlar olarak seçilmiştir. 3 aşamalı bir çalışma metodu oluşturulmuştur. Venedik'te turizm akışının nasıl düzenlendiği ile ilgili olarak kalitatif ve kantitatif araştırmaları aktarmışlardır. Kentte yıllara göre değişen varış-kalış sürelerinin değişimi incelenerek, ziyaretçi profilleri, kaç yıldızlı kaç otel var ve nerede yer aldıkları, turist profilinin günübirlik ya da kalıcı olmasının üzerinde durulmuş ve sonuçta günübirlik ziyaret akışlarını düzenlemek üzere bir karara varılmıştır. Sosyo-ekonomik taşıma kapasitesini tespit edebilmek amacıyla Canestrelli- Costa (1991) tarafından "Fuzzy linear programming model" oluşturularak, bu metotla Venedik'in günlük 25.000 ziyaretçiye dayanabileceğini ortaya koyulmuştur. Bu model günlük yaşamda aynı servisleri kullanan yerli halk ve turistler arasındaki tezatları vurgulamaktadır. Turizmde yerel geliri maksimize etmekte ve yeme içme faaliyetleri, park faaliyeti, kent içi ulaşım, atık su arıtım servislerini de dikkate alan bir takım doğrusal kısıtlayıcılar ortaya koymaktadır (Glasson ve ark., 1995).

Oxford kenti için de ziyaretçi karakteristikleri, (nereden, neden geldikleri, hangi araçla ulaştıkları, gece-gündüz kalma, nerede kaldıkları, gezi için ne kadar para harcadıkları, Oxford'a geldiklerinde neler yaptıkları), ziyaretçi etkileri, turizm yönetimi ve kabul edilebilir değişimin sınırları çerçevesinde taşıma kapasitesi sorgulanmıştır. Ziyaretçi yönetimi ile ilgili sorunlar tespit edilmiş ve hem yerliler hem de ziyaretçiler

için genel yapılı ve doğal çevre, spesifik eylemler ve faaliyetler konusunda kalitenin geliştirilmesi, ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi, ziyaretçi-yerli etkileşiminin artırılması ziyaretçilerden sağlanacak yerli net ekonomik kârın artırılması, fiziksel çevre etkilerinin azaltılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması sonuçlarına ulaşılmıştır (Glasson ve ark., 1995).

Saltaire:

Kapasite belirlemeye yönelik yapılan diğer bir çalışma da Saltaire Dünya Mirası Alanı Çevresel Taşıma Kapasitesi'dir (Anonymous, 2006). Chester için 1990'ların ortasında geliştirilen Tarihi Kentler Metodolojisi, genel yaklaşım açısından, bu araştırmaya en fazla kılavuzluk eden yöntem olmuştur. Saltaire için geliştirilen yöntem, kapasite göstergelerinden oluşturulan, sorunların saptanıp değerlendirildiği Seçkin Evrensel Değerlere (Outstanding Universal Values-OUV) bağlı olan Temel Değerleri belirlemeye bağlıdır. Araştırmanın genel amacı, sit alanının çevre kapasitesini aşacak boyutlardaki değişimi engellemek ve değişimin etkisini gözlemlemek için gereken işletme planlarını düzene sokmanın yanı sıra, olumlu değişikliklerin gerçekleşmesine izin verecek bir yöntem sağlamak için Dünya Mirası Sit alanı ve çevresinde ev sahipliği yapılabilecek değişimin düzeyinin ve türünün anlaşılmasıdır.

Araştırmanın gelişimi, aşamalı bir anket sürecini, inceleme ve saptamayı içermektedir. Araştırma, Sit alanının karşı karşıya olduğu kapasite sorunlarını belirleme ve Sit alanının Temel Değerlerine ilişkin bu sorunların (şimdi ya da gelecekte) sebep olduğu tehdidi saptama üzerinde yoğunlaşmıştır. Sit alanının karşılaştığı sorunların ve gelecekteki olası değişikliklerin incelenmesine dayanarak, birçok Kapasite Göstergesi oluşturulmuştur. Bu kapasite sorunları sit alanının şu anki ve gelecekteki kullanımına (ör: ziyaretçiler ve trafik); gelecekteki olası değişikliklere (ör: yeni gelişme ve alandaki değişim); doğası gereği hassas olan fiziksel biçim ve önemli noktalara (ör: yapı ve özellik) bağlıdır.

Araştırma bir dizi Kapasite Göstergesi üzerine kurulu olan bir "gözle ve yönet" yaklaşımı benimsemiştir. Bunlar, sit alanının Temel Değerleri açısından önemli bir tehdit oluşturdukları düşünülen sorunları ele almak için geliştirilmiştir. Bu göstergeler zamanla verilerde meydana gelen değişiklikleri ölçer ve eşikler aşıldığında harekete geçilmesini sağlar. Eşikler, güncel bilgiye göre, sit alanının çevre kapasitesinin aşılmasını engellemek için harekete geçilmesini gerektirecek durumları potansiyel olarak gösterecek düzeylerde oluşturulur. Bu eşikler yine de araştırma uygulandıkça zamanla değişime uğrayacaktır.

3. ÇEVRESEL KAPASİTE YÖNTEMİ

Araştırma, kentteki kültürel, mimari, sosyolojik alandaki konuların ara kesitlerinden oluştuğu için soyut ve somut kavramların bileşkesi durumundadır. Mardin tarihi kent merkezindeki yaşam döngüsü içinde, yöre halkı ve kültürel mirasa konu olan alanların çevresel değerlerine etki eden unsurlar, turizm gelişmesi ve kapasite eşikleri araştırmanın çıkış noktasıdır.

Çalışmanın çevresel boyutu kapsamında kültürel miras alanı ve çevresindeki değişimin olası etkilerini göz önünde bulunduran, değişimi gözlemlemek için göstergeler düzenleyen ve değişim olanakları ve kısıtlamalarının değerlendirilmesi aşamasında Çevresel Kapasite Yönteminden yararlanılmıştır (Anonymous, 2006). Ülke ve bölge koşullarının farklı olması yöntemin aynen uygulanmasını engellemiş, alanın kendi dinamikleri özelinde fikir alınarak alana özgü orijinal bir "Çevresel Kapasite Yöntemi" uygulanmıştır.

3.1. Yöntem

Alan çalışması, 6 aşamalı stratejik bir planlama yaklaşımını öngörmektedir (Şekil 3.1).

Alanın tanımlanması aşaması; alanın özelliklerini, fiziksel altyapısını ve mevcut kullanımlarını anlamaya yönelik teknik ve yerel araştırmayı kapsayan iki süreci içermektedir. Teknik çalışmalarda, alana ilişkin yayınların taraması yapılarak, alanın konumu ve çevre ile ilişkileri, tarihsel ve kültürel temelleri, doğal, fiziksel ve çevresel kaynakları, sosyo-ekonomik oluşumu, mekânsal yapısı ve yerleşme dokusunun mimari bileşenleri (kültürel mirasa konu olan özellikleri), koruma ve turizme yönelik planlama süreci ile yerli halk ve ziyaretçilerle ile ilgili genel bilgiler ortaya konulmuştur. Bu aşama çalışma alanındaki göstergelerin elde edilebilmesi için gerekli olan ayrıntıların elde edilmesi ve göstergelerin oluşturulması açısından önemlidir. Yerel analiz kısmı ise, anket tekniğine karar verilmesiyle birlikte, yerli halk ve ziyaretçilerle yapılan anketleri ve görüşmeleri, yerinde yapılan gözlemleri ve inceleme gezilerini kapsamaktadır.

Çalışmanın amacına yönelik birincil verilere ulaşabilmek için anket tekniğine başvurulmuştur. Anketin geliştirilmesi için öncelikle benzer değişkenler üzerinde yapılmış araştırmaları içeren literatür (Glasson ve ark., 1995; Dowling 1993; Scoullos, 2004; Günal, 2006; Anonymous, 2006) incelenmiştir. Anket formları ve soruların geliştirilme aşamasında özellikle Saltaire kenti için geliştirilen (Anonymous, 2006)

anket çalışması temel alınmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında, araştırma için kullanılması planlanan anket[2] ölçeği değişkenlerinin daha önce bu kapsamda yapılmış olan araştırmaların ölçek değişkenleri ile adaptasyonları sağlanmıştır.

Alan araştırması çalışmasının sonuçları biraraya getirildiğinde, alanın Temel Değerlerini ortaya koymak açısından önemli ipuçları elde edilmiştir. Kente ilişkin, kent mekânın parçasını oluşturan ve bir araya geldiklerinde kent mekânını ortaya çıkaran kültürel miras değerleri **Temel Değerler** olarak ele alınmıştır. UNESCO'nun dünya mirası misyonu içinde listeye alınma koşulları olarak tespit edilen kriterler ise **Seçkin Evrensel Değerler** (SED) olarak ele alınmıştır. Temel Değerler, Seçkin Evrensel Değerlerin temelini oluşturmaktadır. Bu temel değerlerin alan için eşit derecede öneme sahip olmamasından yola çıkılarak bu değerler **Kritik**, **Önemli** ve **Yardımcı** olarak derecelendirilmiştir. Kritik Değer*,* değişmesi durumunda kültürel miras alanının değerini kaybetmesi ya da sahip olduğu önemi azaltması kesin olan vazgeçilmez değerlerdir. Önemli Değer**,** kültürel miras alanına ve Seçkin Evrensel Değerlerine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan- değiştirebilen **önemli** olan değerlerdir. Yardımcı Değer, doğrudan kültürel miras alanı ile ilgisi olmayan ancak yine de mekân için belli **bir öneme** sahip olan, katkı sağlayan değerlerdir (Anonymous, 2006).

Bu derecelendirme; tarihi kentin şimdi ya da gelecekte karşı karşıya olduğu değişim tehdidini saptamak ve kapasite sorunlarını belirlemekte yardımcı olmaktadır.

---

[2] Gereken özelliklerin tespit edilmesi amacına yönelik olan bu çalışma için, "nicel (quantitative)" veri araştırma yöntemleri yeterli görülmüştür.

Araştırmada gerekli verilerin toplanması için hazırlanan anketin, örneklem üzerinde uygulanmadan önce 20 turist, 20 yerli halk ve 5 işletme sahibiyle yüz yüze görüşme yöntemiyle anketörler aracılığı ile pilot uygulaması yapılmıştır. Yapılan pilot uygulama sonucunda ölçek değişkenlerinin anlaşılabilir ve uygun oldukları gözlenmiştir. Kavramsal model yerli halkın ve ziyaretçilerin demografik verilerini, alanın kalitesi hakkındaki görüşlerini, alanı kullanım amaçlarını ve potansiyellerin belirlenmesini amaçlayan sorulardan oluşmuştur. Elde edilen nicel verilerin analizlerinde, analizlere uygun istatistik paket programı (SPSS 17.0) kullanılmıştır.

Turizm gelişimi ve kültürel mirasa konu olan alanların korunmasında önemli bileşenleri oluşturan yerel halk, ziyaretçiler ve turistik tesis yöneticileri anket kapsamına alınmıştır. 500 yerel halk, 500 yerli ziyaretçi, 250 yabanci ziyaretçi, 20 turistik tesis yöneticisi anketi çoğaltılmıştır. Anket çalışması Haziran 2009 tarihlerinde yapılmıştır. Ziyaretçilere yönelik anketler Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmıştır. Rastgele örneklem seçimi yöntemiyle, yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Katılımcılardan kaynaklanan hatalı yanıtlar nedeniyle 356 yerli halk, 380 yerli ziyaretçi, 87 yabancı ziyaretçi, 7 turistik tesis anketi kullanılabilir bulunmuştur.

Bu sayede en fazla tehdit oluşturan sorunlar ve değişimler üzerinde yoğunlaşmaya olanak sağlar.

Alana ilişkin anahtar değerlerin tanımlanması ile birlikte, alana ilişkin önem gösteren kapasite sorunları belirlenmiştir. Birbirleri ile olan ilişkileri ve bağımlılıkları araştırılmıştır. Turizm gelişimi ile yüzyüze gelen tarihi kentlerin, baskın bir şekilde konut yerleşim yeri olarak kullanımı ve kamusal alanlarda binaların niteliklerinin sürdürülmesi ve değişiminden kaynaklanan, ziyaretçilere konaklama sağlama, trafik düzenlemeleri, yeni gelişme alanlarının tahsis edilmesi gibi sorunlar gündeme gelmektedir ve bu sorunlar araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu sorunlar alanın şu anki ve gelecekteki kullanımına (ziyaretçi sayısı ve trafik yoğunluğu); gelecekteki olası değişikliklere (yeni gelişme baskısı ve alandaki işlevsel ve fonksiyonel değişim); doğası gereği hassas olan kent dizgisine (doku ve karakter) dolayısıyla kentin Temel Değerlerine bağlıdır (Anonymous, 2006).

Tespit edilen bu sorunlar aslında Kapasite Sorunları olarak tanımlanmakta ve araştırmanın odağını oluşturmaktadır. Sorunların birçoğu, kültürel miras alanının ziyaretçilere ya da yeni gelişme önerilerine karşı tutumu, belirli değişim ya da gelişme türlerine tolerans gösterme durumu ile ilgilidir.

Temel Değerlerin maruz kalacağı değişiklik sorunları, aynı zamanda kapasite sorunlarının da sınırlarını ortaya koymaktadır. Bu sebeple, kritik, önemli ve yardımcı olarak derecelendirilen temel değerlerin karşılaşacağı olası tehditler de, Temel Değerlerinin önemine bağlı olarak, ***Büyük Tehdit, İkincil Tehdit, Küçük Tehdit ve Önemsiz*** olarak derecelendirilmiştir. ***Büyük Tehdit,*** Kritik ya da Önemli olarak tanımlanan ve Temel Değerlere doğrudan alakalı ve zarar verebilecek olan gözlemleme gerektiren birincil öncelikli sorundur. ***İkincil Tehdit,*** Temel Değerlere uzun dönemde dikkate değer bir zarar verme, değerini azaltma potansiyeli olan sorundur. ***Küçük Tehdit,*** ölçeği açısından kültürel miras alanına potansiyel tehdit oluşturan ancak, düzenli takibi gerektirmeyen sorundur. ***Önemsiz Tehdit,*** alana çok küçük ya da gerçek anlamda hiç zararı olmayan tehdittir (Anonymous, 2006).

Temel değerler ve tehditler birlikte değerlendirildiğinde sorunların çözümlenmesine yönelik kaygılar ortaya çıkmaktadır. Temel değer ve tehditler arasındaki ilişki, sorunların çözülmesinde, eşiklerin ya da gözlemleme ölçütlerinin oluşturulmasında dikkate alınması gereken kaygıları da derecelendirmiştir. Buna göre: ***Birincil Kaygı,*** kültürel miras alanının kritik ya da önemli olarak derecelendirilen Temel Değerlerine karşılık büyük ya da ikincil tehdit olabilecek sorunlarla

karşılaşılması durumunda gözlemleme gerektiren, yakın takibe alınması gereken sorunun karşılığıdır. ***Önemli Kaygı,*** Temel Değerlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, dikkat edilmesi gereken problemdir. ***Küçük Kaygı,*** Temel Değerlerle ilişkin doğrudan gözlem gerektirmeyen küçük kapsamlı sorunlardır (Anonymous, 2006).

Alanının Temel Değerleri ve Seçkin Evrensel Değerleri açısından önemli sorun/tehdit oluşturdukları düşünülen sorunları saptamak ve değerlendirmek üzere **Kapasite Göstergeleri** geliştirilmiştir (Çizelge 3.1). **Kapasite Göstergeleri** yukarıda değinilen sorunlar ve ilgili endişe düzeylerini, temel destekleyici verilerle birlikte daha kapsamlı ve detaylı bir biçimde ele alarak, kültürel miras alanının çevresel kapasitesinin ne zaman- hangi durumda aşılabileceğini belirlemek ve sorunları zaman içerisinde gözlemleyecektir. Bu göstergeler zaman içinde verilerde meydana gelen değişiklikleri ölçerek, eşikler aşıldığında eyleme geçilmesini sağlayacaktır. Göstergeler tarihi kente ilişkin tespit edilen sorunlar ve eğilimlere dayandırılmıştır (Anonymous, 2006).

Göstergeler ölçülebilir ve tanımlayıcı olarak geliştirilmiştir. Turist sayısı, trafik yoğunluğu ve kuyruğu, yaya yoğunlukları gibi belirli bir faaliyetle ilgili veriler yeterli olduğu sürece ölçme yetisine sahiptirler. Yeni araştırmalara ihtiyaç duysa da, boş birimlerin sayısı gibi sorunların fiziksel göstergeleri de ölçülebilir göstergelerdir. Tanımlayıcı göstergeler ise daha yumuşak tanımlayıcı bilgileri kapsar. Şehrin karakteri ya da mekânı gibi bazı konularda, profesyonel, uzmanlarca yapılan değerlendirmeler yargı için uygun bir temel oluşturmaktadır. Tüm göstergelerin başlangıç noktası şu anki durumdur. Göstergenin mevcut durumu sistemin nasıl olduğudur. Bir göstergenin asıl durumu kapasitenin üzerinde ya da altında olabilir. Eğer altındaysa bu, boşluğun mevcut olduğunu ve yerel çevreye herhangi bir tehdit olmadığını ya da sınırlı bir tehdit olduğunu gösterir. Eğer asıl durum kapasitenin üzerindeyse bu çevresel bir sorunun var olduğuna işaret eder. Bununla ilgili yapılacak hiçbir şey olmayabilir.

Eşiklerin belirlenmesi süreci, turizm, bağlı gelişmeler ve çevresel özelliklerin önem derecesine göre, bu faktörlerin çakıştığı alanlarda, sistemin aşmaması gereken kapasite durumlarının belirlenmesine yardımcı olabilmek üzere, çevresel hasarın kabul edilemez olduğu üst sınırları işaret ederek, göstergeden göstergeye değişiklik gösterecektir. Karşılaşılan bir sorunun kentin Seçkin Evrensel Değerlerine ya da Temel Değerlerine kötü etki etmesi ile sonuçlanacak bir duruma geldiğinde harekete geçmek üzere oluşturulmuştur.

Çizelge 3. 1. Temel değerlere bağlı göstergeler

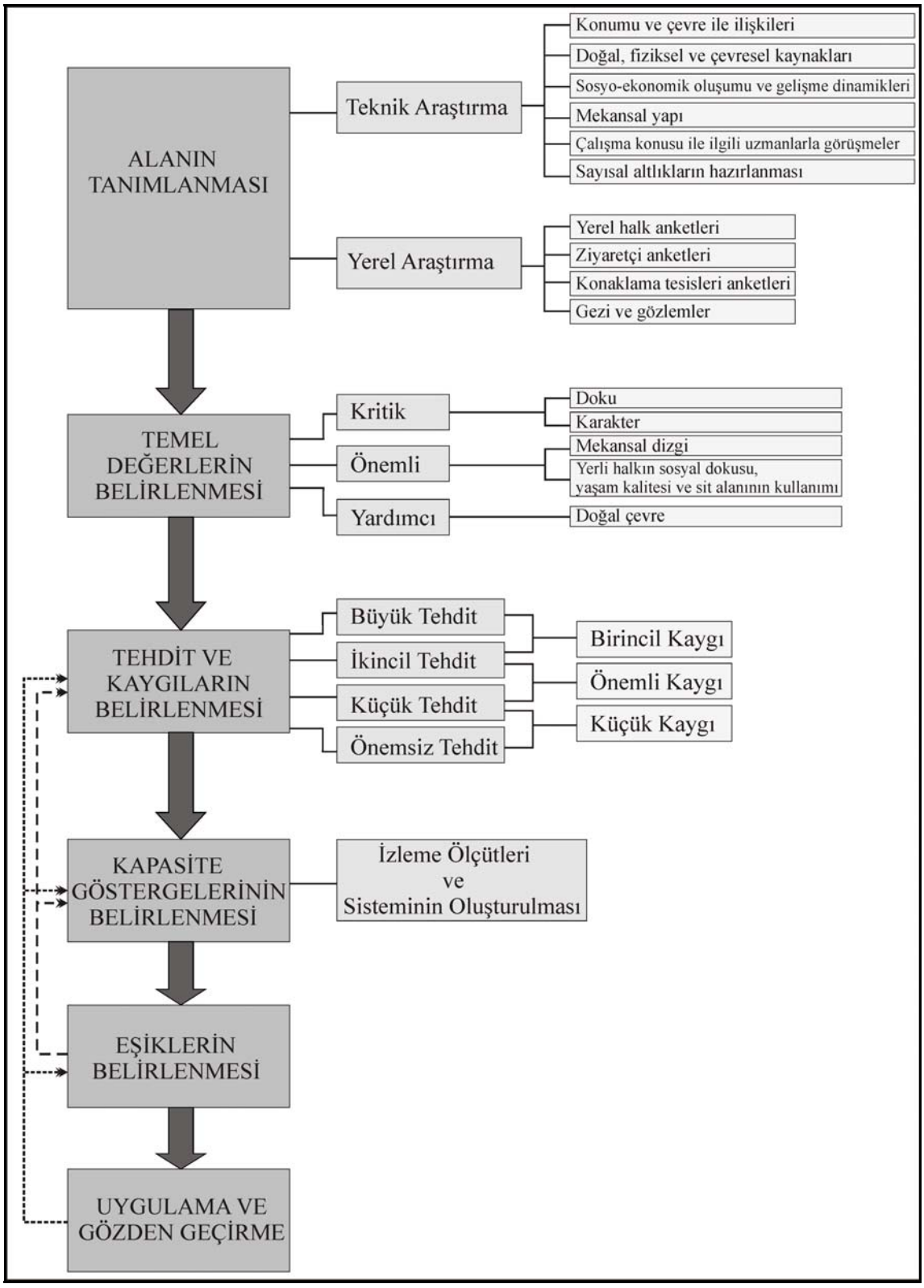
TEMEL DEĞERLER	GÖSTERGELER	İZLEME ÖLÇÜTLERİ
Doku	**Gösterge 1:** Konutların ve küçük ticari işletmelerin genel durumu	-
	Gösterge 2: Anıtsal yapıların durumu	-
	Gösterge 3: Konut alanlarının ve küçük ticari işletmelerin onarımları	-
	Gösterge 4: Dükkân cephelerinin uygunluğu	-
Karakter	**Gösterge 5:** Karakteristik Alanların Durumu	-
Mekân dizgisi	**Gösterge 6:**Mevcut Mekânsal Dizgi	-
	Gösterge 7: Alana doğru, alandan ve alan boyunca görünümlerde yapılan değişiklikler	-
Yerli halkın sosyal dokusu, yaşam kalitesi ve sit alanının kullanımı	**Gösterge 8:** Ziyaretçilerin yerli halk üzerindeki etkisi	**İzleme Ölçütü A:** Yerli halkın genel memnuniyeti **İzleme Ölçütü B:** Ziyaretçi sayıları **İzleme Ölçütü C:** Ziyaretçilerin genel memnuniyeti **İzleme Ölçütü D:** Ziyaretçiler tarafından tercih edilen alanlar **İzleme Ölçütü E:** Ziyaretçi harcamaları
	Gösterge 9A: Birinci Caddede pik saatlerdeki sıkışıklık oranı	-
	Gösterge 9B: Yerli halkın trafik sıkışıklığı konusundaki görüşleri	**İzleme Ölçütü F:** Ortak kullanım **İzleme Ölçütü G:** Toplu taşımanın kalitesi
	Gösterge 10: Yerli halkın otopark olanaklarından memnuniyeti	**İzleme Ölçütü H:** Otopark kullanımı ve kullanılabilirliği **İzleme Ölçütü I:** Hane başına düşen araç sayısı
	Gösterge 11A: Yerel perakende ticaret ve servis olanakları	**İzleme Ölçütü J:** Perakende mağazalar
	Gösterge 11B: Kentsel sit alanı içindeki aktif ve statik cepheler	-
	Gösterge 12A: Boş ticari üniteler	-
	Gösterge 12B: Boş anıtsal yapılar	-

Eşikler, şu anki asıl durumdan "biraz yüksek" ya da "biraz düşük" olabilecek ancak daha sonra düzeltilerek daha kesin kıstaslara dönüşecek şekilde, başlangıçta yapılandırılmamış gözlemlere dayalı bir şekilde belirlenebilir. Eşik seviyelerinin bir kısmı gelecek dönemlerde yapılacak çalışmaların sonuçlarına göre son şeklini alacaktır ancak oluşumlarına ilişkin olası yaklaşımlar mevcut eşiklerin oluşmasına kılavuzluk etmiştir. Diğer kısmı ise yapılan anket sonuçlarının değerlendirilmesi ve gözlemler ve benzer durumlardaki alanların incelenmesi ile oluşturulmuştur. Bu eşikler yine de araştırma uygulandıkça zamanla değişime uğrayacaktır.

Göstergelerin incelenmesi sonucunda eşiklerin aşılmasını engelleyecek tedbirlerin alınmasının yanı sıra kültürel miras alanının uzun dönemli işletmesi için yararlı olabilecek veriler olan İzleme Ölçütleri elde edilmektedir. İzleme ölçütleri, yerli halkın memnuniyetini, ziyaretçi sayısını ve toplu taşımanın kalitesini de içeren birçok etkileyeni kapsamaktadır. Bu ölçütlerdeki eğilimlerin uzun vadeli incelemesi ayrıca kültürel miras alanının yönetimini desteklemek için önemli bilgiler sağlayacaktır. Tarihi kentte tespit edilen sorunlar ve eğilimlere dayalı olarak belirlenen eşiklerin aşılması durumunda üretilen karar ağaçları, eylemlerin "içerik", "ölçek", "davranış" ve "zaman" boyutlarını değerlendirerek, sorunların ortaya çıkabileceği alanları belirleme imkânını verir. Karar ağaçları[3], kente özgü dinamikleri göz önüne alarak geliştirilmiştir ve eylem planları konusunda yol göstericidir. Böylece, sorunlar önemli bir tehdit haline gelmeden, akılcı, işlevsel ve engelleyici önlemler alınması mümkün olacaktır (Anonymous, 2006).

Son aşamada, temel olarak göstergelerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan verilerin, sit alanının uzun vadeli işletmesi sırasında kullanılabilmesini sağlayacak kontrol sürecini döngüsünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu alanların süreç içinde gözlenmesi, yeni göstergelerin oluşumunu gerektiren gelecekteki eğilimleri belirleyebilmesi açısından önemlidir. Uygulama ve yönetime ilişkin önerilerin geliştirilmiştir.

[3] Karar ağaçları, Mardin kentine özgü dinamikler gözetilerek Anonymous (2006)'dan geliştirilmiştir.

Şekil 3. 1. Yöntemin akış şeması

4. ARAŞTIRMA ALANINA İLİŞKİN BİLGİLER, BULGULAR VE TARTIŞMA

Orta ölçekli bir Anadolu kentinde, olası değişimin düzeyinin daha somut ve algılanabilir olacağı öngörüsüyle Mardin Kenti örnek alan olarak incelenmiştir.

Tarihî kentlerde turizm etkinliği, turizm endüstrisinin eğilimlerine bağlı olarak dünyada ve Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de giderek artmaktadır. Buna karşılık, kitle turizminin kültürel mirasın korunmasında olumsuz sonuçlarının da olduğu, tarihî yerleşmelerde geleneksel değerlerin turizmin etkisi altında yitirilme tehlikesi altında olduğu bilinmektedir. Mardin, önemli tarihsel ve kültürel mimari zenginliklere sahiptir. Doğal yapı ile insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan taş mimarisinin benzersiz dini ve geleneksel yapılarını barındıran kent, "kültürel peyzaj alanı" olarak Dünya Miras Listesine önerilmektedir. Bu zenginliğin turizm alanında en iyi şekilde değerlendirilmesi halinde ilin kalkınmasına ve ülke turizmine büyük katkı sağlayacağı kuşkusuzdur.

Bu bilgiler ışığında, alan çalışmasının amacı Mardin tarihi kent merkezinde bulunan kültürel miras alanı ve çevresindeki değişimin olası etkilerini göz önünde bulunduran, değişimi gözlemlemek için göstergeler düzenleyen ve değişim olanakları ve kısıtlamaları ve uygun işletme teknikleri üzerine üretilen stratejilerle, kentsel sit alanındaki olası değişimin etkisine bağlı olan kapasite eşiklerinin ortaya konulması olarak belirlenmiştir.

4.1. Örnek Alan Seçimindeki Kriterler

Araştırma alanının seçiminde etkili olan gerekçeler şunlardır:

- Seçilen alan kültürel süreklilik ve sürdürülebilirlik bağlamında tarihi, kültürel ve kentsel dokusu açısından incelenebilir yeterliliğe sahiptir. Mardin tarihi kent merkezi, UNESCO tarafından operasyonel kılavuzda tanımlanmış olan "halen yaşamın devam ettiği tarihi kentler" kategorisinde yer almaktadır. Dünya'da Venedik ve Kudüs'ten sonra üçüncü şehir olması özelliğiyle yabancı turistler tarafından talep görmektedir.
- Kendine özgü doğal, kültürel ve tarihsel çekiciliği, farklı inanışlara sahip yöre halkının yaşamının bütününü kapsayan ortak ve yaygın davranış kalıpları, yaşama biçimi, geleneksel ve törensel yaşamını düzenleyen, zenginleştiren,

renklendiren kültürü ülkenin diğer bölgelerinde de giderek artan bir ilgiyle izlenmektedir. Türkiye'de kültür turizmi açısından önemli bir örnektir.

- Alanın tarihsel, kültürel ve kentsel dokusu, Çevresel Kapasite Araştırması çalışması için veri tabanı oluşturabilecek niteliktedir.
- Mardin, son 10 yılda gelişim gösteren turizm profili açısından incelenmeye değer bir kenttir. Sürdürülebilir turizm ve sürdürülebilir kültürel miras anlayışına ulaşabilmek için, söz konusu alanın fiziksel, davranışsal, ekonomik mevcut durumu ve çevresel eşiklere uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı ortaya konulmalıdır.

4.2. Alanın Konumu ve Çevre ile İlişkileri

Yukarı Mezopotamya'nın en eski şehirlerinden biri olan kent, orta büyüklükte eski bir kenttir. 1325m yükseklikte bir plato üzerinde, tarihte Tur Abdin olarak adlandırılan bölgenin batı ucunda ve Diyarbakır-Nusaybin yoluna hâkim bir tepenin güneye bakan yamacında yer almaktadır (Alioğlu, 2005). Hem doğu-batı (İpek Yolu), hem de güney-kuzey olmak üzere tarihi ticaret yolları üzerinde konumlanmıştır (Anonim, 2002). Mezopotamya Ovası'na hâkim bir yerleşimi vardır. Aynı zamanda ovayı Diyarbakır'a bağlayan önemli bir doğal yol üzerinde yer almaktadır (Erkanal, 2005). Diyarbakır, Urfa ve Mezopotamya'ya; Fırat ve Suriye'ye; Midyat, Tur Abdin ve Dicle'ye giden yolların kavşağında olma konumu da Mardin'e ortaçağdan itibaren geniş bir bölgenin konumunu elde tutabilme olanağını sağlamıştır (Alioğlu, 2003).

Şekil 4. 1. Mardin'in ülkesi içindeki yeri

1979 yılında şehrin kentsel sit alanı olarak kabul edilmesi ile kamu kurumlarına ait lojman binalarının geleneksel merkez dışında, kentin kuzeybatı istikametinde tesis edilmesi ile Yenişehir'in gelişme eğilimi hız kazanmış, eski yerleşmenin güneybatı bölümünde gelişmeler olmuş, Saraçoğlu ve Cumhuriyet mahalleleri kurulmuştur. Bu mahalleler zaman içerisinde kaçak yapılaşmanın yoğunluk gösterdiği yerler haline dönüşmüştür. 1990'dan sonra Kent topografyasının daha uygun olduğu Diyarbakır (kuzey-batı) yönünde gelişmeye başlamıştır. Günümüzde kent, nüfus yoğunluğuna ve yapısal farklılıklara göre, Yeni Kent (Yenişehir Mahallesi) ve Eski Kent olmak üzere iki kısma ayrılmış durumdadır. Kentsel sit alanı statüsündeki geleneksel merkezde, dükkânlar ve geleneksel üretim biçimlerinin yer aldığı işletmeler, butik oteller ile dini ve sosyal yapılar, Yenişehir gelişme alanında ise modern ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bürolar ve yönetim merkezleri yer almaktadır. Şehir Kuzeybatı istikametinde Mardin-Diyarbakır yolu üzerinde gelişmektedir.

Mardin Tarihi kent merkezinin güneyindeki Nusaybin yolu şehirlerarası yol güzergâhı olmasına rağmen sit alanına hizmet veren tek yönlü bir arter gibi kullanılmaktadır. Sit alanının varlığı, tescilli bina sayısının fazlalığı ve topografik engeller alanda otopark için ayrılabilecek alanları kısıtlamaktadır. Sit alanında büyük kapasiteli otopark için ayrılan en büyük alan, Mardin Müzesi'nin alt kesiminde bulunan Cumhuriyet Meydanı'ndaki alan ve eski Hükümet meydanındaki otopark alanıdır. Cumhuriyet Meydanındaki otoparka giriş ve çıkışlar zaten dar olan yolda karmaşık bir trafik düzenine neden olmaktadır.

Eğime paralel yollar düz, dik olanlar ise merdivenlidir. Ana arteri oluşturan Birinci Cadde ve İkinci Cadde dışındaki yollar organik gelişmiştir ve genellikle yaya trafiğine olanak sağlamaktadır (Anonim, 1999). İklim ve topografik verilerin etkisiyle oluşan bu yollar motorlu taşıt altyapısına olanak sağlamamaktadır.

Kentsel sit alanının makroformunu belirleyen en önemli veriler topografya ve sosyal yapıdır. Kentin toplam nüfusunun en büyük kısmı (%56) Eski kent'te yaşamaktadır. Yeni kent, toplam nüfusun %16'sını, gecekondular da %28'ini barındırmaktadır (Açıkalın ve ark., 2001).

4.3. Tarihsel Kültürel Temel

Güneydoğu Anadolu'nun en eski şehirlerinden biri olan Mardin'in kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, değişik isimler altında MÖ.13.yy'a kadar giden tarih akışı içinde her zaman önemli bir konuma sahip olmuştur (Demirkent, 2005).

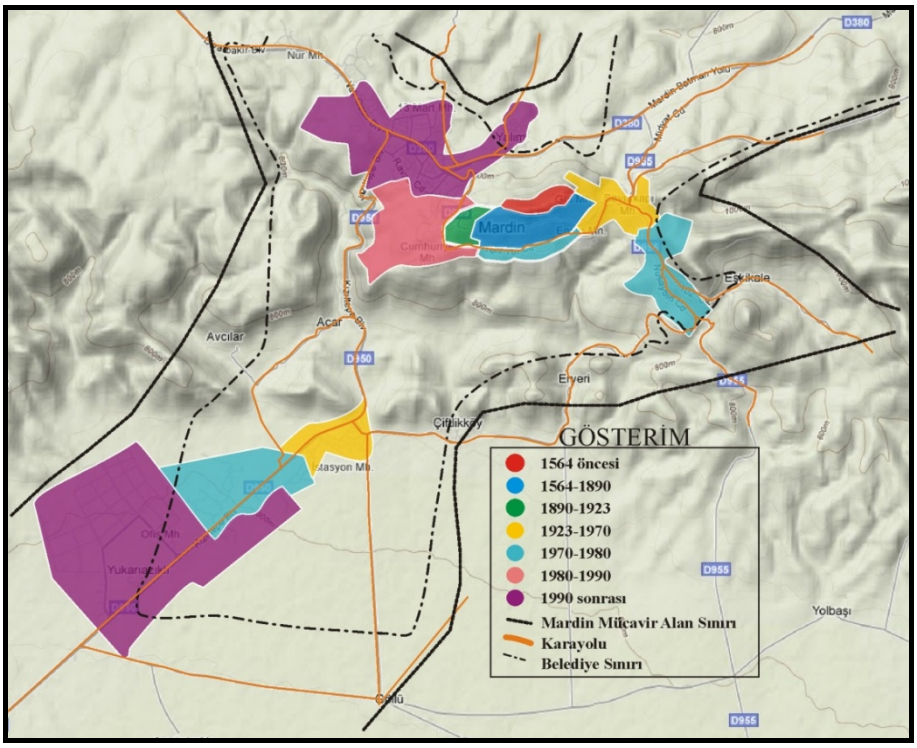
Mardin'in kuruluşu ile ilgili çeşitli efsaneler bulunmaktadır. Bu efsanelere dayanılarak kente, Süryaniler Süryanice Kale ya da Kaleler anlamına gelen Merdin, Merdi, Merdo, Mirdo, Merde, Marda, Mardin demişlerdir. Bizanslılar Maride, Mardia; Ermeniler Merdin; Araplar Maridin; Osmanlılar Mardin olarak isimlendirmişlerdir. (Anonim 2009a).

Pek çok uygarlığa ev sahipliği yapan Mardin, asırlar boyunca topraklarında yaşayan medeniyetlerin bırakmış oldukları eserlerle, zengin birikimini günümüze kadar getirmeyi başarmış ender kentlerimizden bir tanesidir. Mardin, stratejik konumu, kültürel zenginliği açısından Ön Asya coğrafyası içinde gerçek Mezopotamya geleneklerinin temsil edildiği kuzeyde en uç bölgedir. Mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Venedik ve Kudüs'ten sonra tümüyle kültürel miras kabul edilen, dünyanın yaşanır üç sit kentinden biridir.

Sosyal tarihi günümüzde yaklaşık 10 bin yıl öncesine kadar giden ve coğrafi konumu sebebiyle sürekli ticari ilişkilerin ve geçişlerin merkezi olan Mardin, bu tarihsel yapısından kaynaklanan çoklu etnik ve kültürel bir pozisyona sahiptir.

4.3.1. Tarihsel Gelişimi

Tarih Öncesi Dönem: Süryaniler tarafından kentin kuruluşu Sümerlere dayandırılmaktadır. Yazılı kaynaklara dayalı ilk bilgiler ise Sasaniler dönemindedir. Sırasıyla Subariler, Sümerler, Akadlar, Babilliler, Hititler, Asurîler, Persler ve Makedonların egemenliğine girmiş olduğu bilinmektedir (Anonim 2009a). Döneme ilişkin belirgin bir sosyal yapı ve nüfus bilgisi bulunmamaktadır. M.Ö. 3000 yıllarında Hurriler'in Mardin yöresine yerleştikleri ve burayı başkent olarak kullandıkları belirtilmektedir (Oates ve ark., 2004).

Şekil 4. 2. Mardin İlinin Tarihsel Mekânsal Gelişim Süreci (Arslan ve Karadoğan 2007'den geliştirilmiştir)

Roma Dönemi (MÖ 64-MS 395): Mardin şehrinin adı ilk defa, Roma döneminde 4.yy tarihçisi Ammianus Marcellinus tarafından "Maride" şekliyle söylenmiştir (Aktaran Demirkent, 2005). Childe (1993), bu dönemde kentin topraklarının Roma ve Persler arasında bölüşülmüş olduğunu, Mardin bölgesinin Suriye-Fenike-Filistin satraplığına bağlandığını belirtmektedir. Bölgede Pers egemenliği M.Ö. 331 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in Erbil yakınlarında Pers ordusunu yenmesiyle sona ermiştir. Büyük İskender'in ölümünün ardından Mardin bölgesi Selevkosların eline geçmiştir (Aydın ve ark., 2001). Dönemin sosyal yapısına ilişkin en önemli bilgi MÖ 11. yy'da Süryanilerin atası sayılan Aramilerin bölgeye geldiği ve MS 1.yy'da Hıristiyanlığı kabul ettikleridir. MS 4.yydan itibaren ise Süryani Hıristiyanlar için önemli bir ruhani merkez konumuna gelmiştir. Romalılar ve Persler arasında geçen savaş dönemleri kent mekânına sınır bölgelerde inşa edilen kalelerle iz bırakmıştır. Kent genel anlamda ise küçük savunma yerleşimi özelliğini korumuştur. Döneme ait kimlik yapılarında Tur Abdin Bölgesinin Hıristiyanlaşmasıyla birlikte bölgede kurulan çok sayıda manastır ve kilise ve savunma amaçlı yapılan kaleler dikkati çekmektedir. Roma İmparatorluğu tarafından Perslere karşı savunma amaçlı yapılan Dara önemli bir yapılar bütünüdür.

Bizans Dönemi (395-638): 4.yy'dan itibaren bir yerleşim yeri olarak İslamiyet'in yayılışına kadar geçen sürede küçük bir müstahkem mevkii olduğu yönünde bulgular vardır (Demirkent, 2005). Bu dönemde kentin idari yapı anlamında Roma ve İran (Sasani) devletlerinin mücadele alanı içerisinde parçalanmış bir yapısı vardır. Kentte Süryaniler, Nasturiler, Romalılar ve Perslerin yaşadığı bilinmektedir. Mekânsal gelişimi açısından ise bir uç ya da sınır kalesi konumu devam etmektedir. Bizans krallarının kilise ve manastır yapımı için çokça para gönderdikleri bilinmektedir. Hammara Manastırı (kesin olmamakla birlikte Mor Mihael Kilisesi), Surp Kevork Kilisesi (Kırmızı Kilise), Mor Şumuni Kilisesi, Mar Hürmüzd Kilisesi, Mar Behram (Kırk Şehitler-Kırklar) Kilisesi, Mor İliyo Kiliseleri, Deyr-ul Zafaran ve Mor Yakup Kilisesi dönemin kimlik yapılarıdır.

Arap-İslam Dönemi: Kent, İslamiyetin kuzeye genişlemesiyle 7.yy ortasında İslam topraklarına katılmıştır. Emevilerin bir kolu olan Mervaniler, Hamdaniler, Büveyhilerin bölgeye hâkim oldukları bilinmektedir. 990-1089 dönemleri arasında ise Kürt Mervaniler yöreye hâkim olmuştur. Döneme ilişkin sosyal yapı incelendiğinde Süryaniler, Arap Müslümanlar ve Kürt Mervanilerin bir arada yaşadığı görülmektedir. Özellikle Kürt Mervaniler döneminde şehir yaşamı istikrara kavuşmuştur. Mekânsal gelişimi açısından ele alındığında, 8.yy'da Süryani din adamları Halife Ömer'le iyi ilişkiler kurarak Tur Abdin ve çevresinde yeniden imar faaliyetlerine başladıkları bilinmektedir. Hamdaniler tarafından Mardin Kalesinin yeniden inşa edildiği bilinir (Demirkent, 2005). MS 990-1089 yıllarında Mardin ve civarındaki köyler onarılmış, çevre halkı da şehre yerleştirilmiştir. Nasrüddevle Ahmet tarafından şehirde cami ve çarşı yaptırıldığı kaynaklarda yer almaktadır. Bu dönemdeki verilere göre Mardin Kalesi ve sur içi olan bir yerleşmedir (Alioğlu, 2003). Yazıtlarda, surların dışında yer alan çarşının çok görkemli, kalabalık, çok büyük ve güzel olduğu belirtilmiştir. Şehir dışındaki su kaynağından yer altı kanallarıyla şehre su getirildiği, 300'e yakın cami, 6 tane hamamın bu dönemde inşa edildiği bilinmektedir. Bu dönemde kaynaklar imar faaliyetlerinin çokluğundan bahsetse de, belirgin izlere rastlanılamamaktadır.

Artukoğulları (Türk – İslam) Dönemi: Kent yaklaşık 300 yıl Artukoğulları yönetiminde kalmıştır. Önemli sosyal ve iktisadi gelişmeler görülmüştür. Vergiler düşük tutulmak suretiyle diğer bölgelerdeki halkın Mardin'e göç etmesi sağlanmıştır. Kentin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimini sağlamak için medrese yapımına önem verilmiştir. Kentin mekânsal anlamda görsel etkisi yoğun, yeni bir kimlik kazanmış olduğu bilinir. Anadolu'da külliye, hamam gibi yapı türlerinde ilk olabilecek

örnekler; yine Anadolu'da gelişerek başka boyutlara varacak olan cami ve medreselerdeki bazı plan şemalarının önemli uygulamalarının Mardin'de yoğunluk kazandığı bilinmektedir (Alioğlu, 2005). Bugünkü geleneksel şehir dokusu sınırlarının o dönemde de geçerli olduğu görülür. Kentte bulunan 6 medresenin 5'i bu dönemde yapılmıştır (Zinciriye-1385, Altunboğa-1364, Hatuniye-1172, Şehidiye-1214, Marufiye-13.yy'ın ilk çeyreği). Kasımiye Medresesi ise Artuklular döneminde yapılmaya başlanmış, Akkoyunlular döneminde bitirilmiştir. İlk Türk-İslam eserleri olan Necmettin ve Emineddin Külliyeleri ile Ulu Cami, ilk Türk hamamları Radviyye, Maristan, Yenikapı ve Ulucami Hamamı, açık avlulu medreseler önemli kimlik yapılarıdır. 14.yy sonlarında Timur bölgeyi istila etmiştir, geri çekilirken ise bölgeyi yağmalayarak büyük zararlar vermiştir.

Karakoyunlular ve Akkoyunlular Dönemi: Siyasi gücü zayıflamış olan Artukoğulları, Akkoyunlular'ın baskısına dayanamazlar ancak kenti Akkoyunlulara değil de Karakoyunlulara bırakarak tarihten silinirler. 70 yıl Karakoyunlular tarafından yönetilen kent daha sonra Akkoyunlulara geçmiştir. Bölgeyi Türkleştirme ve İslamlaştırma politikaları sonucunda Azerbaycan ve yakın çevreden gelen göçebe Türkmenler Mardin yöresine yerleştirilmiştir. Son dönemlerde İranlıların oranında da artış görülmüştür (Demirken, 2005). Akkoyunlular, önemli imar faaliyetlerinde bulunmuşlar, Timur saldırısından sonra harap durumda olan camiler, hamamlar, çarşılar ve evler onarılmıştır. İslamlaştırma politikaları çerçevesinde yeni camiler, tekke ve zaviyeler inşa etmişler, kervansaray yapmışlardır. Dini ve sosyal amaçlı yapıların tasarlanmasına devam edilmiş, ancak bir önceki dönemde olan yeni yorumlar getirme arayışı yerini tekrara bırakmıştır. İmar geleneksel şehir sınırları içinde devam etmiştir. Kasımiye Medresesi ve Kayseriye Bedesteni bu döneme ait eserlerdir.

Osmanlı Dönemi: Kent, Akkoyunlulardan sonra çok kısa bir süre (10 yıl) Safeviler'in yönetimine girmiştir. 1514 yılında Mardin, Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1517'de ise Mardin Kalesi alınarak, Mardin Sancağı, Diyarbakır Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır (Uluçam, 2005). Aktif ticaret ve zanaat faaliyetlerinin bu dönemde duraklamaya geçtiği bilinir. Şemsi olarak bilinen putperest bir topluluğun, Araplar, Türkler, Kürtler, Türkmenler, Müslümanlar, Süryaniler, Ermeniler, Yakubiler, Nasturiler, Keldaniler, Hıristiyanlar ve birkaç yüz Yahudi'nin kentte yaşadığı bilinmektedir (Uluçam, 2005). Kente bu dönemde 1 adet kervansaray yapılmıştır. 15.yy'da Ortaçağ şehri ticaret hayatının ihtisaslaşma ve farklılaşması mekâna yansımıştır. 16.yydan itibaren dinsel odaklı inşaatlara, camilerin inşaasına önem

verilmiştir. Artuklular ve sonrasında yapılan eserlerin, kale surlarının, kilise ve manastırların onarıldığı bilinir. 1914-1915 yıllarında demiryolu yapımı için gelen Almanlar, araçlarının geçecekleri yolu açabilmek için geleneksel dokuya müdahale ederek şehri doğu-batı doğrultusunda ikiye bölen anayolu açmışlardır. 19.yy sonlarında ise kışla, okul ve idare binaları yapılmıştır. Söz konusu binaların geleneksel dokuya aykırı olmadıkları görülmektedir.

Cumhuriyet Dönemi: Mardin cumhuriyetle birlikte il statüsü kazanmıştır. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınır şehri olmuştur. Cumhuriyet dönemi ile ülkenin batı kesimlerindeki yerleşmelerde başlayan mekânsal değişim Mardin'de eş süreçli olmamıştır. Mardin'in payına düşen endüstriyel yatırımların az olmasından dolayı kentsel doku üzerinde önemli bir baskı oluşmamıştır. 1950'lere kadar mekânsal anlamda fazla değişiklik görülmeyen kentte, bu yıllardan sonra, güney, doğu ve batı doğrultularında bir genişleme görülmektedir. Doğuda Savurkapı Mahallesinin devamında bazı devlet yapıları ve sosyal konutlar, batıda ve güneyde ise düzensiz yerleşmeler, İstasyon çevresinde okullar ve askeri tesisler, geleneksel şehrin sınırlarını aşan Cumhuriyet dönemi yapılanmaları olarak görülmektedir.

1980'den sonra şehrin içinde sıkışmış olan kamu kurum ve kuruluşları (İl Emniyet Müdürlüğü, Orman İşletme Şefliği, Bayındırlık Müdürlüğü) ile kamu kurumlarına ait lojman binalarının (Maliye ve Bayındırlık Lojmanları gibi) geleneksel merkez dışında, kentin kuzeybatı istikametinde tesis edilmesi ile Yenişehir'in gelişmesine ön ayak olmuşlardır.

4.3.2. Tarihi değerler, tescilli yapılar, sit sınırları

Eski kent merkezi ve günümüzdeki büyüme alanları, güneyde eski kent surlarına bitişik devlet karayolu ve kuzeyde arkeolojik sit ile çevrelenmektedir. Düz zirve üzerindeki eski kale ve aşağıdaki şehir mezarlığı arasında tepe yamacında uzanmaktadır. Çevredeki kayalık alan tüm yönlere doğru genişlemekte, ancak güneyde Mezopotamya Ovası'na açılmaktadır. Devlet karayolu kalenin kuzey tarafından geçmektedir.

1980'li yıllara kadar harabe, ilkel olarak nitelendirilen kent dokusu öğelerinin aslında uygarlık ve sanat eserleri oldukları bilincinin oluşmaya başlamasıyla, kentin ayakta kalabilmiş dokusunun korunmasıyla ilgili girişimler de ardı ardına gelmiştir. 29-31 Mayıs 1985 tarihlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat

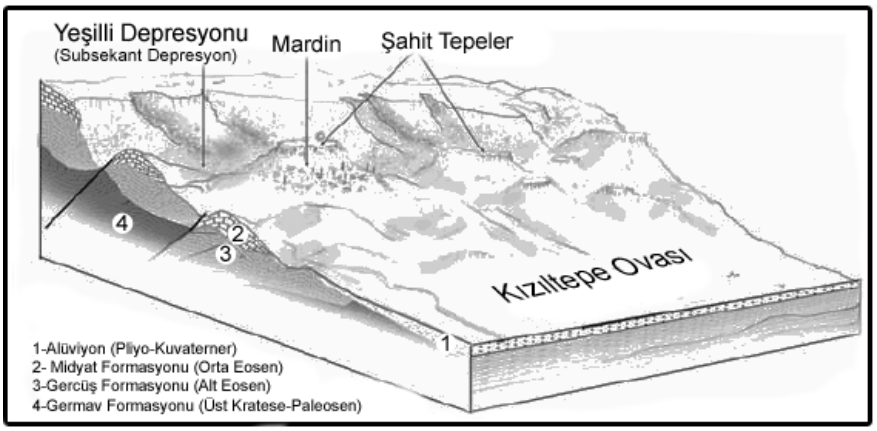
Varlıkları Yüksek Kurulu'nun aldığı 1425 sayılı kararla Mardin il merkezinde bulunan gayrimenkullerin 1979-1984 yıllarındaki ortak kararları bir mutabakata bağlanarak, 2863 sayılı kanun uyarınca Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları olarak tescil kayıtlarının devamı sağlanmıştır. Kent merkezindeki çok sayıda ev, arastalar, tarihi-mimari değerdeki resmi yapılarla daha eski dönemlerden kalma eserleri, Mardin Kalesini tescil ederek "korunması gerekli eserler" kapsamına almıştır.

4.4. Doğal, Fiziksel ve Çevresel Kaynaklar

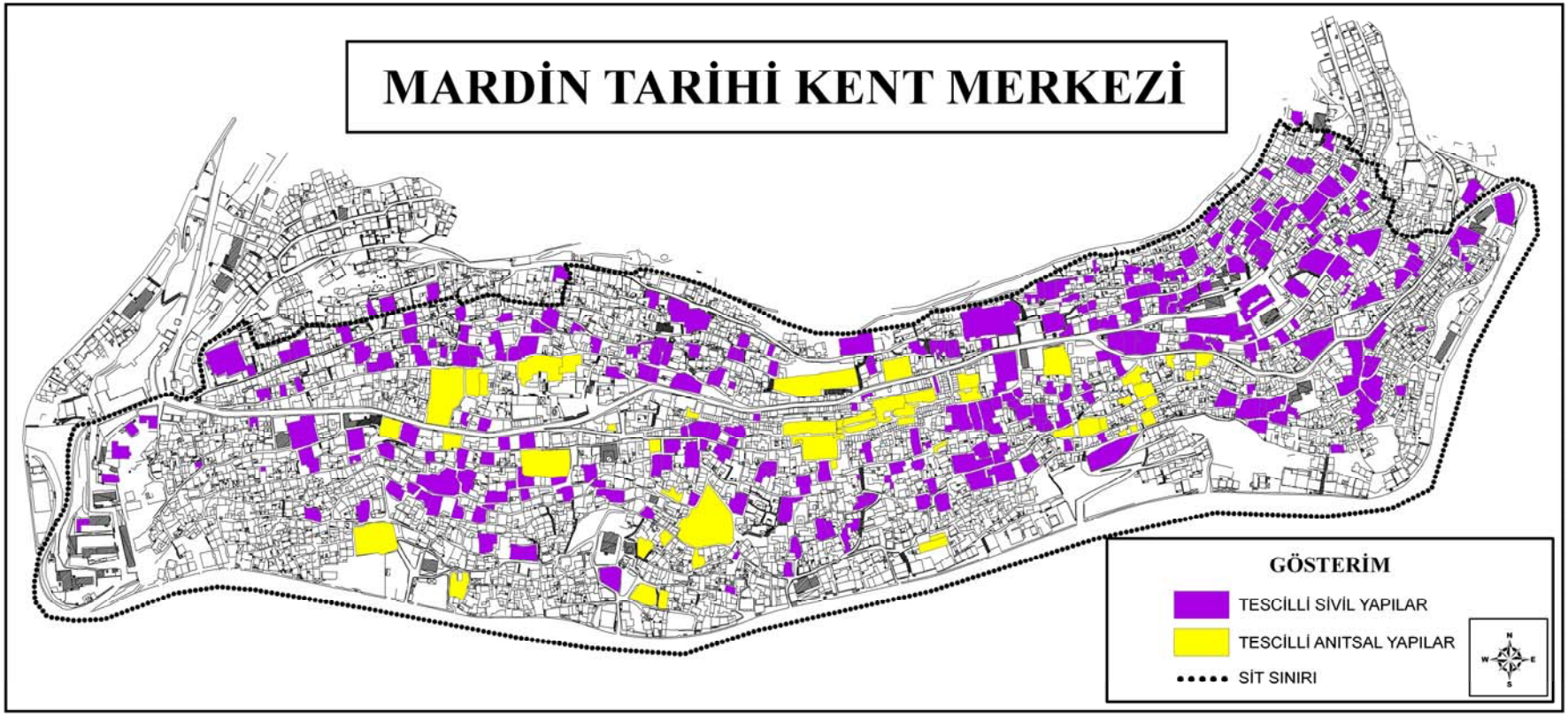
Alanın Seçkin Evrensel Değerlerinin oluşmasına zemin hazırlayan doğal, fiziksel ve çevresel kaynaklar bu bölümde ele alınmıştır.

4.4.1. Morfolojik etüt, eğim, topografya

Tarihi kent, eski bir yol boyunca yaklaşık 2 km uzunluğunda tepe yamacı üzerinde yer almaktadır. Büyük oranda Germav Formasyonunun 250m. kalınlıkta ve yapısal olarak stabil ve yer yer balçık ve topraklı olan daha az stabil marnları üzerinde yer almaktadır. Üst kısımda yer alan kale alanı 50-70 m. kalınlıkta, fakat kopmaya ve düşmeye eğilimli kalkerli blokları olan sert Becirman kireçtaşları üzerindedir (Anonim, 2002).

Şekil 4. 3. Mardin Kenti Kuruluş Yeri ve Yakın Çevresinin Yapısal Jeomorfolojik Şematik Blok Diyagramı (Arslan ve Karadoğan, 2007)

Şekil 4. 4. Mardin tarihi kent merkezi tescilli sivil ve anıtsal yapılar, sit sınırları

4.4.2. Su, ekoloji, bitki varlığı

Mardin kentinin olduğu bölge tümüyle kalker bir plato özelliği taşıyan Mardin-Midyat eşiğinde yer almaktadır. Mardin kentinin bulunduğu kalkerli dağlık arazi, bahçe tarımına izin vermeyecek toprak örtüsüne sahiptir. Mardin kentindeki en önemli miktardaki toprak varlığı kentin 4-5 km. güneyinden başlayarak Kızıltepe ovasında bulunur (Arslan ve Karadoğan 2007). Alanda düzenli su kaynakları ya da önemli kaynak suyu bulunmamaktadır (Anonim, 2002). Dağlardan alınan yağışlar ile toplanan suların alanın kalker ve bazalt yapısı tarafından emilmesi sonucunda yeşilliğin oluşması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Yüzey suları çatlaklardan dibe çekilmekte ve ancak ovalara yakın kesimlerde yüzeye yakın seviyeye çıkabilmektedir. Şehrin eteklerinde bulunan ova, bu sularla beslenerek önemli ölçüde tahıl üretimine olanak sağlamıştır.

4.4.3. İklim

Akdeniz iklimine benzer özellikler taşır. Yazlar çok sıcak ve kurak, kışları ise bol yağışlı ve ılımandır. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması (Basra Alçak Basıncı), diğer yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girmesine mani olması sebebiyle ilin ovalık kesiminde yazlar çok sıcak geçer. Mardin'de kış mevsiminde oluşan yüksek basınç alanı kış aylarında soğuk geçmesine yol açar. Kentsel sit alanında ise yazlar ovaya nispeten daha serin, kışlar ise şiddetli rüzgâr, bol yağmur ve kar yağışlı geçer.

Ortalama aylık rüzgâr hızı saniyede 3,5 m/s'dir. Rüzgârın en hızlı estiği aylar ocak ve haziran olarak belirlenmiştir. Egemen rüzgâr NNE (Kuzey-Kuzeydoğu) ve SSW (Güney-Güneybatı) yönlüdür.

Ortalama düşük sıcaklığı 12,0 ^{0}C, ortalama yüksek sıcaklık 19,9 ^{0}C'tır. Yağmur halindeki yağışlar kış ve ilkbahar mevsimlerinde düşmektedir. Yaz ve sonbahar mevsimleri yağışsız geçer.

4.5. Sosyo-ekonomik oluşum, gelişme dinamikleri

Sosyal tarihi günümüzde yaklaşık 10 bin yıl öncesine kadar giden ve coğrafi konumu sebebiyle sürekli ticari ilişkilerin ve geçişlerin merkezi olan Mardin, bu tarihsel yapısından kaynaklanan çoklu etnik ve kültürel bir pozisyona sahiptir. Bu bölgelerde yaşamış olan kültürlerden pek çoğu günümüzde toplumsal alanda varlığını

sürdürmese de, yaşayan kültürlerin içinde izlerine rastlamak mümkündür. Geçmişten gelen bu kültürel çeşitlilik, tarihsel süreçteki etnik, siyasal ve dine dayandırılan pek çok çatışma, anlaşmazlık ve savaşa rağmen hala belirgin bir şekilde varlık göstermektedir. Bu çeşitlilik, gerek Türkiye genelindeki gerekse bölgedeki illerin çoğuna oranla Mardin'in en önemli özelliklerinden birini oluşturmaktadır, ancak bu etno-kültürel yapı üzerinde ne yazık ki yeterince durulmamaktadır (Abdulgani Efendi, 1999). Bazıları artık çok az "sayı"larla ifade edilse bile, o coğrafyada yaşayan insanların yerleşiklik tarihleri bin yılları geçmektedir (Özmen, 2005).

Mardin, tarih boyunca birçok kavmin, etnik grubun ve dinsel cemaatin yurdu olmuştur. Doğu Hıristiyanlığının önemli merkezlerinden biri durumundadır.

Kültürleşme sürecinin ülke geneline göre daha düşük bir hızla seyretmesi, çok kültürlü yaşama bağlı köklerini besleyerek yerel varlığını korumasını sağlamaktadır. Evleri, medreseleri, camileri, kiliseleri, kalesi gibi mimari özellikleri, kutlamaları, oyunları (Reyhani), yeme içme adetleri, zanaatları gibi performansları, bütün bunların ardındaki değerler ve inançların kültürel mirasa aktarılmış halidir.

Mardin ilinin geleneksel ekonomik yapısı tarım, ticaret ve son zamanlarda artış gösteren imalat sanayi ile küçük çaplı sanayi ve el sanatlarına dayalıdır. Mardin, diğer illere ve özellikle yurtdışına, Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olması özelliğiyle de transit taşıma güzergâhında önemli bir yere sahiptir. İlde iç ve dış ticarete konu olabilecek sanayi ürünleri yeterli düzeyde bulunmamakla birlikte son yıllarda yeni üretim imkânlarının oluşmasıyla olumlu bir seyir izlemektedir (Anonim, 2009b).

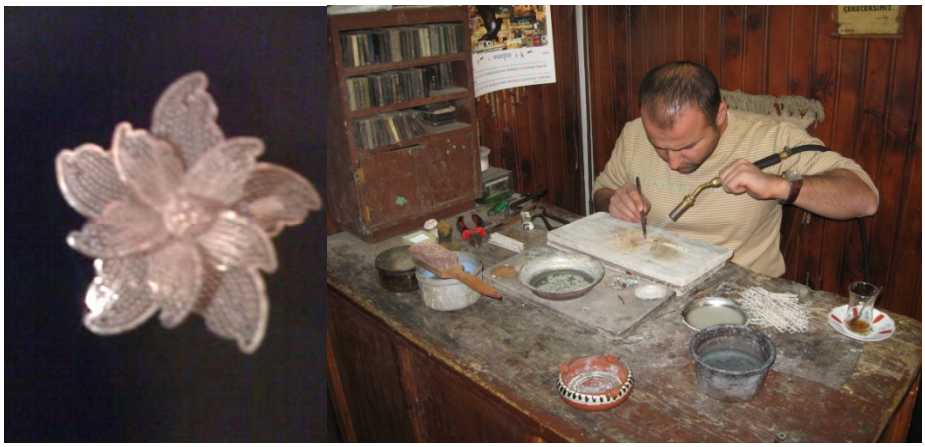
4.5.1. Toplumsal yapı, kültürel ve folklorik değerler

Çalışma alanı, dünyanın en eski kentsel yaşam alanlarından birini kapsadığı gibi aynı zamanda kentsel yaşamın gerektirdiği "çeşitlilik içinde bir alanda yaşama" alışkanlıklarına, geleneklerine sahiptir. Süryaniler, Müslümanlar, Araplar, Türkler, Kürtler birbirlerine komşu olarak yaşamaktadır. Bölgenin tarihsel coğrafyasının sınırları içerisinde bir arada yaşayan insanlar, ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belli olaylar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünya algılayışını açıklamada; geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, renklendiren kültürünü ve doğa ile iç içe yaşamanın zenginlik ve duyarlılığını bölge kültürel mirasına aktarmaktadır. Bu değerler tarihi kalıntılarda olabileceği gibi, yaşamın en önemli halkalarından biri olan yemeklerde de yer bulmuştur. Yörede yetişen bitkiler, hava şartlarının ve yaşam tarzının

belirleyiciliğiyle, yemekler geleneksel bir boyut kazanmıştır. Mardin mutfağı zenginliğini, çeşitli dinlerin dinsel törenleri için hazırlanan yemeklere, doğum ve ölüm sonrası geleneksel günler ve ayinlere borçludur.

Mardin büyük dilsel/etnik grupların birbirine temas ettiği bir şehirdir. Mardin'de Hint-Avrupa dilleri (Türkçe-Kürtçe) ile Semitik diller (Arapça-Süryanice) konuşulmaktadır ve bu diller birbiri içine geçmiş haldedir. Devlet ile olan resmi ilişkilerinde Türkçe kullanılmakta, bunun dışında, günlük hayatın her aşamasında bu üç dil kullanılmaktadır. Ancak gerek il merkezindeki halkın Arap kökenli olması ve gerekse il genelinde Arapların (Mahalmilerin) ekonomik ve sosyal açıdan belirgin üstünlükleri yüzünden araştırma sahasında baskın dil Arapça'dır. Fakat yörede konuşulan Arapça'ya birçok Kürtçe, Süryanice ve Türkçe sözcük karışmıştır (Günay, 2006).

Geçmişten günümüze çok kültürlü ve aynı zamanda renkli bir sosyal hayatı barındıran Mardin bunu yüzyıllardır birçok inanç ve dinin (aynı zaman dilimi içersinde) bir arada yaşamasına borçludur. İslam ve Hıristiyan mezhepleri ile Yahudilik gibi tek tanrılı dinsel inanca inanan topluluklar, sayıları daha az olan güneşe ve ateşe tapanların dini olan Şemsilik, şeytanı melek sayanların dini olarak bilinen Yezidilik sayılan din ve inanışlardır. Sünni Araplar, Kürtler ve Türkler Müslüman kesimi oluştururken Hıristiyanların büyük çoğunluğu Ortodoks mezhebine bağlıdır. Keldani, Katolik ve Protestan toplulukların varlıklarından da söz edilmektedir. Günümüzde ise Şemsilik ve Musevi inanca sahip kimse kalmamışken, büyük çoğunluk olan Müslümanlar dışında az sayıda Hıristiyan nüfus vardır (Bilge, 2001).

Fotoğraf 4. 1. Geleneksel telkari örneği ve ustası (Kişisel arşiv, 2009)

Mardin geleneksel el sanatlarından olan gümüş işlemeciliği (telkari, kalemkârlık, Güverse ve Kazazlık gibi teknikler) örnekleri Anadolu'da var olan kültürel çeşitliliğin etkisi ile ileri düzeye gelmiş olup, dünya çapında ün yapmış ve halen zor da olsa varlığını sürdürmektedir (Fotoğraf 4.1). Araç giremeyen birçok sokakta taşımacılığın binek hayvanları ile yapılıyor olması semercilik, nalbantçılık gibi mesleklerin de hala devam edebiliyor olmasına imkân sağlamaktadır.

4.5.2. Ekonomik özellikler

Mardin ili şehirleşme oranı, yıllık nüfus artış hızı, kişi başına gayrisafi yurtiçi hâsıla ve sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamasının altındadır. Tarım kolunda çalışanların toplam istihdama oranı ise Türkiye ortalamalarının üstündedir (Anonim, 2009b).

Toplam nüfus yoğunluğu açısından, Türkiye illeri içinde 30-40. Sırada yer alan Mardin, doğum hızı ve hane halkı büyüklüğü gibi "olumsuz" göstergelerde Türkiye'nin önde gelen ilk 10 ili arasında yer almaktaydı. Bu göstergelerle, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden bile geri durumda bulunmaktaydı (Mortan, 2005). Eğitim göstergelerinin tamamında da en geri 10 il arasında yer almaktadır. Okuryazarlık %50'yi ancak aşmıştır. İstihdam edilenler içinde ücretli çalışan kadın sayısı, hem Güneydoğu, hem de Türkiye'ye göre çok farklı bir yerde konumlanmaktadır. Girişimci toplamı ve sanayi işçisi sayısıyla yine en sonda yer alan 10 il içinde bulunmaktadır. Ekonomisi imalat alanında gelişmiş olup, Urfa ve Halep'e karşı rekabet üstünlüğü vardır. Tarım sektörü, istihdamın sürükleyici sektörü olmasına karşın, 2000 yılı verilerine göre kırsal nüfus başına düşen tarımsal üretim değerlerinin Güneydoğu Anadolu'da %20, ülke genelinden %100 daha az olması, tarımsal alan kullanımının verimsizliğini gösterir (Mortan, 2005).

Mardin, kapalı bir ekonomi içinde yaşayan, dışarıdan göç almayan, dışarıya devamlı göç veren bir yapıda iken 90'lı yıllardan hemen önce ve hemen sonra terör sonucu şehir merkezine göç alan bir konuma gelmiştir.

4.5.3. Yaşam kalitesi

Kentin coğrafi konumu ve bölgedeki su kaynaklarının kıtlığı nedeniyle Mardin tarih boyunca su sorunu ile baş başa kalmıştır. Su ihtiyacının çoğunlukla kuyu sularından sağlandığı bilinmektedir. Kamu yatırımlarında kaynak ve tahsisat yetersizliğinin yanı sıra, yerel yönetimlerin kurumsal ve teknik kapasitelerinin düşük

olmasından kaynaklanan planlama ve yönetim yetersizliği, yatırımların içme suyu sektöründe yoğunlaşmış olmasına rağmen sağlıklı ve yeterli içme suyuna erişim konusunda sıkıntıları gideremememektedir. Geleneksel Mardin'deki su kesintilerini en aza indirmek için, yerel yönetimin girişimiyle 3000 tonluk su pompa istasyonu kurularak Beyaz Su Hattı'ndan su aktarılması, böylelikle su kesintilerinin giderilmesi konusunda çalışmalar yürütülmektedir.

Kentsel sit alanı içerisinde oluşan evsel atıkların biriktirilme ve toplanma yöntemi sağlıksız ve yetersizdir. Topografik engeller ve sokakların darlığı sebebiyle günümüz teknolojisine uygun çöp toplama araçları sokak aralarına girememektedirler. Toplumda çöpleri poşet ile biriktirme, çöplerin toplanma saatine uyma ve belirli yerlere koyma bilinci oluşmadığı için oluşan atık yığınları çevre, sağlık ve görüntü açısından büyük sorun oluşturmaktadır.

Fotoğraf 4. 2. Düzensiz bırakılan çöpler (Kişisel arşiv, 2009)

Trafikle ilgili kentsel sit alanı içinde ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Kent dokusunun imkân vermemesi sebebiyle ara sokaklara araç girememektedir. Acil durumlarda sorun yaratan bu duruma getirilen çözüm önerileri ne yazık ki bulunamamaktadır.

Çalışma alanında Güneydoğu Anadolu'ya özgü geleneksel ilişkiler sistemi hâkimdir. Son zamanlara kadar tarihsel dokusunu koruyan kent, nüfus yığılması ve

GAP projesinin getirdiği refah artışından yararlanabilmek için gelenlerin doğurduğu kentsel rant baskısı ile büyük dönüşümler geçirmektedir. Kentliler, kenti koruma bilincine yeterince sahip değildir. Yerel işgücünün eğitimi ve kapasitesinin artırılması konusundaki yakın zamanlı girişimler ekonomik gelişmeyi ve dolayısıyla yaşam kalitesini olumlu etkilemeye başlamıştır. Kültürel faaliyetler, son 10 yıldır çeşitli festival ve etkinliklerle zenginleştirilmiştir.

4.6. Mekânsal yapı-yerleşme dokusunun mimari bileşenleri

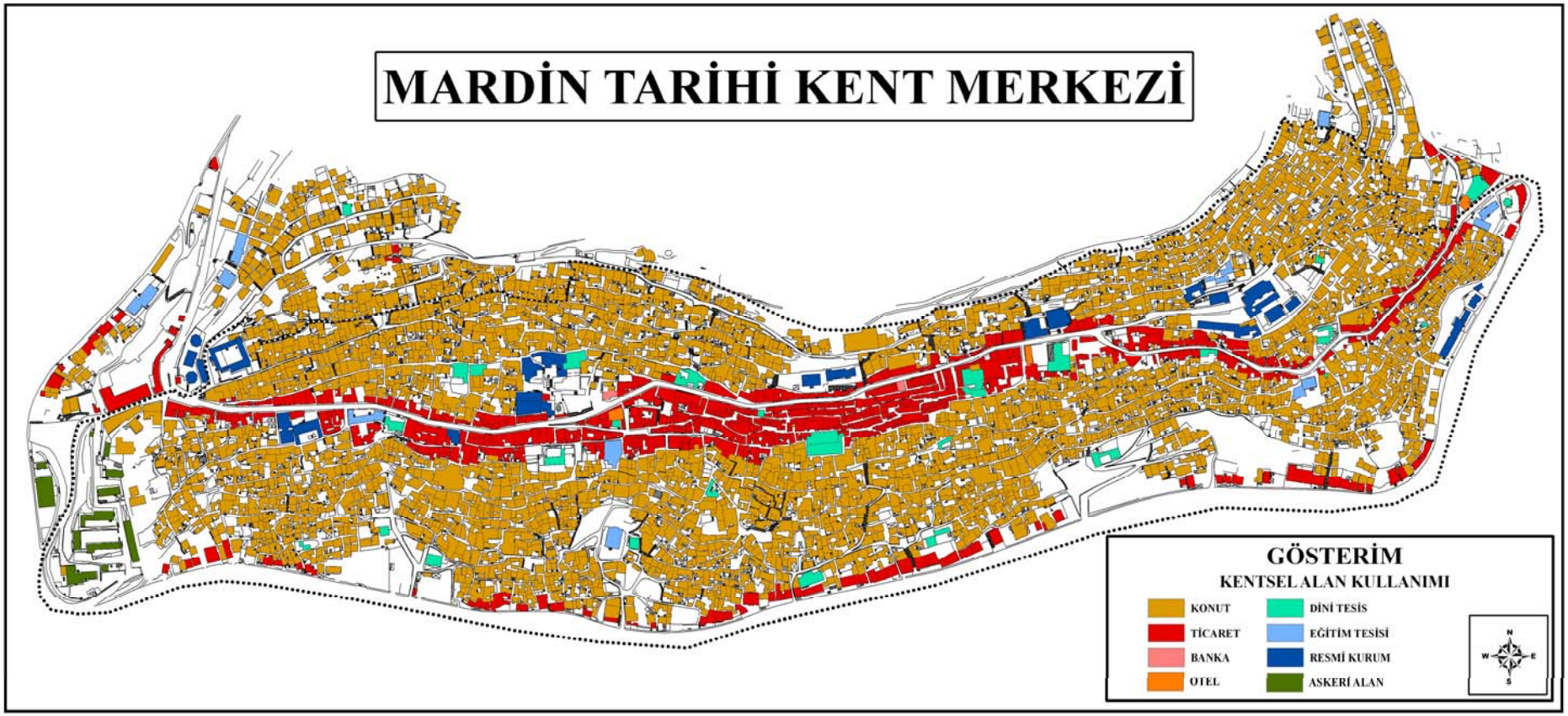
İlk yerleşme alanının büyük bir bölümümün surla çevrili bulunması, iç kaleye sahip olması ve pazar yerinin ve mezarlıkların sur dışında yer alması gibi fiziki özellikleri nedeniyle Mardin şehri, kapalı kent modeli sınıfında yer almaktadır (Doğru, 1995).

Kentsel sit alanı içerisinde geleneksel konutlar, dükkânlar, geleneksel üretim biçimlerinin yer aldığı işletmeler, butik oteller, dini ve sosyal yapılar yer almaktadır. Ağırlıklı yerleşim deseni konuttur (Şekil 4.5). Evler, coğrafi farklılıklar dışında daha önce de belirtildiği gibi aile yapısı, dini yapı, ekonomik etkinlikler ve kültürel etkileşimin etkisinde gelişmiştir. Kalesi, evleri, çarşısı, sokakları, mahalleleri, sosyal ve anıtsal yapıları, çevresel değerleri özgün değerlerini yansıtmaktadır. Mahalleler, yapısal somut öğeler gibi fiziksel mekân olarak tanımlanmasalar da, kent dokusunda önemli yeri vardır. Etnik yapıları ve zamanla kazandıkları özelliklerle, cami, medrese gibi yapı varlıklarına bağlı olarak (Şemsilerin yaşadığı mahalle Şemsiye Mahallesi, Yahudilerin yaşadığı mahalle Yahudiyan Mahallesi, Emineddin Külliyesi- Emineddin Mahallesi, Ulu Cami- Ulu Cami mahallesi, Latifiye Camisi- Latifiye Mahallesi) adlandırılmışlardır. Yaşayanların devamlılığı ya da azalması mahalle isimlerinde değişmelere sebep olmuştur. Cumhuriyet dönemi, önceki bölünüşlerle aynı olmamakla birlikte sürekliliğini devam ettirmiştir (Alioğlu, 2003).

Birinci Caddenin güneyinde, caddeye paralel olan ve İkinci Cadde olarak adlandırılan güzergâhta Ulucami ile bütünleşen geleneksel çarşılar (Kayseriyye Bedesteni, Revaklı Çarşı, Çarıkçılar çarşısı, marangozlar Çarşısı gibi) yer almaktadır.

4.6.1. Kale

Tarih boyunca ele geçirilemez olarak ün yapan Kale, doğuda 1200 metre, batıda 1180 metre yüksekliğe sahip bir tepenin üzerindeki düzlükte yer almaktadır.19.yy

Şekil 4.5. Mardin tarihi kent merkezi kentsel alan kullanımı (TOKİ Eski Mardin Kentsel Yenileme ve Restorasyon Projesi'nden geliştirilmiştir).

sonlarında büyük kısmının ayakta olduğu anlaşılan kenti çevreleyen surlardan günümüze ulaşan kalıntı bulunmamaktadır (Altun, 2005). Dikkate değer birkaç belirsiz yapı, 14.yy'a tarihlenen bir camiye ait kalıntılar bulunmaktadır. Savurkapı Mahallesinin güneyindeki kısmen sağlam kalan burç ile düz bir kaya platformu olarak algılanmaktadır (Fotoğraf 4.3).

Fotoğraf 4.3. Mardin Kalesi'nin ayakta kalan bir bölümü (Kişisel arşiv, 2009)

Bugün kaleye giriş tek burçtandır. Yerleşim 19.yy sonlarında azalmıştır. Günümüzde kalenin güneyinde, kale burcuna bitişik radar üssü bulunmaktadır. Askeri alan sınırları içerisinde bulunan kalenin ziyaretine izin verilmemektedir. Mardin kalesi, valilik ve yerel yönetimin girişimleri ve iki yıl süren çalışmaları sonucunda ışıklandırılmıştır.

Fotoğraf 4.4. Mardin Kalesi'nin ışıklandırılmış gece görüntüsü (URL, 1)

4.6.2. Konut dokusu

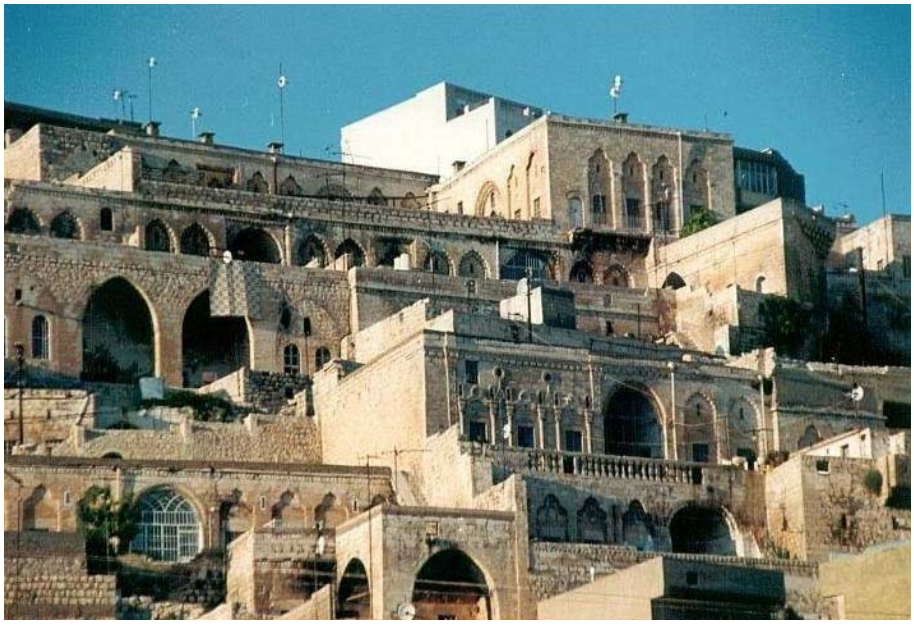
Bulunduğu tepenin güney yamacında 2,5 – 3 kilometre boyunda en geniş yeri 500 metre olan arazide Mardin, yapılanma alanının sınırlılığı nedeni ile sivil ve dini mimarlık örneklerinin daha çok da evlerin oluşturduğu yoğun bir dokuya sahiptir (Fotoğraf 4.5). Eğimli arazide kademeli ve organik bir yerleşim deseni oluşmuştur. Kuzey ve güney sınırlar arasındaki kot farkı 50-150 m arasında değişmektedir (Alioğlu, 2003). Arazinin eğimli olmasından kaynaklanan bu durum, evlerin yatayda yaygın planlanmasının aksine eğimi değerlendiren, bazen toprağı düzleyerek, bazen de doğal zeminle olduğu gibi kabul ederek topografyadan faydalanan bir planlama anlayışını geliştirmiştir. Bugün bile kentsel doku ve topografya ilişkisi bütünselliğini korumaktadır.

Fotoğraf 4.5. Mardin konut dokusu (Akın, 2010)

Dokuda evler birbirinin cephesini kapatmayacak şekilde teraslar oluşturarak, karşıdan bakıldığında büyük bir merdiven izlenimi veren yapılanma modeli göstermektedir (Fotoğraf 4.6). Konutların cepheleri ise, inşa edildiği parselin büyüklüğüne bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Plandaki modülasyonun cepheye yansıması ile kararlı ve boyut olarak anıtsal etkiye sahip bir form kentsel dokuya kazandırılmıştır (Karagülle, 2009). Dışa kapalı, içe dönük avlulu plan düzeni (Fotoğraf

4.7), yığma yapım tekniği, taş malzeme, düz dam… ortak mimari özelliklerdir (Dalkılıç ve Aksulu, 2004) .

Fotoğraf 4.6. Merdiven izlenimi veren yapılanma modeli (URL, 2)

Fotoğraf 4.7. Geleneksel konut örneği (Anonim, 2008)

Topografya şartlarına bağlı olarak, yapı alanının tanımı farklıdır. Yapı parselinin ya da adasının eğimli arazide yer alması ve derinliğin yeterli olması, üst katların bazen

toprak üzerinde temellenmesini mümkün kılmıştır. Şehirdeki konut yapım geleneğinde kuzey-güney doğrultusundaki sokaklarda tüm binanın kademeli bir yükselti etkisi bıraktığı hissedilir ancak, doğu-batı doğrultusunda bu güçtür. Konutların konumlanmasında Mezopotamya Ovası'na bakan cepheyi kapatmamak kaygısı taşıdığı düşünülmektedir (Fotoğraf 4.8). Ortaçağ mimarisinin günümüzde de sürdüren bu yapılaşma "Kuzey Suriye mimarisine sıkı sıkıya bağlı olan Şanlıurfa ve kuzey etkileriyle karışık Diyarbakır'ın şehircilik yapısından tamamıyla farklı olarak, bir kapalı bölge karakteri göstermektedir (Anonim, 1982).

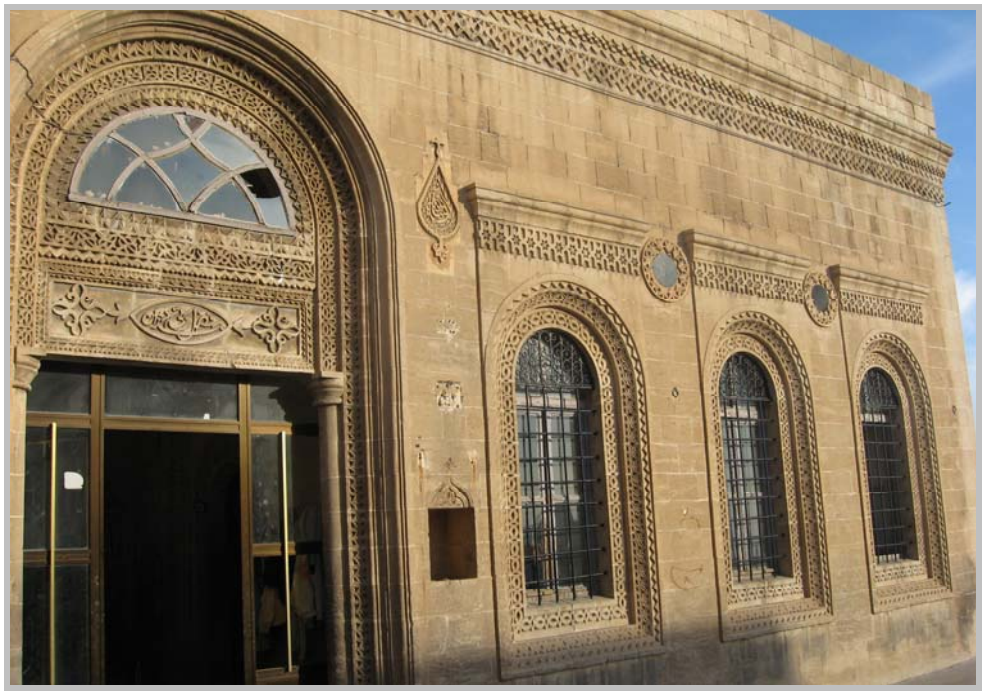
Fotoğraf 4.8. Ovayı görmek üzere konumlanmış konut dokusu (Kişisel arşiv, 2009)

Mardin, Anadolu ev mimarisinde, Orta Anadolu'nun Niğde, Kayseri şehirlerde daha yaygın olarak da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde örneklenen, "Kuzey Suriye ile benzeşen" diye tanımlanan taş mimarinin görüldüğü önemli şehirlerden biridir. Taştan yapılan geleneksel Mardin evinde tonozlu alanlara ve çoğu kez zengin ve ayrıntılı işlemelerle; küçük sütunlar, kemerler ve çeşitli motiflerle süslenmiş kemerli pencereler ile kapı açıklıklarına rastlanır. Mardin evini ilk bakışta diğer taş evlerden farklı kılan ise, kuşkusuz kapı ve pencere kenarlarındaki cepheye hareketlik kazandıran söve kullanımı ve taş bezemeleridir (Fotoğraf 4.10). Geleneksel Mardin Evinin geniş kitleler tarafından tanınması ve beğenilmesinde özellikle pencere ve kapı çevresindeki bezeme sanatının katkısı büyüktür. Bezeme için ocaktan ilk çıkarıldığında yumuşak olan, ancak

bir süre sonra sertleşen taşlar kullanılır. Yapım malzemesi işlemesi kolay olan, ocaktan çıktıktan sonra sertleşen koyu sarı kalker taşıdır (Altun, 2005).

Fotoğraf 4.9. Geleneksel taş konut (Kişisel arşiv, 2009)

Fotoğraf 4.10. Söve kullanımı ve taş bezemeler (Kişisel arşiv, 2009)

Bezeme, evi yaptıranın ekonomik gücü doğrultusunda çeşitli oranlarda pencere ve kapı söveleri çevresinde, kat ve dam bitiş silmelerinde, eyvan kemerinde, dolap ve

yüklük kenarlarında ve iç mekândaki kemer ve tavan örtüsünde kullanılmıştır (Karagülle, 2009).

Mardin evinde, “eyvan” ve “revak” olarak adlandırılan ve tasarımı belirleyen iki yarı açık mekân vardır. Eyvan, geleneksel Mardin evi planında etkin kullanımı olan bir mekândır ve Mardin evi cephesinde önemli rolü vardır (Alioğlu, 2003). İklime uyumlu mekân kullanımı nedeniyle simgesi haline gelmiş olan eyvanın, sahip olduğu anıtsal boyutu ile de kentsel siluete estetik bakımdan önemli bir katkısı vardır. Eyvanın dini ve sosyal amaçlı yapılardaki benzer kullanımı, sivil yapılarla ve kamuya ait yapıların iç içe algılanmasını getirmiş ve kentsel dokuda homojenliği sağlamıştır. Bu algıda, tüm yapıların kesme taştan yapılması ve aynı renkte olması; kütlelerdeki oran ve boyutların benzerliği diğer etkenlerdir (Karagülle, 2009) (Fotoğraf 4.11).

Fotoğraf 4. 11. Geleneksel konutlarda eyvan kullanımı (Arredamento Mimarlık, 2001)

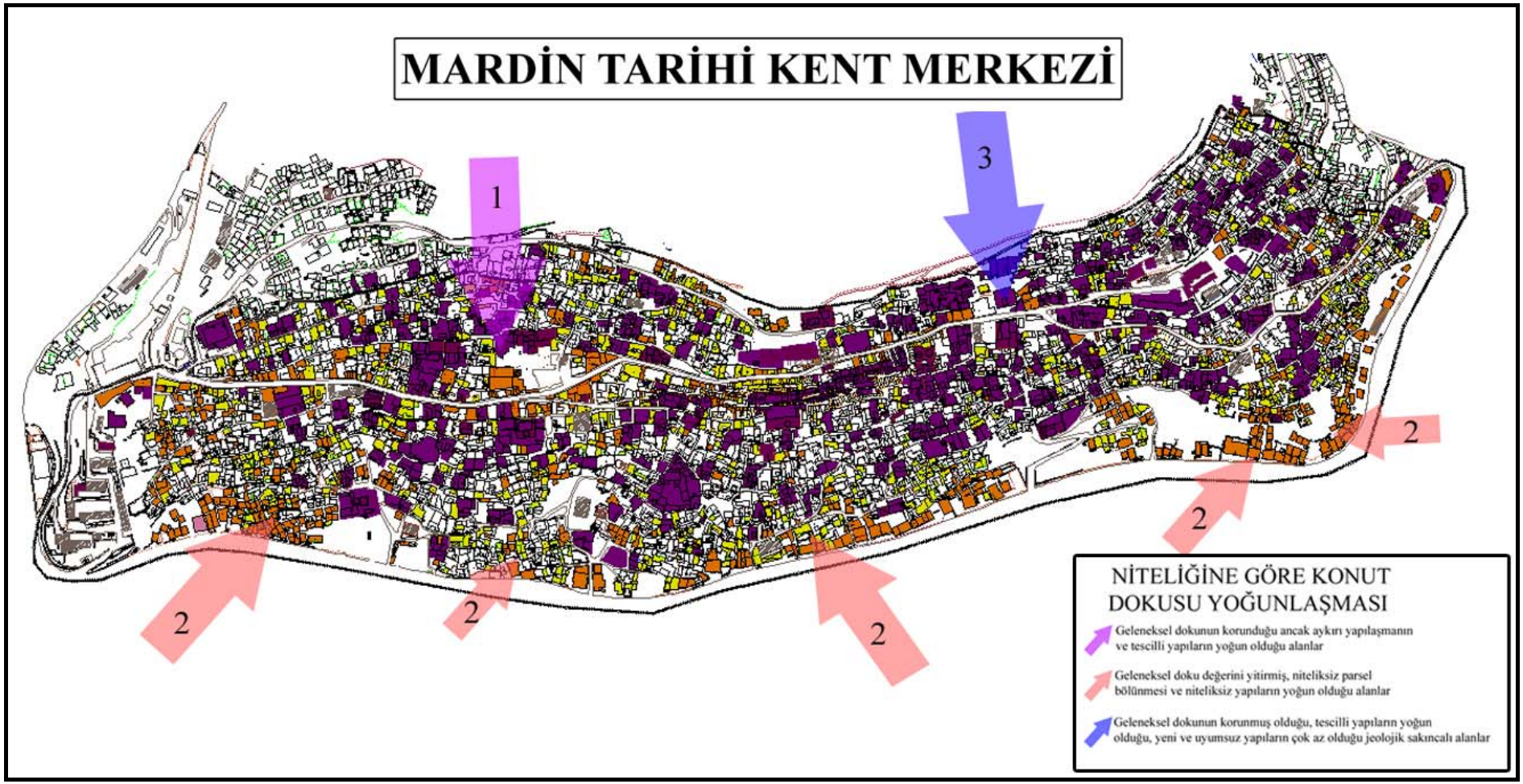
Revak, özellikle günlük ve mevsimlik işlerin yoğunluk kazandığı giriş katlarında görülmektedir. Serin ve gölgeli alanlar yarattıkları için Mardin evinde önemli bir yeri vardır. Açık mekânlarda ise avlu ve teras görülmektedir. Avlu evin hemen girişinde, parsel büyüklüğüne bağlı olarak çeşitli büyüklüklerde görülmektedir. Teras ise, üst kattaki yapının bir alt katın yapı alanı sınırından geri çekilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Doğal yapıdan dolayı çok katlı ve sıkışık bir yapıya sahip olan evlerin alt katlarının damları üstteki evin ya da katın terası olarak kullanılabilmektedir (Fotoğraf 4.12).

Fotoğraf 4.12. Geleneksel konutlarda teras kullanımı (Anonim, 2008)

1993 yılında, 1985 Mardin Tarihsel Çevre Koruma İmar Planı'nın revizyonu olarak yapılan planlama çalışması dışında kentsel sit alanı ile ilgili herhangi bir planlama çalışması gerçekleştirilmemiştir. Yapılan Koruma planı ise uygulama yönünden eksiklikler içermektedir. Bu planın yapım sürecinde "koruma kararları paniği" ile en fazla kaçak yapılaşmanın gerçekleştiği bilinmektedir. Bu kaçak yapılaşma sonucunda konut alanlarında oluşan 3 çeşit yoğunlaşma görülmektedir (Şekil 4.6).

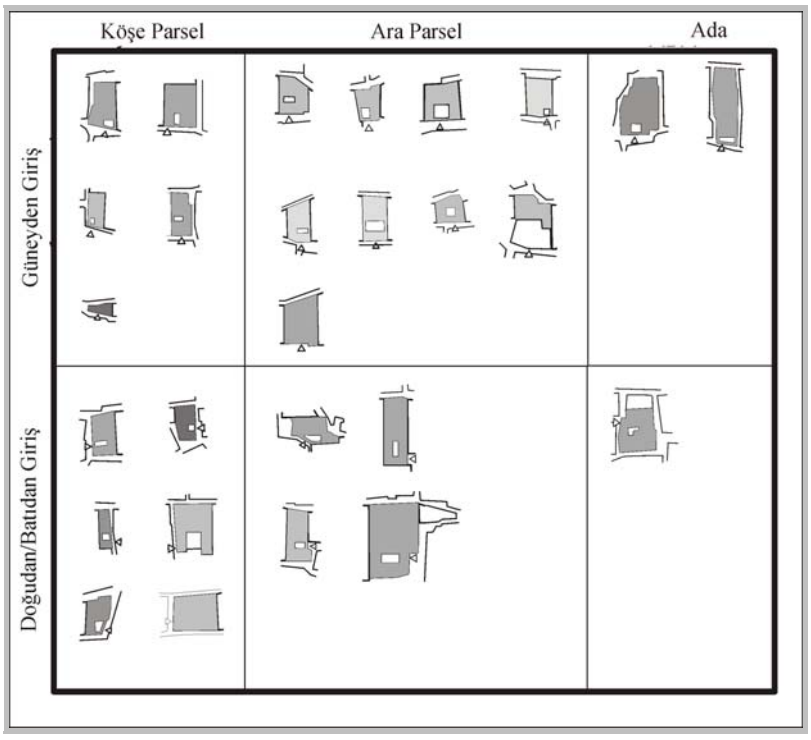
1. Geleneksel dokunun korunduğu ancak aykırı yapılaşmanın ve tescilli yapıların yoğun olduğu alanlar (Cumhuriyet Meydanı'nın bulunduğu alan),
2. Geleneksel doku değerini yitirmiş, niteliksiz parsel bölünmesi ve niteliksiz yapıların yoğun olduğu alanlar ve
3. Geleneksel dokunun korunmuş olduğu, tescilli yapıların yoğun olduğu, yeni ve uyumsuz yapıların çok az olduğu jeolojik sakıncalı alanlar (Zinciriye Medresesi ve Çevresi).

Şekil 4.6. Mardin tarihi kent merkezinde niteliğine göre konut dokusu yoğunlaşması (Orjinal, 2010)

4.6.3. Parsellerin oluşumu

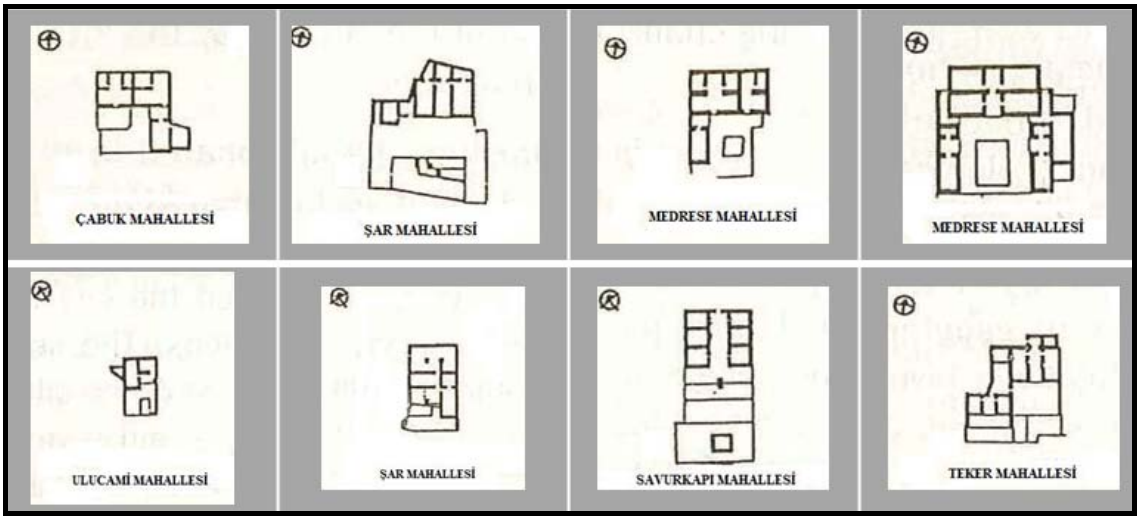
Doğu – Batı doğrultusunda şehrin çizgisel gelişmişlik gösteren dokusunda çoğu kez aynı biçimdeki adalar iki veya iç tarafın kapalı "ara", bir veya iki tarafı kapalı "köşe" parsellere bölünerek kullanılmıştır (Şekil 4.7). Ara, köşe parseller yanında bazen tek başına ortak büyüklükte bir "ada", geleneksel evlerin yapılanma alanı olarak görülmektedir. Daha çok varlıklı ailelerin bu şekilde büyük arazi parçalarına yayıldığı görülür. Kuzey – güney doğrultusunda gelişmesi daha sınırlı olan kentte, topografyanın izin verdiği durumlarda benzer biçimde parselasyona tabi tutulan boyuna gelişmiş adaların oluştuğu da görülmektedir (Şekil 4.8). Mardin'deki parselasyonun tanımı topografyadan kaynaklanan farklı bir içeriğe sahiptir. Parselin eğimli bir arazide yer alması ve derinliğinin fazla olması -düz arazi de olduğu gibi sadece giriş katının parsel üzerinde oluşmasının aksine - diğer katlarında kimi zaman parsel üzerinde yapılanmasını sağlamıştır (Alioğlu, 1989) (Şekil 4.9).

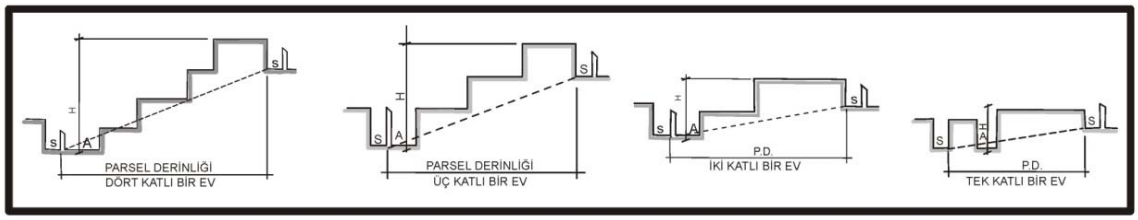
Şekil 4.7. Geleneksel evlerin konum plan örnekleri (Alioğlu, 1989)

Topografyanın izin verdiği ölçüde giriş katında açık olarak oluşan yapılar bir üst kata geçildiğinde kısmen teras kısmen de yapılanma alanı olarak kullanılmıştır. Bazen

de toprak zeminin bu katta devam etmesi durumunda, yapılanmanın yeniden parsel üzerinde oluştuğu görülmüştür.

Şekil 4.8. Özgün konut dokusu planları (Karaman ve ark., 1997).

Şekil 4.9. Kat oluşumunda eğimin kullanılışı (Alioğlu,1989)

Aynı biçimlenme, topografyanın izin verdiğince diğer katlarda da gerçekleştirilmiştir. Kısıtlı yerleşme alanına bağlı olarak gelişen bu güçlü eğilim, bazen parselin bittiği yerde, sokağın üstünü yandaki parsele kadar değerlendiren "kabartılar"ın oluşmasını sağlamıştır. Burada kabartıların genellikle akrabalık ilişkileri olan parseller arasında yapılması dokudaki parselasyon oluşumuna ilişkin ilginç bilgileri içerdiği düşünülmektedir (Alioğlu,1989).

4.6.4. Sokaklar

Mardin Sokak dokusunda, tarihi kent merkezlerinin tipik olarak yol hatlarındaki zayıflık, ışınsallığın gelişememesi gibi durumlar görülmektedir (Şekil 4.10).

Şekil 4.10. Sokak dokusu örneği (Kent haritasından geliştirilmiştir, 2010)

Çağın ulaşım özelliklerine ve parselasyonun belirleyiciliğine göre şekillenen sokak dokusunun ana özelliği yaya ve hayvan ulaşımına olanak sağlamasıdır. Eğime paralel, dar ve organik düzende görülen sokaklarda ve herhangi bir kademelenme, boyutlarında ve yönlendiriciliklerinde bir önem sırası yoktur. Doğu-batı yönündeki (topografyaya paralel) yollar düz (Fotoğraf 4.13a), kuzey-güney doğrultusundakiler ise merdivenlidir (Fotoğraf 4.13b). Araç trafiğine imkân vermeyen bu sokaklarda kentsel hizmetler at, eşek gibi hayvanlarla sağlanmaktadır.

Fotoğraf 4. 13 a) Topografyaya Paralel Sokak ; b) Kuzey-Güney Doğrultulu Sokak (Kişisel arşiv, 2009)

Kısıtlı topografik imkânlardan dolayı, evler arasındaki tabii boşluk olan sokaklardan bile en fazla oranda faydalanılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda oldukça ilginç bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı da "abbara" denilen kabaltılardır (Fotoğraf 4.14). Abbaralar bir sokağın iki kenarında karşılıklı olarak bulunan iki evin üstten birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkan, üstü bir evin odası olan geçit veya tünellerdir. Bu tür birleştirme olayı daha çok akrabalık ilişkileri içinde olan yapılar arasında olmaktadır. Abbaralar ile sadece araziden azami derecede faydalanmakla kalınmaz, aynı zamanda yaz mevsiminin kavurucu sıcağından koruma gibi bir işlevi de bulunmaktadır (Günal, 2006).

Yüksek kalın taş duvarlar ile yapılardan ayrılmış olan sokakların yapılarla olan ilişkisi doğu, batı ve kuzeydeki sokaklarda giriş kapıları ve havalandırma pencereleri ile kurulmuştur. Güneydeki sokaklar geleneksel Mardin yapılarının tüm cephe biçimlenmelerinin kısmen de olsa algılanabildiği yerlerdir. Bu sokaklar, manzara yönü avantajını kullanması sebebiyle geleneksel yapıların cepheleri ile ilişki kurulduğu sokaklardır.

Fotoğraf 4.14. Abbara (Kişisel arşiv, 2009)

4.6.5. Açık alanlar

Sokakların bazen bir çeşme ile buluştuğunda ya da birden fazla sokağın birleşme noktasında kendiliğinden oluşan meydan olarak nitelendirilebilecek genişlemelerin dışında (Fotoğraf 4.15) büyük toplanma ya da dağılma alanları yoktur. Alanın karakteristik yapısına katkıda bulunan özel açık alanlar -avlular, teraslar – vardır (Fotoğraf 4.16). Kentsel sit alanı içinde halka açık olarak nitelendirilebilecek, tarihi mezarlık alanının dışında, eşdeğer büyüklükte, aktif olarak kullanılabilir bir alan yoktur.

Fotoğraf 4.15. Çeşme-meydan genişliği (Anonim, 2008)

Fotoğraf 4.16. Özel açık alan-Avlu ve teras kullanımı (Anonim, 2008)

4.6.6. Geleneksel Ticaret Merkezi

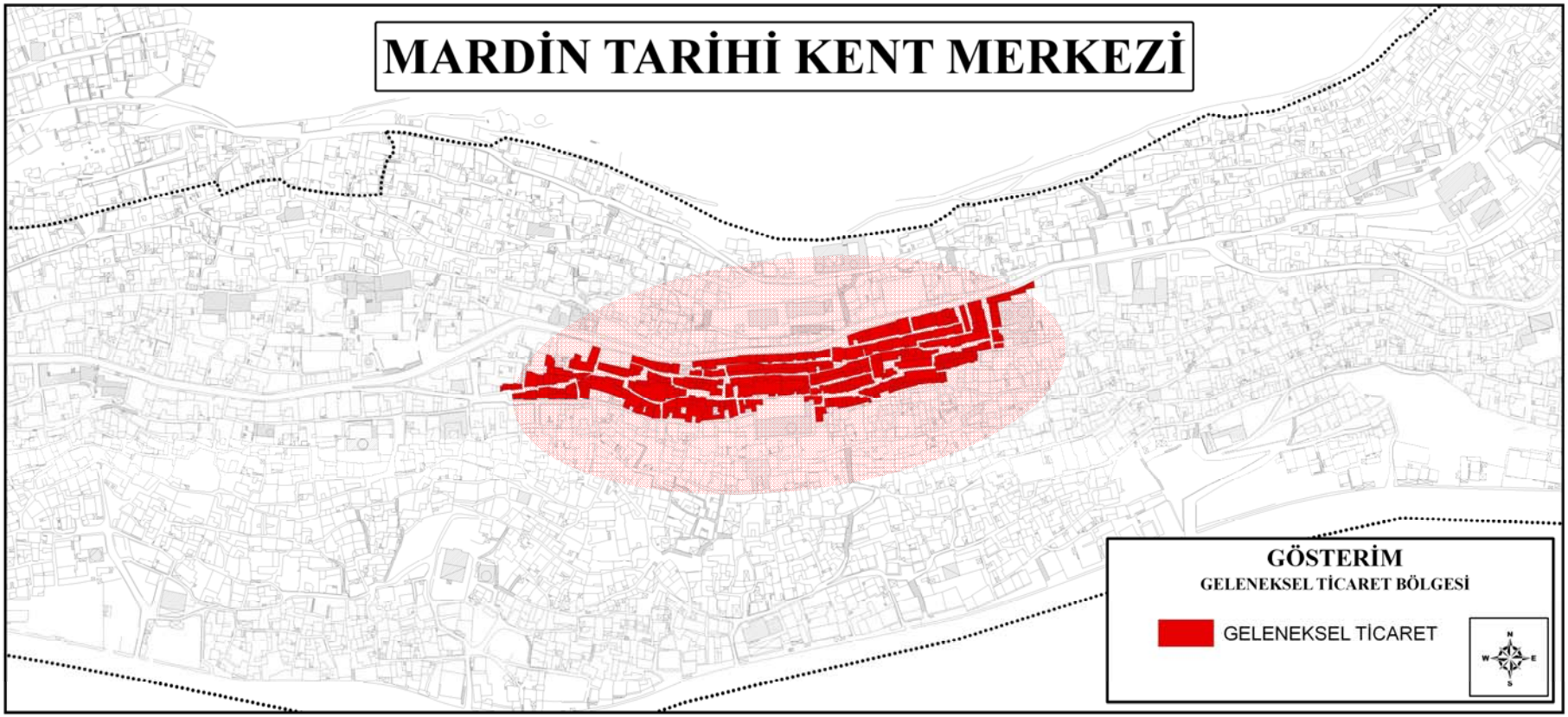
Mardin geleneksel çarşısı yoğun ticaret yolları üzerinde, her türlü malın bulunmasına ve değiş tokuşuna imkân sağlamasıyla biçimlenmiştir. Doğrusal gelişen şehir dokusunda büyük bir alan kaplamaktadır. Geleneksel çarşısı, geleneksel merkez içerisinde Birinci Cadde ve sokakların çıkış noktasındadır. Dükkânlar, cami, medrese, kilise, hamam, kamu binaları, kervansaray ve butik otellerin bu arter üzerinde toplanmış olmaları nedeniyle, canlı ve önemli bir koridor oluşturmaktadır (Şekil 4.11).

Genellikle çapraz tonoz, kubbe ve beşik tonozların örttüğü tek katlı birer modüler üniteden oluşan dükkânların sokak boyunca sıralanması ile oluşan alandır. Ne yazık ki kentin en kirli, bakımsız ve yoğun bölgesini oluşturmaktadır. Yapısal olarak son derece bakımsız görünen yapılar, genellikle strüktürel onarım gerektirmektedir (Anonim, 1993).

Ortaçağ şehri ticaret hayatının ihtisaslaşma ve farklılaşmasının mekânsal örnekleri, İslam şehri özelliği olarak bilinen Ulu Cami- Çarşı ilişkisi açıkça ayırt edilebilir (Alioğlu, 2003). Cumhuriyet döneminden sonra ise, şehrin içinden geçen doğu-batı istikametindeki tek ana trafik arteri geleneksel yapıyı tahrip ederek, güzergâh boyunca geleneksel konut dokusu yerine dükkân ve işyeri oluşumunu tetiklemiştir.

Fotoğraf 4. 17. Ayakkabıcılar Çarşısı (Kişisel arşiv, 2010)

Şekil 4.11. Mardin Tarihi Kent Merkezi Geleneksel Ticaret Merkezi (Orjinal, 2010)

Fotoğraf 4. 18. Sipahiler Çarşısı (Kişisel arşiv, 2010)

Fotoğraf 4. 19. Nalburiyeciler Çarşısı (Kişisel arşiv, 2010)

Fotoğraf 4. 20. Baharatçılar Çarşısı (Kişisel arşiv, 2010)

Fotoğraf 4. 21. Bakırcılar Çarşısı (Kişisel arşiv, 2010)

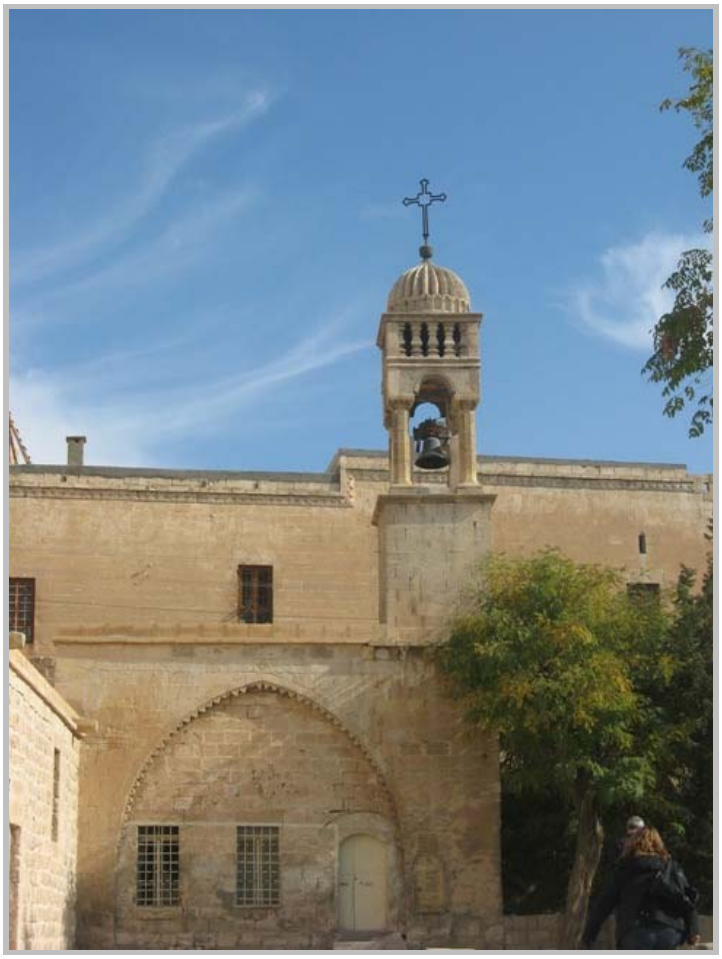

Fotoğraf 4. 22. Kuyumcular Çarşısı (Kişisel arşiv, 2009)

Mardin'de 15. yüzyıldan itibaren çarşılar yapılmıştır. Revaklı Çarşı, Aktarlar Çarşısı, Çarıkçılar Çarşısı ve Marangozlar Çarşısı şehir merkezinde yapılmıştır. Bu yapılar değişik zamanlarda yapılan onarımlarla özelliğini yitirmişlerdir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20.yüzyılın başlarında yapılmış Sipahiler Çarşısı, Un Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı, Hasan Ayyar Çarşısı, Nalburiyeciler Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Tellallar Çarşısı, Kapalı Çarşı, Meşkin Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Bilebil Çarşısı, Gümüşçüler Çarşısı, Cumhuriyet Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı ve Baharatçılar Çarşısı bulunmaktadır. Ancak bu çarşıların mimari ve sanat tarihi yönünden önemi bulunmamaktadır (URL, 3).

4.6.7. Dini ve sosyal amaçlı yapılar

Pagan kültüründen tek tanrılı inanca kadar pek çok farklı dini eğilimi bünyesinde barındırması, Mardin'i dini ve sosyal yapılar açısından son derece zenginleştirmiştir. Ancak günümüze sadece Hıristiyan ve Müslümanlara ait dini ve sosyal yapılar gelmiştir. 18.yy'da Mardin'de yaşadıkları bilinen Şemsilerden günümüze sadece mezarlıkları kalmıştır. Bölgenin ilk yerleşik alanı olan, çeşitli mezhep ve etnik gruplardan olan Hıristiyanlar pek çok kilise ve manastır inşa etmiştir.

Fotoğraf 4. 23. Kilise (Kişisel arşiv, 2009)

Türk İslam devletleriyle birlikte cami, mescit, külliye, medrese, zaviye, türbe, hamam gibi yapılar şehir dokusuna Türk-İslam kimliğini eklemiştir. 19 yy. sonlarında ise batılılaşma hareketlerinin yansıması olarak kışla, idare ve okul binalarının yapıldığı bilinmektedir. "Hoşgörü" ve "Saygının" oluşturduğu, kent dokusunda çok sayıdaki bu anıtsal tescilli camiler, kiliseler, minareler, kubbeler, çan kuleleri, simgesel olarak noktaları ve kent siluetini zenginleştiren elemanları oluşturmaktadır.

Fotoğraf 4. 24. Cami (Kişisel arşiv, 2009)

Fotoğraf 4. 25. Zinciriye Medresesi (Kişisel arşiv, 2009)

Fotoğraf 4. 26. Mardin kent siluetinden bir görüntü (Kişisel arşiv, 2009)

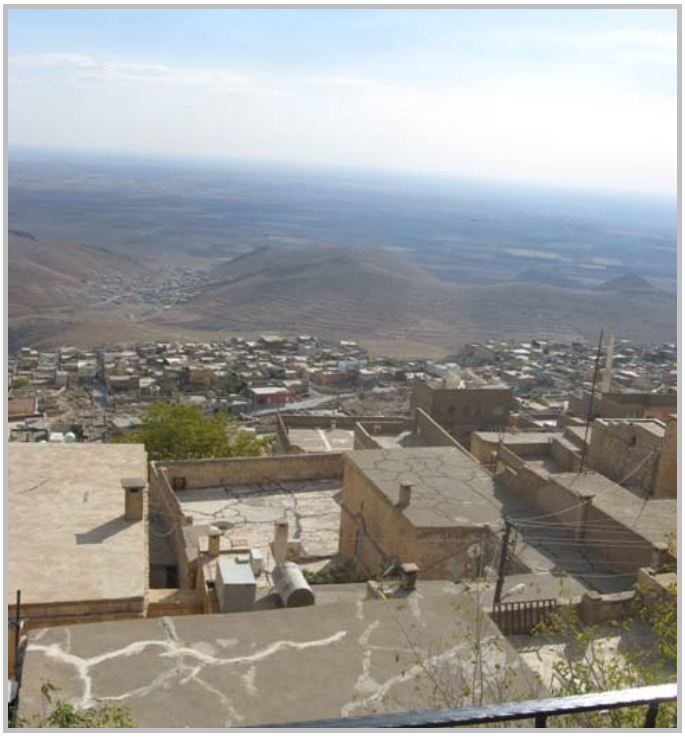
4.6.8. Sit Alanının Çevresel Değeri

Mardin kent makroformunu belirleyen en önemli veriler topografyası, sosyal yapısı ve tarım alanlarıdır. Mardin'i Mardin yapan Kale, kent, ova üçlemesi doğal çevre verilerinin eseridir.

Fotoğraf 4. 27. Kale kısmından ovaya bakış (Kişisel arşiv, 2009)

Konumu itibariyle Mardin, Mezopotamya Ovasına bakan birçok yerden ovaya doğru, güneye doğru çıkıldığında ise ovadan kaleye doğru, birçok açık vistaya sahiptir (Fotoğraf 4.28; Fotoğraf 4.29). Şehir içinde dar sokakların yapı cephelerini algılamaya izin vermemesi sebebiyle bütünsel olarak algılanamayan cepheleri görebilecek, aşağıdan sit alanı ile evleri ve kenti daha iyi görebilmek bu açık vista ile mümkündür. Ayrıca, Ulucami, Şehidiye gibi Camilerin, kiliselerin, medrese vb sivil yapı örneklerinin oluşturduğu odaklarla sonuçlanan kapalı vistalara sahiptir.

Fotoğraf 4. 28. Kale kısmından ovaya bakış (Kişisel arşiv, 2009)

Fotoğraf 4. 29. Ovadan kente (kentin güneydoğusundan) bakış (Kişisel arşiv, 2009)

Fotoğraf 4. 30. Güneyden kaleye doğru bakış (URL, 4)

Fotoğraf 4. 31. Ovadan kente bakış (URL, 5)

Fotoğraf 4. 32. Kapalı vista (Anonim, 2008)

Fotoğraf 4. 33. Kapalı vista (Kişisel arşiv, 2010)

Fotoğraf 4. 34. Kapalı vista (Kişisel arşiv, 2010)

4.6.9. Turizm talebi ve turist profili ve konaklama kapasitesi

Bir alanda turizm gelişimini başarılı kılabilecek en önemli faktörlerden birisi de turizmin arz kaynaklarından olan üç A'dan (Attractions: Çekicilikler - Accessibility: Erişilebilirlik -Accomodation: Konaklama) çekiciliklerdir (Özgüç, 1998). Çekicilikler alanda turistlere görme, gezme ve deneyim yaşama imkânı sağlamaktadır. Aynı zamanda seyahat için de çekici bir güç oluşturmaktadır (Leask, 2003).

Turizm gelişiminde en çok kullanılan değerlendirme kriterleri çekicilikler, mevcut olanak ve hizmetler, erişebilirlik, iklim ve fiziksel koşullardır. İklim ve çekicilikler veya erişebilirlik ve çekicilikler arasında doğrudan ilişkiler vardır. Bu ilişki aynı zamanda mevcut olanaklar, erişebilirlik ve çekicilikler arasında da olabilmektedir (Dowling, 1993).

Yöre halkının geçmişini, yaşantısını ve inançlarını yansıtan arkeolojik kalıntı ve dinsel mekânlar turistlerin ilgisine yol açar (Lanquar, 1995). Ortadoğu'nun mistik geçmişinden taşıdığı önemli unsurlarla, ibadet merkezleriyle geçmişten günümüze dinler arasındaki hoşgörünün en önemli merkezi olmuştur. Dünyanın Süryani merkezi olarak kabul edilen Mardin Deyruzafaran Manastırı, çok özel bir değer taşımakta, her mevsimde yerli ve yabancı ziyaretçi akınına uğramaktadır.

Mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi, görsel ve inanç değerleri ile zamanın durduğu izlenimini veren Venedik ve Kudüs'ten sonra tümüyle kültürel miras kabul edilen, dünyanın yaşanır üç sit kentinden birisi olan Mardin'de kentteki turizm çekiciliğinin öncelikli olarak geleneksel doku ve anıtsal eserlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla gelişen turizm türünün de kültürel turizm olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kentsel sit alanı içinde yer alan Kültür ve tabiat varlıkları kapsamında Mardin'de bulunan ve turizme konu olan tarihi eserlerin başlıcaları Çizelge 4.1'de belirtilmiştir.

Çizelge 4.1. Tescilli Eserler (Anonim, 2009)

CAMİLER
Ulu Camii
Melik Mahmut Camii
Latifiye Camii
Reyhaniye Camii
Necmettin Camii
Nizamettin Camii
Nizamettin Camii
Eminettin Camii
Ş.Muhammed Ezzennar Camii
Melik Mansur Mescidi
Pamuk Camii
Ş.Zebur Camii
Sultan Hamza Kebir Camii
Ş.Şaran Mescidi
Molla Hari Süleymanpaşa Camii
Tekiye Camii
Ş.Kasım Helveti Mesc.ve Türb.
Ş. Mansur Camii
CamI.ül Asfar
Muhammed Şeybullah Camii
Ş. Yusuf Cami
Ş. Abdulaziz Cami
Müşyid Cami
Arap Cami
Kale Camii
Hızır Camii
Kuseyri Camii
Ş.Çabuk Camii
Kasım Tuğmaner Camii
H. Ömer Halife Cami

KİLİSELER
Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi
Mor İliyo Kilisesi
Mor Behnan Kilisesi
Mor Yusuf Kilisesi
Kırmızı Kilise
Protestan Kilisesi
Meryem Ana Kilisesi ve Patrikh.
Mor Mihail Kilisesi
Mor Hırmıs Kilisesi
Surpkevork Kililesi
Mor Barsavmo Kilisesi
Mor Şumune Kilisesi
Deyrulzafaran
Mor Efram Manastırı

EVLER
Diyarbakırkapı Mh. (18 adet)
Çabuk Mh. (2 adet)
Şar Mh. (37 adet)
Medrese Mh. (18 adet)
Gül Mh. (53 adet)
Eminettin Mh. (5 adet)
Şehidiye Mh. (46 adet)
Savurkapı Mh. (24 adet)
Teker Mh. (11 adet)

ZAVİYELER
Sıtra Zaviye
Hamza İsaper Zaviyesi
Cihangirbey Zaviyesi
Tekke

MEDRESELER
Marufiye Medresesi
Emineddin Medresesi
Zinciriye Medresesi
Altın Boğa Medresesi
Hatuniye Medresesi
Şehidiye Medresesi
Şeyh Sultan Medresesi
Sultan Kasım Medresesi

HAMAMLAR
Emir Hamamı
Sıtra Zaviye Hamamı
Ulucami Hamamı
Yenikapı Hamamı (Kalıntı)

TÜRBELER
Ş.Hamit Türbesi
Ş.İmameddin Türbesi
Ş.Salih Türbesi
Sultan Şeyhmus Türbesi

ÇARŞILAR
Revaklı Çarşı
Attarlar Çarşısı
Kayseriyye Bedesteni
Çarıklar Çarşısı
Marangozlar Çarşısı

Kültür ve Turizm Bakanlığının, Mardin ilinde bulunan turizm işletme belgeli ve belediye belgeli konaklama tesislerinden elde ettiği konaklama istatistiklerine göre, Mardin'de konaklayanların sayısı yıldan yıla değişiklik göstermektedir (Çizelge 4.2).

Mardin ilinde konaklayan kişi sayısı, geceleme sayısı ve ortalama kalış süresinin yıllar itibariyle önemli değişiklikler göstermesi, turizm olgusunun esnek yapısı, başka bir deyişle, bu sektörün bölgedeki herhangi bir olumlu veya olumsuz gelişmeden hemen etkilenmesinin sonucu olduğu söylenebilir. Yıllar arasındaki bu sapmalar, daha çok güvenlik endişesi ile ilgilidir. Nitekim turizm güdüleri ile ilgili yapılan çalışmalarda güvenlik olgusunun, turizme katılma konusundaki insan davranışlarına önemli bir etki yaptığını ortaya koymaktadır (Günal, 2006).

Çizelge 4. 2. Yıllara Göre Belediye ve İşletme Belgeli Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranının Dağılımı-Mardin Kent Merkezi (Kültür ve Turizm Bakanlığı Konaklama İstatistikleri, 2009)

Yıllar	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı		
	Yab.	Yer.	Top.	Yab.	Yer.	Top.	Yer.	Yab.	Top.	Yer.	Yab.	Top.
2005	441	9818	10259	461	10700	11161	1,0	1,1	1,1	0,54	12,43	12,97
2006	2328	28116	45990	2367	28409	30776	1,01	1	1	2,84	34,58	37,43
2007	6667	79513	86180	12944	96014	108958	2,05	1,2	1,25	3,42	27,09	25,52
2008	5496	39187	44683	8228	69586	77814	1,5	1,8	1,75	2,82	25,31	28,49
2009	11653	71537	83190	16767	105226	121993	1,5	1,5	1,5	5,31	32,54	37,85

Turizm ve Kültür Bakanlığından elde edilen istatistiklerin yöreye gelen turist sayısını tam ve gerçek olarak yansıttığı söylenemez. Konaklama istatistikleri, eş-dost yanında konaklayan ziyaretçileri göz ardı etmektedir. Bu yüzden de önemli oranda eş-dost yanında konaklayan yerli turistlerin yoğunluk gösterdiği araştırma sahasında, ziyaretçi sayısının düşük görülmesine neden olmaktadır. Bunla birlikte konaklama tesislerinde konaklayan kişilerin tümünün de turist olduğu söylenemez. Çünkü ilin Suriye ve Irak'a yakınlığı nedeniyle uluslararası taşımacılığın gelişmesi sonucunda, Kızıltepe ve Nusaybin'deki tesislerde konaklayanlar arasında turist olmayan da bulunmaktadır (Günal, 2006).

Mardin'e yönelik turizm hareketleri, büyük oranda iç turizm ağırlıklıdır. Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın 2004 yılında düzenlediği dinler arası diyalog toplantısı, İngiltere Prensi Charles'ın ziyareti, tarihi kentte çekilen sinema ve diziler Mardin'in tanıtımına büyük katkı sağlamış ve talep artmıştır. Tur acentelerinin organize ettiği turlar, Mardin ve yakın çevresini kapsayan "Kültür Turu"nu hedefleyen ve en az 1 gece 2 gündüz sürecek program içermektedir.

Terör ortamının yumuşamasıyla kentteki dini merkezlere yerli ve yabancı turistlerce gösterilen rağbet, Güneydoğu'nun parlayan yıldızı olarak ulusal medya haberlerinde başköşelerde yer almasına olanak tanımıştır.

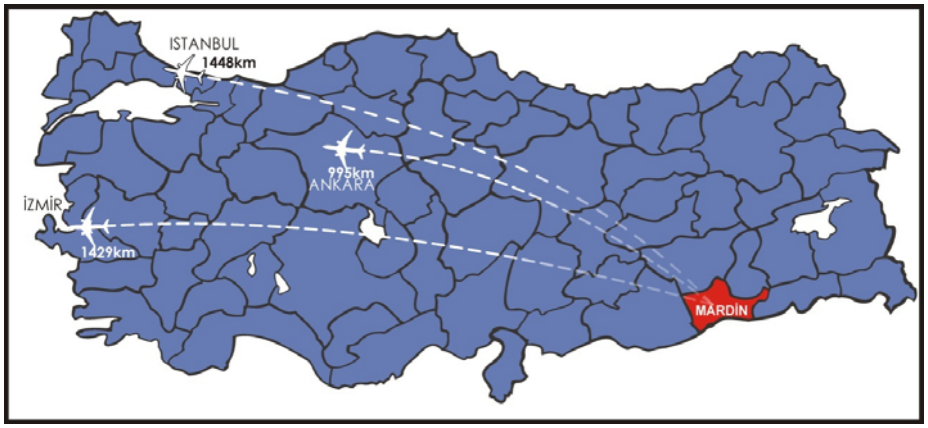
Konaklama tesisleri, yer seçimi yapılırken tarihi kent merkezi sınırları içinde genellikle butik otel ve az sayıdaki ev pansiyonculuğunun geliştiği dikkati çekmektedir. Kentsel sit alanı içinde yapılaşmanın sınırlanmış olması nedeniyle, çok yıldızlı otellerin, Yenişehir mevkii ve havaalanı yolu üzerinde yatırım yaptıkları görülmektedir. Mevcut kapasitesi yaklaşık 1000 yatak olan kentin önümüzdeki yıllarda tamamlanacak olan yatırımlarla yatak kapasitesinin yaklaşık 2'ye katlanması beklenmektedir (Çizelge 4.3).

Çizelge 4. 3. Mardin Kent merkezinde yer alan Konaklama Tesisleri (İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2009)

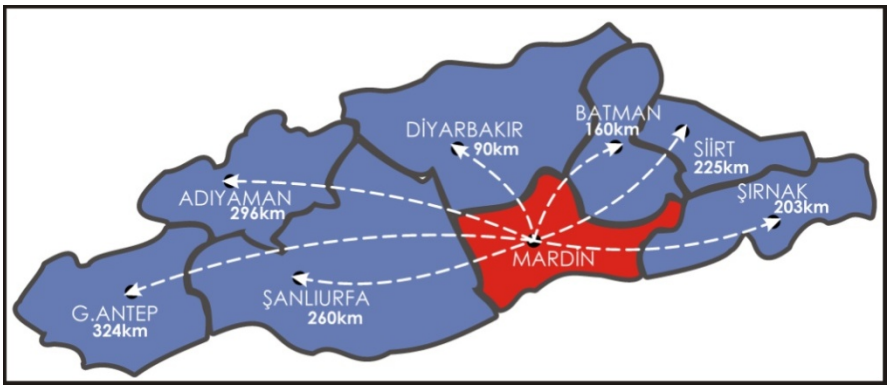
		SINIFI (YILDIZI)	ODA SAYISI	YATAK SAYISI
İşletme Belgeli Tesisler	Büyük Mardin Oteli	4 Yıldızlı	54	130
	Yay Grand Oteli	4 Yıldızlı	103	214
	Bilen Otel	3 Yıldızlı	78	156
	Artuklu Kervansaray Butik Otel	Özel Konak	42	84
	Erdoba Konakları Butik Otel	Özel Konak	50	110
	Zinciriye Butik Otel	Özel Konak	15	30
Belediye Belgeli Tesisler	Tatlı Dede Otel	-	16	45
	Başak Otel	-	11	22
Yatırım Belgeli Oteller	Özbilen Otel	5 Yıldızlı	130	340
	Hilton Garden inn	4 Yıldızlı	155	324
	Otel Mar	3 Yıldızlı	50	100
	Mardem Otel	4 Yıldızlı	47	94
	Airport Otel	4 Yıldızlı	108	244
Kamu Tesisleri	Öğretmenevi	Misafirhane	32	70
	Polisevi	Misafirhane	33	73
TOPLAM			924	2036

4.6.10. Ulaşım olanakları

1999 yılında biten ve çalışmaya başlayan Mardin Havaalanının şehir merkezine uzaklığı 20 km.dir. Haftanın 7 günü Türkiye içi tarifeli uçak seferleri düzenlenmektedir (Şekil 4.12). Uluslar arası uçuş yapılmamaktadır. 4 uçuş firması servis sağlamaktadır (THY, Pegasus, Onur Air, Sun Express). Ayrıca karayolu ile ulaşım olanakları da bulunmaktadır (Şekil 4.13).

Şekil 4.12. Havayolu ulaşımı olan iller

Şekil 4.13. Çevre illere olan uzaklık

4.7. Mardin Kentsel Sit Alanında Koruma ve Turizme Yönelik Planlama Süreci

Mardin'le ilgili geçmiş dönemleri kapsayan kapsamlı bir arşivin olmaması kentin eski dönemlerinin incelenmesi konusunda ciddi kısıtlılık oluşturmaktadır. İmar faaliyeti olarak görülenler ise, daha çok kentin tarihi organik dokusunun modern kent formuna getirilmesi için yapılan yıkımlardır. Turizm cephesinden değerlendirildiğinde görülen ise kentin henüz bir turizm –işletme planının olmayışıdır. Koruma konusunda bile geç kalınmışken turizme yönelik planlama kararlarının olmaması alanın korunması ve sürdürülebilirliği karşısındaki en büyük tehlikelerden biridir.

4.7.1. Koruma yaklaşımları

Bilinen ilk yıkımlar, Mardin ovasına demiryolunun uzanması çalışmalarında (1914-1915) otomobili rahatlaştırmak amacıyla etraftaki yapıların yıkılarak Ana Yol Caddesi'nin otomobil ulaşımına uygun hale getirilmesidir. Bu yıkımlarda Patria Kilisesi'nin bir kısmı yanı sıra çok sayıda tarihi yapı yitirilmiştir. Aynı akstaki yıkımların devamı Belediye Başkanı Kömürcü Hıdır Çelebi tarafından sürdürüldüğü bilinmektedir (Okyay, 1990)

1927 yılında kentin ilk hâlihazır haritasının çıkarılmasından sonra kente daha modern bir görünüm kazandırma çabaları da hız kazanmıştır. Mimarlık ve kentsel tasarım etütlerine dayandırılmaksızın Mardin'de 1939 yılında kentin ilk meydanı düzenlenmiştir. Cumhuriyet Meydanı'nın heykel ile birlikte düzenlenmesi ise 1965 yılına rastlamaktadır (Aydın ve ark., 2001).

Kentin ilk imar planı Nezihe ve Pertev Taner tarafından 1/2000 ve 1/1000 ölçeklerinde 1952 yılında Uygulama İmar Planı olarak hazırlanmıştır. Koruma amaçlı olmayan, bu plan, tadilatlarla 1971 yılına kadar kullanılmıştır (Alioğlu, 1991). Bu

plandan önce kent, 1914 yılında Almanların açmış olduğu tek geniş cadde olan Birinci Cadde'de doğu-batı çizgisinde gelişmekte iken planla birlikte Birinci Caddeye paralel yeni yol oluşturulmuştur. Planın Mardin için önemli pek çok tarihi yapının yok olmasına neden olduğu bilinmektedir. İkinci imar planı, 1973 yılında İller Bankası tarafından ihale edilmiştir (Alioğlu, 1991).

1975'li yıllarda Avrupa Konseyi Anıtlar ve Sitler Komitesi'nin tüm dünyaya tek yapı ölçeğinde koruma anlayışından tarihi kent bütünü ölçeğinde koruma gerekliliğine geçiş konusunda yaptığı çağrıya Türkiye'nin içtenlikle ve ciddiyetle sahip çıkması ile Mardin'de kendi payına düşeni almıştır. Bu çabalar sonucunda, Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) 21.09.1979 gün, A-1933 sayılı kararla kent bütününün bir kültür varlığı olarak korunması kararını alarak kentsel sit sınırlarını tescil etmiştir.

İlk Koruma Planının hazırlanması, onaylanması ve yürürlüğe girmesi 6 yıl sonra, 1985 yılında gerçekleşmiştir. Müellifleri Ahmet Uzel ve Kamutay Türkoğlu'dur. Ancak planın işlemeyişi yeni çalışmalara neden olur. Plan 1971 tarihinde onanmış olan haritalardaki kentsel verilere göre, korunması gerekli unsurları ve verileri dahi korumamasından dolayı başarısız bulunmaktadır. Koruma planının gerektirdiği detayda bölgesel, tek yapı ve parsel ölçeğinde uygulamaları yönlendirecek niteliklere ve kararlara yeterince sahip olmadığı, aksine, birçok anıtsal değerin kaybedilmesine neden olacak düzenlemeleri içerdiği, koruma endişesi taşımaksızın, tescilli bahçelerin de parsel bütünü içinde korunması ilkesi benimsenmeksizin genişletilen yollarla otomobil trafiği ulaşımı sağladığı ve kentsel donatıların yol ve sokak dokusunun korunması kaygılarından uzak olarak planlanması konularında plan yetersiz görülmekte ve eleştirilmektedir (Nural, 2003).

Planın uygulanmamış olması, Mardin'in tarihi dokusu, tescilli yapıları ve parselleri açısından büyük bir şans olarak değerlendirilmektedir. Ancak, planın yürürlükte olduğu süreç içinde çok sayıda 4-5 katlı işyeri ve konutun yapıldığı, mevcut tescilli-tescilsiz yapılara yasa dışı ve uygunsuz olarak yapılan eklentiler "Koruma kararları paniği" ile bu dönemde yapıldığı belirtilmektedir (Nural, 2003).

1985 Türkoğlu-Uzel planının uygulamada sorunlarla karşılaşması üzerine, 1990 yılında Esat Turak tarafından sit alanı ve dışında kalan alanlar için 1/25000 ve 1/5000 ölçekli planlar hazırlanmıştır (Alioğlu, 1991). İller Bankası Genel Müdürlüğünce yaptırılmış olan plan, belediye meclisince onaylanmıştır. Bu plan koruma alanı üzerindeki baskıyı azaltmaya yönelik olarak Yenişehir bölgesinin oluşturulmasını

önermiştir. Plan, şehri lineer bir şekilde kat eden yolun üzerinde ticaretin yayılmasını öngörmüş dolayısıyla bu hatta yeni yapılaşmalar artırmış ve 1985 yılından 1991 yılına kadar geçerli olan koruma planının mevcut dokuda oluşturduğu olumsuz etkilerle geleneksel dokunun yıpranarak hızlı bir değişim sürecine girmesine neden olmuştur.

İkinci koruma amaçlı imar planı, 1989 yılında iki aşamalı olarak ihaleye çıkarılmıştır. Birinci aşama; 1/10000 ve 1/5000 ölçekli planlama çalışmalarını, ikinci aşama ise 1/1000 ölçekli planları kapsamaktadır. Birinci kısım İsmet Okyay ve ekibi, ikinci kısım ise, Işık Nural ve ekibi tarafından üstlenilmiştir. Mardin Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyonu birinci aşaması 87 ha alan, 44 000 nüfus için yerleşik alan bölgesine hazırlanmıştır. Işık Nural, tarafından hazırlanan ikinci aşama ise, araştırma raporu, 1/1000 ölçekli koruma imar planı, izah notu, koruma imar yönetmeliği, özel bölgelere ait projeler, yasal-yönetsel-finansal öneriler raporu, sokak siluetleri, peyzaj düzenlemelerini içeren kapsamlı bir planlama çalışmasıdır. Bu plan Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun oluru ile 1993 yılında *Mardin Koruma Amaçlı İmar Planı* adı ile onaylanmış, bu planlama sürecinin revizyon niteliğinde olmadığı karara bağlanmıştır. Konut alanlarında 500 k/ha, mahallelere göre 700-1100 k/ha arasında yoğunluklar belirlenmiştir. Ticaret alanına ilişkin olarak ticaret merkezinin Yenişehir'e kaydırılması düşünülmüş, kamu yönetim tesislerinin de Turak planında (1990) önerilen yeni alanlara taşınmasına karar verilmiştir. Boşalan kamu binalarında kurs, kütüphane, sanat merkezi gibi kültürel tesisler için işlev değişikliği yapılmıştır.

Bu planlar ile Yenişehir nüfusunun 2/3 ü eski kentten taşınanlardan oluşmuştur. Buna karşın kent nüfusunun büyük bir kısmı (%56) halen eski kent merkezinde yaşamaktadır. Altyapı sorunu tam olarak çözülememiştir. Planda önerilen taşıt yollarının çok azı gerçekleştirilebilmiştir. Kayacan, Evren (yeni adıyla Kotek Mahallesi) ve Nur mahallelerindeki kentsel gelişmeler tamamen plana aykırı olarak gelişmiştir.

1993 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından halen yürürlükte olan ÇDP onaylanmıştır. Onaylı planın kentin gelişme yönündeki kısıtlılıklar ve hedef yılı için 2005 yılını belirlemesi bakımından ihtiyaçlara cevap veremez duruma gelmesi nedeniyle revizyonu yapılmış ve 2025 hedef yılı ve 120.000 nüfusa göre düzenlenmiştir.

1995 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından Nazım İmar Planı İlave – Revizyon İmar Planı niteliğinde Yenişehir ve 13 Mart mahallelerini kapsayan plan onaylanmıştır.

Son yıllarda kentsel sit alanının korunması konusunda en kapsamlı proje 2008 yılında TOKİ, Mardin Valiliği ve Mardin Belediyesi tarafından imzalanan "Mardin Kentsel Yenileme ve Restorasyon Projesi"dir. Kent Konseyi'nin de katkısının bulunduğu bu çalışmalarda tarihi kentin 100 yıl önceki fiziki görünümünü sağlamanın amaçlandığı belirtilmiştir. Bu proje kapsamında ortak bir komisyon kurularak, öncelikle kentsel yenileme alanındaki hak sahiplerinin tespit edilerek, tarihi doku ile uyumsuz yapıların kıymet takdiri gerçekleştirilmiştir. Toplam 4760 yapı üzerinde yapılan inceleme sonucunda 570 binanın tamamen, 860 binanın ise bir bölümünün yıkılmasına karar verilmiştir. Mülkiyeti TOKİ' ye ait Mardin Merkez Nur Mahallesi 148 ve 149 numaralı parsellere yönelik mevzi imar planı taslak çalışması Mardin Belediye Meclisi tarafından onaylanmıştır.

TOKİ'nin desteğiyle, mevcut proje alanına ek olarak yine kentsel sit alanının hemen dışında yer alan Ensar, Saraçoğlu ve Evren (Kotek) mahallelerinde de kentsel dönüşüm projesi başlatılmıştır. TOKİ tarafından yürütülen çalışma kapsamında, şehir halkının yaşam biçimi ve alışkanlıkları göz önüne alınarak konut tiplerinin tasarlandığı belirtilmektedir.

Kentsel dönüşüm projesi kapsamında ilk etapta 1140 konut olmak üzere, aşamalı olarak toplam 3000'e yakın konut yapılması öngörülmektedir. Söz konusu proje sonucunda hedeflenen, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası Listesi'ne aday gösterilen 7000 yıllık tarihi Mardin kentinin üyelik sürecinde ve sonrasında ihtiyaç duyacağı gerekli altyapıyı oluşturmaktır.

4.7.2. Turizm yaklaşımları

Terörün göreceli olarak yumuşaması sonucunda sadece ülkemizin değil tüm dünyanın ilgisini çekmeye başlayan Mardin'de turistlerin ilgisi kentlilerin farkındalığını güçlendirmiş ve bu güçle Yerel Gündem 21 kurulmuştur. Yerel Gündem 21 daha sonraki yıllarda (2001) Mardin Kent Konseyine dönüşmüştür.

Toplumsal Tarih Vakfı ile Rockefeller Vakfı beraberliğinde oluşturulan "Mardin Yerel Tarih Çalışma Gurubu" ilin sosyoekonomik gündeminin canlı tutulmasında aktif rol oynamıştır. 2000 yılında merkezi yönetim amiri olarak atanan vali, gündemin belirlenmesinde kültür turizminin yerini işaret etmiş ve sivil örgütlenmeler için çağrıda bulunmuştur.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik somut projelerden ilki, Mardin'deki tarihi ve kültürel zenginliklerden yararlanmayı sağlayacak ve Mardin halkı için uygulanması mümkün gelir getirici fırsatlar yaratacak Mardin şehir merkezi kentsel rehabilitasyon planı için bir kılavuz ve uygulama stratejisi geliştirmeyi amaçlayan Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi (MERDİNAR)'dır. GAP Bölge Kalkınma İdaresi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (BMKP)'nin ortak finansmanı (350 bin dolarlık hibesi) ile uygulanmış olan Sürdürülebilir Kalkınma Programı kapsamında İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından yürütülmüştür. Mardinlilerin işbirliği ile Şubat 2001'de uygulamaya konulan bu projenin başlangıcında Mardin tarihi evlerinin envanteri çıkarılmıştır. Mardinlilerle görüşülerek, turizm hakkındaki görüşlerini ele alan bir sosyal etki raporu hazırlanmıştır. Raporda "beklenmeyen bazı gelişmeler olmadığı takdirde, kısa ve orta vadede Mardin için olası bir gelişme sürecinin motoru olabilecek yegâne sektör turizmdir" vurgusu yapılmıştır. Çalışmanın çıktıları yürütücü ekip tarafından Mardin Belediyesi'ne teslim edilmiştir.

Bunlar dışında Sipahiler Çarşısı bir örnek proje olarak restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Ayrıca "Sokak ve Abbaraların Tespiti", "Bir Anıtsal Yapı Analizi (Zinciriye Medresesi)", "Mardin'in Kentsel Mimarisiyle Birer Örnek Konut Adası ve Ticaret Bölgesinin İncelenmesi", Tarihi Çarşı Alanıda Röleve ve Tespit Çalışması", "Kırmızı Kilise Çevresine Yönelik Röleve Çalışması" da bu proje kapsamında ele alınan çalışmalardır.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ise GAP bölgesindeki "kültür varlıklarının korunması, kültürel sürekliliğinin sağlanarak gelecek nesillere aktarılması ve turizmin canlandırılması"na yönelik projeler kapsamında Cihangirbey Zaviyesi, Kasımiye Medresesi, Zinciriye Medresesi'ni almış ve projeleri Kültür Bakanlığı, Yerel Yönetim, Valilik ve Sivil Toplum Örgütleri işbirliği ile tamamlamıştır.

Bölgede ulusal, uluslar arası ve yerel sivil toplum örgütleri sınırlı olmakla birlikte, önemli ve model oluşturabilecek bazı kurtarma, koruma ve değerlendirme çalışmaları bulunmaktadır. Ulusal sivil toplum örgütlerinden ÇEKÜL (Çevre Kültürel Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı), Mardin'i "Kendini Koruyan Kentler" adlı proje kapsamına almıştır. Tarih Vakfı, Mardin ilinde yerel gönüllülerden oluşan gruplarla birlikte yerel tarih çalışmalarını sürdürmektedir. Vakıf, bölge ile bağlarını koruyan iş çevrelerinin de desteği ile kentin tarihini araştırıp yayın haline getirmiştir.

Özel sektörde ise, tarihi evlerin restorasyonunun yapılarak değerlendirilmesi çalışmaları, konut sahipleri ya da ikinci şahıslar eliyle gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar kültürel mirasın korunmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Avrupa Birliği'nin bir programı da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan insanların ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesi, istikrarlı ekonomik büyüme, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasıdır. Bu kapsamda bölgede üretkenliğin ve istihdam kapasitesinin arttırılması gibi ulusal hedefleri içeren söz konusu program çerçevesinde bölgeye aktarmayı planladığı finansmanın bir bölümü kültürel mirasa yönelik hazırlanacak projeler için kullanılmaktadır. Bu amaçla, Avrupa Birliğinden IPA (Instrument for Pre-accession Assistance - Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı) kapsamında 6,5 milyon avroluk fon almak için Birinci Cadde'nin çevresindeki yapıların restorasyonu ve renovasyonu konulu bir proje sunulmuştur. Projenin kabul edilmesi durumunda örnekler arttırılarak etaplama yapılacaktır.

4.8. Alana ilişkin anahtar değerlerin tanımlanması

Doğal yapı ile insan etkileşimi sonucu ortaya çıkan taş mimarisinin benzersiz dini ve geleneksel yapılarını barındıran Mardin, bir ortaçağ kenti görünümüyle "kültürel peyzaj alanı" olarak Dünya Miras Listesine önerilmektedir. Kentin dosyası 2002 yılında UNESCO Dünya Miras Merkezine gönderilmiştir. Hazırlanan dosya, Alan Yönetim Planının olmaması ve Deyr'ül Zafaran'ın yer almaması nedeni ile adaylık başvurusunun olumsuz yönde etkileneceği düşüncesiyle Bakan onayı ile Genel Müdürlük tarafından geri çekilmiştir. Mardin, aşağıda belirtilen 3 kriter ile (ii, iii, iv) *Dünya Mirası Kent* olmak üzere başvurmuştur:

ii. Dünya kültür sahası içinde veya belirli bir zaman dilimi üzerinde mimarlıkta ya da teknolojideki, anıtsal sanat eserlerindeki, şehir planlamacılığındaki ve ya peyzaj tasarımındaki gelişimlerde insani değerlere dair kültür paylaşımını sergilemesi.

iii. Günümüzde yaşamayan bir medeniyetin veya kültürel geleneğin eşsiz ya da en azından istisnai bir kanıtını taşımak.

iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı biçiminin veya mimari bileşim veya peyzajın olağanüstü örneği olmak.

Bu üç kriter aynı zamanda alanın Seçkin Evrensel Değeri'ni tanımlamaktadır. ii ve iii olarak belirtilen kriterlerle, kenti oluşturan tüm yapıların kopmaz bir ilişki içinde

birbirine bağlandığına ve "tarihin belirli bir döneminde üretilmiş" izlenimini vermekte olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Çizelge 4. 4. Araştırma alanının turizm potansiyeline ilişkin GZFT analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
• **Alanın Karakteristiği**: Manzarası, geleneksel mimarisi, arkeolojik dokusu, doğal çevresi, gastronomik değerleri, etnik çeşitlilik, özgün Mardin kültürü ve misafirperverliği • **Coğrafi konumu ve tarihsel değeri**: Sınır kenti olması, ortaçağda pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olması • **Turizm endüstrisinin profili ve statüsü**: Çeşitli ve eşsiz turizm ürünleri, halkın turizme katılma isteği • **Yerel sivil örgütleri**: Kent ve koruma konusunda yerel oluşumlar • **Kültürel ve Dini Olaylar:** Dini törenler, kültürel toplantılar.	• **Yaşam Standartları:** Sosyo-ekonomik geri kalmışlığın yaşam kalitesine kötü etkisi • **Az gelişmiş turizm ve buna bağlı imkânlar:** Turizm altyapısının zayıflığı, kalifiye eleman eksikliği**,** sosyal güvenliği olmayan işler • **Yetersiz pazarlama ve tanıtım:** Düzenli pazarlama ve reklam stratejilerinin eksikliği • **Planlama:** Koruma uygulamalarındaki yetersizlik ve uygulamalardaki hatalar • **Mekansal:** Alanda mevcut ticari fonksiyonların tarihi dokuya uygun olmayan cephe, eklenti ve depo gibi kullanımlar nedeniyle alanın dokusuna zarar veriyor olması.
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
• **Kentin coğrafi konumu:** Sınıra yakın bulunması, bölgesel turizm faaliyetine katılacaklar için geçiş noktası • **Turizm gelişim potansiyeli:** Zengin geleneksel mimari ve arkeolojik kaynaklar • **Büyüyen iç ve dış turizm pazarı:** Ülke içinden ve dışından artan talep • **Ulusal-uluslar arası ün:** Markalaşmaya başlayan ürünler –sabun, gümüş- • **Ulaşım bağlantıları:** Ulusal havalimanından hafta içi ve hafta sonu 3 büyük kente uçuşların bulunması • **Turizm otoriteleri arasındaki koordinasyon:** Stratejik karar alımlarında gelişmeye başlayan özel ve yerel yatırımlar • **Aktif bir turizm kontrol otoritesinin gelişmesi:** Turizm gelişim planlarının yapılması	• **Bölgesel yarışabilir mekânlar ve kaynaklar:** Yakın çevresinde Midyat'ın Mardin'le yarışır turizm potansiyeli • **Emniyet ve güvenlik konusunda negatif algıların oluşması:** Bölgede yakın zamanda yaşanan terör olayları • **Potansiyel ziyaretçilerin algıları:** Medyada yer alan olumsuz haberler, psikolojik etkiler, yabancı ülkelerin yöre ilgili uyarı mesajları • **Kültürel kimliğin bozulma olasılığı:** Yüz yüze kaldığı turizm gelişimine karşın yerli halkı koruyucu karar ve tedbirlerin eksikliği • **Mekansal bozulmalar:** Alan icerisinde gelisen tarihi dokuya uyumsuz yapılasmanın siluete zarar vermesi

Binlerce yıl geriye giden geçmişi bir yana bırakıldığında, bizlere değişik inançlar ortamında varlığını güçlü duyuran dönem Ortaçağ'dır. Mahallelerden oluşan ve merkezlerinde dinsel yapıların yer aldığı Anadolu kentleri arasında birbiri içine girmiş, güçlü bağlanmış bu dokuların bütününe bakıldığında Ortaçağ'ın yapıları günümüzde bile görünüme egemendir (kriter iv).

Buradan hareketle alana ilişkin beş Temel Değer belirlenmiştir:

- Sit alanının dokusu,
- Sit alanının karakteri,
- Mekân dizgisi,
- Yerli halkın sosyal dokusu, yaşam kalitesi ve sit alanının kullanımı ve
- Doğal çevre.

Araştırma alanına ilişkin GZFT Analizi ile alanın kültürel mirasına ilişkin durum tanımlanmıştır (Çizelge 4.4.). Alanın güçlü ve zayıf yönleri ve fırsatlar- tehditler ile ilgili veriler tez çalışması süresince farklı dönemlerde yerel yönetici, yerel halk ve ziyaretçilerle yapılan karşılıklı görüşmeler, yöre veya benzer alanlar için daha önce yapılan çalışmalar, alan araştırma çalışmaları ve gözlem sonucu oluşturulmuştur.

4.8.1. Sit alanının dokusu

Kentsel sit alanının oluşmasını sağlayan tarihi, sosyal ve ekonomik çevrenin doğrudan bir yansımasıdır. Binalar, sokaklar, açık alanlar, sit alanının dokusunu oluşturur ve Seçkin Evrensel Değerini belirlemede temel değerlerden başta gelenidir. Alanın dokusu, geçmiş toplulukların sosyal, kültürel, ekonomik yaşam biçiminin yaşayan belgeleridir. Bu açıdan kent belleğinin ve kimliğinin somut boyutunu oluşturarak, bölgenin karakterinin şekillenmesinde büyük oranda belirleyicidir.

Çizelge 4. 5. Dokuya etki eden faktörlerin derecelendirilmeleri

DOKU (Kritik)		**Birincil Kaygı**	**Önemli Kaygı**	**Küçük Kaygı**	**İlgisi Olmama**
Fiziksel Değişiklikler	Konut Alanları	X			
	Ticaret Alanları	X			
	Anıtsal Yapılar			X	
Ziyaretçiler				X	
Trafik Olanakları				X	
Otopark Olanakları				X	
İşlevsel Farklılaşma			X		
Yeni Gelişmeler		X			
Analiz Periyodu: 6 yıl					

Sit alanının dokusu kente ilişkin en önemli verileri kapsaması ve birincil ziyaret sebebi olmasından dolayı **kritik** olarak değerlendirilmiştir.

Fiziksel değişikliklerin fazlalığı alanın Seçkin Evrensel Değerinin kaybolmasının başlıca sebebidir. Bu sebeple Mardin Kentsel sit alanının tarihi dokusu, kent karakterinin temelini oluşturduğu için değişime karşı son derece hassastır ve fiziksel değişime uyum sağlama kapasitesi son derece kısıtlıdır.

Küçük ve büyük ölçekli tadilatlarla, bakımsızlıktan kaynaklanan yıkılmalar dokudaki bozulmanın sebepleridir. Bu tür değişimler konutlarda, küçük ticari yapılarda ve anıtsal yapılarda görülmektedir. Birbirlerinden büyüklük, karmaşıklık ve kullanım açısından farklı özelliklere sahip oldukları için ayrı ayrı ele alınmıştır.

Konutlar

Yörenin yapı karakteri, malzeme çeşitleri ve iklim koşullarıyla ilişkilenmektedir. Çatı biçimleri, kütle boyut ve biçimlenmesi, dış yüzeylerde kullanılan malzeme ve renkler yaygın yapım geleneğiyle bağlıdır ve bütün bu özellikler bir araya geldiğinde kent için karakteristik olan homojen görünüm ortaya çıkmaktadır (Ahunbay 2004). Mardin Kentsel Sit Alanı dokusunun çoğunu konut alanları oluşturmaktadır. Bu sebeple, konutların bakımı ve durumlarının iyileştirilmesi –onarımları - Kentsel Sit Alanı'nın korunması açısından çok önemlidir[4].

Mardin kentsel sit alanında hızlı nüfus artışına bağlı olarak meydana gelen yapılaşma şehrin görünümünü dramatik bir şekilde değiştirmiştir. Yapıların büyük olanları, bölünerek birden fazla aile tarafından kullanılmaya başlamıştır. Alanda önemli oranda tarihi doku bulunmasına rağmen, şehrin çeşitli yerlerindeki çoğu çok katlı olan beton yapılar yüzünden şehrin bütünlüğü zayıflamıştır. Kent çeperinde gecekondu mahalleleri oluşurken, geleneksel konutlarda da niteliksiz eklentiler ve kat çıkmaları yapılarak alan içindeki kat adetleri artırılmıştır (Fotoğraf 4.35; Fotoğraf 4.36).

[4] Yapının ve yer aldığı parselin sivil mimarlık örneği ya da anıtsal nitelikte tescilli olması, tarihi dokuya uyum düzeyinin oranı, fiziksel sağlamlık düzeyi-orta, kötü ya da harabe-, kısmen ya da tamamen özel mülkiyette olması, dokuya uyumlu kat adetlerinde olması, tarihi dokunun özgün strüktürel sistemi olarak kabul edilen strüktürel yapıya sahip olmasına göre; özgün kullanım biçimi ile uyumsuz bir fonksiyon tarafından kullanılıyor olması ya da tamamen terk edilmiş olması ve algılanabilirliği yüksek olan bir konumda yer alması gibi parametrelerle analizlerinin yapılması, dokunun gidişatı, konut dokusunun farklılaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Fotoğraf 4. 35. Konut dokusunda niteliksiz eklentiler (Anonim, 2008)

Sit alanı içinde yatayda ve düşeyde doku tahribatı gözlenmektedir. Düşeyde, kat adedini artırarak yeni yaşam alanları oluşturma, yatayda ise günümüz konfor şartlarına uyum sağlama amacıyla uygun olmayan malzeme seçimleri suretiyle, özellikle teras ve avlulara yapılan eklentiler-oda, tuvalet, banyo, mutfak vb-yoluyla geleneksel konutlar tahrip edilmiştir.

Mevcut konut alanlarındaki böylesine olumsuz koşullar hem alanın karakteristik yapısını hem de fiziksel dokusunu etkilemektedir. Bu yapıların ortadan kaldırılmalarının, alanın önemi ve Seçkin Evrensel Değeri üzerinde olumlu etkisi olacaktır.

Kentsel sit alanı içinde kalan tarihi Mardin evlerinin kaçak ve sağlıksız yapılardan kurtarılarak kentsel dokusunun temizlenmesi amacıyla Mardin Valiliği'nin görüşü doğrultusunda "Mardin Kentsel Yenileme ve Restorasyon Projesi" hazırlanmıştır. Proje, Nur Mahallesi'nde sit alanı olarak üzerinde tescilli yapıların bulunduğu yaklaşık 1210 dönüm bölgeyi kapsamaktadır. TOKİ, Mardin Valiliği ve Mardin Belediyesi tarafından imzalanan "Mardin Kentsel Yenileme ve Restorasyon Projesi" kapsamında ortak komisyon kurulmuş, öncelikle kentsel yenileme alanındaki hak sahiplerini tespit edilerek, tarihi doku ile uyumsuz yapıların kıymet takdiri yapılmıştır. 87 ha'lık Mardin kentsel sit alanında 4760 yapı üzerinde yapılan inceleme sonucunda 570 yapının tamamen, 860 yapının ise bir bölümünün yıkılmasına karar

verilmiştir. Birinci Cadde güzergâhındaki ve Üç yol kavşağındaki tüm çarpık ve kaçak yapıların yıkım işlemi devam etmektedir. Sokak ve caddelere sarkan 100'ün üzerinde kaçak girinti ve çıkıntı yıkılmıştır.

Mevcuttaki konutu modern aletlerle geliştirme isteği ya da yaşayanların yaşam şartlarını iyileştirmek amacıyla yapılan eklemeler dokuyu etkileyebilir. Mekân ölçüsünü bozacak şekilde bölme, mobilya ve tesisata yer verilmesi, kat yükseltmeleri, genişletmeler, koruyucu camekânlar, duvara yapılan ek sundurmalar gibi eklemeler, alanın karakteristik yapısını etkileyeceği gibi, tüm konut dokusunu da değiştirebilir. Her ne kadar Diyarbakır KTVKBK tarafından tescillenmiş olsalar da, denetimsizlik sebebiyle pek çok konutta bu tür değişiklikler gerçekleşmiştir ve hala mevcuttur.

Büyük ölçekli değişikliklerden çok tek yapı ölçeğinde yapılmış olsalar da değişiklikler bir araya geldiğinde - yapıya sonradan eklenmiş su boruları, klimalar ve çanak antenler - konutun dış görünüşünü değiştirmekle kalmayıp, alanın görsel estetiğini de etkileyerek dokuya zarar vermektedir. Bakım ve onarımlarda ise dikkatsizlik sonucu, malzeme ve bezemenin zedelenmesi, taşıyıcıların zarar görmesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Toplamdaki bu tür küçük ölçekli değişikliklerin, uzun dönemde alanın dokusunda ve karakteristik yapısında önemli bir etkisi vardır ve sonuç olarak alanın korunmasına ve değerine bir tehdit oluşturmaktadır.

Fotoğraf 4. 36. Görsel estetiği bozan çanak antenler (Kişisel arşiv, 2009)

Bir konutun değişikliğine bağlı olan sorunların çoğu, oturanların yapıyı modern yaşam standartlarını karşılayacak ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde farklılaştırma isteklerinden ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bu konutların uzun dönem bakımının sahiplerine ait olduğu unutulmamalı ve konutlarda yaşayanların ihtiyaçları, yaşam kaliteleri ve konutun korunma şartları arasında bir denge gözetilmelidir.

Yukarıda belirtildiği gibi, konut alanlarında yapılacak değişikliklerin dokuyu değiştirme potansiyelleri vardır. Mardin Kentsel Dönüşüm ve Rehabilitasyon Projesi kapsamında, merkezi ve yerel yönetim konu üzerine daha hassasiyetle eğilmiştir. Eski kent içinde, hemen hemen her sokakta, sivil mimari örneklerinin ve Mardin sokaklarının korunması için çalışmalar yürütülmektedir.

Fotoğraf 4. 37. Özgün dokuya uygun olmayan sıvaların temizlenmesi (URL, 1)

Üzerine sıva yapıldığı için taş dokusu görülmeyen Mardin evleri temizlenerek yeniden ortaya çıkarılmaktadır. Briket taşlarla yapılan ekler ve tarihi sokaklarda yükselen betonarme yapılar yıkılarak, sokaklardaki yer döşemeleri, dokuya uygun olarak yenilenmektedir.

Küçük Ticari Yapılar

Mardin'de yapım dönemleri 15. yüzyıla ilişkilendirilen Revaklı Çarşı, Aktarlar Çarşısı, Çarıkçılar Çarşısı ve Marangozlar Çarşısı değişik zamanlarda yapılan onarımlarla yapıldıkları döneme ait orijinal özelliklerini yitirmişlerdir[5]. Her ne kadar mimari ve sanat tarihi yönünden önemli değerleri olmasa da kente bütünüyle eklemlenmiş durumdadır. Bu sebeple ticaret merkezi olarak bilinen bu alanda dükkân cephelerinin durumları ve bakım sorunları dikkat çekicidir. Bu yapıların üst katları genellikle depo olarak kullanılmaktadır. Depo olarak kullanım köhnemeye ve görsel kalitesinin eksikliğine sebep olmaktadır. Bu durumda olan pek çok yapı bulunmaktadır.

Fotoğraf 4. 38. Birinci Cadde üzerindeki ticari yapılar (Kişisel arşiv, 2010)

Perakende satışın yapıldığı yapılarda modern mağaza cepheleri ve tabelaları bulunmaktadır. Değişimler esnasında dokunun çoğunun bozulmadan kalması sağlanabilecekken, bu tür değişimler bilinçsiz ve kontrolsüz yapılan onarım ve eklentilerle tarihi dokunun kaybına sebep olmaktadır. Bu tarihi değişimler alanın karakteristik yapısı için önemli sorunlara sebep olmaktadır. Bina cephesinin kalitesi bakımsızlıktan ve uygunsuz onarımlardan etkilenebilir. Oysaki bina cephelerinin alanın karakterine ve dokusuna önemli katkısı olduğu açıktır.

[5] 19.yüzyılın sonlarında ve 20.yüzyılın başlarında yapılmış Sipahiler Çarşısı, Un Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı, Hasan Ayyar Çarşısı, Nalburiyeciler Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Tellallar Çarşısı, Kapalı Çarşı, Meşkin Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Bilebil Çarşısı, Gümüşçüler Çarşısı, Cumhuriyet Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı ve Baharatçılar Çarşılarının ise mimari ve sanat tarihi yönünden önemi bulunmamaktadır (URL, 1).

Fotoğraf 4. 39. Dokuya aykırı düzenlenmiş dükkan cepheleri (Kişisel arşiv, 2010)

Fotoğraf 4. 40. Dokuya aykırı düzenlenmiş dükkân cepheleri (Kişisel arşiv, 2010)

Bu sorun Birinci Cadde, İkinci Cadde (Bakınız Gösterge 8 ve 9) gibi ticari baskının farklı türde formlara ve alanların tarihi ruhuyla hiç uyuşmayan tarzlara sebep olduğu mağaza cephelerinde daha çok öne çıkmaktadır.

Konut alanlarında olduğu gibi, perakende ve ticari yerleşkelerin ekonomik kapasitesinin sağlanmasıyla, dokunun korunmasının dengelenmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Anıtsal Yapılar

Daha önce de değinildiği gibi, tarihi kentlerde yerleşme dokusu genel olarak topografya ile bir bütünleşme ve uyum içindedir. Birçok tarihi kentin, erişilmesi zor, en yüksek noktasında bir akropolü ya da kalesi vardır. Bazı kentlerde ise toplumun en çok değer verdiği anıtlar görünüme egemen olmaktadır. Genel görünüme egemen bir veya birkaç anıtın çevresinde yöreye özgü çatı biçimleri, bacalar, kubbeler, kuleler ve minareler gibi tekrar eden öğelerin bir araya gelmesi ile kent için tanımlayıcı bir özellik taşıyan kent silueti oluşmaktadır (Kuban, 2000). Mardin kentsel sit dokusunda çok sayıdaki bu tür anıtsal tescilli camiler, kiliseler, minareler, kubbeler, çan kuleleri, simgesel olarak noktalar ve kent siluetini zenginleştiren elemanlar yer almaktadır.

Yerleşmenin temel öğelerinden vazgeçilemeyeceği gibi onların bir araya gelmesi ile oluşan kentle özdeşleşen genel görünümün bozulmaması, kentsel sit alanına yönelik koruma yaklaşımının en temel felsefesi olmalıdır.

Anıtsal yapılar, kentin kuruluşunun ardındaki önemli faktörleri yansıtarak, dokunun temel taşlarını oluştururlar. Bu sebeple alanın Seçkin Evrensel Değeri açısından çok önemlidir. Günümüzde orijinal işlevini sürdürerek kullanılan anıtsal yapılara ender rastlanmaktadır (Kilise, cami ve okul gibi). Yapısal olarak ayakta olan bir binanın ilk yapılış amacına dönük olarak işlevsel, çevresel ve ekonomik nedenlerle kullanılamaması, farklı fonksiyonlar (Ticari alan, kafe/restaurant, gibi perakende kullanımın yanı sıra eğitim ve kamusal amaçlı kullanım) yüklenerek, yeniden kullanımlarını gerekli kılmaktadır. Anıtsal yapılar, kentin Seçkin Evrensel Değerleri açısından çok önemli olmasına rağmen, bakım-onarım-yenileme masraflarından çok işlevsel kullanılamaması bu yapıların korunmasının önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hatuniye, Zinciriye ve Kasımiye Medresesi medrese – eğitim amaçlı tasarlanmış yapılardır. Ancak günümüzde bu işlevlerle kullanılmamaktadır. Hatuniye Medresesi, restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra ziyarete açılmıştır. Kasımiye Medresesinde restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra festivaller ve konserler, bir anlamda sanat ve sergi alanı olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 4.41). Zinciriye Medresesi, bir süre askerlik şubesi, Mardin müzesi taşınıncaya kadar müze, Kur'an kursu ve öğrenci yurdu olarak kullanılmış, 1994 yılında boşaltılmış ve ziyarete açılmıştır. Yakın zamanda butik otel olarak hizmet vermeye başlamıştır. Medrese mahallesinde, uzun süre askeri kışla ardından vergi dairesi olarak kullanılan ve beş

yıldır atıl durumda olan tarihi bina amacına uygun olarak restore edilerek Kent müzesi ve sanat galerisi olarak hizmete açılmıştır (Fotoğraf 4.42).

Fotoğraf 4. 41. Konser, festival, defileler düzenlenen Kasımiye Medresesi (URL, 6)

Fotoğraf 4. 42. Kent müzesi ve sanat galerisi olarak restore edilen askeri kışla (Kişisel arşiv, 2010)

Uzun vadede yapıların durumlarındaki kötüleşme, alanın dokusuna yönelik "Büyük Tehdit", alanın kullanımına, karakterine ve alanda yaşayanların yaşam kalitesine de "İkincil Tehdit" oluşturmaktadır.

Ayakta olmasına rağmen, işlevsel, çevresel ve ekonomik nedenlerle kullanılamayan anıtsal yapıların, farklı bir işlevle yeniden değerlendirilmesi yoluyla dolaylı olarak doğal çevre ve ülke ekonomisine verilecek zararın azaltılması ile kültür ve tarih sürekliliğinin sağlanması yönünden önemlidir.

Anıtsal yapıların günümüz kullanım şartlarına cevap vermesi yönünde gerçekleştirilen değişiklikler, bu yapıların dokusunu bozma potansiyeline sahiptir ve karşılaşılan en önemli sorundur. Buna karşın, modern hayatın gereksinimlerini yapının dokusuna zarar vermeden gerçekleştirebilmek için bir takım değişiklikler yapılmalıdır. Yapı niteliğine ve mekânsal özelliklerine uygun kullanım sağlanamazsa, yapının boş kalma riski doğacaktır. Sonuç olarak yapı bakımsız kalacak, terk edilecek ve önemini yitirecektir. Bu risk, yapıları kullanmak isteyen özel teşebbüslerin ekonomik faktörler sebebiyle yapıdan taşınması kararıyla daha da artabilir. Bu da mevcut yapının uygun olmayan alternatif kullanımlarına ya da boş kalmasına sebep olabilir.

Özellikle son beş yıldır, alanın kentsel sit alanı statüsü ve Dünya Mirası Kent adaylığı, planlı şekilde uygulanan kontrollerin de yardımıyla yeni kullanımlar için yapılması planlanan değişikliklerin sınırlandırılmasını ve yapıların yapısını bozabilecek değişimlere izin verilmesini engellemektedir. DKTVKBK tarafından listelenmiş pek çok anıtsal yapı, yetkililerce denetlenmektedir. Kurul tarafından belirtilen kurallara uygun olarak yapılacak onarımlar alanın dokusu için tehdit oluşturmaz.

Sonuç olarak, uzun dönemde alanın dokusu, konut ve perakende ticaret alanlarındaki bakımsızlık ya da durumlarındaki kötüleşme sonucunda şiddetli bir bozulmaya maruz kalabilir. Bu da kritik değer olan alanın dokusuna Büyük Tehdittir ve Birincil Kaygı gerektirir.

Konut ya da ticaret alanında, tek yapı ölçeğinde, aşamalı yapılan uygunsuz onarım ve bakımlar, zaman içinde bütünleşerek ve eklemlenerek alanın dokusuna Büyük Tehdit oluşturmaktadır. Bu yüzden, Birincil Kaygı gerektirmektedir. Gündemde olan yeni planlama çabalarına -Mardin Kentsel Dönüşüm ve Rehabilitasyon Projesi- göre; konut ya da ticaret birimlerinde alanın dokusuna ve karakterine zarar verecek değişikliklere izin verilmemektedir. Kullanıcılara kolaylık sağlayan yeni hizmetlerin sağlanması önemsenmekle birlikte onarımlar/değişiklikler gerçekleşirken alanın dokusunda oluşabilecek zararları önlemek için dikkatli bir çalışma gerekmektedir. Bu amaçla, doku kapasitesine yönelik bilgileri içeren Gösterge 1, Gösterge 2, Gösterge 3 ve Gösterge 4 geliştirilmiştir.

Bu göstergeler için eşik, doku araştırmasına yönelik olarak gerçekleşmiştir. Bu sebeple araştırmanın tamamlandığı zamana yönelik bildirimlerde bulunmaktadır.

Anıtsal yapılardaki tadilat ve onarımlar açısından bir gösterge geliştirilmemiştir. Bu tür yapıların korunması ve yeniden kullanımı yapıdan yapıya farklılık göstermektedir. Sonuç olarak, bu yapılardaki değişimlerin zararlarını açıklayan genel bir gösterge, alanla ilgili özel bir bilgi sunmamakta, daha çok, Doku Araştırması'yla tespit edilen değişimlerin yönünü belirlemektedir. Bu sayede yapının aktif, uygun ve güvenli kullanımına yardımcı olacak değişikliklerin gerçekleşmesine olanak sağlanabilecektir.

Çizelge 4.6. Dokuya ilişkin geliştirilen göstergeler

Dokuya İlişkin Geliştirilen Göstergeler	
Gösterge 1	Konutların ve küçük ticari işletmelerin genel durumu
Gösterge 2	Anıtsal yapıların durumu
Gösterge 3	Konut alanlarının ve küçük ticari işletmelerin onarımları
Gösterge 4	Dükkân cephelerinin uygunluğu

Gösterge 1: Konutların ve küçük ticari işletmelerin genel durumu:

Konutların ve küçük ticari işletmelerin hem modern ihtiyaçları hem de koruma koşullarını karşılayacak şekilde korunması çok önemlidir. DKTVKBK tarafından tescillenmiş 214 adet konut, 5 adet çarşı bulunmaktadır. Tescilli olmayan ancak dokuya uyum sağlayan konutlar da tescilli yapılar gibi benzer denetimlerle onarım yapılması sağlanmalıdır. Aşağıdaki göstergeler, mevcut planlama anlayışının uzun vadede alan üzerindeki etkilerini ve dokuyu etkileyebilecek diğer sosyo-ekonomik değişimleri ölçmeyi sağlar.

Gösterge 1 yapıların ve eklerinin genel durumuyla ilgilidir. Bu her yapı için Doku Araştırması sonucunda elde edilen genel bir değerlendirmedir. Bu değerlendirme her yapının dış cepheden görsel değerlendirilmesine dayandırılacaktır. Bunlar çatıların, pencerelerin, mimari detayların, yapının dış görünüşünün ve duvarlarının da içinde bulunduğu önemli sayılabilecek tüm değerlendirmeleri içermektedir. Bu faktörlerin ışığında yapının durumuna göre bir derecelendirme yapılabilir.

Yapıların her birinin Seçkin Evrensel Değere sağladığı katkı düşünüldüğünde, şimdiki durumlarından daha kötü olmaması sağlanmalıdır. Bu yüzden kötü veya çok kötü (yıkılacak, bir kısmı yıkılacak, harabe) durumda olan yapıların en azından kabul edilebilir durumda olmalarını sağlayacak tedbirleri almak gereklidir. Bunun yanında,

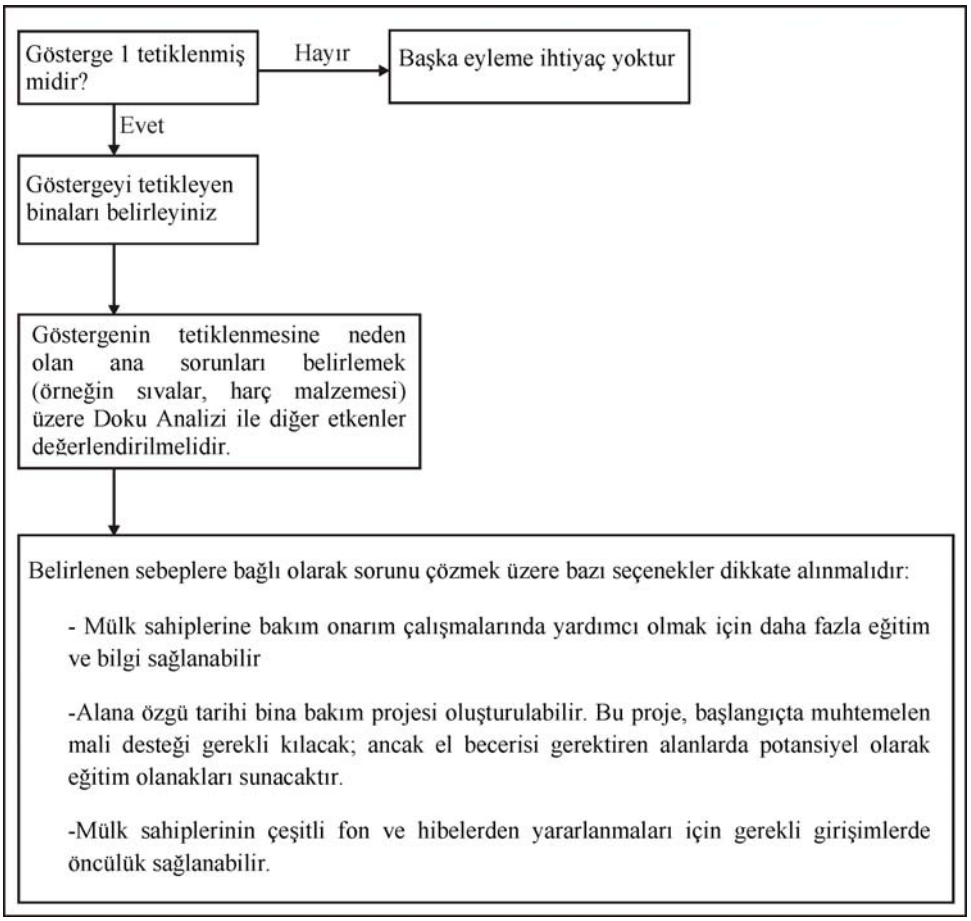
yapıların analiz oranlarının da çok iyi, iyi, kabul edilebilir, kötü ve çok kötü olarak belirlenmesi, eğilimi izlemek açısından önemlidir.

Bu seviyede eşikler oluşturulması, yapı durumlarının iyileştirilmesi için bir standart oluşturabilir. Zayıf ve kritik durumdaki yapıların sayısında bir artış söz konusuysa, gelecek araştırmalarda eşik değeri düşürülmez. Çok iyi ve iyi durumdaki binaların sayısında bir artış söz konusuysa, gelecek araştırmalarda eşikleri yükseltmek uygun olabilir. Böylece, iyiden daha düşük düzeyde değere sahip bina olmadığı için, bu da alanın uzun süreli korumasının kolaylaşmasına yardımcı olur.

Çizelge 4.7. Gösterge 1 açılımı

Gösterge 1:	Konut Alanlarının, küçük ticari işletmelerin durumu
Bilgi Kaynağı	2009 doku analizinde ortaya konmuş tescilli yapıların genel durumunun özeti
Eşik	Kötü ya da Çok Kötü durumdaki yapı sayısı % 12'si Çok Kötü, % 25'i Kötü

Gösterge 1 tetiklendiğinde Şekil 4.14'deki karar ağacı dikkate alınmalıdır.

Şekil 4.14. Gösterge 1 için karar ağacı

Gösterge 2: Anıtsal yapıların durumu:

Anıtsal Yapılar, Alanın Seçkin Evrensel Değeri'nin önemli bir yapıtaşıdır. Bunların uzun vadede korunması ve bunlara ilişkin uygun kullanımların sürdürülmesi önem taşımaktadır. Tüm yapılar liste halinde belirtilir; dolayısıyla göstergelerin yanı sıra kullanım ve değişiklik DKTVKBK'dan alınan izinler ile sağlanabilir. Kontrol ise Mardin'de Belediyesinde kurulması gerekli olan Mardin KUDEB tarafından sağlanabilir. Aşağıdaki göstergede yukarıda belirtilen Gösterge 1 gibi, mevcut planlama anlayışının uzun vadede alan üzerindeki etkilerini ve dokuyu etkileyebilecek diğer sosyo-ekonomik değişimleri ölçmeyi sağlar.

Gösterge 2, Doku Analizi'nin sonuçlarına ve gözlemlere dayanmaktadır ve bu yapıların genel durumuna yönelik olarak eğilim verisi belirtmelidir. Doku Analizi çalışmasının, altı yılda bir yapılan analizlerle desteklenmesi beklenmektedir. Bu arazi çalışması, sorunların tespiti, düzeltici önlemlerin oluşturulması ve belirlenmesi konularında daha ayrıntılı bir analizi mümkün kılacaktır.

Çizelge 4. 8. Gösterge 2 açılımı

Gösterge 2:	Anıtsal yapıların durumu
Bilgi Kaynağı	Doku analizinde Anıtsal yapıların durumunu ortaya koyan bilgiler
Eşik	Onarım ve bakımlar tamamlandıktan sonra geliştirilecektir.

Şekil 4.15. Gösterge 2 için karar ağacı

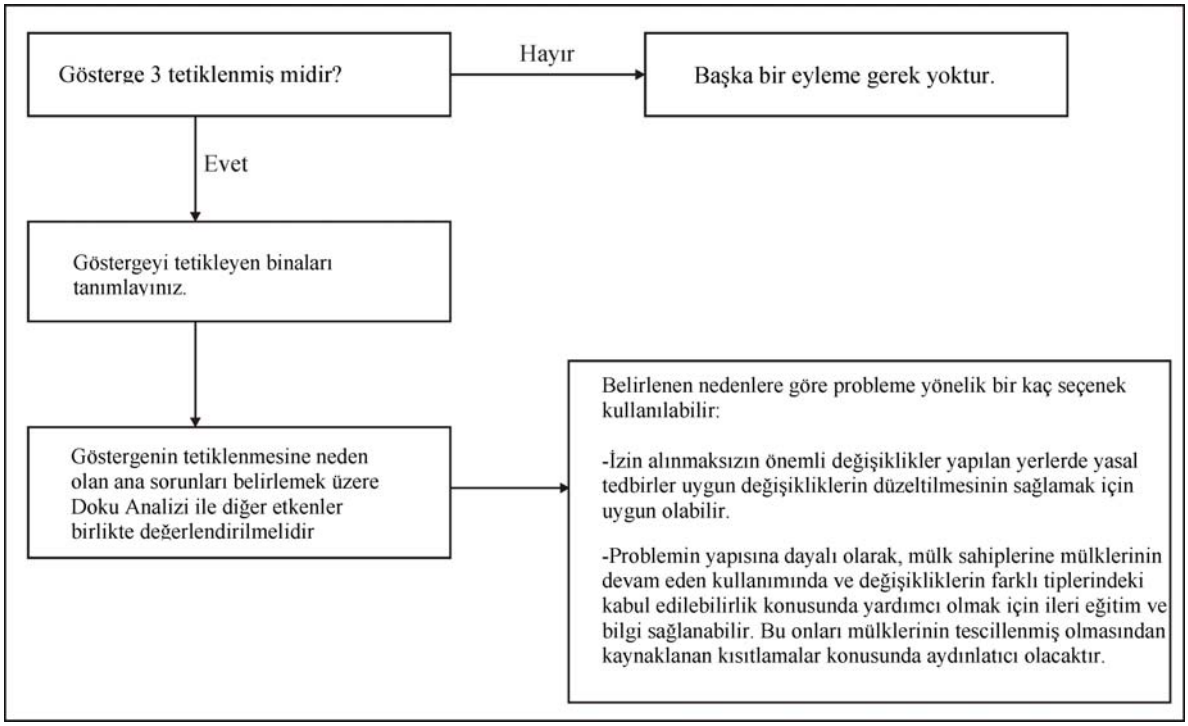
Gösterge 3: Konut alanlarının ve küçük ticari işletmelerin onarımları:

Daha önce de belirtildiği gibi, değişiklikler ister büyük çaplı isterse küçük çaplı olsun bu yapıların korunmasına ve dokusuna yönelik bir tehdit oluşturmaktadır. 6 yılda bir yapılacak olan Doku Analizi sayesinde mülklere yapılan harici değişiklikler kayıt altına alınabilecek ve yapının dokusu üzerinde önemli bir etkisinin olup olmadığını da belirlenebilecektir. Bu sayede, hangi mülklerin değişikliğe uğradığı ve bu değişikliklerin türünün belirlenebilmesi mümkün olacaktır. Bu özellikler ve değişiklik türleri (örn. pencere doğramaları, sıva vb) eyleme geçmek için hedef olarak seçilebilir.

Bu göstergeye yönelik eşik, Doku Analiziyle belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına bağlı olarak, eşik seviyesi, doku üzerinde önemli etki oluşturan değişikliklere maruz kalmış yapıların mevcut konut dokusuna oranlanması şeklinde belirlenmiştir.

Çizelge 4. 9. Gösterge 3 açılımı

Gösterge 3:	Konutların ve küçük ticari işletmelerin onarımları
Bilgi Kaynağı	2009 doku analizi araştırması
Eşik	Alanda % 80 oranında uygunsuz onarım görmüş yapı bulunmaktadır.

Şekil 4.16. Gösterge 3 için karar ağacı

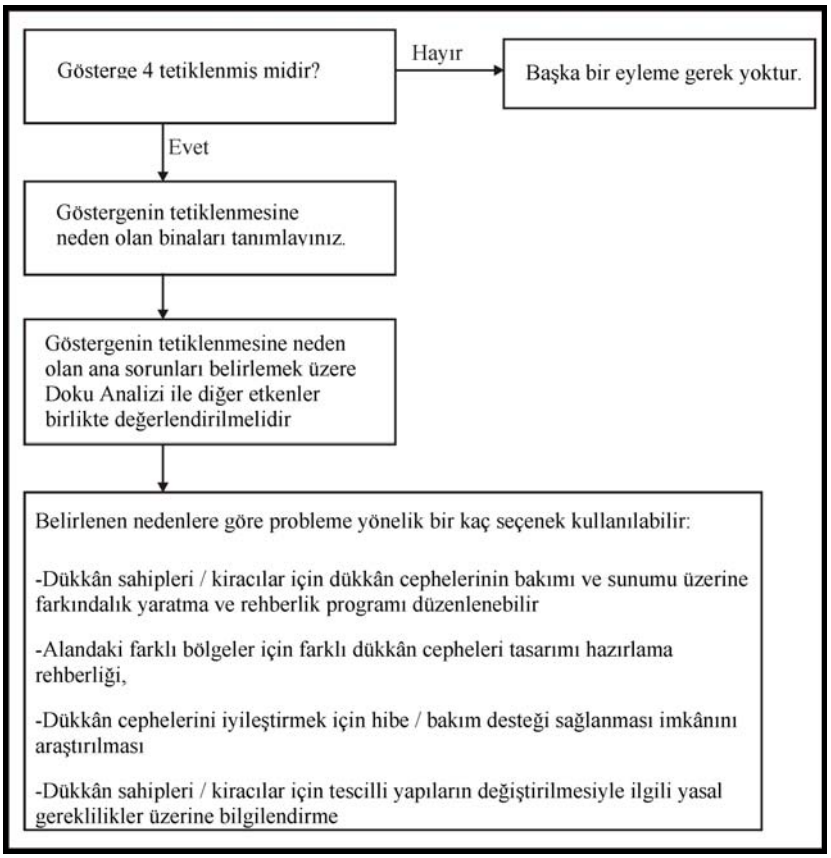
Gösterge 4: Dükkân cephelerinin uygunluğu

Dükkân cephelerinin kalitesi, dokusuna, bakımlılığına, orijinal özelliklerinin sayısına, boyanmış yüzeylerin rengi ve eklemelerine veya değişikliklerine gibi birkaç faktöre dayalıdır. Doku Araştırması tarafından dükkân cephelerinin uygunluğu üzerinde genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu genel değerlendirme Gösterge 4'ün temelini oluşturur. Doku Araştırması içindeki daha ayrıntılı verilerin varlığı, gelecek hedef eylemler ve politikalara yardımcı olacaktır.

Eşik, Doku Araştırması sonuçlarını temel almaktadır. Alandaki birçok dükkân cephesinin uygunluğuyla ilgili belirlenen sorunların ele alınması ve çözüm arayışı dokunun iyileştirilmesine yönelik pozitif eylemleri teşvik edecektir. Bu sebeple eşik mevcut durumun üstünde belirlenmiştir.

Çizelge 4.10. Gösterge 4 açılımı

Gösterge 4:	Dükkân cephelerinin uygunluğu
Bilgi Kaynağı	2009 doku analizi
Eşik	Alandaki dükkân cephelerinin % 90'ı dokuya aykırıdır.

Şekil 4. 17. Gösterge 4 için karar ağacı

Ziyaretçilerin etkileri:

Kültür varlıklarının turizm amaçlı sunumunda, giderek artan turist sayısı önemli koruma sorunları yaratmaktadır. Kültürel mirasa konu olan çevreler, ancak korunduğunda ve iyi yönetildiğinde sürdürülebilir nitelik kazanmaktadır. Bu sebeple alanların sunumu ve korunması önemlidir. Turizmin plansız ve kontrolsüz gelişimi, bu kültürel varlıkların kullanım düzeylerini, yani taşıma kapasiteleri üzerinde kullanımlarını arttırmaktadır. Anıtsal yapılar ve tarihi kent dokusundaki belirgin odaklarda yoğunlaşan turistler, anıt eselerin yapıldığı dönemin tasarım ortamını ifade etmekten uzaklaşması yanında fiziksel hasarlara da yol açmaktadır (Kolcu, 1993).Yerel halkın bir anlamda kültürünü yansıtan, tarihi hükümet yapıları, tiyatro alanları gibi yerlerde yapılan etkinlikler, bu gibi yerlerin tarihi değerini azaltmaktadır. Çünkü ziyaretçiler, yapılara fiziksel zararlar verebilmektedir (Engelhardt ve ark., 2004).

Gelen turist için yapılan gezi bir seferlik deneyimdir. Ancak gittikçe artan sayıdaki ziyaretçi fiziksel aşınmayı hızlandırmaktadır. Fiziksel aşınma, zaten kentsel yaşamın döngüsü içerisinde olduğundan ve çok uzun zaman aldığından, gerçekte içinden çıkılmaz bir durum değildir. Yapılarda temasa maruz kalan kısımlarda meydana gelen aşınma, orta vadeli ölçümlerle değerlendirilerek uygun materyallerle yenilenebilir. *Kent Dokusu*'na ziyaretçilerin doğrudan bir zararı yoktur, küçük kaygı gerektirir.

Trafik:

Birinci Cadde kısmında çok önemli bir sorun olan trafik, topografik kısıtlılıklar sebebiyle alan genelinde kent dokusuna önemli bir sorun oluşturmamaktadır. Trafik altyapısı ve akışının düzenlenmesi düzen ile ilgili olarak, trafik lambaları, yaya geçitleri gibi düzenlemeler alanın özgün dokusunda modern mekanizmalarla sağlandığı için alanı kullanalar tarafından dokuya zarar veriyormuş gibi algılanabilir. Ancak yaşam kalitesine olan pozitif etkileri ele alındığında bu noktada önemli bir sorun olarak değerlendirilmemelidir. Aynı zamanda trafiğin kent merkezinde yoğunlaşması, araçlardan çıkan egzoz gazlarının da bu bölgede yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Bu gazlarla havaya bırakılan partiküller, yapıların yüzeylerinde birikerek aşınmalara sebep olabilir. Ancak, Mardin Çevre İl Müdürlüğü tarafından yapılan yoğun denetim çalışmaları sonucu araçların egzoz emisyonları kontrol altına alınmıştır Kent merkezinde hızlı nüfus artışı ve düzensiz kentleşmeden doğan hava kirliliği alanın topoğrafik ve meteorolojik yapısı nedeni ile önemli ölçüde azalmaktadır. Bu aşamada dokuya herhangi bir etki söz konusu değildir.

Otopark:

Alan içerisindeki topografik şartların olanak sağladığı bütün sokaklarda araç park edilmemiş boş bir alan bulmak mümkün değildir. Mevcut otopark şartlarının sınırlı olmasından dolayı konutlarda yaşayanlar, işletme sahipleri, araçlarını yol kenarlarına veya kaldırım üzerine park etmektedirler. Bu durum, özellikle öğlen saatlerinde sokakları otopark alanı görünümüne sokmaktadır. Yol kenarına ve kaldırımlara park edilen araçlar kaldırım döşeme yüzeyini fiziksel olarak etkilemektedir.

Burada yerli halk ve ziyaretçiler için oluşturulacak otopark alanlarının ayrılması konusu dikkate değerdir. Tarihi kent merkezinde yaşayan insanlar için otopark imkânlarının iyileştirilmesi ve fiziksel doku tahribatının azalması bu şekilde sağlanabilir. Ancak yine de kaldırımların aşınmasını engelleyecek, döşeme yüzeylerini koruyabilecek iyileştirici önlemlerin alınması zorunludur. Önlem alınmaksızın devam eden otopark kullanımı orijinal veya yenilenmiş döşeme yüzeylerinin bozulmasına dolayısıyla tarihi çevrenin kalitesinin azalmasına sebep olacaktır. Otopark alanları kentin dokusuna *Az Tehdit* göstermektedir ve küçük önlemlerle sorunun üstesinden gelinebilir. Herhangi bir eşik oluşturulmamıştır.

İşlev Farklılaşması:

Mardin kentsel sit alanının dokusal ve fiziksel özelliklerinin korunmasında en önemli işlev konut kullanımıdır. Bu sebeple bölgenin konut alanı özelliğinin değişmemesine özen gösterilmelidir. Konut alanları içinde bulunan boş yapılar yakın zamanda pansiyon, butik otel gibi işlev değişiklikleriyle yüz yüze gelmiştir. Yapıların elverdiği ölçüde, günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik ufak bir ekmek satış ünitesi ya da gazete bayii, bakkal gibi kısıtlı değişiklikler görülmektedir.

Konut kullanımlarının zaman içinde konaklama birimlerine -pansiyon ya da otele- dönüşüm eğilimi bulunmaktadır. Bu kullanımlar oda-kahvaltı, müze veya küçük ofis kullanımlarını içerebilir; fakat her yapının kendi özelliklerine göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentteki uygulamalar da bu görüşü desteklemektedir. Konut özelliklerine ve büyüklüklerine bağlı olarak bu istekleri gerçekleştirmek için kısıtlı kapasite olduğu söylenebilir. Ancak, alan genelinde konut kullanımının sürdürülebilirliğini sağlamak çok önemlidir. Dolayısıyla geliştirilen kapasite göstergeleri konut alanlarındaki diğer kullanımlar için sembolik ve rastgele seçilmiş bir eşik oluşturmak arayışından uzaktır.

Konutların yöresel mimari özelliklerinin son derece şatafatlı ve gösterişli konaklar olması konut dışı amaçlarla-otel, restoran, pansiyon vb.- kullanılmaları

konusunda özellikle turizm amaçlı yatırımcılara cesaret vermektedir. Yerleşim yeri amacından çıkarak ticaret birimlerine dönüşümün örnekleri görülmektedir (Cercis Konağı, Erdoba Konakları, Tatlıdede Konağı). Alanın bu tür kullanımlara izin verecek doku ve karakter kapasitesi, büyük ölçüde teklif edilen kullanımlara ve tasarımın ayrıntılarına dayanır ve teker teker değerlendirilmelidir.

Fotoğraf 4. 43. Otel kullanımına dönüştürülmüş Erdoba Konaklarından bir görüntü (Kişisel arşiv, 2010)

Mardin kentsel sit alanı içinde geleneksel çarşı tarihi tasarım ve kullanımına uygun olması sebebiyle, Birinci Cadde ve İkinci Cadde üzerinde yer alan ticari üniteler ise alanın canlı karakteristik yapısını koruduğundan ve yaşayanların ihtiyaçlarını temin edebildikleri yerler olduğundan, perakende ticaret kullanımlarını sürdürmelidir.

Alandaki daha küçük ticari yapıların kullanımıyla ilgili henüz bir sorun görülmemektedir. Alan geleneksel ticari aktiviteleri barındırır ve hala yerli halk tarafından kabul görmektedir. Yeni gelişen ticari aktiviteler Yenişehir'de konumlanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, kentsel sit alanı içerisindeki ticari birimler için de yaşam kalitesi şartlarının iyileştirilmesidir. Yeterli kentsel hizmet ve servis olanaklarından faydalanamayan işletmeler, Yenişehir'e gitmek için girişimlerde bulunacaklar, dolayısıyla tarihi merkez hem canlılık hem de ekonomik anlamda güç kaybedecektir. Değişen ticari faaliyet türlerinin turizme dönük işletme türlerini barındırması ihtimali çok yüksektir ancak, bu durum tarihi kenti müzekent durumuna çevirecek ve otantik yaşam şeklini yansıtmayacaktır. Dolayısıyla ticari

aktivitelerin hem yerel halk hem de ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde dengede ve kentin genel karakteristik yapısına uygun olması, alanın yaşatılabilirliğinde ve sürdürülebilirliğinde çok önemlidir. Bu konunun yerli halkın yaşam kalitesine olan etkisi bölüm 4.2.5'de detaylı olarak incelenmiştir.

Yeni Gelişmeler:

Genel olarak değerlendirildiğinde, fiziksel kapasitenin (inşa edilen biçimin/yol sisteminin/doğal çevrenin faaliyetlere olanak tanıyabilmesi) alanın Seçkin Evrensel Değerlerini yok etmeden gelişmesine pek olanak yoktur. Ancak, kentin değerlerini korumak ve ekstra yerleşim gelişimi sağlamak birbirini engeller biçimde olmak zorunda da değildir. Buradaki amaç belirli bir zaman diliminde mevcut ve gelecekteki çevreyi etki altında bırakmadan teknolojik gelişim çerçevesinde sorunsuz bir şekilde yapılandırılacak yeni gelişmelerin faaliyet seviyesinin belirlenmesidir.

Kentsel sit alanı içinde, yeni yapı yapmak üzere tarihi binaların tahrip edildiği bölgeler olmasına rağmen, alanın özgün dokusu, karakterinin bütünleşik ve otantik yapısından dolayı, bu kritik değerlerini etkilemeden gelişebilecek yeni yapılar için çok az uygun alan vardır. Bu yerlerde dokuya uyumlu yeni yapılaşmalar için bazı olanaklar olabilir. Bu sayede alanın karakteri iyileştirebilir ve korunabilir. Bu tekliflerin her hangi birinin kabul edilebilirliğinin olay/vaka bazında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Açık alanlar açısından değerlendirildiğinde mevcut açık alanlar (Cumhuriyet Meydanı ve Tarihi Mezarlık) yeni yapılaşmalar için uygun olarak kabul edilemez.

Mardin Kentsel Dönüşüm ve Rehabilitasyon Projesi analiz sonuçlarına göre, alanda 17 adet harabe ile dokuyu bozduğu gerekçesi ile yıkılmasına karar verilen 570 bina bulunmaktadır. Bu binaların yıkılmasıyla oluşacak kentsel boşlukların, çevreyle bütünleşme ve dokunun bir parçası olma yönündeki arayışlarla yeni işlevleri de barındıracak öngörüyle doldurulması (infill) pozitif kapasite sağlayacaktır. Bu alanların dışında yeni gelişmeye olanak sağlayacak herhangi bir kentsel boşluk bulunmamaktadır. Yıkılması öngörülen binaların dışındaki mevcut konut dokusunda bu kaygıları gözetmeyen yeni gelişme yaklaşımları alanın Seçkin Evrensel Değerinin azalmasıyla sonuçlanır.

Alan içinde perakende ve ticari mülklerin gelişmesi gibi küçük ölçekli (parsel bazında) yeni gelişmeler için çok kısıtlı olanak vardır. Fakat bu yapılaşmaların kabul edilebilirliğinin alanın dokusu ve karakterinin bozulmasını engellemek için vaka/olay bazında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bayraktar Oteli, Ziraat Bankası, Emlak Bankası gibi yapılar zamanın plan kararlarında tarihi yapı gabarisi ve tipolojisi

düşünülmeksizin yerel talepler doğrultusunda alınan plan kararlarıdır. Birinci Cadde üzerindeki ticaret ve büro fonksiyonlu yapılar buradaki ulaşım arterinin genişletilmesi imar faaliyetleri ile oluşmuş yeni parsel düzenine göre inşa edilmiştir (Okyay, 2003). Cadde üzerinde yer alan Kuyumcular Çarşısı, Bilebil Çarşısı, Gümüşçüler Çarşısı, Cumhuriyet Çarşısı, Manifaturacılar Çarşısı, Bakırcılar Çarşısı ve Baharatçılar Çarşısı geleneksel çarşı olgusundan farklı tasarlanarak inşa edilmişlerdir. Yeni yol üzerinde gelişmiş olan ticaret alanları ise, özgün dokuyu tamamen yok sayan modern bir anlayışın ürünüdür. Dolayısıyla, bu tarz gelişmeler için alanın çok kısıtlı bir kapasitesi vardır.

Fotoğraf 4. 44. Dokuya aykırı yapılan Bayraktar Oteli (Anonim, 2008)

Kentsel sit alanının kamusal alanlarının iyileştirmeye ve restorasyona ihtiyacı vardır. Bu süreçte, kente yeni simgesel mobilyalar eklenmesi söz konusu olabilir. Bu gibi girişimler onaylanılabilir olsa da, alanın karakteri üzerinde önemli bir etkisi olabileceğinden hareketle yine vaka/olay bazında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Genel olarak, alanın dokusunun, sınırları içinde önemli yeni gelişmelere imkân vermediği söylenebilir. Alanın farklı yerlerinde kısıtlı yeni gelişme için bazı olanaklar vardır. Bunlar Eski Tapu ve Kadastro Binası, Bağkur Binası, Eski 1 No'lu Sağlık Ocağı, Eski Sağlık Müdürlüğü'nün olduğu ve şimdi boş olan kamuya ait alanlardır. Ancak, alanın karakterinin oldukça yüksek derecede hassas yapısından dolayı, bu geliştirmelerin son derece özenli tasarım standartlarına uyması gerekmektedir. Olay ve

tasarım bazında değerlendirme gerekeceği için yeni bir gelişmeyi izlemek için genel bir kapasite göstergesi uygun değildir. Böyle bir gösterge uygunsuz geliştirmeyi desteklemek veya potansiyel olarak uygun geliştirmeyi kısıtlamak için kullanılabilir. Dolayısıyla, yeni geliştirme sorunu, genelleme yapmak yerine mevcut planlama ve kentsel sit alanlarının korunmasındaki ilke kararlarına uygun olarak vaka/olay bazında değerlendirilmelidir.

4.8.2. Sit Alanının Karakteri

Coğrafi özellikler, kentlerin gelişim ve oluşumuna etki eden faktörlerden birisidir. Kentler, coğrafi biçimlerine göre kara kenti, kıyı kenti ve bunların alt başlıklarında ise tepe kenti, ova kenti olarak sınıflandırılabilir (Arslan, 2005). Tepe kentleri topografik şartları ile ilişkili konumlarıyla kimlik kazanan kentlerdir. Mardin gibi tepe kentlerinin ortak özelliği, kale, manzara ve yerleşme alanlarının konumlanışıdır. Bu özellikler, coğrafi şartlara bağlı olarak tepe kentlerinin farklı karakter kazanmasına sebep olmakta ve kentin yaşantısına doğrudan etki etmektedir.

Coğrafi şartlara bağlı olarak, kentin dolaşım sistemleri -yollar- oluşmakta ve bu akslar çevresinde de yerleşimler yer almaktadır. Yol ve yerleşim dokusunun farklı birleşimleri ise farklı karakterli kent dokularını oluşturmaktadır (Simonds, 1961; Köroğlu, 1999).

Tarihi kentlerde biçimsel kalite, tanımlı mekânlar ve bölgesel karakter kentin yapısal niteliğini oluşturan üç temel faktördür. Kendilerini çevreleyen doğa ile uyumları, meydan, sokak/cadde gibi tanımlanmış kentsel mekânları ve kendilerine özgü bölgesel karakterleriyle ayırt edilebilmektedir (Norberg-Schulz,1988). Bu biçimsel kalite, tanımlı mekânlar ve bölgesel karakterler hem mekânın biçim, malzeme, doku, renk gibi fiziksel özelliklerini, hem de zaman içinde insan tarafından yüklenen ve somut tarifi olmayan kültürel bileşenleri içermektedir. Bu şekilde kentin kendine özgü karakterinden bahsedilebilir.

Mardin'in, kurulduğu günden beri, doğrudan tarihi köklerini yansıtan, ayırt edici, otantik ve bütünleyici bir yapısı vardır. Bir ortaçağ kenti görünümüyle "kültürel peyzaj alanı" olarak tanımlanmaktadır. Ancak, kentsel sit alanı içindeki tarihi binaların, onarıma ihtiyacı olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak gereklidir. Tarihi dokunun geneli çok iyi durumda değildir. Son 20 yıldaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan çok sayıda beton bina bütünlüğü bozmaktadır.

Fotoğraf 4. 45. Kentin karakterini olumsuz etkileyen beton bina örneği (Anonim, 2008)

Kentin güçlü organik yapısı, tasarımı ve özgün mimari stili, alanın karakterini ortaya çıkaran üç önemli faktördür. Biçimsel kalite açısından değerlendirildiğinde, bölgenin iklim ve topografyasının, konutun kütlesel biçimlenmesinde mevsimlik kullanımı ön plana çıkarmadığı, eğimli arazide tek yöne doğru (güneye) yönelme zorunluluğu getirdiği görülmektedir. Yapıların güneye yönlenişi ayırt edici bir özelliktir.

Tanımlı mekânları açısından değerlendirildiğinde, topografyanın şekillendirdiği alanda sokak örüntüsünün, yerleşim dokusuna bağlı olarak doğu-batı ve kuzey-güney doğrultusunda olduğu görülmektedir. Doğu-batı yönündeki sokaklar şehrin kurulduğu yamaca paralel olup, bunlar bazen eğimli bazen de düz yollardır. Kuzey-güney doğrultusundaki sokaklar ise bunlara dik konumdadır ve zaman zaman da eğimden ötürü merdivenlere dönüşmüştür.

Bölgesel karakterleri açısından değerlendirildiğinde, dışa kapalı, içe dönük avlulu plan düzeni, yığma yapım tekniği, taş malzeme, düz damın ortak mimari özellikleri olduğu görülür. Taş, süslemeden taşıyıcılığa her yapı elemanını belirlemiştir. Kentin iç dokusundaki peyzaj özellikleri ise açık ve kapalı vistalardır.[6] Bütün bunlar, tarihsel süreç içinde topografik şartların etkisinde kenti şekillendiren ve etkileyen doluluk ve boşlukların oluşturduğu biçimler, strüktürel yapı, simgesel etki, kullanılan malzemelerin oluşturduğu form ve görüntünün aynı zamanda plana nasıl yansıdığını

[6] Ovaya bakış noktaları açık vistaları; bütün sokak ve meydancıklar ise kapalı vistaları oluşturmaktadır.

göstermektedir. Bu sebeple, kentin karakteri, sit alanını ve alanın oluşumunun sebeplerini anlamada çok önemlidir. Sit alanının karakteri ve biçimi (formu), kenti diğer kentlerden ayıran özelliğiyle turizmin hem sebebi hem de sonucu olarak önemli bir yer tutmaktadır. Sit alanının karakteri bu yüzden **kritik** değere sahiptir.

Çizelge 4. 11. Karaktere etki eden faktörlerin derecelendirilmeleri

KARAKTER (Kritik)		**Birincil Kaygı**	**Önemli Kaygı**	**Küçük Kaygı**	**İlgisi Olmama**
Biçimsel Kalite		X			
Tanımlı Mekânlar	Halka Açık Alanlar		X		
	Özel Açık Alanlar		X		
	Kamusal Alanlar ve Mekânlar	X			
Bölgesel Karakter			X		
Ziyaretçiler				X	
Trafik	Sıkışıklık		X		
	Kent içindeki trafik hacmi ve hızı		X		
Otopark				X	
İşlevsel Farklılaşma			X		
Analiz Periyodu: 6 yıl					

Alanın karakterinin korunması Seçkin Evrensel Değerler için önemlidir. Kente ilişkin daha öncesinde yapılan koruma planları kararları ve Kentsel Dönüşüm ve Rehabilitasyon Projesi çerçevesinde, lazer sistemiyle cadde ve tarihi çarşı taranarak, biçimsel kalitesi, tanımlı mekânları ve bölgesel karakterini etkileyebilecek her türlü girişimi engelleyecek denetim sağlanmaktadır. Dolayısıyla korumanın odaklanması gereken konu yapı adalarının biçimsel kalitesi ve kamusal alanlar olarak ele alınmıştır.

Biçimsel Kalite:

İklim ve topografik şartlara uygun olarak kentin özgün yapısal biçimlerini oluşturan belirlediği düz çatılar, teraslar, büyük kemerli eyvan, revak, kapı, pencere vb boşlukların vurguladığı cepheler kent karakterini doğrudan etkilemektedir. Konutlar birbirinin manzara ve cephesini kapatmayacak şekilde konumlanmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, yapıların kalitesindeki azalma, mimari detay kaybı ve alan bütününde özgün mimari stilin kötüleşmesi kentsel sit alanının karakterine *Büyük Tehdit* oluşturur. Dolayısıyla, konu ile ilgili herhangi bir olumsuzluk *Birincil Kaygı* önlemlerini gerektirir ve kentsel sit alanının karşısındaki önemli ve uzun vadeli bir sorun olarak biçimsel kalitenin değiştirilmesi ve korunması görülebilir.

Bu durumda alanın yapılı çevresinin, Seçkin Evrensel Değerini düşürmeksizin doku ve karakterini korumak konusunda son derece kısıtlı bir kapasitesi olduğu söylenebilir. Fakat mevcutta uygun olmayan değişimleri düzeltmek ve kentin orijinal

özgün dokusuna kavuşmasını sağlayacak pozitif değişim için kapasite vardır ve bu son zamanlarda eğitim ve eylemler için bir odak oluşturmaktadır. Kentin, merkezi ve yerel idarenin son 5 yıldaki genel gündemi bu pozitif değişim üzerine yoğunlaşmıştır.

Fotoğraf 4. 46. Kentin biçimsel kalitesini olumsuz etkileyen yapılaşmalar (Anonim, 2008)

Tanımlı Mekânlar:

Bu çalışmanın amaçları kapsamında, kent karakterini oluşturan tanımlı mekânlar kamusal alanlar özelinde ele alınmıştır. Kamusal alanlar, binaların çevresindeki ve dışındaki herkesin erişebileceği alanlar olarak değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, alanın karakteristik yapısına katkıda bulunan özel açık alanlar -avlular, teraslar - vardır. Aşağıda değinilen sorunlar kentsel sit alanının yapısal formunu doğrudan ilgilendiren kamusal alanlar, kamusal açık alanlar ve özel açık alanlarla[7] ilgili değişikliklere odaklanmaktadır.

- *Halka açık alanlar*

Alandaki halka açık alanlar, alanın karakterine önemli bir katkı sağlamaktadır, karşılaştığı sorunlar bakım, özgün tasarım özelliklerinin korunması ve genel durumu

[7] Özel ve kamusal alanlar kentte birbirinden sert ve kesin çizgilerle ayrılmazlar. Bunları tamamlayan geçiş mekânları vardır. Bunlar da yine kentsel dış mekânlara ait olan yarı-özel ve yarı-kamusal mekânlardır (Bakan ve Konuk, 1987).
Kamusal mekânlar her kentlinin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket edebildiği, kamuya ait mekânlardır. Kamusal mekânlar yapılanmış veya yapılanmamış olabilir. Yapılanmış kamusal mekânlara örnek olarak, kent yapılarını oluşturan hizmet, yönetim, sanayi, dinlenme, eğlence vb. yapıları verilebilir. Yapılanmamış kamusal mekânlara örnek olarak ise, meydanlar, sokaklar, parklar, caddeler vb. örnek olabilir (Öksüz, 2004).

içerir. Özgün tasarımlarının kaybedilmeden veya temel karakteristik yapılarını kötüleştirecek bir yaklaşımla değiştirilmeden, pozitif değişime izin verecek kısıtlı bir kapasiteden söz edilebilir.

Halka açık alanların her hangi birinin yok olması, alanın karakterine ve Seçkin Evrensel Değeri'ne önemli bir tehdit oluşturur. Koruma Amaçlı İmar planı ile düzenleme altına alınan alanda bunun bir anda olması mümkün görünmemektedir, dolayısıyla düşünülmesi gereken gerçekçi bir sorun değildir. Ancak, zamanla bu tür alanlarda kademeli olarak kötüye gitme, alanın karakterine *orta dereceli bir tehdit* teşkil eder ve sonuç olarak bu da *önemli* kaygı gerektirir. Bu orijinal özelliklerinin kaybıyla sonuçlanabilecek veya bu açık alanların tarihi karakterinden uzaklaşmaya yol açabilecek olası gelecek değişim aralıkları aynı zamanda bunu *Önemli Sorun* yaparak Alanın karakteristik yapısına *İkincil Tehdit* oluşturur.

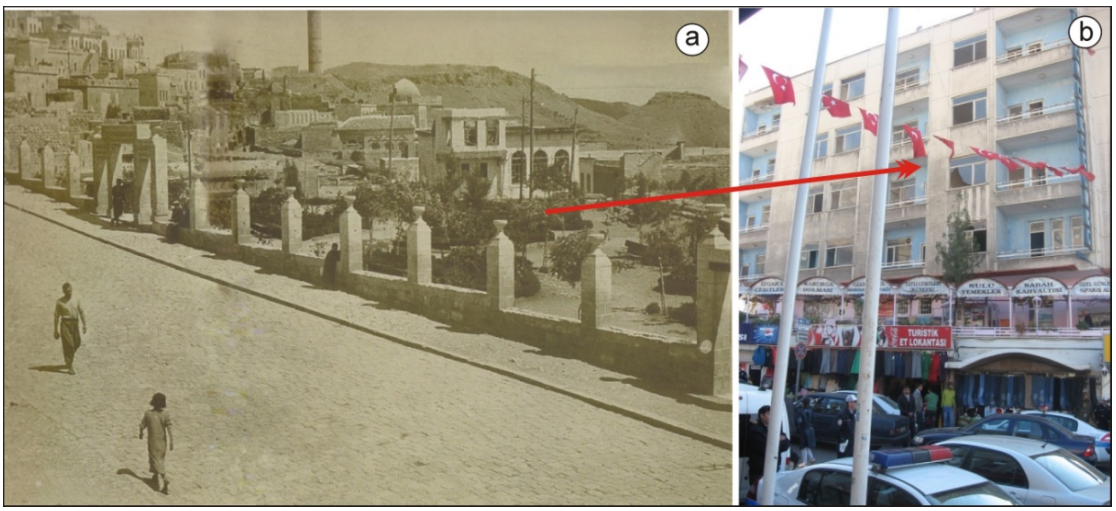
Fotoğraf 4. 47. Otopark amaçlı kullanılan Cumhuriyet Meydanı'ndan bir görünüş (Kişisel arşiv, 2010)

Kentin özgün organik dokusu içerisinde, halka açık büyük toplanma alanları bulunmamaktadır. Cumhuriyet Meydanı, kamusal alan oluşturma çabasını yansıtan ancak kent karakterinin tanımlı mekân özelliğinin kaybolması ile sonuçlanan ilk örnek olarak kabul edilebilir. 1914-1915 yıllarında Almanların, arabaların geçebilmesi için yapılan genişletme çalışmalarında yıkılan patrikhane binasının altındaki alan 1939 yılında, kentin mimarlık ve kentsel tasarım etütlerine dayandırılmaksızın meydan olarak düzenlenmiştir. Meydanın heykel ile birlikte düzenlenmesi ise 1965 yılına

rastlamaktadır. Kent dokusuyla herhangi bir şekilde uyuşmayan bu alan, günümüzde otopark amaçlı da kullanılmaktadır.

Meydanın hemen altında, kentin eski dönemlerinde Ermeni mezarlığı olarak kullanılan alan, Ermenilerin kentten göç etmesiyle, dönemin yöneticilerince park olarak düzenlenmiştir (Fotoğraf 4.48a). Bu müdahale, kentin tanımlı mekân kurgusunu sadece fonksiyon boyutunda etkilemiş, kamusal alan anlamında ise, mekân korunmuştur. 1975 yılına kadar kentte açık mekân olarak kalan bu alan, üzerine dokuya tamamen aykırı bir otel yapılmasıyla doldurulmuş ve mekânsal niteliğini kaybetmiştir (Fotoğraf 4.48b).

Kentsel sit alanı içinde halka açık olarak nitelendirilebilecek, tarihi mezarlık alanının dışında, eşdeğer büyüklükte, aktif olarak kullanılabilir bir alan yoktur. Dolayısıyla konu ile ilgili tek alan mezarlık alanıdır. Tarihi mezarlıkların tüm alanının tescillenerek koruma altına alınması ve yeni gömü yapılmasıyla (dolayısıyla yeni mezar taşları ile) pastoral estetiğinin bozulmasını önleyici kararlara rastlanmamaktadır. Koruma planında Mardin'deki tarihi mezarlıkların (Müslüman, Süryani vb.) tescillenmediği ve bu doğrultuda plan kararı üretilmediği görülmektedir. Söz konusu olabilecek plan revizyonunda bu önemli husus için de karar üretilmesi gerekliliği belirtilmiştir (Okyay, 2003).

Fotoğraf 4. 48. a) Eski Ermeni Mezarlığı (Şeyhmus Dirim arşivinden) b) yerine yapılan Otel (Anonim, 2008)

- *Özel Açık Alanlar*

Büyük açık alanlara ek olarak konut ve diğer mülklerin önündeki özel açık alanlar da kent karakterine katkıda bulunmaktadır. Bu alanların yapısı kentsel sit alanı

içinde değişiklik göstermektedir. Özel açık alanların çoğu avlu ve teras olarak kullanılmaktadır. Yüksek duvarlarla çevrilmiş olan avlularda bireysel çabalarla yapılan onarımlar sırasında uygunsuz malzeme (eternit örtü, alüminyum doğrama v.b.) ve harç kullanımı, alanın karakteristik yapısını olumsuz etkilemektedir. Kentsel sit alanı içinde bazı tarihi evler, bölünerek kiraya verilmiştir. Burada oturan kiracılar da, teraslarda ve avlularda kaçak olarak mutfak, banyo ya da tuvalet gibi eklentileri niteliksiz olarak yapmaktadır. Bu bağımsız onarım ve eklentiler alanın tek tip tasarıma ters düşen birleşik olmayan ve dağılmış bir karakter oluşturmasına sebep olmaktadır. Çevre duvarları, taş süslemesi, harç ve dolgu malzemesi gibi özgün dokuya karakter sağlayan yapısal unsurların tahrip edilmesi ya da yok edilmesi bütüncül olmayan bir görsel özellik oluşturarak kent karakterini olumsuz etkilemektedir.

Fotoğraf 4. 49. Kent karakterini olumsuz etkileyen niteliksiz eklentiler (Anonim, 2008)

Bu alanların durumu, bakımı ve yapılan değişiklikler alanın karakterine *İkincil Tehdit* oluşturur, *Önemli* kaygı gerektirir. Tehdidin büyüklüğü, değişiklik ve bakım düzenlemelerinin zaman içinde el değiştirme ve günümüz konfor şartlarına uyum sağlamak amacıyla yapılmış olan eklentilerle zaman içinde değişebileceği olasılıkları göz önüne alındığında artmaktadır. Dolayısıyla, kentin bu özel açık alanlarda yapısal olmayan geçici değişiklikler için kapasitesi vardır. Fakat çevre duvarlarının kaldırılması, avlu içine eklentiler ilave edilmesi gibi daha kalıcı değişiklikler için kapasitesi çok kısıtlıdır.

- *Kamusal Alanlar ve Mekânlar*

Kamu alanları ve mekânları da kentsel sit alanının karakteri için çok önemlidir. Kamusal alanların ana unsurları yollar, yol kaplamaları, peyzaj, yol işaretleri, ağaçlar, yeşillendirme alanları ve yön işaretleridir. Alanın karakteristik yapısı üzerinde bu unsurların varlığı ya da yokluğundan ve fiziksel yapısındaki çeşitlilikten kaynaklanan pozitif veya negatif etkiler olabilir.

Mardin kentsel sit alanı, konumu itibariyle Mezopotamya Ovası'na bakan birçok yerden Ova'ya doğru ve aşağıdan sit alanı ile arkasındaki kaleye doğru çeşitli yerlerden açık vistaya sahiptir. Aynı zamanda, Ulucami, Şehidiye gibi camilerin, kiliselerin, medrese ve benzeri yapı örneklerinin oluşturduğu odaklarla sonuçlanan kapalı vistalara sahiptir.

Alanın ilk gelişiminden beri oluşan uzun vadeli kademeli değişim süreci sonucunda kentteki açık ve kapalı vistaları etkileyen uygunsuz yapılaşmalar gelişmiştir ve kent artık karakteri yansıtan genel homojenlikten yoksundur. Daha önce de değinilen kentsel dönüşüm projeleriyle kent bir inşaat alanı durumundadır. Kentsel sit alanı içindeki bu alanların durumundaki ve özgünlüğündeki genel bir düşüşün devam etmesi, bu kamusal alanlarda karakteristik yapıya *Büyük Tehdit* olarak yansır. Dolayısıyla da bu sorun alanın uzun vadeli yönetimi için *Birincil Kaygı* gerektirir.

Fotoğraf 4. 50. Kent karakterini olumsuz etkileyen görsel kirlilik faktörleri (Anonim, 2008)

Kentsel sit alanında yüksek nüfus yoğunluğundan ve bilinçlilik düzeyinin az olmasından kaynaklanan görsel bir kirlilik söz konusudur. Alanda modern yön işaretleri, reklam panoları ve materyallerinden kaynaklanan kısmi bir kirlilik vardır. Yüksek yoğunluğa bağlı olarak artan trafik ve insan sayısı yön işaretlerinin ve hizmetler için talebin artmasıyla sonuçlanmaktadır. Aynı zamanda bina cephelerinde yer alan levhalar, tesisatlar, elektrik ve telefon direkleri, çanak antenler, klimalar, reklam panoları, yönlendirme levhaları gibi modern donatı düzenekleri gibi faktörlerden kaynaklanan bir görsel kirlilik vardır. Bu modern adaptasyon alanın karakteristik yapısını değiştirse de, bölge sakinlerinin yaşam kalitesini korumaya yardım etmek ve devamlı kullanımını desteklemek için gereklidir. Bunlar alanın korunmasına ve önemine doğrudan katkıda bulunacaktır.

Kamusal mekânlar ise, toplumda herhangi bir ayrım yapılmadan her bireyin kullanımı düşünülerek yapılmış açık veya kapalı mekânlar (okullar, cami ve kiliseler vb.) olarak algılanmaktadır. Çoğu kez bu tip mekânların sahibi ve işleticisi devlet veya yerel yönetimlerdir. Bu mekânların anıtsal özellikleri, işlevsel simgeleri (kubbe, minare ve çan kuleleri), kentsel sit alanı içinde kente kimliğini kazandıran kent karakterini baskınlaştıran önemli belirleyicilerdir. Bu yapıların algılanabilirliğini, kullanılabilirliğini baskılayacak, önemini azaltacak herhangi bir girişim için kapasitesi yoktur.

Fotoğraf 4. 51. Kent karakterini olumsuz etkileyen görsel kirlilik faktörleri (URL, 7)

Bölgesel Karakter:

Alandaki kaldırım taşları, köşe düzenlemeleri, abbaralar, merdivenler ve basamaklarda kullanılan yer döşemeleri birçok yerde orijinal dokusunun ve karakterinin ayırt edici özelliğidir.

Fotoğraf 4. 52. Bölgesel karakteri gösteren sokak dokusu (URL, 1)

Alanın karakterine uymayan yeni döşemelerin yaratılması, özgün dokusunda bir azalmaya neden olabilir. Yer döşemelerinin zarar görmesi ve onarımları esnasında modern ve bazen de uygun olmayan materyallerle yenilenmesi alanın karakterini olumsuz etkilemektedir. Bu alanın karakterine *İkincil tehdit* oluşturmaktadır ve *Önemli Kaygı* gerektirir. Fakat özgün materyaller ve tasarımlar kullanılarak uygulanan yeni yer döşemeleri için pozitif anlamda önemli derecede kapasite bulunmaktadır.

Kirliliğin artması da alanın karakterine *İkincil Tehdit* oluşturmaktadır. Alan gözlemleri alanın karakterinin yön işaretleri veya diğer kirliliklerde bir artışı kaldıramayacağına işaret etmektedir. Bu materyallerin kullanımında yerel halkın yaşam kalitesini düşürmeksizin alınacak kısıtlamalar, alanın karakteri açısından oldukça

önemli yararlar sağlayacaktır. Alanın özellikli konumunu öne çıkaracak kısıtlı sayıda yeni işaret veya açıklayıcı materyal sağlanmasına izin verebilir.

Çizelge 4. 12. Karaktere ilişkin geliştirilen gösterge

Karaktere İlişkin Geliştirilen Gösterge	
Gösterge 5	Konutların ve küçük ticari işletmelerin durumu

Yukarıda yapılan değerlendirme, alanın karakteristik yapısını etkilemek için bir araya gelen birden çok faktörün karışık bir resmidir. Bu faktörleri ayrı ayrı değerlendirmek, her biri için farklı farklı yöntemler geliştirmekle sonuçlanacaktır. Bu sebeple Alandaki bir dizi küçük alanın karakterine bakan tek bir gösterge geliştirilmiştir. Bu gösterge Doku Analizi ile birlikte altı yılda bir yapılan yapılacak olan Karakter Analizi[8]ne dayanmaktadır.

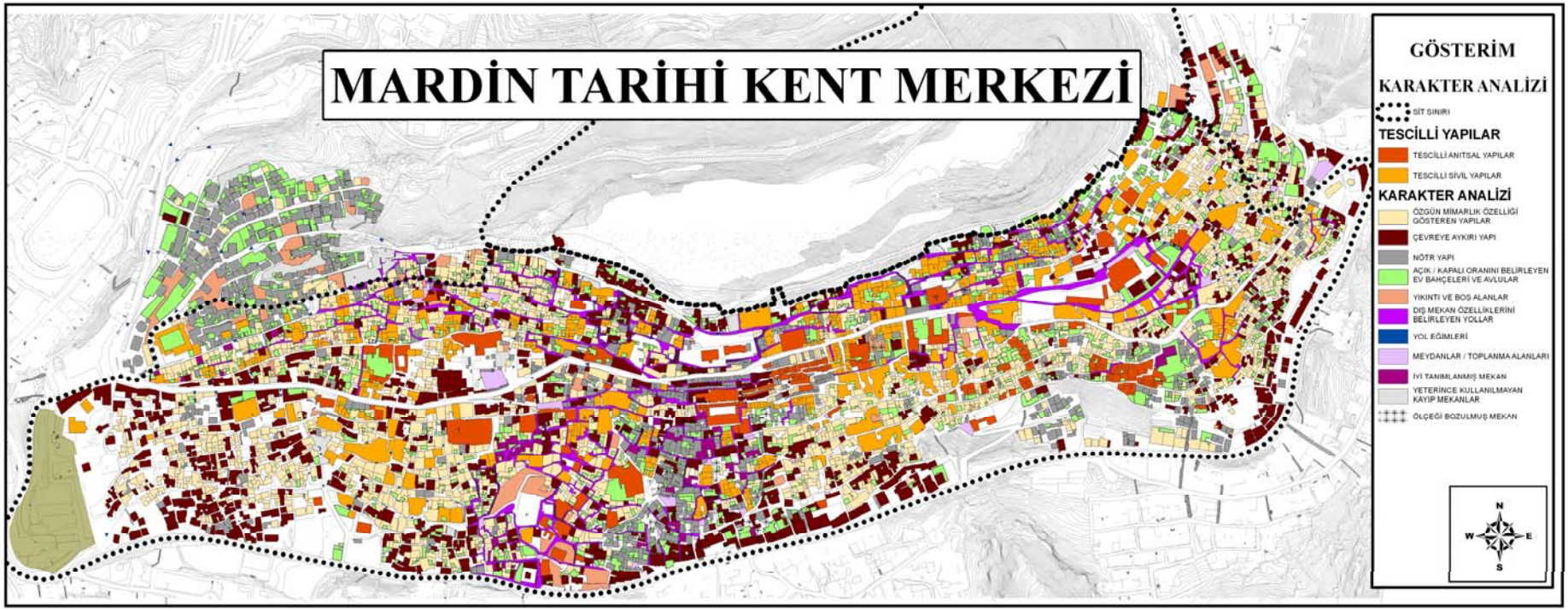
Gösterge 5: Karakteristik Alanların Durumu

Gösterge 1 ve 2 için eşik kötü veya kritik durumda olduğu kabul edilen bölgeler veya sokakların seviyelerinde belirlenmiştir. Bu, kentin karakterinin genel durumu için bir standart oluşturur. Eğer gelecekte kentteki bütün bölgelerin durumu iyi veya çok iyi olursa, eşik de buna göre yükseltilebilir.

Toplanan veriler ayrıca karakteristik yapının genel durumuyla ilgili eğilim verilerinin gelişmesine olanak sağlayacaktır. Bu, her durum seviyesindeki bölgelerin (Çok İyi, İyi vb.) anket bölgelerinden genel toplam bölgeye karşı oranlanmasına dayalı olarak hesaplanır. Bu da kötü veya kritik duruma gelmeden önce genel durumları bakımından kötüleşebilecek bu alanlara yönelik eyleme izin verir, bu nedenle de göstergeyi başlatır.

Şekil 4.19'daki karar ağacı Gösterge 5 için eşik aşılırsa uygulanacak yaklaşımı göstermektedir. Kısa vadede bu tedbirlerin birçoğunu uygulamak, Gösterge 5 için eşiğin gelecekte aşılmasını engellemeye yardımcı olur.

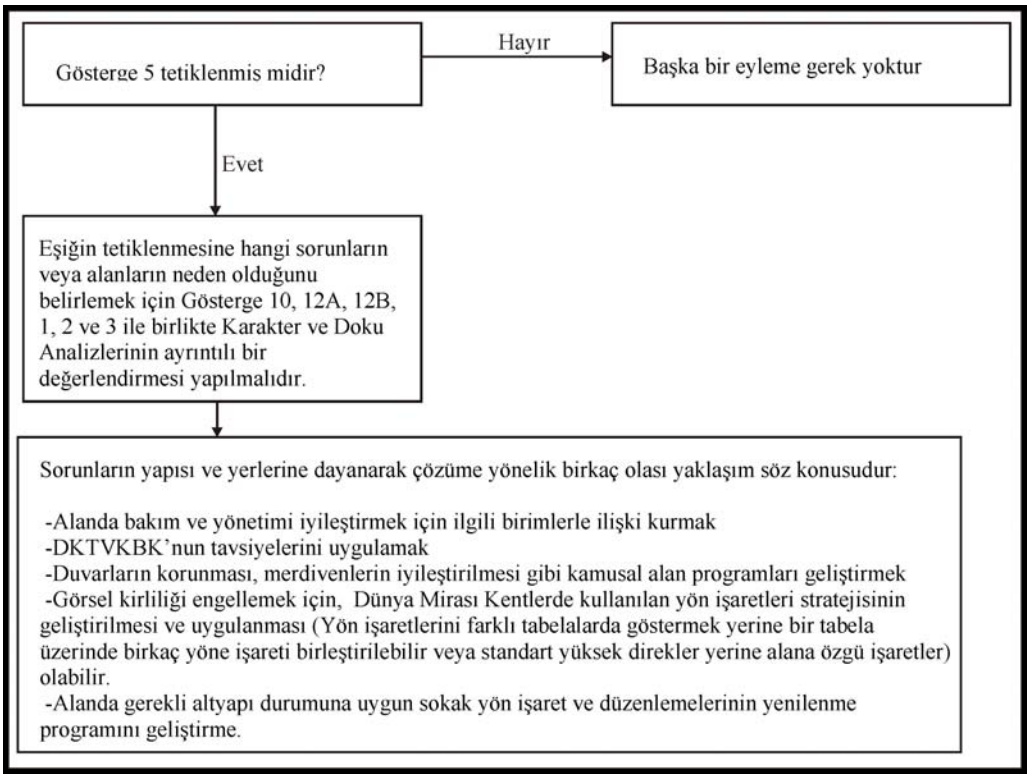
[8] Karakter Analizi; Alandaki özgün sokakların mevcut yapısını ve belirlenmiş birkaç bölgeyi inceleyerek, mevcut durumu ve sorunları tespit eder. Doku anketiyle her sokak/bölge için anket sonuçları o sokak/alanın durumuna yoğunlaşacak tek bir değerlendirmeyle özetlenecektir. Bu genel değerlendirme daha sonra göstergeyi (aşağıya bakınız) bilgilendirmek için kullanılacaktır. Bu göstergenin arkasında Karakter ve Doku Analizlerinin sonuçları, alan içinde, sokak veya alana dayalı sorunların (örneğin yer döşemelerinin durumu, binalara yapılan değişikliklerin etkisi, yön işaretleri ve kirlilik vb.) hangilerinin önemli olduğunu ortaya çıkarmak için daha detaylı bir şekilde analiz edilebilir. Küçük bağımsız alanların değerlendirilmesi tarihi kentteki belirli alanların ihtiyacı olarak görülen eyleme odaklanmasına olanak sağlayacaktır.

Şekil 4. 18. Mardin kentsel sit alanı karakter analizi (Kişisel arşiv, 2010)

Çizelge 4. 13. Gösterge 5 Açılımı

Gösterge 5:	Karakteristik Alanların Durumu
Bilgi Kaynağı	Karakter Araştırması
Eşik	Alanın % 30'u iyi durumdadır.

Şekil 4. 19. Gösterge 5 için karar ağacı

Ziyaretçi Etkisi:

Ziyaretçilerin kente olan talepleri tarihi evleri görmek, dolayısıyla konut dokusunu görmek isteğinden kaynaklanmaktadır. Turizmin yarattığı taleple, konut alanlarının ticarete dönüşme eğilimi ortaya çıkmaktadır ve bu talep, kentsel alan kullanımını uzun dönemde etkileme potansiyeline sahiptir. Ziyaretçi sayısı ve ziyaretçilerin davranış biçimleri bu sebeple kentin karakterine etkide bulunabilir. Turizm faktörünün tarihi kent dokusuna girmesiyle birlikte kentin ticari, endüstriyel ve

iskân alanlarında değişimler meydana gelebilmektedir. İskân alanlarında iç içe turizm yapıları yer almakta, konutlar, turizm yapılarına dönüştürülmektedir[9].

Ziyaretçiler bu nedenle alanın karakteri için *Az Tehdit* oluşturmaktadır. Bu nedenle *Küçük Kaygı* gereklidir ve izlenmesi gerekli değildir. Ancak, ziyaretçi sayısında önemli bir artış ve yerli halkta artan rahatsızlıklara bağlı olarak gelecekte yeniden değerlendirilmesi gerekebilir (Gösterge 8) ve İzleme ölçütü C dikkate alınmalıdır.

Trafik Etkisi:

Alanın trafiğe uyum sağlama kapasitesi konusunda son derece kısıtlıdır. Bu, tarihi kent dokusundan ve karakterinden kaynaklanmaktadır. Kent, konut alanları ve ticari üniteler olduğu sürece taşıt trafiğiyle yüzleşmek zorundadır. Alan genelinde sokak ve yolların genel karakterini belirleyen (sokak genişliklerinin mekânı sınırlayan yapılara oranı gibi) özgün sokak dokusu, özgün sokak donanımı ve özgün duvarlar korunmaktadır. Yolların ve mekânların sınırsal öğelerini oluşturan ve süreklilik getiren niteliklerine (yapı çizgisi, yapı yüksekliği ve ufuk çizgisi) yapının birim olarak genişliğinin oluşturduğu parsel sınırlarına bağlı kalacak şekilde düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Yüksek hacimli trafik yoğun saatlerde Birinci Caddede rahatsızlığa sebep olmaktadır. Ancak bu yol, tarihi kent merkezinin ana ulaşım omurgasını oluşturmaktadır. Bu yolun kullanımı, ana servis sağlayıcı olması, trafiğin kısmen çift yönlü olması ve bu sebeple yaşanan karışıklık ve trafik baskısı, alanın karakterine etki etmektedir. Kentin bir başka yerinde bu derece trafik karmaşası gözlenmemektedir.

Birinci Caddede yaşanan trafik karmaşası, kentteki bu kritik değer için *Güçlü Bir Tehdittir*. Trafik sıkışıklığı doğal olarak trafik hacmine bağlı olduğu için Trafik Sıkışıklığı Göstergesi, bu durumun iyileştiği ya da kötüleştiği hakkında yeterli bilgi vermesi gerekir. Sıkışıklık, yerli halkın yaşam kalitesine olan etkisi, kentin alan kullanım düzeni ve kent karakterine olan etkisi sebebiyle *önemli* tedbir gerektirir. Kent içindeki trafik hacmi ve hızı ise, mevcut durumda, alanın karakterine olan etkileri zayıf bir tehdit olmasına rağmen, uzun dönemde sıkışıklığın artması sonucuyla karşılaşılması mümkündür. Bu tehdit yerli halkın yaşam kalitesi başlığı altında detaylı olarak incelenmiştir.

[9] Mevcut işletmeler ve kaliteleri turistlerin artan taleplerini karşılayamaz duruma geldiği için arzın artırılması çalışmalarına hız verilmektedir. Arza yönelik bu değişiklikler kentsel alan kullanımında değişimlere sebep olabilir. Bu süreç, kent karakterini etkileme potansiyeline sahiptir.

Otopark Etkisi:

Sit alanında büyük kapasiteli otopark için ayrılan en büyük alan, Mardin Müzesi'nin alt kesiminde bulunan Cumhuriyet Meydanı'ndaki alan ve eski Hükümet meydanındaki otopark alanıdır. Cumhuriyet Meydanındaki otoparka giriş ve çıkışların zaten dar olan yolda karmaşık bir trafik düzenine neden olduğu gözlemlenmiştir.

Araç yoğunluğuna bağlı olarak, görsel olarak bir kirlilikte söz konusudur. Mevcut otopark düzenlemeleri ve ilgili yön işaretlerinin alanın karakteristik yapısı üzerinde önemli bir etkisi vardır. Kentsel mekân algısı içerisinde mekânın, araba baskın bir alan olarak algılanmaması ancak aynı zamanda da dokunulmaz erişilmez bir müze parçası olarak görülmemesi gerekmektedir. Araçlar alanı terk ettiğinde tekrar eski özelliğine kavuşabilir olması önemlidir. Eğer gelecekte araba kullanımı önemli ölçüde azalırsa ve insanların araba talepleri düşerse, o zaman alanın karakteristik yapısına dönüş olabilecektir. Bu bakımdan, park edilmiş arabalar kentsel sit alanının karakterine karşı yalnızca geçici bir tehlike göstermektedir.

Kentte otoparka ayrılabilecek olan kısıtlı alanların dışında araçların park edilmeleri de park için kullanılabilir yol kenarlarının fiziksel kısıtlamalarıyla sınırlandırılmıştır. Genel olarak bu durum Alanın karakterine (kritik değer) *Orta Derecede bir Tehdit* gösterir ve *Küçük Kaygı* gerektirir. Ancak alanın yaşatılabilirliğinde önemli rolleri olan yerli halk ve ticari fonksiyonlar göz önünde bulundurularak bu etki kabul edilmek zorundadır.

İşlev Farklılaşması:

Kentsel sit alanı içindeki pek çok yapı, tarih içinde çeşitli işlevlere karşılık vermek üzere tasarlanmıştır. Ancak değişen sosyal ve ekonomik düzen, çağın gereksinimleri ve çevresel etkenler nedeniyle özgün işlevleri ile kullanılamamaktadırlar. Oysaki bu yapıların, farklı dönemlerde varlıklarını sürdürebilmeleri, hem fiziksel koşullarının iyileştirilmesine, hem de yeni işlevlerle[10] insanların kullanımına sunmaya bağlıdır. Uygun bir tasarım ve kullanımla, bazen tarihi yapıların kullanımının sınırlı bir şekilde değiştirilmesi mümkündür.

Yeniden kullanımı söz konusu olan yapılarla ilgili ayrıntılı bir analiz yapılması, alanların ve mekânların birbirleri ile ilişkileri, kullanıcılar ve çeşitli servisler için ulaşım

[10] Restorasyon Tüzüğü'nün (Carta Del Restauro) (1931) 4. maddesinde işlev dönüşümüyle ilgili olarak; "*yaşayan, yani ayakta duran anıtlara yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve yapıda gerekli uygulamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir*" denilmektedir.

olanakları, güvenlik, esneklik, iletişim, dolaşım, otopark, vb özel kullanıma yönelik ihtiyaçların değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kentsel sit alanı içinde yer alan yapıların gelecekteki kullanımları, başka bir kullanıma çevrilmesi, bu yapıların ve nihayetinde alanın karakteri için önemli sorunlar gösterebilir. Mardin'de kentsel sit alanının kullanımı ağırlıklı olarak konut olmakla birlikte, ticaret, kamu, hizmetler de belirgin olarak alanda yer almaktadır. Turizm baskısı sonucunda konut alanlarının tamamının ortadan kalkması söz konusu görünmemektedir. Ancak ticari aktivitelerin konut alanlarına doğru sızması olasıdır. Mevcut ticaret birimlerinin geçerli kullanım amaçlarının gelecekte turizm baskısı sonucunda ortadan kalkması mümkündür.

Kentin doku kapasitesinde de belirtildiği gibi, konutların yöresel mimari özelliklerinin konut dışı amaçlarla-otel, restoran, pansiyon vb.- kullanımlara uygun olması, yerleşim yeri amacından farklılaşarak ticaret birimlerine dönüşümün örneklerini göstermektedir. Alanın bu tür kullanımlara izin verecek karakter kapasitesi de, yine teklif edilen kullanımlara ve tasarımın ayrıntılarına dayanır ve teker teker değerlendirilmek durumundadır. Bu sebeple genel bir gösterge geliştirilmemiştir.

Ticaret alanları açısından değerlendirildiğinde, Mardin kentsel sit alanı içinde, doğu-batı istikametinde uzanan Birinci Cadde, kentin modern çarşı odağını oluşturmaktadır. Bu cadde, kentin çeşitli yerlerine giden yol ve sokakların çıkış noktası olması ve ticaretle ilgili büro ve dükkânların bu çevrede toplanmış olmaları nedeniyle kent merkezinin en canlı ve en önemli yeri durumdadır. Caddenin güneyinde, caddeye paralel olan ve İkinci Cadde olarak tabir edilen yerde daha çok geleneksel çarşı yer almaktadır. Bu çarşıda ilin kırsal kesimindeki kişilere ve kentin düşük gelir guruplarına hizmet veren küçük üretim, el sanatları ve ticaret kuruluşları bulunmaktadır. Bunlar; Demirciler Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Yemeniciler Çarşısı, Ayakkabıcılar Çarşısı, Kaçakçılar Çarşısı, eski ev eşyalarının satıldığı Sipahi Pazarı, Hasan Ayyar Çarşısı, Sürgücüler Çarşısı gibi kırsal nüfusa hizmet veren meslek gruplarının bir araya gelerek ayrı ayrı oluşturulan çarşı ve pazarlardır. Kentin aktif cephelerinin[11] bu aks üzerinde yer aldığını söylemek mümkündür. Birinci Cadde ve İkinci Cadde üzerinde yer alan ticari

[11] Aktif cepheler genellikle insanların yapıya girip çıkmak gibi önemli hareketleriyle ilişkilendirilen canlı, değişken, karakteristik özelliklere sahip olmaya yatkındır. Statik cepheler ise genellikle profesyonel hizmet sağlayıcılarla ilişkilendirilir. Bu cephelerin, sergilenecek ya da teşhir edilecek ürün olmamasından kaynaklanan yapısından dolayı mekânsal anlamda durağan bir algı oluşturmaktadır. Statik cepheler genellikle çok katlı yapılarla ve profesyonel hizmet sağlayıcılarla ilişkilendirilir. Bir alanın ve içerdiği kullanımların karakteristik yapısını düzenlerken, aktif ve statik cepheler arasında bir denge kurmak ve statik cephelerin ağırlıklı olmadığı canlı perakende dükkânların ağırlıkta olduğu alanlarda bunu sağlamak önemlidir (Atkins,2006).

üniteler canlı karakteristik yapılarını koruduğundan ve yaşayanların ihtiyaçlarını temin edebildikleri yerler olduğundan, perakende ticaret kullanımlarını sürdürmelidirler.

Aktif ve statik cepheler arasında dengeyi sağlamak, kentin karakteristik yapısı ve kullanımı açısından önemlidir. Kentsel canlılığın olduğu alanlarda statik cephe kullanımını destekleyen profesyonel hizmet gruplarının yoğunlaşması mekânsal kullanımda azalmalara sebep olabilir. Bu sebeple, işlevsel farklılaşma, kentin karakterine dikkate değer bir tehdit oluşturur ve *Önemli Tedbir* gerektirir.

Büyük alan gerektiren pek çok kurum ve kuruluş desantralizasyon sürecinde Yenişehir Mevkiinde yer almıştır. Bu yer değiştirme, statik cephelere konu olan büroların (avukatlık, mimarlık, inşaat büroları), gayrimenkul ve emlak ofislerinin, finansal hizmet sağlayıcıların ve yönetim merkezlerinin Yenişehir gelişme alanında yer seçmesi sonucunu ortaya çıkartmıştır. Kentsel sit alanı içinde bu mekânsal farklılaşmadan doğan ayrım hissedilmektedir. Statik cepheler, alan genelinde yok denecek kadar azdır ve bu cephe kullanımı konusunda alanın dinamizmini etkileyecek bir sorununun olmadığını göstermektedir (Çizelge 4.14).

Kamu yapılarının daha farklı sorunları vardır. Tarihi yapıların modern amaçlarla tekrar kullanılması yapıların uzun vadede korunmasını ve bakımının sağlanması için uygun bir yol olarak kabul edilmektedir.

Çizelge 4. 14. Alandaki Aktif ve Statik Cephe Oranı

	Aktif	Statik
Mardin Kentsel Sit Alanı Ticaret Bölgesi	884	10

Hatuniye, Zinciriye ve Kasımiye Medresesi eğitim amaçlı tasarlanmıştır, ancak günümüzde bu işlevlerle kullanılmamaktadır. Hatuniye Medresesi, restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra ziyarete açılmıştır. Kasımiye Medresesinde restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra festivaller ve konserler, bir anlamda sanat ve sergi alanı olarak kullanılmaktadır. Zinciriye Medresesi, bir süre askerlik şubesi, Mardin müzesi taşınıncaya kadar müze, Kur'an kursu ve öğrenci yurdu olarak kullanılmış, 1994 yılında boşaltılmış ve ziyarete açılmıştır. Yakın zamanda butik otel olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Konut alanları dışındaki bazı yapılar daha fonksiyonel kullanıma imkân veren sosyal ve kültürel anlamda yaşayanların ve ziyaretçilerin de ihtiyacını karşılayabilecek aktif fonksiyonlar üstlenebilirler. Tarihte medrese kenti olarak da bilinen Mardin bu

anlamda kültür kenti rolünü de üstlenebilir. Bu şekilde kentin karakteri korunarak aynı zamanda donatı ihtiyacı da karşılanacaktır.

4.8.3. Sit Alanının Mekânsal Dizgisi

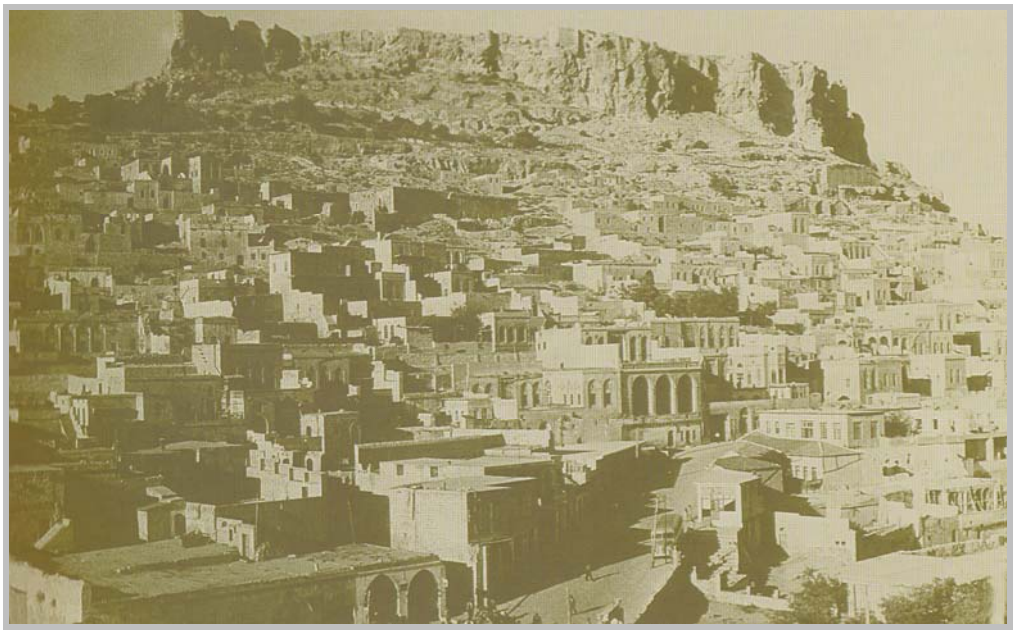
Yoğun bir dokuya sahip tarihi kentin sınırlarını kavramak zor değildir; topoğrafyanın dayattığı morfolojik yapının okunması işi kolaylaştırmaktadır. Mezopotamya ovasına bakan bir tepenin yamacına yerleşmiş olan kent, kuzeyde Kale ve kayalıklarla, güneyde ovayla, batıda Diyarbakırkapı ve doğuda Savurkapı ile sınırlanmaktadır. Yukarıda Kale yönü hariç her üç yön de sürekli yenilenip büyüme eğilimindedir (Balamir ve Uraz, 2008).

Fotoğraf 4. 53. Mardin Tarihi kent merkezinin konumlanışı (URL, 8)

Yerleşme doğuda hastane, okul gibi kamu yapılarıyla yeni merkeze eklemlenir; batı yönünde yeni kente (Yenişehir) bağlanmakta; güneyde ise her iki uçtaki kent kapılarını alttan bağlayan Yeniyol boyunca ovaya yayılmaya çalışmaktadır. Bu üç yönde süregelen değişim, ortaya koyduğu eski ile yeni karşıtlığı sayesinde güçlü eşik karakterleri gösterir. Mekân dizgisindeki değişim dinamikleri, bu eşiklerde görünür olmaktadır (Balamir ve Uraz, 2008). Mardin kentsel sit alanının konut dokusu, mekân dizgisinin değişimine karşı son derece hassastır. Alan içinde yeni gelişme için kısıtlı

alan olmasına rağmen, onarım gerektiren pek çok alan bulunmaktadır. Bu bölgelerdeki sorunlar değişikliğin yapısı ve kapsamına dayalıdır. Bu gelişmenin birçok binada gerçekleşebileceğinden yola çıkıldığında Mardin kentsel sit alanında yeni gelişmelerin kabul edilebilir olacağı bölgelerin yerlerini belirlemek mümkündür.

Fotoğraf 4. 54. Eski Mardin (Şeyhmus Dirim arşivinden)

Fotoğraf 4. 55. Eski Mardin 1930'lu yıllar (Gabriel, 1940)

Şekil 4. 20. Mardin topografya ve kent dizgisi (Gabriel, 1940)

Alanın mekân dizgisi, mekân hissine ve alanın karakterine yüklediği anlam bakımından **önemli** bir özelliktir. Mekânsal dizgi, yerleşmenin yer seçim sebeplerinin bazılarını anlama imkânı verir. Ziyaretin birincil sebebi değildir ancak, ziyaretçileri kalma süreleri boyunca destekleyen ikincil bir kaynaktır. Alanın mekân dizgisi çalışmanın bir parçası olarak analiz edilmiş; Alanın mevcut mekân dizgisi, alana doğru-alandan ve alan boyunca görünümler olmak üzere iki ana bileşen belirlenmiştir.

Çizelge 4. 15. Mekan dizgisine etki eden faktörlerin derecelendirilmeleri

MEKÂN DİZGİSİ (Önemli)	**Birincil Kaygı**	**Önemli Kaygı**	**Küçük Kaygı**	**İlgisi Olmama**
Mevcut mekân dizgisi		X		
Alana doğru, alandan ve alan boyunca görünümler		X		
Ziyaretçiler				X
Trafik				X
Otopark				X
İşlevsel farklılaşma				X
Yeni Gelişme				X
Analiz Periyodu: 6 yıl				

Alanın Mevcut Mekân Dizgisi: Mekân dizgisinin kalitesi, alan içindeki odakların görsel kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Alan için önemli bir içerik sağlamaktadır ve insanların alanla ilgili deneyimlerini ve ilk izlenimlerini yapılandırmaya yardımcı olur ve deneyimlerini önemli ölçüde etkileyebilir.

Bu bölgelerin kalitesi ve görünüşü üzerinde etkisi olabilecek birçok değişiklikten (dükkân önleri, kamu alanları, yön işaretleri vb.) söz edilebilir. Bu bölgelerdeki uygunsuz değişiklikler kentin mekân dizgisine *ikincil tehdit* oluşturduğundan, *önemli kaygı* gerektirir.

Alanın çevresinde, alana doğru, alandan veya alan boyunca görünümü görsel olarak etkilemeyecek veya tarihi özellikleri etkilemeyecek uygun yeni yapılaşma için kapasitesi olan bölgeler vardır. Teklif edilen yapılaşmanın uzunluk, kütle ve tasarım bakımından detayları ortaya konulmadığı sürece, yeni gelişmenin yapısının tanımlanması mümkün değildir. Dolayısıyla her gelişmenin alanın düzenlemesini etkileyip etkilemeyeceğini belirlemek için vaka/olay bazında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Alana doğru, Alandan ve Alan boyunca görünümler: Bu görünümler içinde ve sınırları boyunca yer alan bu alanlar değişime karşı çok hassastır. Dolayısıyla bu görünümlerin kalitesini engelleyen, kirleten veya kötüleştiren yeni gelişme mekân dizgisinin kapasitesini aşacaktır. Bu bölgelerde yapılacak bazı yer değişiklikleri kabul edilebilir fakat bunun vaka/olay bazında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki göstergeler hem mekân dizgisi ile ilgili değişikliklerin konut dokusuna olan etkisinin uzun vadeli değerlendirilmesine, hem de planlama sisteminin kapsamı içinde getirilecek değişiklik tekliflerinin nasıl (olumlu/olumsuz) karşılanacağına ilişkin olarak geliştirilmiştir.

Çizelge 4. 16. Mekânsal dizgi için geliştirilen göstergeler

Mekânsal Dizgi için geliştirilen göstergeler	
Gösterge 6	Mevcut Mekânsal Dizgi
Gösterge 7	Alana doğru, Alandan ve Alan boyunca görünümlerde yapılan değişiklikler

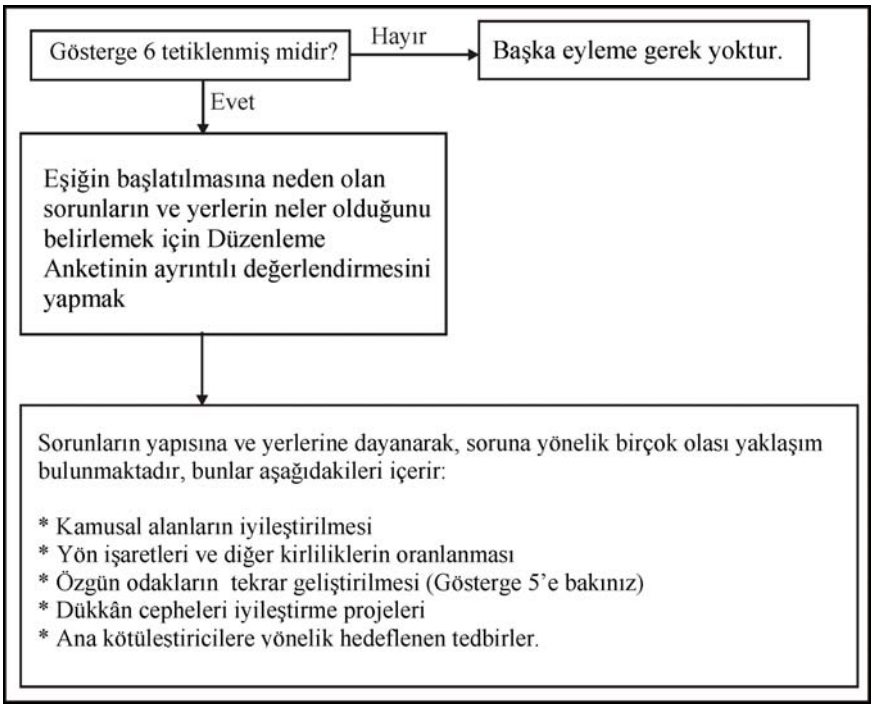
Gösterge 6: Mevcut Mekânsal Dizgi

Gösterge 6, alandaki mekânsal dizgi açısından kritik bölgelerdeki değişiklikleri değerlendirmek ve bu bölgelerin kalitesinin kötüleşmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanabilecek değişikliklerin ne zaman olacağını belirlemek için uzun vadeli bir izleme aracıdır. Bu analiz için veriler, her altı yılda bir Mekân Dizgisi araştırmasının içinde yapılan analizin bir parçası olarak toplanmaktadır. Bu, Alan dâhilîndeki sokak/açık alanların fotografik kayıtlarından oluşmaktadır. Bu aşamada trafik ve ulaşımın, alanın karakteri üzerindeki etkisi ve bina cephelerinin durumu gibi sorunlar da

incelenmelidir. Araştırma, her altı yılda bir tekrarlanacak ve olumlu-olumsuz değişiklikler belirlenecektir.

Çizelge 4. 17. Gösterge 6 açılımı

Gösterge 6:	Mekânsal Dizgi Kalitesi
Bilgi Kaynağı	Mekân dizgisi araştırmasından elde edilen sonuçlar
Eşik	Temel olarak alınan olumsuz etmenlerdeki artış

Şekil 4. 21. Gösterge 6 için karar ağacı

Mevcut durum temel bilgi olarak değerlendirilmiştir. Temel bilgi analizi mevcut sorun ve kötüleştiricileri de tanımlamaktadır. Bu olumsuzlukların bertaraf edilerek kabul edilebilir bir seviyeye kadar iyileştirme çalışmalarının devam etmesi gerekmektedir. Kabul edilebilir seviyeye gelene kadar herhangi bir eşikten söz etmek mümkün değildir.

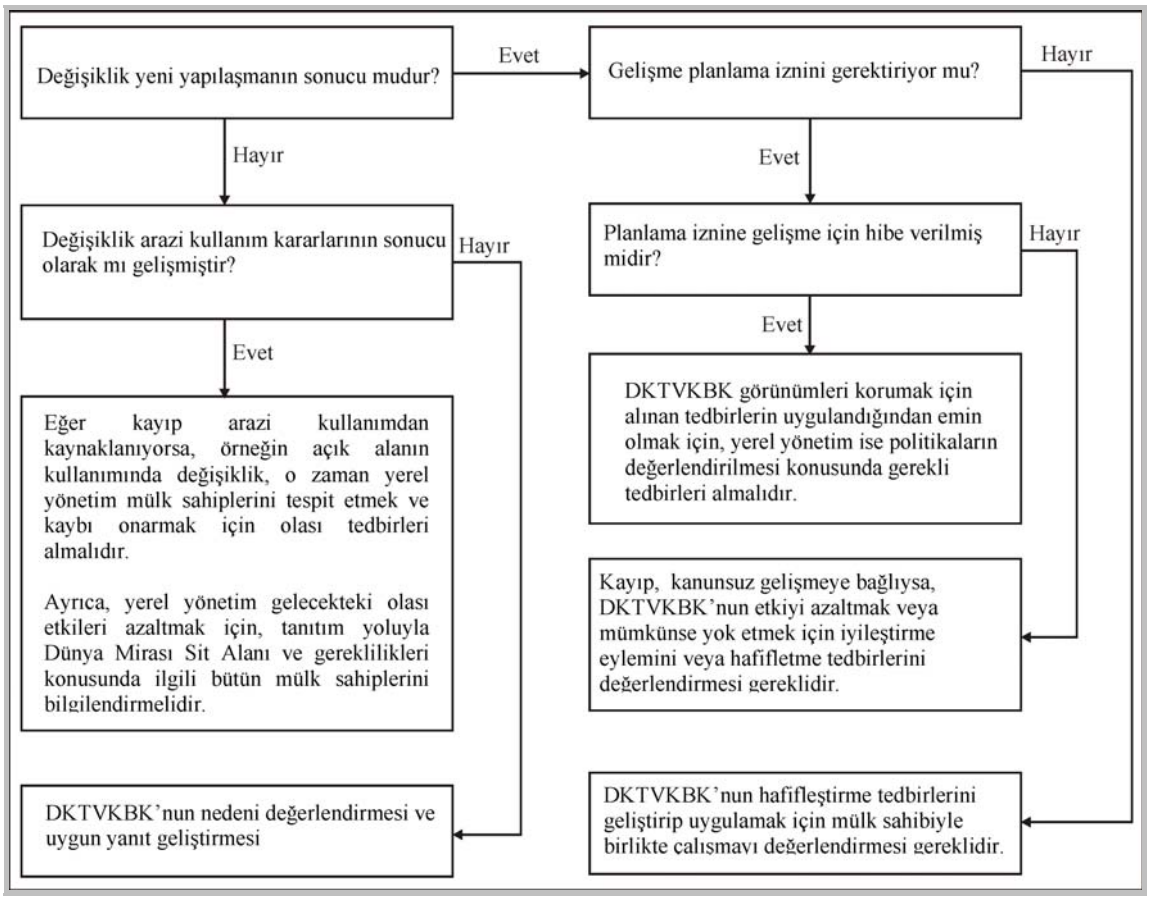
Gösterge 7: Alana doğru, Alandan ve Alan boyunca görünümlerde yapılan değişiklikler:

Bu gösterge için yapılan destekleyici anketler, mekân dizgisi üzerindeki değişikliklerin potansiyel etkisini değerlendirmeye yardımcı olmak için kullanılmıştır.

Gösterge mekân dizgisi analizine dayanan altı yılda bir yapılacak *Mekân Dizgi Araştırması* yoluyla izlenecektir.

Çizelge 4. 18. Gösterge 7 açılımı

Gösterge 7:	Alana doğru, alan dışında ve alan boyunca ana görünümlere yapılan değişiklikler
Bilgi Kaynağı	Fotoğraf Analizleri
Eşik	Mekân dizgisinin ve karakterin okunmasını engelleyen pek çok yapılaşma mevcuttur. Bu detayların yok edilmesinden sonra pozitif eşik oluşturulacaktır

Şekil 4. 22 Gösterge 7 için karar ağacı

Bu dizgi analizi, görünümlerin ana unsurlarına dikkat çeken destekleyici fotografik kayıtlardan oluşmaktadır. Bu, altı yılda bir güncellenecek; bu görünümlerdeki değişiklikler belirtilecek ve değerlendirilecektir. Bu değişikliklerin etkilediği ana özellikler veya görünümün yapısını kötüleştirdiği yerlerde, bu eşiğin başlatılmasına neden olabilir. 6 yılda bir yapılacak Mekânsal Dizgi Araştırmasının sonucu olarak

görünümlerde önemli özelliklerin kaybıyla sonuçlanan değişiklikler gözlenirse, Şekil 4.22'deki karar ağacı yardımcı olabilecektir.

Ziyaretçilerin etkisi:

Ziyaretçilerin alanın mekânsal dizgisine doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Bu yüzden izlemeyi gerektirmemektedir.

Trafik ve otopark etkisi:

Trafik ve otoparkın kentin mekânsal dizgiye doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Bu yüzden izlemeyi gerektirmemektedir.

İşlevsel farklılaşma:

Alandaki kullanımların farklılaşması, mevcut yapı stoku açısından değerlendirilmektedir ve birbirlerine olan oranları açısından ele alınmaktadır. Mekânsal dizgi ile de doğrudan ilgisi yoktur ve bu başlık altında izlemeyi gerektirmez.

Yeni gelişmeler:

Kentsel sit alanı içinde, yeni yapı yapmak üzere tarihi binaların tahrip edildiği bölgeler bulunmasına rağmen, mekânsal dizginin bozulmadan gelişebilecek yeni yapılaşmalar için çok az uygun alan vardır. Bu alanlarda, karakteri iyileştirebilecek ve korumaya imkân sağlayacak uygun koşullarda yapılaşmalar için olanaklardan söz edilebilir. Bu tekliflerin herhangi birinin kabul edilebilirliğinin olay/vaka bazında değerlendirilmesi gerekmektedir. Olay ve tasarım bazında değerlendirme gerekeceği için yeni bir gelişmeyi izlemek amaçlı genel bir kapasite göstergesi uygun değildir.

4.8.4. Yerli halkın sosyal dokusu, yaşam kalitesi ve sit alanının kullanımı

Kentsel sit alanının yerleşim yeri olarak kullanımı dokusunun korunması ve otantik karakterinin yaşatılması sayesinde mümkündür.

Çizelge 4. 19. Yerli halkın sosyal dokusu ve yaşam kalitesine etki eden etmenlerin derecelendirmesi

YERLİ HALKIN SOSYAL DOKUSU VE YAŞAM KALİTESİ (Kritik)	**Birincil Kaygı**	**Önemli Kaygı**	**Küçük Kaygı**	**İlgisi Olmama**
Ziyaretçiler	X			
Trafik Olanakları			X	
Otopark Olanakları			X	
İşlevsel Farklılaşma			X	
Yeni Gelişmeler	X			
Analiz Periyodu: 3 yıl				

Yerli halkın alanda yaşamasını sağlamak için yeterli kalite standartlarını bulundurması gerekmektedir. Sit alanındaki yerleşim yeri dışındaki alan kullanımları da

(işletmeler, eğitim tesisleri vb) kentsel doku ve karakterin korunmasını sağlayan temel unsurlardır. Bu unsurlar ayrıca sit alanının daha geniş bir ekonomik ve sosyal öneme sahip olmasında etkilidir. Sit alanının kullanımı ise, yerel halkın günlük yaşam şartlarını destekleyen kullanımlardır. Kültür arayışı içerisinde olan bir ziyaretçi[12], müzeyi birincil gezilecek yer olarak düşünüp, restoranları ve hediyelik eşya satan yerleri tesadüf eseri kullanabilir. Ya da tam tersi, alışveriş için gelen bir turist beklenmeyen hava muhalefeti sebebiyle müze gezmek zorunda kalabilir. Sit alanının kullanımı ve yerli halkın[13] sosyal dokusu, yaşam kalitesi, yukarıda değinilen sit alanının mekan dizgisi gibi ziyaretçileri kalma süreleri boyunca etkileyen ikincil bir değerlerdir. Bu yüzden **önemli** olarak değerlendirilmişlerdir.

Çizelge 4. 20. Yerli halkın sosyal dokusu ve yaşam kalitesine ilişkin geliştirilen göstergeler ve izleme ölçütleri

Yerli halkın sosyal dokusu, yaşam kalitesine ve sit alanının kullanımına ilişkin geliştirilen göstergeler	
Gösterge 8	Ziyaretçilerin Yerli Halk Üzerindeki Etkisi
Gösterge 9A	Birinci Caddede pik saatlerdeki sıkışıklık oranı
Gösterge 9B	Yerli halkın trafik sıkışıklığı konusundaki görüşleri
Gösterge 10	Yerli halkın otopark olanaklarından memnuniyeti
Gösterge 11A	Yerel perakende ticaret ve servis olanakları
Gösterge 11B	Kentsel sit alanı içindeki aktif ve statik cepheler
Gösterge 12A	Boş ticari üniteler
Gösterge 12B	Boş anıtsal yapılar
Yerli halkın sosyal dokusu, yaşam kalitesine ve sit alanının kullanımına ilişkin geliştirilen izleme ölçütleri	
İzleme Ölçütü A	Yerli halkın genel memnuniyeti
İzleme Ölçütü B	Ziyaretçi sayıları
İzleme Ölçütü C	Ziyaretçilerin genel memnuniyeti
İzleme Ölçütü D	Ziyaretçiler tarafından tercih edilen alanlar
İzleme Ölçütü E	Ziyaretçi harcamaları
İzleme Ölçütü F	Ortak Kullanım
İzleme Ölçütü G	Toplu taşımanın kalitesi
İzleme Ölçütü H	Otopark Kullanımı ve Kullanılabilirliği
İzleme Ölçütü I	Hane başına düşen araç sayısı
İzleme Ölçütü J	Perakende Mağazalar

Ziyaretçilerin etkisi:

Kentin uzun dönemli korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayan ziyaretçiler ve yerli halk arasında ortak alanların kullanımlarından kaynaklanan

[12] Ziyaretçilerle ilgili demografik bilgiler ve alana ilişkin değerlendirmeler için bakınız Ek 3.
[13] Yerel halkın turizmin ekonomik etkilerine bakışı için bakınız Gündüz ve Erdem 2010; yerel halkın demografik yapısı ve kente ilişkin değerlendirmeleri için bakınız Ek 2.

potansiyel sorunlar bulunmaktadır. Turizm faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kirlilik ve atıklar, bunların arıtımı ve yok edilmesi için fiziksel altyapı ve kapasite yetersizlikleri, su kaynaklarının aşırı kullanımı, kültürel mirasın zarar görmesi, ulaşımın ve kalabalığın yarattığı ses kirliliği, turizmden kaynaklanan ve yerel halkı etkileyebilecek başlıca olumsuzluklardır.

Ziyaretçilerin aldırmaz bir tavır içine girerek, yerel geleneklere saygısız ve nezaketsiz davranışları, görgü kurallarını hiçe saymaları, yerel halk üzerinde olumsuz etki yaratabilir. Yerli halk ve ziyaretçilerin arasındaki uyumun sağlanması ve sürdürülebilmesi önemlidir. Ziyaretçiler, yerli halkın sosyal dokusuna ve yaşam kalitesine *İkincil tehdit* oluşturmaktadır. Bu sebeple ziyaretçilerle sıklıkla/her zaman sorun yaşayan yerli halk sayısındaki değişimi ölçmeyi amaçlayan Gösterge 8 ve İzleme Ölçütü A, B geliştirilmiştir.

Gösterge 8: Ziyaretçilerin Yerli Halk Üzerindeki Etkisi

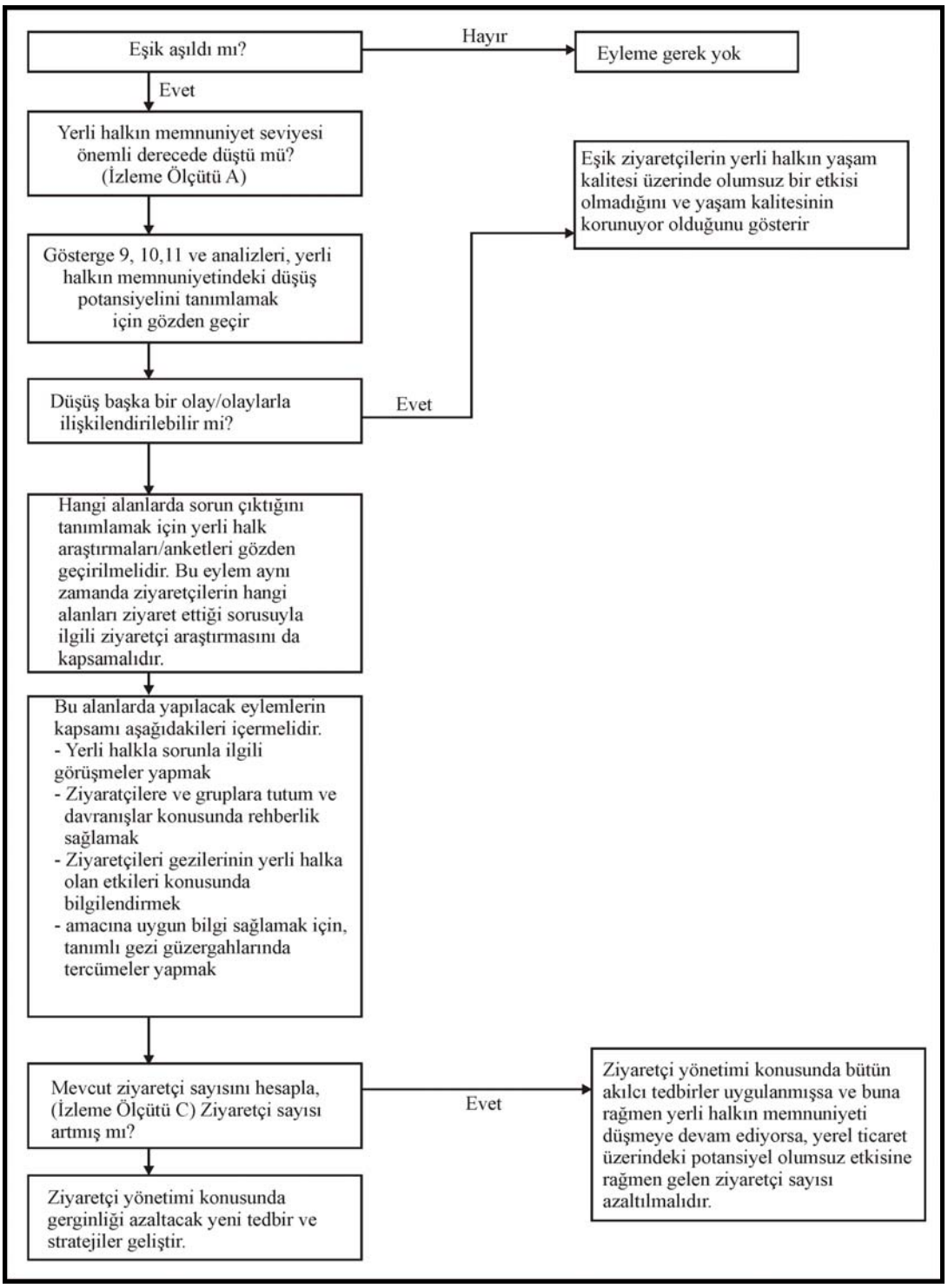
Gösterge 8 için gerekli bilgi yerli halk anketleri bilgilerinin bir parçasına dayanmaktadır. Bu gösterge, kritik sorunların nerede ortaya çıktığını belirlemek ve gelecekteki yönetim kararlarını düzenlemek amacıyla oluşturulmuştur. Gösterge, kentin yaşanabilirlik memnuniyet derecesinin karşılaştırılmasına ve zaman içerisinde izlenmesine olanak sağlayacaktır.

Bu göstergenin eşiği, zaman içinde Mardin'i yaşanabilir bulan tüm yerli halkın her düzeydeki memnuniyet derecesiyle karşılaştırarak tekrar gözden geçirilecektir. Yapılan ankete göre katılımcıların % 80'i Mardin'de yaşamaktan çok memnun-memnun olduklarını belirtmiştir. Gösterge 9'un zaman içerisinde tetiklenmesi durumunda (ki bu mümkündür) ve yerli halkın memnuniyet seviyesinde önemli bir azalma olmazsa, insanların yaşam kalitesi memnuniyetlerinde herhangi bir azalma olmaksızın eşik yükseltilebilir.

Çizelge 4. 21. Gösterge 8 Açılımı

Gösterge 8:	Ziyaretçilerin yerli halka olan etkileri
Bilgi Kaynağı	2009 Yerli Halk anketi %73'ü ziyaretçilerle hemen hemen hiç ya da asla problem yaşamadığını belirtmiştir.
Eşik	Yerli halk ziyaretçilerle problem yaşamamaktadır.

Eşik aşıldığı zaman durum değerlendirmesi için bir karar ağacı tanımlanmıştır (Şekil 4.23).

Şekil 4. 23. Gösterge 8 için karar ağacı

İzleme Ölçütü A: Yerli halkın genel memnuniyeti

Yerel halk, turizmin geliştiği bölgelerde öncelikle araştırmaya konu olan grubu oluşturmaktadır. Turizmin, alanda yaşayanları dışlayan gelişimi, yerli halk ile turist arasında gerilim yaratmaktadır. Bunun nedenleri ise, hizmet ve olanakların tümüyle turizme yönlendirilmesine karşı olan tepki ve turistlerin yörenin alışkanlıklarından farklı hareket etmeleridir. Mardin kentsel sit alanında temel kullanımının konut olarak devam etmesi durumunda, yerli halkın yaşam kalitesini korumak önemlidir. Yaşam kalitesindeki azalma Mardin'in yaşamak için bir yer olarak tercih edilmesi konusunda *önemli kaygı* ortaya koyar. Bu da uzun vadede insanları, konutlarının bakımlarına ödenek ayırma konusunda daha isteksiz hale getirebileceğinden konut alanlarının korunması ve bakımında bir düşüş görülebilir. Refah seviyesi yüksek ve yaşanabilir konut dokusu, bölgenin bakımı ve dolayısıyla da alanın uzun vadede korunması için önemlidir.

Yerel halkın genel olarak memnuniyeti birkaç göstergeyle ilgilidir. Bu ölçüt, belirli bir kapasite sorununun genel memnuniyet seviyelerinin düşmesine neden olup olmadığını belirlemeye yardımcı olmak için ele alınmıştır (örneğin, Gösterge 8– ziyaretçilerin etkisi). Eğer sorun yerli halkın memnuniyetinde bir düşmeyle ilişkilendirilirse, bu eylem için bir öncelik oluşturacaktır. Bunun aksine, göstergeler başlatılabilir (örneğin Gösterge 10–yerli halkın otopark kullanımı konusunda memnuniyet seviyesi). Bu durumlar büyük olasılıkla sorunun onların genel memnuniyeti için kritik olmadığını ve insanların mevcut durumu kabul ettiklerini göstermektedir.

Bu izleme ölçütü için veriler üç yılda bir tekrar edilmesi öngörülen yerli halk anketlerinden alınmıştır. Bölge sakinlerine "*Genel olarak bu bölgeden yaşamaktan ne kadar memnunsunuz?"* sorusu yöneltilmiştir (Şekil Ek 3.49). Yerli halkın %50'sinin çok memnun ve % 30'unun memnun olarak cevap vermesiyle son derece olumlu bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu yüksek memnuniyet seviyesi dikkate değerdir ve uzun vadeli izleme için uygun bir ölçüt sağlar. Gelecekteki üç yıllık anketlerin sonuçları da 2009 temelinden başlayarak bu amaçla eğilim verilerini sağlamak için de kullanılacaktır.

Yerli halkın, turizm sektöründe çalışan kişi sayısı da genel memnuniyet seviyesini etkilemek açısından önemlidir ve izlenmelidir. Turizm tesisleri, turist sayısı ve istihdam arasında bulunan kritik ilişki memnuniyet seviyeleri ile de doğrudan ilişkilidir. Sağlanan istihdam ile aile ekonomik olarak bir rahatlama yaşarken, turistlerle aynı ortamı paylaşma süresinin uzaması, ahlaki değerler, gelenek ve göreneklerin hor

görülmesi gibi olumsuzlukları da beraberinde getirebilmektedir. Bu sebeple turizm sektöründe yer alan birey sayısı da önemlidir ve izlenmelidir.

Çizelge 4. 22. İzleme ölçütü A

İzleme Ölçütü	A: Yerli halkın Genel memnuniyeti
Temel Bilgi Turizm sektöründe çalışan kişi sayısı	2009 Araştırması %80'i çok memnun ve memnun

İzleme Ölçütü B: Ziyaretçi sayıları

Alana gelen ziyaretçi sayısı etkilemek için olası birçok yol vardır. Ziyaretçi sayısındaki artış otopark konusunda sorunlara ve yerli halkla sorunlara yol açabilir. Fakat aynı zamanda ekonomik faydalar sağlayabilir ve anıtsal ve tescilli yapıların korunmasına, devamlılığının sağlanmasına yardımcı olabilir. Sayıca azalma, alandaki baskıyı azaltabilir ancak bu kez de alanda ekonomik canlılığı sağlayan işletmeler açısından sorunlar ortaya çıkabilir.

Dolayısıyla ziyaretçi sayılarını izlemek, göstergelerin neden başlatıldığını değerlendirirken önemlidir. Veriler aynı zamanda alanın yöneticileri ve işletmeciler ve girişimciler için yararlı destekleyici bilgi sağlayacaktır.

Ziyaretçi sayıları için kesin veriler şu an mevcut değildir. Günlük ziyaretçi sayıları ile ilgili bilgi yoktur. Alanın açık erişimli ücretsiz yapısı bunu olanaksız hale getirir. Tahmin edilebilecek ziyaretçi sayılarının sistematik bir temelini sağlamak için yıllık görüntüsünü almak genel tahmini bir yaklaşım oluşturmak açısından faydalı olabilir.

Hava koşulları, dünyadaki olaylar, ekonomi ve belirli olaylar veya sergileri de içine alan dış faktörler ziyaretçi sayılarını etkileyebileceğinden, seyahat için planlanabilecek en yoğun zamanları belirlemek önemlidir. Bu tarihler konusunda benzer modelleri geliştirmekte deneyimleri olan profesyonel uzmanlardan yardım alınabilir.

İzleme Ölçütü C: Ziyaretçilerin genel memnuniyeti

Daha önce bahsedildiği üzere ziyaretçiler alanın ekonomik yaşatılabilirliğinin önemli bir parçasıdır ve dolayısıyla alandaki anıtsal ve tescilli yapıların korunmasına yardımcı olmak açısından önemlidir. Fakat yerli halk üzerinde etkiler ve otopark konusunda sorunları da beraberlerinde getirmektedir. Bu ölçüt ziyaretçilerin ziyaretleri sırasındaki genel deneyimlerine ait görüşleri üzerine veriler sağlamak için geliştirilmiştir. Bu hem Gösterge 8 ve 10 analizlerini desteklemek için, hem de alanın yöneticileri ve yatırımcıları için genel bilgi sağlamak için geliştirilmiştir.

Çizelge 4. 23. Genel Ziyaretçi deneyimi derecelendirmesi

Derecelendirme	2009
Çok iyi	% 53
İyi	% 24
Orta	% 11
Kötü- Çok kötü	% 2
Fikrim yok	% 10

Sonuçlar, ziyaretçilerin Mardin'den oldukça memnun olduklarını göstermiştir. Fakat alanda bulunan bazı tesislerle ve bilgi sağlayabilme seviyeleriyle ilgili birtakım olumsuzluklar bulunmaktadır. Yeterli tesis sağlanmasındaki olası bir başarısızlık ziyaretçi memnuniyetinde azalmaya sebep olabilir. Ziyaretçi memnuniyetindeki önemli bir azalma alandaki uygun kullanımlarının korunmasına karşı *İkincil Tehdit* oluşturabilir. Bu da uzun vadede Alanın dokusu ve karakteristik yapısıyla ilgili korunma sorunlarına yol açabilir, dolayısıyla bu sorun *Önemli Kaygı* gerektirir.

Ziyaretçi memnuniyeti değerlendirmesinin çok iyi ve iyi derecelerinde herhangi bir azalma meydana gelirse, Ziyaretçi Araştırmasının detaylı olarak analiz edilmesiyle, bu değişimlerin nedenini belirlemek için yararlı bilgiler sağlanabilir. Bu noktada, ziyaretçi deneyimini iyileştirmek için başka hangi konulara değinilmesi gerektiğini belirlemek gerekir. Ziyaretçilerle yüz yüze görüşmeler veya ziyaretçilerden oluşan odak gruplarıyla görüşmek gerekli bilgiler için altyapı sağlayacaktır.

Çizelge 4. 24. İzleme Ölçütü C

İzleme Ölçütü	C:Ziyaretçilerin Genel Memnuniyeti
Temel Bilgi	2009 Ziyaretçi Araştırması

İzleme Ölçütü D: Ziyaretçiler tarafından tercih edilen alanlar

Ziyaretçilerin bölge sakinleri ve diğer düzenli kullanıcılar üzerindeki etkisinin alanın uzun vadeli yönetimi için bir sorun olduğu açıktır. Bu bağlamda kaç ziyaretçinin geldiği (İzleme Ölçütü C) ve nereleri ziyaret ettiklerini bilmek önemlidir. Bu bilgi yönetim ekibinin ziyaretçilerle ilgili sorunların nerede oluştuğunu (bölge sakinleri ve diğer kullanıcılar anketi yoluyla) ve ziyaretçilerin alanda gerçekten nereye gittiklerini sorgulamalarına imkân verecektir. Bu da, Gösterge 8 başlatılırsa soruna yönelik strateji ve yaklaşımlar geliştirilmesi için bilgi verici olabilir. Ayrıca insanların alanın hangi bölgelerini ziyaret ettiklerini ve ana bölgelerden uzağa mı park ettiklerini belirlemek için otopark göstergelerini (Gösterge 11) analiz ederken yardımcı olacaktır.

Bu sokakları belirlemek için gerekecek ayrıntıları göstermese de, bir sonraki anket için bu soruda yapılacak bir değişiklik (ankete katılanları yönlendirmek için belki de küçük bir harita) cevapların daha net olmasını sağlayabilir.

İzleme Ölçütü E: Ziyaretçi harcamaları

Ziyaretçilerin alanda yaptıkları harcamalar yerel ekonomiye katkıda bulunmaktadır ve birçok yerel işletmeye destek vermektedir. Ziyaretçi sayısındaki bir azalma, kullanımda değişiklikler (Gösterge 10) ve belki de bakımda bir düşüşe (Gösterge 1, 3, 12) neden olarak yerel perakende ve hizmet sektörü ekonomisini baltalamaya başlayabilir. Dolayısıyla bu faktörün izlenmesi bu değişikliklerin neden olduğunu anlamaya yardımcı olabilir ve bu uygulama kullanımı değişiklikleri konusunda bilgi verebilir.

Trafik Etkisi:

1914 yılında Mardin ovasına demiryolunun uzanması çalışmalarında Almaların açmış olduğu tek geniş cadde olan Birinci Cadde (1914-1915), doğu-batı çizgisinde yönlenen tek yönlü trafik akışına açıktır. Mardin Kentsel sit alanı içinde alanın ortasında asfalt ile kaplı olan bu yola, Savurkapı Mahallesinde eğim sebebiyle parke döşenmiştir.

Nezihe ve Pertev Taner tarafından 1/2000 ve 1/1000 ölçeklerinde hazırlanan kentin ilk imar planı, 1952 yılında Uygulama İmar Planı olarak hazırlanmıştır. Koruma amaçlı olmayan, bu planla birlikte Birinci Caddeye paralel yeni bir yol –İkinci Cadde - oluşturulmuştur.

Güneydeki Nusaybin Yolu ise şehirlerarası yol güzergâhı olmasına rağmen alana hizmet veren tek yönlü bir arter gibi kullanılmaktadır. Bu yollar dışındaki ve organik olarak oluşmuş dar yollar genellikle yaya trafiğine imkân sağlamaktadır. Eğime paralel yollar düz, dik yollar ise merdivenlidir. İklim ve topografik şartların etkisiyle oluşmuş olan bu yollar, motorlu altyapı servislerine imkân sağlamamaktadır. Bu hizmetler genellikle at, eşek, vb hayvanlarla geleneksel biçimde sağlanmaktadır.

Tarihi kent merkezinde genellikle konut ve geleneksel ticaret işlevleri yer almaktadır. Ziyaretçilerin gezi güzergâhları içerisinde kalan hemen hemen tüm işlevler bu alanda yer almaktadır. Tarihi kent merkezine ana ulaşım Birinci Cadde üzerinden sağlanmaktadır. Kentle ilgili bugüne kadar yapılmış bir trafik sayımı yoktur. Kentle ilgili ulaşım olarak tarihi kent merkezindeki sokakların taşıt için uygun olmadığını söylemek mümkündür. Birinci Caddede gündüz saat 11:30- 16:00 saatlerinde sıkışıklık olmaktadır. Cadde üzerinde yaya yolu ya da yayalaştırılmış bir alan bulunmamaktadır. Bu sebeple trafik içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Alanda, trafikten kaynaklanan kirlilik hava kirliliğine neden olan faktörlerin en önemlilerinden birisi olarak belirtilmiştir (Anonim, 2009b). Artan nüfusla birlikte araç sayısında ki artış havayı kirletici maddelerin giderek daha fazla ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Trafikten kaynaklanan hava kirliliğinin azaltılması amacıyla egzoz emisyon ölçümleri sürekli olarak yapılmakta, bu konuda denetimlere önem verilmektedir. Yine aynı şekilde kent içi ulaşımdan kaynaklanan trafik gürültüsü, diğer gürültü kaynakları içerisinde birinci sırayı almaktadır (Anonim, 2009b).

Trafiğe bağlı yaşam kalitesi sorunları, trafik sıkışıklığı ve kent içindeki trafik hacmi ve hızı olarak değerlendirilmiştir. Trafik yoğunluğu, hızı ve oranına bağlı olarak yayaları ve yerli halkı yaşam kalitesi anlamında etkilemektedir.

Yerli halk araştırmasında "trafik sizin için ne sıklıkta sorun oluşturmaktadır?" sorusuna % 17'si her zaman, % 7'si sıklıkla, % 25'i ara sıra, % 16'sı nadiren, % 23'ü ise hiç sorun oluşturmadığı şeklinde cevaplamıştır. Bu sonuçlara göre trafik, kentin yaşam kalitesini henüz doğrudan etkilememektedir.

Birinci Caddedeki trafik sıkışıklığının en büyük sebeplerinden birisi de yol kenarına tek taraflı park etmiş olan araçlardır. Bu yoğunluğu engellemek için, farklı bir rota oluşturmak çabası topografik ve çevresel kısıtlılıklar yüzünden olanaksızdır. Özellikle hafta sonlarında yaşanan yoğun trafikten dolayı şikâyetler artınca İl Trafik Komisyonu, hafta sonu ve bayramlarda Birinci Cadde üzerinde park yasağı uygulaması kararını almıştır.

Yerli halk ve ziyaretçilerden alandaki trafik sıkışıklığı durumunu değerlendirmeleri istenmiştir (Çizelge 4.25).

Çizelge 4. 25. Trafik sıkışıklığından duyulan rahatsızlık

Yerli Halk	%	Ziyaretçi	%
Çok iyi	9	Çok iyi	6
İyi	21	İyi	21
Orta	37	Orta	28
Kötü	13	Kötü	12
Çok Kötü	10	Çok Kötü	12
Cevapsız	10	Cevapsız	2

Bu cevaplar değerlendirildiğinde, trafik sıkışıklığı yerli halk ve ziyaretçiler için *dikkate değer* bir sorundur, alanın trafiğe uyum sağlama kapasitesi son derece kısıtlıdır. Trafik sıkışıklığını izlemek ve ilerideki tartışmaları çözmek önemlidir. Sorun yerel gibi

görünse de uzun vadede karşılaşılabilecek problemleri çözmek için Gösterge 9, İzleme Ölçütü F ve İzleme Ölçütü G geliştirilmiştir.

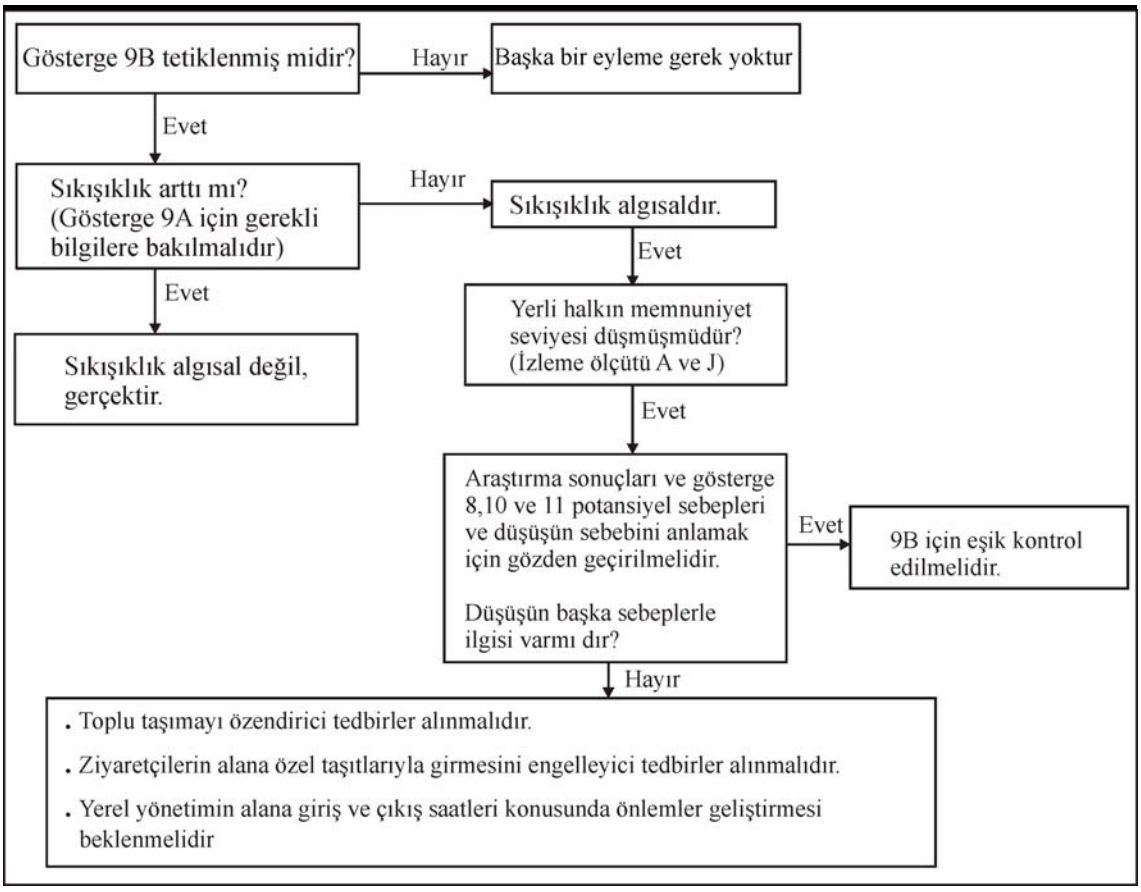
Gösterge 9: Trafik Sıkışıklığı

Bu gösterge kentin trafik sıkışıklığı kapasitesini ölçmek için geliştirilmiştir. İki alt gruba ayrılmıştır. Mardin kentsel sit alanı için bugüne kadar herhangi bir trafik sayımı gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla trafik sayımı ile ilgili bilgiye erişmek mümkün olmamıştır. Oluşturulan göstergelerden Gösterge 10A, yapılacak trafik sayımlarından sonra, pik saatlerdeki sıkışıklık seviyesinin belirlenmesine dayalı olarak geliştirilmiştir. Trafik sayımı yapılmasından itibaren 3 yıllık ölçümleri esas almalıdır. Gösterge 10B, yerli halkın görüşlerini ölçmektedir. Trafik durumunda herhangi bir değişiklik olmasa da tetiklenebilir. Sorulara verilen yanıtlardan çıkarsama yapılmıştır.

Çizelge 4. 26. Gösterge 9 Bilgi Kaynağı-Eşik Açılımı

Gösterge	9A: Birinci Caddede pik saatlerdeki sıkışıklık oranı	9B: yerli halkın trafik sıkışıklığı konusundaki görüşleri
Bilgi Temeli	Pik saatlerdeki ölçümler (Pik saatte geçen araba sayısı/ yolun araç kapasitesi oranlamasıyla elde edilecektir.	2009 yerli halk araştırması % 23'ü Trafik sıkışıklığı konusunu Kötü ya da Çok kötü olarak nitelendirmiştir
Eşik	Oluşturulmadı	% 23'ü sıkışıklığı kötü ve çok kötü olarak değerlendirmiştir. Mevcut durumda yerli halkın kentte yaşama memnuniyetini etkilememektedir. Yerli halkın yaşam kalitesi temelinde tekrar gözden geçirilmelidir.

Gösterge 9A tetiklenirse (9B tetiklenmediğinde ya da tüm eşikler tetiklendiğinde) yerel ticaret ve yerli halk bundan olumsuz etkilenecektir.

Şekil 4. 24. Gösterge 9b için karar ağacı

İzleme Ölçütü F: Ortak Kullanım

Alanın en önemli kapasite sorunlarından birisi ulaşımla ilgilidir. Ulaşım, alanın ticari ve kurumsal kullanımı, yerli halkın yaşam kalitesi ve alanın karakteri ve dokusu açılarından hassas bir konudur. Alan üzerinde olası etkilerde de önemli payı vardır. Bu nedenle, alan yönetimi açısından, uzun dönemde bilgi sağlamak için izlenmesi gereken önemli bir sorundur. Alanda toplu taşıma önemli bir ulaşım seçeneğidir. Otomobil kullanımının çok yaygın olmadığı dikkati çekmektedir. Ana güzergâhlarda toplu taşıma araçlarından faydalanılırken, konut dokusu içinde yaygın ulaşım ise yaya'dır.

Çizelge 4. 27. Yerli halkın ulaşım tercihleri

Yerli halkın ulaşım tercihleri	
Otomobil	% 19
Otobüs	% 51
Yürüyüş	% 21
Cevapsız	% 9

Ortak kullanım ölçütü, alanda kullanılan ana ulaşım çeşitleri hakkında bilgi sağlama ve kullanıcı grupları (yerli halk ve ziyaretçiler) tarafından kullanılan değişik ulaşım türlerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Örneğin, toplu taşıma seçeneğindeki bir azalma, kesintisiz trafik akışının artırması, trafikte sıkışıklık (Gösterge 9A ve 9B) ve karakter üzerindeki etkileri (Gösterge 11) gibi alandaki sorunların artmasına neden olabilir. Ayrıca toplu taşımanın kalitesinde bir düşüşe de işaret edebilir (İzleme Ölçütü E).

Çizelge 4. 28. İzleme ölçütü F

İzleme Ölçütü	F: Ortak Kullanım
Temel Bilgi	2009 yerel halk araştırması

İzleme Ölçütü G: Toplu taşımanın kalitesi

Toplu taşıma, yerli halkın ve ziyaretçilerin özel araçlara bağımlılığını azaltmaya katkı sağlamasının yanında, aracı olmayan insanlar için kamu ve sosyal tesislere katılmayı teşvik eder. Ulaşım araçlarından birini seçme olanağı yaşam kalitesini artırmaktadır. Bu da konut alanları için yüksek bir talep oluşturmaktadır ve alanın ekonomik yaşatılabilirliğini koruması için servis ve ticaretle ilgili alan kullanımını teşvik etmektedir.

Toplu taşıma kalitesinin düşmesi durumunda ulaşım sisteminin otomobile odaklı ulaşıma doğru kayması olasılığı vardır. Ancak topografik şartlar buna uyum sağlayamamaktadır. Bu noktada, erişim kalitesinin düşmesi, yerli halkın alan dışına yerleşme isteğini çoğaltacaktır. Bu sebeple, kentsel yaşam şartlarının iyileştirilmesi konusundaki seçenekler gözden geçirilmeli ve iyileştirici tedbirler alınmalıdır. Daha önceden açıklandığı gibi otomobil ağırlıklı ulaşım daha fazla kapasite sorunlarına yol açabilir. Trafik ve otoparkla ilgili sorunlar artmaya başlarsa, o zaman toplu taşıma kullanımı kalitesinde bir azalma olduğu düşünülür. Dolayısıyla alandaki trafik ve ulaşım sorunlarını incelerken toplu taşımanın kalitesi ve kullanımı açısından bir düşüş gösterip göstermediğini gözden geçirmek önemlidir.

Alana gidişte ve gelişte kullanılan toplu taşımanın kalitesi (hem hizmet seviyeleri hem de araçların kalitesi bakımından) anketlerde ölçülmüştür. Yerel halkın %30'u yerel ulaşım olanaklarının (erişebilirlik) çok iyi veya iyi olduğunu belirtirken, %32'si kötü ya da çok kötü olduğunu, % 27'si ise ne iyi ne de kötü olduğunu belirtmektedir (Şekil Ek 3.21). Kritik bir dağılım gösteren erişebilirlik memnuniyet seviyesinin fiziksel yol kapasitesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Topografik engeller

sebebiyle ulaşımın kısıtlı olması, yerli halk tarafından imkânsızlık ya da yoksunluk olarak algılanmaktadır. Toplu taşıma araçlarının fiziksel kalitelerini değerlendirmeleri istenildiğinde ise % 44'ü çok iyi ya da iyi, % 22'si ise ne iyi ne kötü olduğunu belirtmişlerdir (Şekil Ek 3.22). Bu sonuçlara göre, toplu taşıma yerli halk için önemlidir ve yaşam kalitelerini artırmada, dolayısıyla alanın yaşatılabilirliğinde bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu cevaplar, 3 yılda bir yapılan anketler yoluyla uzun dönemli izleme için memnuniyet seviyelerinin eşiğini oluşturmak amacıyla kullanılmalıdır.

Çizelge 4. 29. İzleme ölçütü G

İzleme Ölçütü	G: Toplu Taşıma Kalitesi	
Temel Bilgi	2009 yerel halk araştırması	
	Erişebilirlik % 11 Çok İyi % 19 İyi %27 Ne İyi Ne Kötü % 17 Kötü %15 Çok Kötü %10 Cevapsız	Fiziksel Kalite % 18 Çok İyi % 26 İyi %22 Ne İyi Ne Kötü % 14 Kötü %10 Çok Kötü %10 Cevapsız

Otopark:

Taşımacılığın binek hayvanları ve arabaları ile yapıldığı dönemlerin kentlerinde sokak, cadde ve meydanlar türlü toplumsal ve kültürel aktivitelerin geliştiği mekânlar olmuştur. Teknolojinin kentleri biçimlendirmeye başladığı dönemlerde ise, sokak, cadde ve meydan görünümleri de değişmiş, yayalar kaldırımlara çekilerek taşıtlar yollara hâkim duruma gelmiştir.

Bir süre sonra kaldırımlar, otopark yerleri haline gelerek yayaların elinden alınmış, yollar genişletilerek kaldırımlar daha da daraltılmıştır. Böylece yayalar, motorlu araçların hâkim olduğu yollara yeniden inmek zorunda kalmışlardır (Zafer, 1996). Otomobilin günlük yaşama girmesi, araç sahipliğinin hızla artması ve kentlerin şekillenmesinde araç ulaşımının egemen olması, insan ve atlı dolaşımına göre şekillenmiş tarihi kent dokularında adaptasyon sorunlarını ortaya çıkartmaktadır. Sonuçta geleneksel merkezler yıkılma ve tahrip edilme sorunlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Otopark, turizme konu olan tarihi kent merkezlerinin yerli ya da ziyaretçi bütün kullanıcıları için hassas bir konudur. Birçok insan için erişebilirlik arabayla yolculuk süresi ve varış noktalarına yakın park etmeye erişim işlevidir. Bireysel araç

kullanımının arttığı günümüzde ev, iş yeri, dükkân veya aktivite alanlarının yakınında bulunan otopark, alanı çekici ve talep edilir hale getirmektedir. Bu yüzden otopark alanın canlılığını sağlamada oldukça önemli bir rol oynar.

Kentsel sit alanının varlığı ve tescilli yapı sayısının fazlalığı alanda otopark için ayrılabilecek alanları kısıtlamaktadır. Ancak, alanda otoparka oldukça büyük bir talep vardır. Sit alanında büyük kapasiteli otopark için ayrılan en büyük alan, Mardin Müzesi'nin alt kesiminde bulunan Cumhuriyet Meydanı'ndaki alan ve eski Hükümet meydanındaki otopark alanıdır. Cumhuriyet Meydanındaki otoparka giriş ve çıkışların zaten dar olan yolda karmaşık bir trafik düzenine neden olduğu gözlemlenmiştir.

Bu alanların dışında otoparkların önemli br bölümü pratik olarak anayol kenarları ve kaldırımlardır. Ana yollar dışındaki organik olarak şekillenmiş dar yollar genellikle yaya ulaşımına olanak sağlamaktadır. Fiziksel imkânsızlıklar ana cadde üzerindeki taşıt yoğunluğunu arttırmakta, yol kenarına park edilen arabalar ise yerli halkın yaşam kalitesini, merkezin canlılığını ve kullanılabilirliğini kötü etkilemektedir. Dar olan caddeler üzerinde, gerek esnafın, gerekse alış-veriş için gelen insanların park etmeleri sonucu, büyük bir yoğunluk oluşmaktadır. İş yeri sahipleri, kendileri ve çalışanları için iş yerlerinin hemen önünde ya da yakınında özel park alanları sağlamaya eğilimliyken, yol dışındaki otoparklarda veya konut alanlarında park edecek yer bulmak zorunda olan birçok çalışan veya ziyaretçi vardır. Bu yoğunluk içerisinde insanlar, alış-veriş yaparken rahat olamamakta, gürültü ve hava kirliliğine maruz kalmaktadırlar. Halk, esnaf ve ziyaretçiler, park eden araçlar yüzünden Mardin'i gezmeye gelen turistlerden yeterince faydalanamadıklarını belirtmektedir.

2009 Ziyaretçi Anketleri, ziyaretçilerin alana ulaşmada karayolunu ve özel araç tercih ettiklerini göstermiştir (Ek Şekil 2.11; Ek Şekil 2.12) göstermiştir. Bu nedenle ziyaretçiler için otopark oldukça önemlidir.

Otopark erişiminin kolaylığı, insanların alanı ziyaret etme kararlarını etkilemekte önemli bir faktördür. Ancak, ziyaretçilerden kaynaklanan taşıt yoğunluğu otopark talebini artıracağından, orada oturanların evlerine yakın otoparklara erişimleri azalacaktır. Bu da yerli halk ve ziyaretçiler arasında potansiyel bir gerginlik yaratacaktır.

Tarihi kent merkezinde yaşayan yerli halkın özel araç sahipliliği (%29) göz önüne alındığında bu oranın aslında çok yüksek olmadığı görülmektedir (Şekil Ek 3.25).

Mardin tarihi kent merkezinde otopark kullanımı için, sokakta park edilmesi gözlenen araba sayısının, bu sokakta yer alabilecek teorik maksimum alan sayısına bölünmesiyle yaklaşık bir hesaplama yapılmıştır. Park sınırlamaları, köşeler ve sokakların genişliği ve sokakların dar olması sebebiyle araçların yolun sadece bir tarafına park edebileceği göz önünde bulundurularak, her bir araç için gerekli uzunluğun altı metre uzunluğunda olması düşünülmüştür. Bu varsayımlara dayanarak, alanda teorik sokak otopark kapasitesi yaklaşık olarak 900 araçtır, bu da sadece arabalar ucu ucuna park edildiği zaman mümkündür.

Çevresel Kapasite Çalışmasını desteklemek için yerli halk (Şekil Ek 3.17) ve ziyaretçilerle (Şekil Ek 2.17) otoparka erişim ve otoparkın kullanılabilirliği konusunda yapılan anketler değerlendirilmiştir. Sonuçlardan anlaşılacağı gibi, yerli halk ve ziyaretçilerin otoparkların şartları ile ilgili memnuniyet dereceleri düşüktür. Ziyaretçiler için gezileri genellikle bir seferlik bir deneyim olduğu için memnuniyet düzeyleri yerli halk kadar önemli değildir.

Çizelge 4. 30. Araç sayısı ve otopark olanağı değerlendirmesi

	Park İmkânı					
Araç sayısı	ÇOK İYİ	İYİ	ORTA	KÖTÜ	ÇOK KÖTÜ	Toplam (Kişi Sayısı)
2	1	2	2	7	5	17
3	0	1	1	1	2	5
5	0	0	0	0	1	1
Toplam (Kişi Sayısı)	1	3	3	8	8	23

Henüz alanda yaşayan yerli halkın araç sahipliliği oranı kentsel sit alanı içerisinde yer alan otopark kullanımını aşacak boyutta değildir. Ancak yerli halk açısından otoparkların kullanılabilirliklerindeki herhangi bir düşüş veya araç sayısındaki artış (örneğin her hanenin birden fazla arabası olması) büyük olasılıkla artan bir memnuniyetsizlikle sonuçlanacaktır. Alanın fiziksel kısıtlamaları yüzünden daha fazla otopark olanağı bulunmamaktadır. Bu yüzden araç sayısındaki artış yerli halk arasında otoparktan kaynaklanan rahatsızlığı artıracaktır.

Alanda oturan yerli halk anketi, ankete katılanların %71'inin arabası olmadığını, %22'sinin 1 adet arabası olduğunu ve %5'inin iki arabası olduğunu göstermiştir. Kentsel sit alanında 3820 adet konut vardır. Sit alanı içinde yaşayanların çok büyük bir kısmı sosyoekonomik açıdan araç sahibi olmaya yeterli değildir. Zaten anket sonucunda ortaya çıkan %71'lik oran da aslında bunun sağlamasıdır. Geriye kalan % 30'lık

kesimde hane başına 1 araç olacağı varsayımıyla yaklaşık 1050 araç eder ki bu sayıda araca otopark imkânı sağlamak sit alanı şartları içinde mümkün değildir.

Yukarıda değinildiği gibi sokakların elverdiği ölçüde tek şerit park olanakları ve diğer otopark alanlarıyla alanın kapasitesi yaklaşık 900'dür. Bu da alanın yerli halk için otopark gereksinimlerini karşılama potansiyeli olduğunu gösterir, fakat bu imkânlar büyük olasılıkla insanların mülklerinin yakınında olamayacaktır.

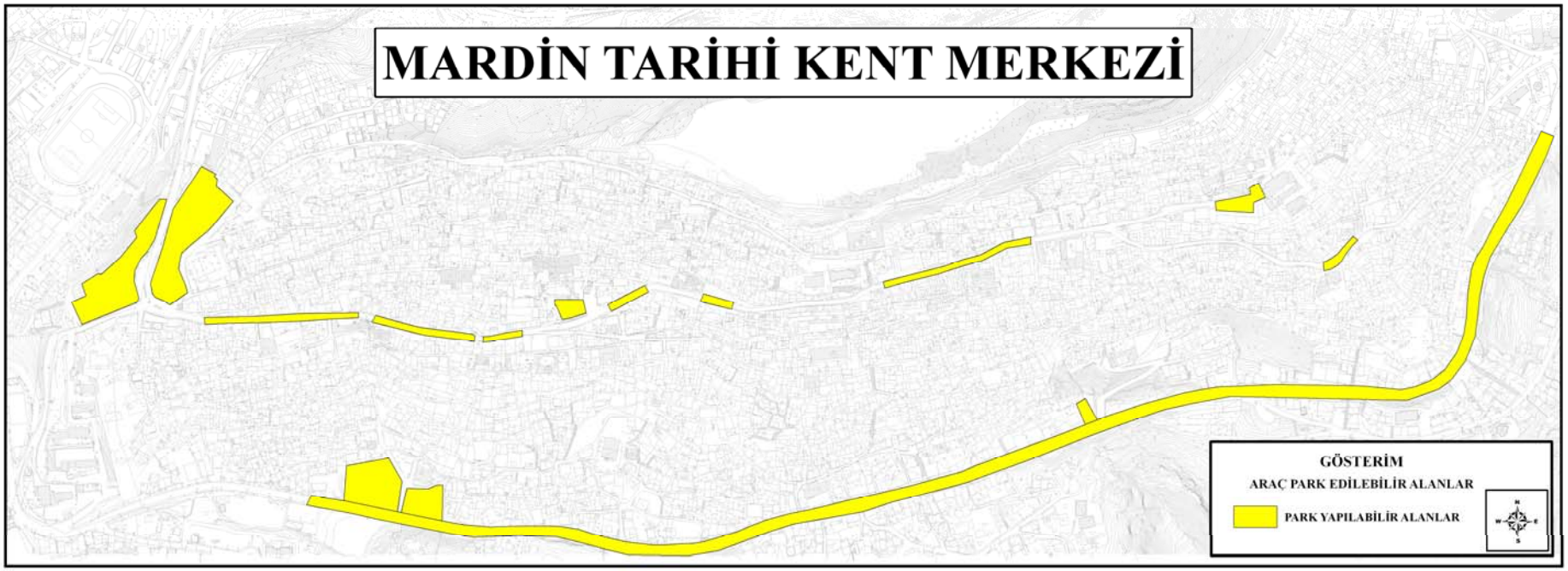
Otopark alanlarının kullanılabilirliğindeki her hangi bir düşüş veya araç sahipliliği talebinde önemli bir artış (kentin fiziksel şartlarının otopark olanaklarını kısıtladığı düşünüldüğünde) kentsel sit alanının yaşama, ticaret ve ziyaret yeri olarak talep edilme oranına ters etkisi olmaya başlayabilir. Sonuç olarak otopark, alanda yaşayanların hayat kalitesine ve alanın kullanımına, *İkincil tehdittir* ve bu nedenle takip edilmelidir. Otopark alanlarının kullanılabilirliği ile ilgili olarak Gösterge 10, İzleme Ölçütü H ve İzleme Ölçütü I geliştirilmiştir.

Gösterge 10: Yerli halkın otopark olanaklarından memnuniyeti

Yukarıda tartışıldığı gibi otopark olanakları, yerli halk ve iş yeri sahipleri için önemli bir sorundur. Bu nedenle ilgili otopark kullanılabilirliği ile ilgili memnuniyet derecelerini izlemek önemlidir. Gösterge 10 orada oturanların, otopark kullanılabilirliğini nasıl derecelendirdiğini ölçmektedir. Gösterge 10, üç yılda bir yapılan anketler yoluyla ölçülmelidir (Çizelge 4.31).

İzleme Ölçütü H: Otopark Kullanımı ve Kullanılabilirliği

Otopark alandaki yerli halk için bir sorun olarak belirlenmiştir (Gösterge 10). Bu algısal cevapların yanında otopark kullanımının ve alandaki kullanılabilirliğinin fiziksel gerçekliğini belirlemek de önemlidir. Bu, hangi faktörlerin yerli halkın memnuniyetinde bir düşmeye neden olabileceğini diğer ölçütlerle birlikte (örneğin İzleme Ölçütü K – Haneye düşen araba sayısı) ele aldığında, göstergenin analizini destekleyebilecektir.

Şekil 4. 25 Mardin kentsel sit alanında araç parkedilebilir alanlar (Gündüz, 2010)

Çizelge 4. 31. Gösterge 10 Açılımı

Gösterge 10:	Yerli halkın otopark olanaklarından memnuniyeti
Bilgi Kaynağı	Yerel Araştırma 2009 % 7 Çok iyi % 12 İyi % 23 Orta % 27 Kötü %23 Çok Kötü
Eşik	Yerli halkın % 50'si otopark olanaklarının kötü ya da çok kötü olduğunu belirtmektedir. Bu rakam her ne kadar yüksek olsa da, mevcut durumu göstermektedir. Alanda yeni otopark yapılması konusundaki kısıtlılık yerli halkın memnuniyet derecesini en azından sabit tutmayı hedeflemelidir.

Otopark alanın karakteri içinde bir sorundur ve otopark kullanımını sokaklar ve kamusal alanların kullanımlarına etkisi açısından önemlidir. Dolayısıyla bu ölçüt, otopark olarak kullanılan sokakların mekâna etkisinin irdelenmesi, görsel kaliteyi ve yaya dolaşım kalitesini etkilemesi ve kötü durumdaki alanların otopark olarak kullanılması gibi ilişkileri analiz etmek için olanak sağlamaktadır.

Ölçüt çalışma için yapılan analize dayanacaktır. Bu ölçüt üç yıllık anketlerin yanında her üç yılda bir yapılabilecek otopark kullanım anketleri yoluyla güncellenecektir.

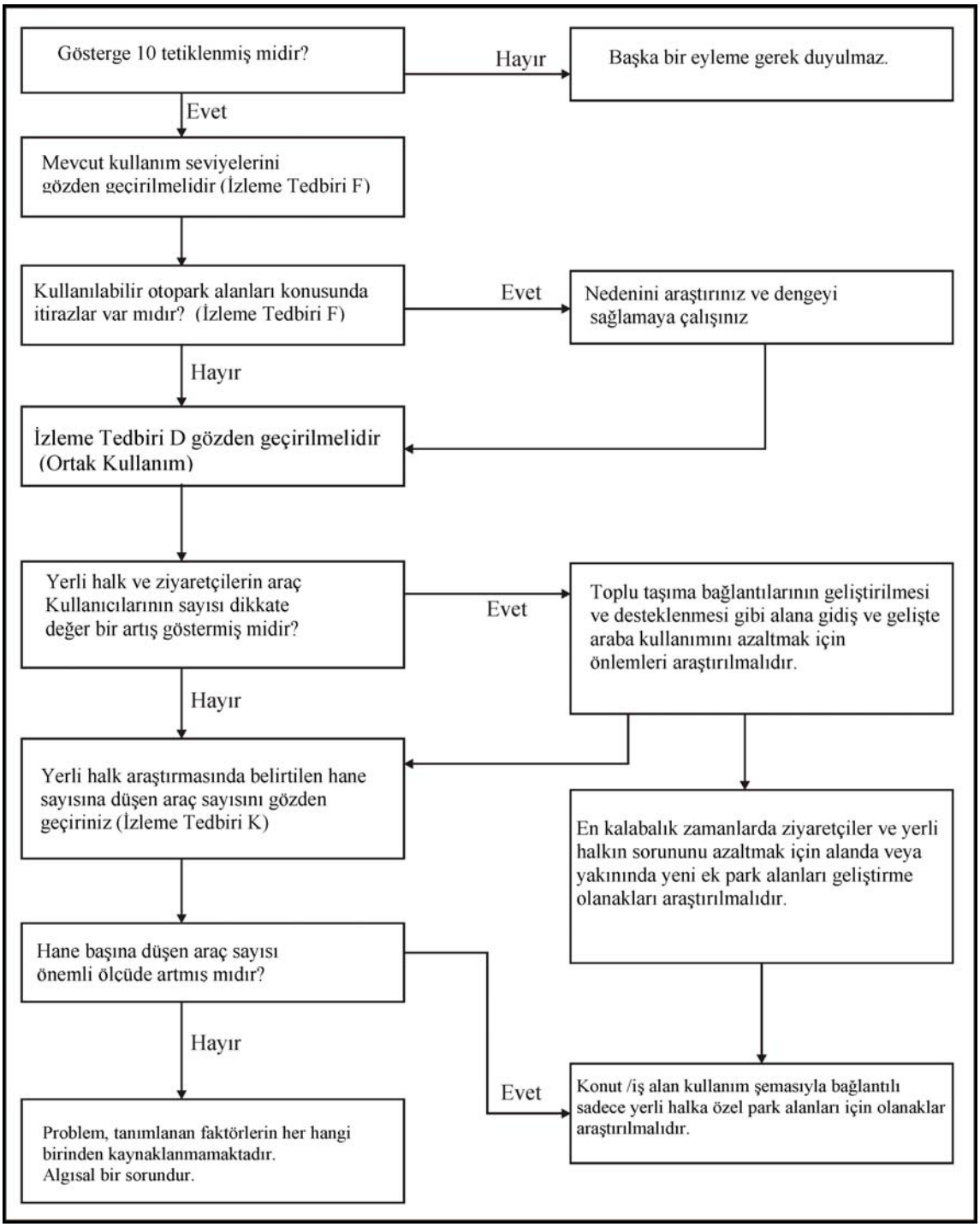
Çizelge 4. 32. Otopark alanlarının kullanımı ve kullanılabilirliği

İzleme Ölçütü	H: Otopark Alanlarının Kullanımı ve Kullanılabilirliği	
Temel Bilgi	2009 Çalışma kapsamında yapılan analizler	
	Cadde boyunca	Gündüz: % 90 Gece: % 65
	Ara sokaklar	Gündüz: % 90 Gece: % 70
Olası Kapasite	Çalışma kapsamında yapılan analizler 900 araç kapasitesi	

İzleme Ölçütü I: Hane başına düşen araç sayısı

Bu Ölçüt özellikle Alandaki araba otoparkıyla ilgilidir (Gösterge 10). Hane başına düşen araba sayısındaki artış alandaki otopark sıkıntısının artmasına neden olacaktır. Dolayısıyla bu durumu izlemek önemlidir. Ayrıca alandaki kesintisiz trafik seviyelerini ve alanın karakteristik yapısını (Gösterge 5) da içerir.

Bu izleme Ölçütü için veriler bölge sakinleri anketinin parçası olarak toplanmıştır. %22'sinin 1 adet arabası olduğu ve % 5'inin de iki adet arabası olduğu anlaşılmıştır. Alanda 3820 hane vardır, bunu ankete göre haneye düşen araba yüzdesine uyguladığımızda sonuç olarak 1031 araba çıkmaktadır.

Şekil 4. 26. Gösterge 10 için karar ağacı

İşlevsel Farklılaşma:

Alanın mevcut durumda ticari, perakende, turizm ve eğitim, sağlık tesisi olmak üzere birçok kullanımı vardır. Ancak kentsel sit alanının büyük çoğunluğu şu an konut amaçlı kullanılmaktadır. Kentin toplam nüfusunun en büyük kısmı (%56) tarihi kent merkezinde -Eski kentte- yaşamaktadır. Ticari kullanımlar farklı şekillerde gelişmiştir.

Birinci Cadde; yol boyunca dükkânlar, dini yapılar, bazı resmi kurum yapıları, eğitim tesisleri, butik oteller gibi, birçok perakende satış ve işletmeleri, Cumhuriyet Meydanı ile canlı bir güzergâhtır, Ulucami ile bütünleşmiş çarşılar bulunmaktadır. Geleneksel merkezin sit alanları dışında kalan batı tarafında (Diyarbakırkapı Mahallesi'nin Yeniyol'a cephesi olan kısımlarda) perakende ticaret işlevleri yer alır. Yine tarihi kent merkezi dışında kalan Yenişehir gelişme alanında ise modern ticari faaliyetlerin yürütüldüğü bürolar ve yönetim merkezleri yer almaktadır.

Ticari Kullanımların Sınıflandırılması[14]

A1 – Bu, perakende malların halka satışı için dükkânları (kırtasiye, bijuteri, parfümeri vb.), seyahat acentelerini, bilet satış ofisleri, kuru temizlemeciler, kuaförler, kasaplar, terzi ve bakkalları, internet kafeler.

A2 – Bankalar gibi finansal servisleri, döviz büroları, inşaat şirketleri ve ofisleri, gayrimenkul-emlak ofisleri, avukatlık ve mimarlık ofisleri ve büroları gibi sağlık ve tıbbi hizmetler dışındaki profesyonel hizmetleri ve özel istihdam büroları.

A3 –Restoran ve cafeler, pastaneler.

A4 – Çay bahçeleri.

A5 – Dönerciler, sandviç evleri gibi al-git (atıştırmalık) küçük gıda işletmeleri.

B1 –Mefruşat, bilgisayar, ev eşyası, mobilya gibi dayanıklı tüketim eşyası satan işletmeler.

B2 – Demirciler, marangozlar, oto tamircileri, kuyumcular gibi zanaatkârları.

B8 – Toptancı depoları, dağıtım merkezleri ve ambarları da içeren depo ve dağıtım maksatlı kullanımları.

C1 – Oteller, moteller, pansiyonlar ve konukevlerini.

C2 – Hastane, bakımevleri, eğitim merkezleri, yurtlar gibi yatılı hizmet veren kullanımları.

D1 – Yatılı hizmet vermeyen klinik ve sağlık merkezleri, muayenehaneler, kreşler, gündüz bakımevleri, müzeler, halk kütüphaneleri, sanat galerileri, sergi salonları, yatılı olmayan eğitim ve öğretim merkezleri ve dini merkezler.

D2 – Sinema, konser salonları, jimnastik salonları, yüzme havuzları gibi açık ve kapalı serbest zaman aktivitelerine olanak sağlayan mekânları kapsamaktadır.

[14] Ticari Kullanımların Sınıflandırması, İngiltere'de ticaret alanlarının sınıflandırılması- Use Class Order (UCO)- çalışması temelinde, Türkiye'deki kullanımlara uyarlanmak suretiyle ele alınmıştır.

Çizelge 4. 33. Mardin tarihi kent merkezi kullanım alanları sınıflandırması

A Sınıfı Kullanımlar	A1	829	894
	A2	10	
	A3	24	
	A4	13	
	A5	18	
B Sınıfı Kullanımlar	B1	12	155
	B2	137	
	B3	6	
C Sınıfı Kullanımlar	C1	6	6
	C2	-	
D Sınıfı Kullanımlar	D1	44	50
	D2	6	
Boş Ticari Birimler	Boş	384	384
TOPLAM			1499

Bu kullanımların çeşitliliği alanın enerjisinin ve ekonomik canlılığının sürdürülebilirliğinin anahtarı niteliğindedir, yaşayanlar için belirli standartlarda bir yaşam kalitesi sunarak, kentin dokusunun ve alanın baskın karakterinin korunmasını sağlar. Alandaki kullanımların çeşitliliğinde büyük bir değişiklik yapıldığı takdirde uzun vadeli koruma ve uygulanabilirliği konusunda önemli sorunlar çıkabilir.

Alandaki bu kullanım çeşitliliği, ekonomik canlılığı sağlamanın yanında trafik sorunu, tarihi yapıların modern amaçlarla kullanımının gereğinden doğan koruma sorunları, otopark, kentsel yaşam kalitesi ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir takım sorunlara da yol açmaktadır. Bu noktada, alanın gelecek yönetimi için bu kullanımların çeşitliliğinden kaynaklanan problemlerin uzun dönemde daha da gelişmesi beklenen turizm olgusu içerisinde başarılı bir şekilde dengelenerek kullanımların sürdürülebilirliği ve ekonomik canlılığını koruyabilmesi çok önemlidir.

Alandaki kullanımların çeşitliliği, ekonomik canlılık, çalışma, yaşama ve ziyaret yeri olarak varoluşu ve orada oturanların yaşam kalitesinin sürdürülmesi açısından önemlidir. Bu özelliği ile alan, Venedik ve Kudüs'ten sonra dünya üzerinde yaşamın sürdürüldüğü üçüncü kentsel sit alanıdır.

Alandaki ticaret, ağırlıklı olarak perakende ticarettir ve Birinci Cadde ve geleneksel çarşılarda (Kayseriye Bedesteni, Revaklı Çarşı) bulunmaktadır. Diyarbakır yolu üzerinde gelişmiş olan Yenişehir Mevkii yeni büro ve ticaret alanı gereksinimi için olumlu bir planlama kararı olmuştur. Aksi takdirde merkezde yeterli boş alan bulunmadığı için ticaretin üçüncü boyutta yükselme eğilimi göstermesi ve kent siluetinin de bundan olumsuz etkilenmesi söz konusu olacaktır. Yenişehir Mevkii ile ticaretin ve konutun desantrilize edilmesi tarihi dokudaki yığılmayı engellemiştir.

Bu anlamda, ticaret alanlarının hem tarihi dokuda, hem de Yenişehir'de yerli halka yeterli hizmet sağladığını söylemek mümkündür. Alan kullanıcıları ile canlı ve yaşayan bir kent görünümünü korumaktadır.

Yapılan ankette, yerel halktan, kentteki en fazla kullandıkları mekânları yazmaları istenmiştir. %79'u yerel çarşıyı, %70'i Birinci Caddeyi, %66'sı Cumhuriyet Meydanı civarını haftada en az 1 kez kullandıklarını belirtmişlerdir (Ek 3B).

Yenişehir'in oluşumu büyük çapta alan kullanımı ve yoğunluğu gerektiren yeni fonksiyonların, kurum ve kuruluşların yer seçimi ve gelişimi için bir avantajdır. Tarihi kent merkezindeki bu kullanım çeşitliliğinin oranının zamanla değişmesi (özellikle konut alanlarının ticarete dönüşmesi ya da konut alanlarının terk edilerek boşaltılması) alanın canlılığını önemli ölçüde etkileyebilir. Gelen ziyaretçi sayısının azalmasına neden olabilir ve bu da muhtemelen ekonomik gerilemeye yol açacaktır. Dolayısıyla bu anlamda alan kullanımlarının değişikliği ile ilgili yapılacak her hangi bir değişikliğin, alanın kapasitesini aşmasına veya alanın Seçkin Evrensel Değerinin azalmasına neden olmamasını sağlamak için dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Fonksiyonların değişiminin değerlendirilmesi

Alanda, yukarıdan da anlaşılacağı gibi, yapıların fonksiyonel değişiklikleri ile ilgili üç durum baskın olarak ortaya çıkmaktadır ve bunlar yerli halkın yaşam kalitesini doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir:

- Konutlar için fonksiyon değişiklikleri,
- İş-ticaret alanlarında faaliyet alanları ile ilgili değişiklikler ve
- Anıtsal yapıların fonksiyonel kullanımında değişiklikler.

Konut alanlarında teklif edilen fiziksel değişikliklerin alanda yaşayanlar üzerindeki etkisi, otopark ve trafik kapasitesi açısından etkisi ve o bölgeyi kullananlar için ticari hizmetler üzerindeki etkisi göz önüne alınması gereken faktörlerdir.

İş-ticaret alanlarında teklif edilmiş fiziksel değişikliklerin, güçlü bir perakende ve hizmet sürdürülebilirliği, yapıların tarihsel süreç içerisindeki kullanım özgünlüğünün devam ettirilmesi ve geleneksel çarşı ve sokak görüntüsü ve mekânsal hissi üzerindeki etkisinin, yerli halkın yaşam kalitesine olan etkisine uygunluğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Kamusal hizmetler için düşünülen anıtsal yapılar ve mekânların kullanımlarında yapılacak değişiklikler ise biraz daha karmaşıktır ve pek çok açıdan dikkat ve izleme gerektirmektedir. Teklif edilmiş fiziksel değişiklikler; otoparklar, trafik hareketleri ve gürültü, yerel işletmeler üzerinde ekonomik etkiler gösterebilir. Yerli halkın yaşam

kalitesi bu değişliliklerden etkilenebilir ve dolayısıyla kapasite sorunlarına yol açabilir. Bu sorunların Çevresel Kapasite Çalışması'nda detaylı olarak değinilen göstergeler ve izleme tedbirlerine yapılan referanslar yoluyla değerlendirilmesi mümkündür. Ancak yine de olası etkilerin değerlendirmesi için Dünya Mirası kent adaylık başvuru sürecinde detaylı bir inceleme yapılmalıdır.

Alandaki farklı kullanımların devamlılığı, koruma ve yönetilmesi aşamasında yerli halkın yaşam kalitesine doğrudan etki etmektedir. Bu sebeple Gösterge 11, Gösterge 12 ve İzleme Ölçütü J geliştirilmiştir.

Gösterge 11: Yerel perakende ticaret ve servis olanakları - merkezin canlılığı

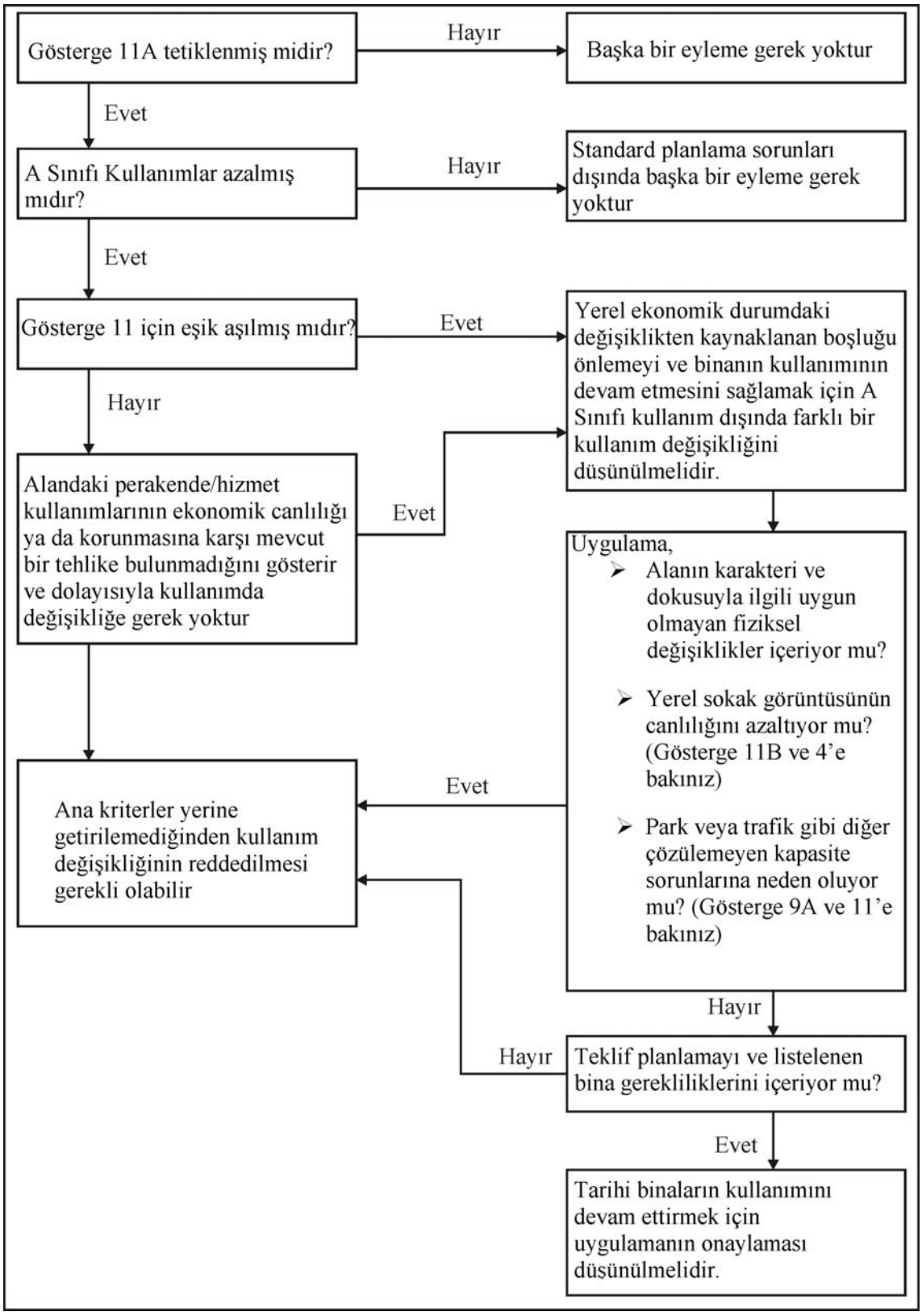
Şu anda Alanda 894 adet A sınıfı kullanım, 155 adet B sınıfı, 6 Adet C sınıfı, 50 Adet D sınıfı kullanım bulunmaktadır. Bu işletmeler yaşayanlar ve o bölgeyi düzenli kullananlar için önemli bir hizmet sağlamaktadır. Alanın canlılığı ve yaşanılabilirliği bu kullanımların çeşitliliği sayesinde sürmektedir. Bu kullanımların sayısında oluşacak önemli bir düşüş alanın işletme değerini azaltacaktır. Önlem olarak ziyaretçi odaklı işletmelerin yer seçiminin teşvik edilmesi, alandaki ticari ünitelerin değerini artırma eğilimi doğurur. Bu durum alan için bir tehlikedir.

Bu aşamada, rakamlarla ifade edilebilen bir kullanım azalmasını eşik olarak belirleyebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla gösterge 12A için eşik geçici olarak görülmelidir ve tetiklenip tetiklenmediği gözden geçirilmelidir.

Çizelge 4. 34. Gösterge 11 açılımı

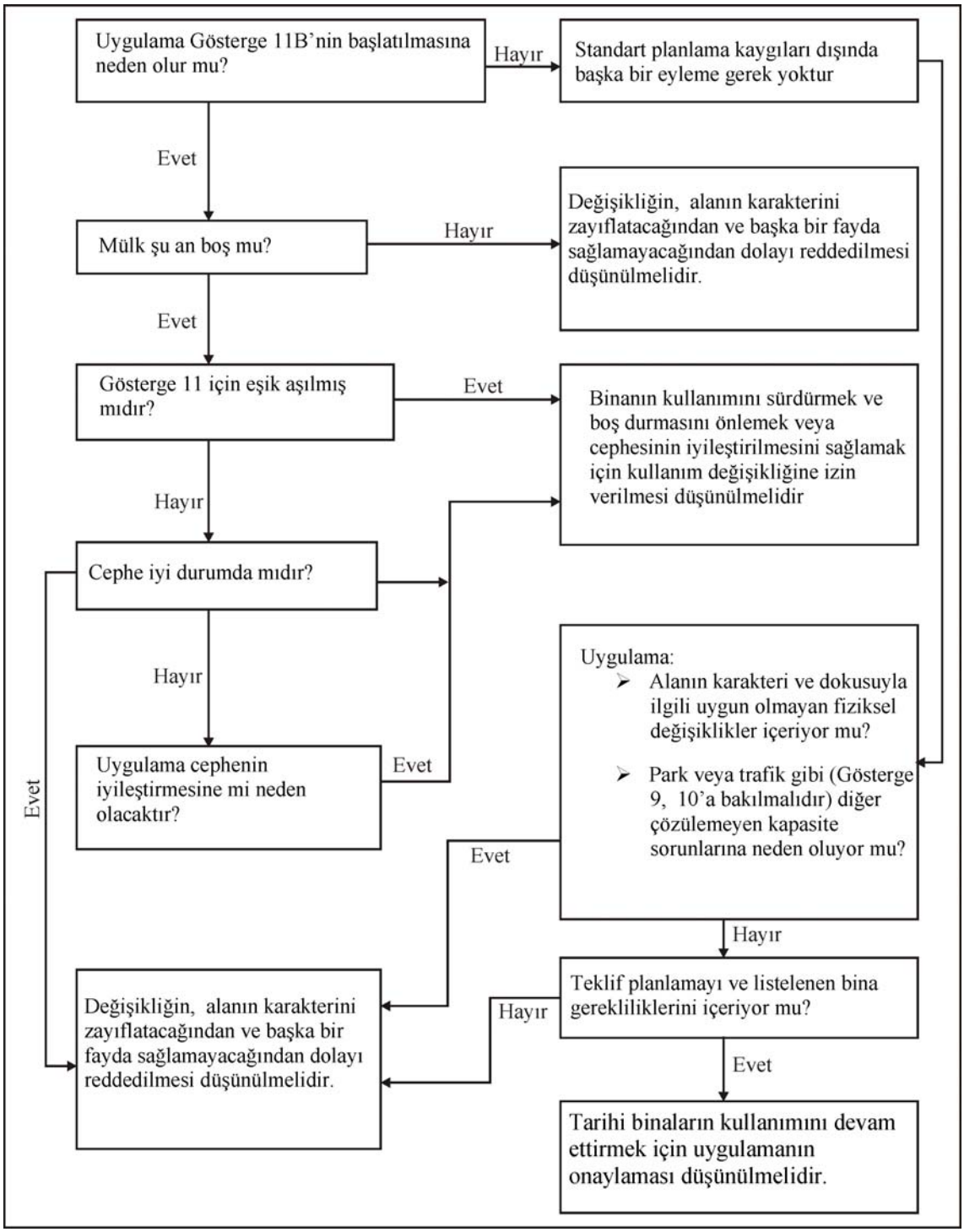
Gösterge 11:	11A: Yerel perakende ve servis olanaklarının varlığı	11B: Kentsel Sit alanı içindeki aktif ve statik cepheler
Bilgi Kaynağı	2010 yılı Kentsel Yerler Araştırması 829 adet A1 10 adet A2 24 adet A3 13 adet A4 18 Adet A5 12 Adet 12 137 Adet B2 6 Adet B3 6 Adet C1 39 Adet D1 6 Adet D2	Yıllık Yapılan Kullanım Alanı Sınıflamasından derlenen bilgiler 884 Aktif cephe 10 Pasif cephe
Eşik	Bir sonraki araştırmada geliştirilecektir.	% 65 Aktif Cepheler % 1 Pasif Cepheler Eşik, alanın canlılığını koruyabilmesi açısından mevcut seviyelerin üzerinde belirlenmiştir.

Aşağıdaki karar ağacı, Gösterge 11A için olası seçenekleri gözden geçirmeye olanak sağlayan yaklaşımları göstermektedir.

Şekil 4. 27. Gösterge 11A için karar ağacı

Gösterge 11B fonksiyon değişikliği için daha önceden herhangi bir planlama uygulaması olmadan başlatılmaz. Dolayısıyla eşiği gözden geçirmek için aşağıdaki yaklaşım, uygulama zamanında veya uygulama öncesi tartışmaları sırasında gözden geçirilmelidir.

Şekil 4. 28. Gösterge 11B için karar ağacı

Gösterge 11A için eşik, mevcut seviyelerin altı olarak belirlenmiştir. Bu da mevcut durumun iyi olduğunu ve ufak bir azalmanın işletme değerinin önemli derecede etkilenmeyeceğinin göstergesidir. Bu gösterge kullanım uygulamalarındaki değişiklik yaşandığında ve yıllık olarak Kullanım Sınıfı Araştırması'nın bir parçası olarak gözden geçirilebilir.

Gösterge 11B kent merkezinde -Birinci Cadde ve Geleneksel Çarşı'da -bulunan aktif cephelerle ilgili sorunlara değinmektedir. Bu sorun direk olarak alandaki karma kullanımlarla ilgilidir. Eşik, yüzde değeri üzerine kurulmuştur.

Gösterge 12: Boş ticari üniteler

Yukarıda bahsedildiği gibi alandaki ticari ve kurumsal kullanımlar alanın ekonomik canlılığı, fiziksel halini korumasını ve yerli halka yönelik hizmetlerin sürdürülmesinde ve korumasında önemli bir rol oynar. Dolayısıyla bu sektörlerin performansının durumu, eğer performansında bir azalma varsa bu azalışa neyin sebep olabileceğini izlemek önemlidir. Gösterge 12A ve 12B alandaki ticari ve anıtsal yapıların kullanılmaması sorununu gösterir.

Binaların tarihi yapısı düşünüldüğünde boş kalmaları, alan için önemli bir sorundur. Boş duran binalarda bakım ve günlük kullanım eksikliğinden kaynaklanan çürüme ve hasar görülebilir. Bu da doku ve karakteri ile ilgili sorunlara neden olur. Boş binalar, artan kiralara veya kötüleşen ekonomik duruma işaret edebilir.

Gösterge 12A, ticaret ve perakende alanların yıllık olarak kullanım seviyelerini tespit etmek için geliştirilmiştir. Veriler Yıllık Kullanım Sınıfı araştırmasının bilgilerinden elde edilecektir. Bu, alan içerisindeki yapıların kullanım sınıflarını, kullanılırlığını ve son araştırmadan bu yana boş olup olmadığını belirlemek için görsel bir denetimi içerir.

Çizelge 4. 35. Gösterge 12A Açılımı

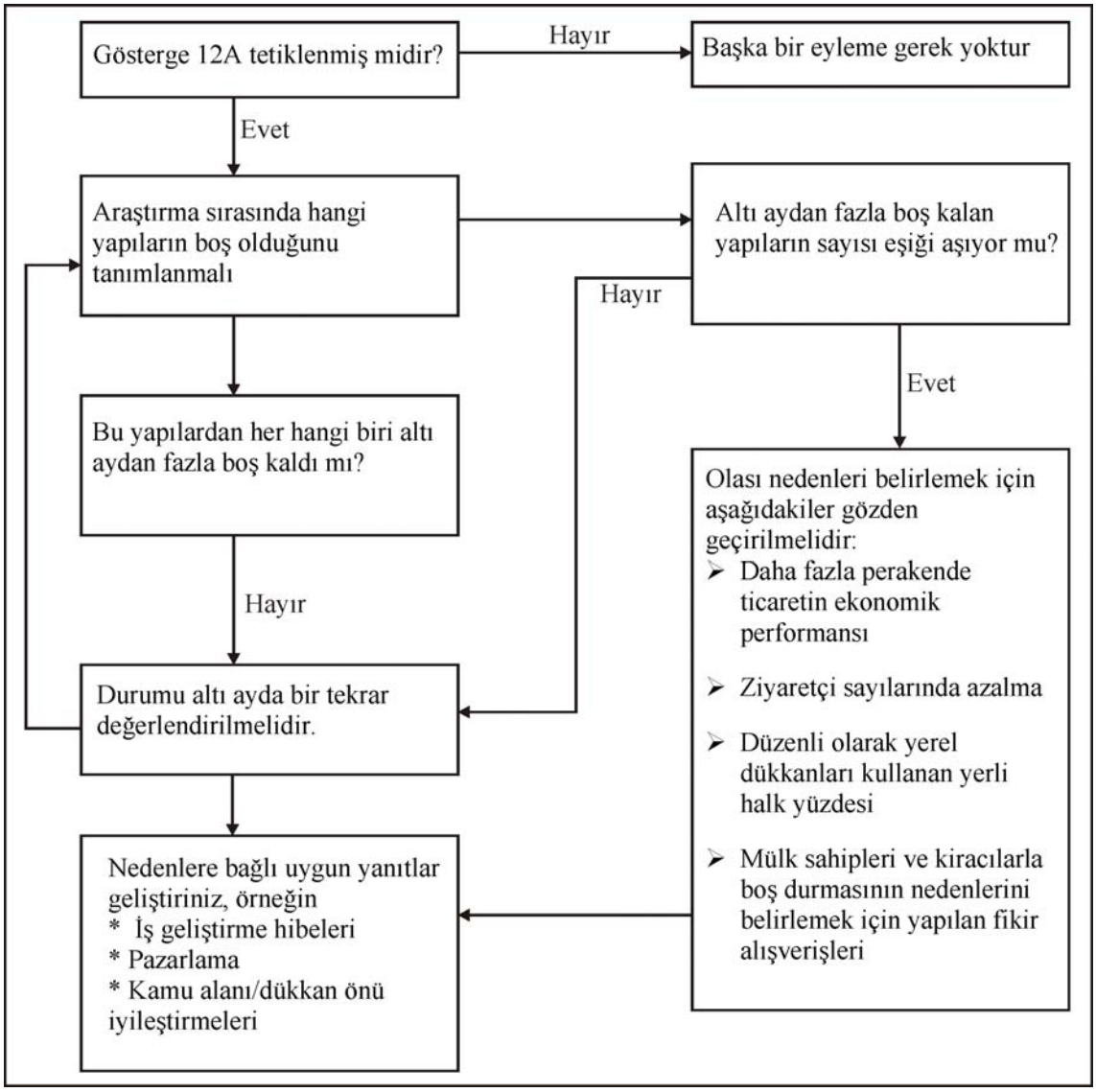
Gösterge	12A: Boş ticari üniteler
Bilgi Kaynağı	2009 boşluk seviyeleri toplam ünite 384
Eğilim	2009 Kentsel yerler kullanım araştırması, % 26 Boş Dükkân
Eşik	% 25 Alanın canlılığını ve sürdürülebilirliğini korumak için mevcut seviyenin biraz üstü seçilmiştir

Gösterge 12B Alandaki anıtsal yapıların kullanılmamasıyla ilgili olası sorunları göstermek için geliştirilmiştir. Bu yapıların alanın mekân dizgisine, dokusuna ve

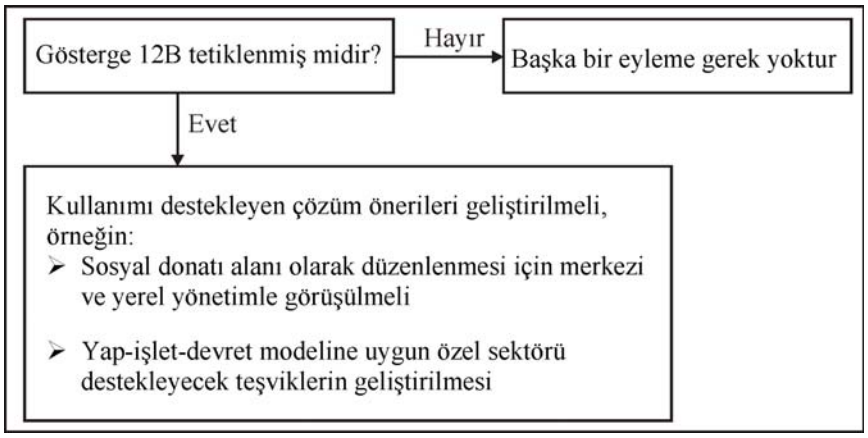
karakterine olan katkısı değerlendirildiğinde, olası kullanılmama durumunu izlemek önemlidir.

Çizelge 4. 36. Gösterge 12B Açılımı

Gösterge	12B: Boş anıtsal yapılar
Bilgi Kaynağı	Mevcut durumda kullanılmayan bina yok
Eğilim	2009 Kentsel yerler kullanım araştırması
Eşik	Terk edilmeye yatkınlık gösteren, kullanılamayacak durumdaki bina sayısı

Şekil 4. 29 Gösterge 12A için karar ağacı

Şekil 4. 30 Gösterge 12B için karar ağacı

İzleme Ölçütü J: Perakende Mağazalar

Alandaki perakende sektörü, Alanın ekonomik canlılığı, fiziksel olarak korunması ve yerel halk ve düzenli kullanıcılar için hizmet şartlarının korunmasında önemli bir rol oynar. Dolayısıyla Alandaki perakende sektörün ekonomik performansının izlenmesi düşüp düşmediğini anlamak ve düşüyorsa bu düşüşe sebebin ne olduğunu anlamak için önemlidir. Bu ölçütün ana işlevi Gösterge 3, 10, 11 yoluyla, mevcut dükkânlara olası kullanım uygulamalarının olası değişikliğine göre karar vermek için destekleyici bilgi sağlamaktır.

Yeni Gelişmeler:

Yeni gelişmelerin yerli halkın yaşam kalitesine etkisi, konut bölgelerinde, ticaret alanlarında küçük ölçekli (parsel bazında) yapılaşmalar ve bunların konfor şartları olarak etki etmektedir. Doku ve Karakter açısından ele alındığı için tekrar değerlendirilmemiş ve herhangi bir gösterge geliştirilmemiştir.

4.8.5. Doğal çevre

Turizmin doğal çevre üzerindeki en olumsuz etkileri; kirlilik, kalabalıklaşma ve erozyon olarak bilinmektedir. Turizm gelişimine bağlı olarak artan ulaşım ve üstyapı unsurları ürettikleri artıklarla hava ve su kirliliğine neden olur. Ziyaretçilerin uygunsuz şartlarda etrafa bıraktıkları çöpler ise, hem görsel hem de sağlık açısından sorunlara neden olmaktadır. Sit alanının doğal çevresi Mardin'in Seçkin Evrensel Değerleri içerisinde yer almamaktadır. Ancak, yukarıda belirtilen sorunlar çerçevesinde ele alındığında, sit alanının özelliğine ve yerleşik halkın yaşam kalitesine katkı sağlamaktadır. Bunun için **yardımcı** bir değer olarak ele alınmıştır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, temel amacı "kültür turizmine konu olan tarihsel alanlarda yaşanan ve yaşanabilecek, turizmin ve tarihi kentin sürdürülebilirliğini önemli ölçüde etkileyen kapasite sorunlarına çözüm aramak" olan çalışmanın ne derecede amacına ulaştığı irdelenerek, varılan sonuçlar tartışılmıştır. Orta ölçekli bir Anadolu kentinde, olası değişimin düzeyinin daha somut ve algılanabilir olacağı öngörüsüyle Mardin Kenti örnek alan olarak incelenmiştir. Bu bağlamda, herhangi bir tarihi şehre uygulanabilir şekilde **kapsamlı,** belirtilen şehir hakkındaki bilgiye, kaynaklara ve çalışma için ayrılan zamana bağlı olarak tamamen ya da kısmen kullanılabilecek şekilde **esnek,** olası kullanıcılar ve sonuca göre karar vericiler arasında şüpheye sebep olabilecek karmaşıklıktan uzak, **net ve anlaşılır olarak** bir çevresel kapasite yöntemi kurgulanmıştır.

Kuramsal bir kurgu içeren yöntemin orta ölçekli, turizm gelişimine sahip tarihi bir alana uygulanması ile uygulama boyutunda olgunun somutlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu bağlamda soyut kavramların, belli kullanım kapasiteleri tespit edilerek kent ve turizm planlama ilkeleri açısından değerlendirilmesi sonucunda somut olgulara dönüştükleri görülmüştür.

Turizme konu olan tarihi şehirler için planlamanın belirli zorlukları bulunmaktadır. Yapılması gereken ilk görev, tarihi dokuları koruyarak, yerli halk ve ziyaretçilerin alandan faydalanmaları için olanaklar sağlamaktır. Ancak, söz konusu alanlar hem yerli halkın hem de turistlerin ihtiyaçlarına cevap vermek durumunda oldukları için gelişim baskısına maruz kalmaktadır. Bu yüzden yerli halk ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarının bir denge gözetilerek karşılanması gereklidir. Tarihi şehirlerde, aşamalı olarak alınan planlama kararlarının hep birlikte şehrin karakterini temelinden değiştirmemelerini garanti altına almak için, diğer şehirlere göre daha uzun dönemli bir bakış açısı ile değerlendirilmeleri gereklidir.

Çevresel kapasite yöntemi, özünde doğal çevre için duyulan kaygılardan ortaya çıkmıştır. Kavram şehir ölçeğinde değerlendirildiğinde, inşa edilmiş çevreyi de kapsamaktadır. Yöntem; şehrin dokusunu, karakterini ve aralarındaki etkileşimin kapasiteye bağlı bir gerilim oluşturan faaliyetlerini anlamayı gerektiren bir yaklaşım içermektedir. Bu anlayışı da paralel teknik ve algısal çalışmaları kullanarak sağlamaktadır. Bu nedenle yöntem, mevcut durumda veya gelecekte çevreyi etki altında

bırakmadan tatmin edici bir şekilde planlanacak faaliyet düzeylerini belirleme arayışındadır. Çevresel kapasite kavramının planlama kararlarının alınabileceği daha uzun dönemli bir çerçeve sağlaması, tarihi şehirlere de uygulanabilecek bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir (Anonymous,1993).

UNESCO Dünya Mirası Merkezi'nin (WHC), Dünya Mirası listesindeki alanlar için yönetim planı hazırlanması talebi üzerine bu alandaki çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. WHC her alanın yönetim planı ve evrensel değerinin nasıl korunacağını belgeleyen bir yönetim sistemi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca yönetim sisteminin amacının alanın şimdiki ve gelecek nesiller için etkin korunmasının sağlanması olduğu üzerinde önemle durulmaktadır (WHC, 2005). Çevresel kapasite, bu noktada sürdürülebilir gelişimin amaçlarını planlama sistemi içinde kullanılabilir kılan bir araç olarak ileri sürülmüştür. Tarihi çevrelerin dokuları ve karakterleri korumaya yönelik yaklaşımlarda yapılabilecek en büyük yanlışlık, gelişimin mutlak kısıtlanması konusunda kararlar üretmektir. Gelişim ve koruma karşılıklı dışlayıcı olarak görülmemelidir. Aslında gelişim, devam eden bakım ve inşa edilmiş yapının korunması için gerekli olan sermayenin yaratılmasını sağlayabilir (Anonymous,1993).

Yöntemde, çağdaş gereksinimlerin sağlanmasının zaman içinde tarihi kentlerde pek çok ölçek ve içerikte değişimlere neden olduğu; özellikle söz konusu kültürel miras değerlerinin ne ölçekte, hangi hızla, içerik ve davranış boyutlarıyla değişeceği saptanmıştır. Bu nedenle neyin, ne kadar, niçin, nasıl, kimin tarafından değiştirilebileceği, geliştirileceği alanın sürdürülebilirliğinin belirleyicileri olarak saptanması tezin ulaştığı önemli sonuçlardan birisidir.

Çalışma, tarihi bir şehrin gelişme sürecini düzenlemek amacıyla, hangi sorun için hangi önlemin alınması gerektiği hususunda çözümü kolaylaştırmaktadır. Turizme konu olan tarihi kentlerde, temel değerlerin belirlenmesi ve bu çerçevede alanın özelliklerine göre belirlenen aktivitelerin çevresel etkilerinin değerlendirilmesi gereklidir. Yöntem, kentin maruz kalabileceği tehditlerle, güncel durumlar ve yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi kurmuştur. Sürdürülebilirliği ve yaşatılabilirliğini sağlamaya yönelik yeterlilik seviyelerini arttırmak için, uygulamaya konulabilen idari önlemleri göz önüne sermiştir. Ayrıca, mevcut durumda eşiklerin aşıldığında koşulları geliştirmeye çalışmak için, yerel politik süreçte hedeflerin belirlenmesini sağlamıştır.

Çalışmanın bir diğer sonucu, alan hakkındaki kaygıların belirtilmesinde faydalı olduğu saptanan bir dizi gösterge geliştirmesidir. Göstergelerin durumu, ne zaman eşiklere yaklaşıldığını ya da kentsel gelişimin, sürdürülebilirlik hedeflerini karşılamaya

doğru gerçekleştiğini göstermek amacıyla planlama sürecinin bir parçası olarak denetlenmektedir. Denetleme ile şehirdeki koşulların gelişmesinin ya da kötüleşmesinin veya şehrin karakterinin korunup korunmadığı kayıt altına alınabilecektir. En önemli aşamalardan biri olarak tanımlanan izleme sürecinde; planın etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı ve hedeflere bağlı kalınıp kalınmadığı, yönetim etkilerini ve yönetim eylemlerinin doğru bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmedikleri kontrol edilmektedir. Yöntem ile soyuttan somuta dönüşen kavramlar, bir sonraki adımda yapılacakları göstermekte, her özgün durum için farklı sonuçlar vermektedir. Bu aşamanın en önemli kısmı, izleme yönteminden elde edilecek geri beslemenin yeni plan taslağına rehberlik etmesidir. Hem koşulların iyileşmesi hem de kötüleşmesi durumlarında, meydana gelen değişikliklere yanıt olarak tahminler sunabilmekte, karara varma açısından eşit yaklaşımlarda bulunabilmektedir. Eşikleri belirlemek mümkün olsa bile, ölçümün zaman içerisinde verilen noktaya ve teknolojik gelişime özel olacağı göz önünde bulundurularak, eşik kavramının değişmez bir kavram olarak görülmemesi gerektiğini ve bu nedenle sürekli denetim altında tutulması gerektiğini göstermektedir.

Araştırmanın önemli çıkarımlarından birisi sayısal kapasite düzeylerinin oluşturulamayacağı olmuştur. Örneğin, ziyaretçilerle ilgili meseleler sayılara değil nereye gittiklerine, oraya nasıl gittiklerine ve ne yaptıklarına bağlı olduğu için, "Mardin yılda 300.000 ziyaretçiye ev sahipliği yapabilir" demek mümkün değildir.

Daha önce benzer konularda yapılmış tez çalışmalarında, izlenen yaklaşımlar ve turizm alan çalışmalarında uygulanan anketlerde genellikle turist, halk ve yerel işletmecilerin memnuniyet dereceleri sorgulanmakta, her seferinde turistin yargılarına ilişkin verilere ulaşılmaktadır. Çevresel kapasite yönteminde mevcut durumun fotoğrafı çekilerek, kısıtlanması gereken eşikler de ortaya konulmuş, kullanıcı eylemleri ve etkilenmeleri saptanmış; daha gerçekçi, güncel ve alana ilişkin özelliklere ulaşılmıştır.

Yöntemde elde edilen göstergeler, örnek alandaki sorunların analizinden ortaya çıkmıştır. Bu göstergelerin, farklı şehirlerde aynı öneme sahip olmayacakları hususu göz önünde bulundurulmalıdır. Alana özgü karşılaştırmalı veri kaynakları geliştirildikçe, göstergelerin kullanılabilirliği zaman içerisinde artacaktır. Göstergelerin olumlu/olumsuz sonuçlarına bakılmaksızın, önerilen çevresel kapasite çalışmasının yapılması, alınan plan kararlarının esnekliği ve/veya sürdürülebilirliği açısından faydalı olacaktır.

Bu yöntemde sunulan öneriler yenilikçidir. Tarihi şehirlerin gelişimini ve çevresel kapasitesini test etmeyi ve böylece şehrin kaynaklarını uzun dönemde önemi

artacak kararlara yönlendirmeyi amaçlamıştır. Ancak, en az bir şehirde bütün aşamalar sonuçlanana kadar bu yöntem çevresel kapasiteyi belirlemede "detaylı bir plan" olarak kabul edilmemelidir. Bu nokta, çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Mardin Tarihi Kent merkezine ilişkin sonuç ve öneriler:

Türkiye'de turizme kaynak oluşturan çekiciliklerin ulusal ekonomiye katkısı, sektörün önemini gün geçtikçe daha da artırmaktadır. Mardin'de gelişmekte olan turizmin; uluslararası iletişim ve hareketlilik nedeniyle küresel ölçekte önem kazanması, büyük ölçüde kaynağa dayalı ve yöreye özgü kültürel turizm olması nedeniyle sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınması ve değerlendirilmesi kalkınma için umut taşımaktadır. Ancak, turistik çekicilikleri geliştirme aşamasında, kentin sahip olduğu Seçkin Evrensel Değerlerin korunması ve geliştirilmesi ile ilgili hiçbir çaba olmaksızın yatak kapasitesinin arttırılması, turizmin geleceğini inkâr etmek anlamına gelecektir.

Ülkemizde çeşitli dönemlerde doğal ve kültürel çevre değerlerinin korunması ve turizmin sosyal boyutu plan kapsamlarına dâhil edilmiş olsa da, uygulamada turizmin niceliksel artışı ve ekonomik kazanç yönünün ağır bastığı görülmektedir. Bu noktadan hareketle, Mardin'de turizmin başarısının yalnızca gelir ile ölçülemeyeceği, kaynakların devamlılığı için hassas tarihi dokusunun ve yerel halkın ihtiyaçlarının göz önüne alınarak, yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedefleri önem kazanmaktadır.

"Dünya Mirası" kavramı gelişmesi ve yayınlanan Dünya Mirası Listeleri ile doğal ve kültürel değerlerin korunmasına katkıda bulunulmaktadır. Dünya Mirası Listesinde yer alma kriterleri arasında, koruma alanları için yönetim planı hazırlanması koşulu gelmesiyle yönetim planlarına olan ihtiyaç da artmıştır. Mardin'in UNESCO'ya Dünya Kültürel Miras listesine girmek için yaptığı ilk başvuru, tarihi kent merkezindeki betonarme tahribatı yüzünden reddedilmiştir. Dosya 2002 yılında tekrar UNESCO Dünya Miras Merkezine gönderilmiştir. Hazırlanan dosya, Alan Yönetim Planının olmaması ve Deyr'ül Zafaran'ın yer almaması nedeni ile adaylık başvurusunun olumsuz yönde etkileneceği düşüncesiyle Bakan onayı ile Genel Müdürlük tarafından geri çekilmiştir. Çevresel kapasite yöntemi, "Yönetim Planı Hazırlama" sürecine rehberlik etmek ve konuya katkıda bulunmayı amaçlamaktadır, bu anlamda hazırlanması beklenilen Alan Yönetim Planına altlık oluşturması sebebiyle önemlidir.

Mardin, Dünya Mirası Kent statüsünü kazanarak, mimari, tarihi, estetik ve kültürel değerlerinin dünyaya tanıtılması ve uluslararası katkılarla korunarak gelecek kuşaklara en iyi ve korunmuş şekilde aktarılması konusunda isteklidir. Bu amaca yönelik olarak yöntem kapsamında, adaylık başvuru kriterleri incelenerek Seçkin

Evrensel Değerleri tanımlanmıştır. Seçkin Evrensel Değerlerini tanımlayan Temel Değerleri (dokusu, karakteri, mekân dizgisi, yerli halkın sosyal dokusu ve yaşam kalitesi, alanın kullanımı ve doğal çevresi) ele alınarak, mevcut ve olası tehditler tespit edilmiş, göstergeler oluşturularak eşikler belirlenmiştir.

Kentsel sit alanının dokusunun fiziksel değişime uyum sağlama kapasitesi kısıtlıdır. Alanda hızlı nüfus artışına bağlı olarak meydana gelen yapılaşma şehrin görünümünü dramatik bir şekilde değiştirmiştir. Yapıların büyük olanları, bölünerek birden fazla aile tarafından kullanılmaya başlamıştır. Alanda önemli oranda tarihi doku bulunmasına rağmen, şehrin çeşitli yerlerindeki çok katlı beton yapılar nedeniyle geleneksel dokunun bütünlüğü zayıflamıştır. Küçük ve büyük ölçekli tadilatlarla, bakımsızlıktan kaynaklanan yıkılmalar dokudaki bozulmanın sebepleridir. Bu tür değişimler konutlarda, küçük ticari yapılarda ve anıtsal yapılarda görülmektedir. Konut ya da ticaret alanında, tek yapı ölçeğinde, aşamalı yapılan uygunsuz onarım ve bakımlar, zaman içinde bütünleşerek ve eklemlenerek alanın dokusuna Büyük Tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla, kentsel sit alanının başvuru sürecinde en azından kabul edilebilir seviyeye getirilmesi konusunda, merkezi ve yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının çabaları son derece olumlu ancak yeterli değildir. Alanın kendine özgü kentsel çevre sunma imkânından faydalanılarak kimlikli bir mekân yaratılmalı, yeni gelişmeler, mevcut tarihi doku, topografya ve peyzaj yapısı ile estetik ve fonksiyonel açıdan uyum ve bütünlük içinde olmalıdır. Yeni yapılanma hedefleri tasarım stratejileri ve standartları tanımlanmalıdır.

Eski yapılarla yeni yapıların uyumu gözetilmeli, tescilli yapıların kurul kararlarındaki ilkeler ve proje tasdiklerine uygun olarak yaptırılmaları; yapı ölçeğinde yapılması öngörülen müdahalelerin malzeme ve doku oranlarında bütünlük çerçevesinde gerçekleşmesi sağlanmalıdır. Alınan tüm koruma bölge kurulu kararları ve öngörülen düzenlemelere rağmen projeye aykırı uygulamaların engellenebilmesi ve uygulama sonuçlarının başarıya ulaşması için denetim mekanizmasının iyi işlemesi konusunda yasa ve yönetmeliklerden faydalanılmalıdır. Korunması gereken tescilli yapıların öncelikle restore edilerek geleneksel dokunun korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli değer olan yapılarda kullanıcıları tarafından yapılacak izinsiz müdahalelerin önüne geçilmesi ve niteliksiz yenileme uygulamalarının engellenmesi gereklidir.

Alandaki kaldırım taşları, köşe düzenlemeleri, abbaralar, merdivenler ve basamaklarda kullanılan yer döşemeleri alanın karakterinin ayırt edici özelliğidir. Söz

konusu alanların kalitesindeki azalma, mimari detay kaybı ve alan bütününde özgün mimari stilin kötüleşmesi kentsel sit alanının karakterine büyük tehdit oluşturmaktadır. Kentsel sit alanı içinde bazı tarihi evlerin bölünerek kiraya verilmesi, yaşayanların da, teraslarda ve avlularda kaçak olarak mutfak, banyo ya da tuvalet gibi eklentileri niteliksiz olarak yapması, alanın tek tip tasarıma ters düşen birleşik olmayan ve dağılmış bir karakter oluşturmasına sebep olmaktadır. Çevre duvarları, taş süslemesi, harç ve dolgu malzemesi gibi özgün dokuya karakter sağlayan yapısal unsurların tahrip edilmesi ya da yok edilmesi bütüncül olmayan görsel özellik yaratarak karakteri olumsuz etkilemektedir.

Mevcutta uygun olmayan değişimleri düzeltmek ve kentin orijinal özgün dokusuna kavuşmasını sağlayacak pozitif değişim için kapasite vardır ve bu son zamanlarda eğitim ve eylemler için bir odak oluşturmaktadır. Genel cephe düzenleme ilkelerine göre alınan kararlarda, temel olarak cephelerde yatay ve düşey etkileri arttırarak çıkma oranlarının geleneksel dokuya uyumlu olarak düzenlenmesi sağlanmalıdır. Tipolojiye uygun düzenlemenin yanı sıra, malzeme ve renk kullanımlarında ise, sokak bütünlüğünü göz önünde bulunduran, geleneksel dokuya uyumlu duvarlar, pencere doğramaları, giriş kapıları, dış cephe renkleri gibi uygulamalara gidilmesi, sokak bazında yapı envanteri çıkarılması ve bina cepheleri, aydınlatma, yer döşemesi, bariyerler gibi sokak elemanları, tabelalar gibi öneri cephe düzenlemelerinin hazırlanması şarttır.

Alanın mekânsal dizgisi, karakteristik yapısı ve önemiyle doğrudan bağlantılı olan görüşler; çevresindeki tarihi nitelikteki alanlar; topografik ilişkiler ve şu anki atmosferine katkıda bulunan genel çevresi ile bir bütün oluşturmaktadır. Alanın çevresinde, alana doğru, alandan veya alan boyunca görünümü görsel olarak etkilemeyecek veya tarihi özellikleri etkilemeyecek uygun yeni yapılaşma için kapasitesi olan bölgeler vardır. Bu alanların haritasını çıkarmak, teklif edilen yapılaşmanın uzunluk, kütle ve tasarım bakımından ve yeni gelişmenin yapısı tanımlanmadan mümkün değildir. Dolayısıyla her gelişmenin Alanın düzenlemesini etkileyip etkilemeyeceğini belirlemek için vaka/olay bazında değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılaşma şartları oluşturulurken dikkat edilmesi gereken hususlar; Kale, kent ve Mezopotamya'ya kadar uzanan ufuk çizgisi üçlüsü, Diyarbakır ve Savur kent kapılarının ortaya çıkardığı kentsel omurga ve kente özgünlük katan simgesel yapılardır.

Turizm gelişimi sırasında sosyokültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden en fazla zararı alacak olanlar, şüphesiz ki, yerel halk olacaktır. Az gelişmiş bölge sınıflandırması içinde olan Mardin halkının, turizme yönelik bilgi düzeylerinin azlığı ve kontrolsüz turizm gelişiminin yaratacağı olumsuzluklar sebebiyle çözüm üretebilme kapasiteleri yetersizdir. Bu durumda sorumluluk, planlama ve uygulama sürecini başlatacak olan yetkililere düşmektedir. Mardin kentsel sit alanında yaşayan yerli halkın yaşam kalitesi ve sosyo-kültürel yapısı, karşı karşıya olduğu turizm gelişmesinden en çok faydayı sağlayacak şekilde planlanmayı hak etmektedir.

Kentsel sit alanında yaşayanların kentleşme hareketi ile sağlık ve yaşam konforunun sağlandığı, bireysel ve toplumsal gereksinimlerin karşılandığı, yani kısaca çağdaş yaşam koşullarının sağlandığı Yenişehir'e göç etmesi önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Yöredeki turizm planlaması kapsamında üstyapı ve kültür ağırlıklı çekim unsurları düzenlenirken, turistik cazibe açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu gözlemlenen kentsel dokuya ait mevcut yapı stokundan yararlanılmalıdır. Bu yapıları restore edip, onlara bir işlev kazandırmak (otel, pansiyon, lokanta, kültür-evi, müze gibi), yöredeki tarihi ve kültürel mirasın sürdürülebilir olarak muhafaza edilmesini sağlayacaktır.

Yerel halkın anket çalışması ile ortaya koyduğu turizm gelişim sürecine katılma istekliliği, planlamacı ve uygulamacı birimler tarafından kesinlikle dikkate alınmalı ve avantaja çevrilmelidir. Planlama sırasında halkın fikir ve görüşleri turizm sürecinin gelişiminde önemli ipuçları sağlayacaktır. Yerel halk, ekonomik getiri beklentisi ile turizme yönelik son derece destekçi bir tavır sergilemektedir. Henüz "hoşnutluk" aşamasında bulunmakta ve bu aşamanın bir özelliği olarak da turizmin olumsuz etkilerinin farkına varamamakta ve hatta olumlu etkilerini yücelmektedirler.

Ev pansiyonculuğunun teşvik edilmesi, yerel ürünlerin gelişimini sağlayacak hediyelik eşya sektörünün geliştirilmesi, rehberlik ve turistik hizmetlerde çalışabilecek kişilerin eğitilmesi, üçüncü şahıs yatırımcıların halktan kişileri istihdam etmelerinin teşvik edilmesi gibi yerel halkın girişim ve istihdama katılımda öncelikli olmasını sağlayacak uygulamalar alanın sürdürülebilir ve yaşatılabilirliğinde anahtar unsurlar olarak dikkate alınmalıdır. Bu sayede, turizmin getirilerinden en çok faydayı sağlayabilirler. Halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek amacıyla eğitim kursları düzenlenmelidir. Bu konuda özel sektörden de mali destek talep edilmeli, fiziksel değişimin yanında sosyal değişim de eğitimle gerçekleştirilmelidir.

Sahip olduğu hassas değerlerin daha fazla farkına vararak koruma ve geliştirme bilincine sahip olur. Aksi takdirde, turizme karşı ciddi bir direnişle karşılaşmak olasıdır. Yozlaşma ve ekonomik sıkıntı sürecine girilmesi, göçlerle sonuçlanarak demografik yapıyı olumsuz etkileyebilir. Bu sebeple Mardin'in bulunduğu coğrafyada köy, kent, bölge ve havza kademelenmesindeki kalkınma ilişki sistemi bir bütün içinde ele alınması gereklidir.

Yerel kalkınma için önemli araç olan mevcut kültürel miras kaynaklarının ortaya çıkarılması, restore edilmesi ve geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Mardin'in bir kısmı yok olan, bir kısmı da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan, bir kısmı da bugün hala ayakta kalan tarihi ve kültürel değerlerini yaşatmak ve değerlendirmek, bir anlamda Mardin'in kültürel mirasını yönetmek, işbirliği sürecidir. Öncelikle yönetenlerden yönetilenlere, yerel halktan ziyaretçilere, özel sektörden sivil toplum kuruluşlarına toplumun her kesiminden birçok katılımcının içinde bulunduğu yüksek bir işbirliği platformu oluşturulmalıdır. Bu platform kültürel miras yönetim sürecinin ana hedefleri çerçevesinde eylem planı belirlemeli ve amacı Mardin'in Kültürel Mirasını Sürdürmek olan bu projede, ne kadar sürede, kim tarafından, kim için ve ne yapılacağını ortaya koymalıdır.

Yerel yönetimlerin turizm üzerindeki etkinliği, finansal ve entellektüel açıdan güçlendirilmelidir. Bunun için, kamu-özel sektör ortaklıklı bir düzenleme şirketi kurularak, bu şirketin alandaki turizm faaliyetlerini çeşitlendirmesi ve uluslararası turizm pazarı ve sanal ortamda pazarlama etkinliklerinde bulunması sağlanabilir. Bu tarz bir oluşum, günümüz itibariyle uygulamaya konan "Kent Konseyleri" bünyesinde meclis veya çalışma grupları şeklinde gerçekleştirilebilir. Bu anlamda, denetimli turizm faaliyetleri desteklenmelidir.

Sonuç olarak, Mardin'in sosyoekonomik gelişmişlik seviyesi açısından da Türkiye'nin en geri illeri arasında bulunması, ekonomiyi canlandırabilme potansiyeline sahip olan turizmin kurtarıcı olarak algılanmasına ve tamamıyla olumlu yönlerinin görülmesine sebep olmaktadır. Mardin henüz turizm altyapısını tamamlayabilmiş bir kent değildir. Yerel yönetimin altyapı olanakları son derece kısıtlıdır. Bu konuda ülkesel ve bölgesel politikaların geliştirilerek bir an önce hayata geçirilmesi gereklidir. Mardin'de söz konusu olan kültür turizmi kapsamında, hedef kitle üzerinde odaklanılarak kişilerin tatmin düzeyleri iyi belirlenmelidir. Kişilerin istek ve beklentileri iyi analiz edilerek, sonucuna göre turistik ürün sunumu gerçekleştirilmelidir.

Sürdürülebilir bir turizm anlayışı içerisinde yerel toplum kadar Mardin'e gelen turist profili de göz önüne alınmalıdır. Ziyaretçilerin turistik faaliyetleri esnasındaki para harcama eğilimleri, alana giriş ve konaklama için uygulanan ücretlerin yeniden belirlenmesi konusunda yol gösterici olabilir. Bu nedenle ücret politikasını, alana gelen ziyaretçilerin özellikleri ve ziyaretçilerin alana olan ödeme eğilimleri göz önünde bulundurularak yeniden belirlenmesi ile elde edilen gelirlerin bir kısmı bölgedeki kültürel miras değerlerinin korunmasında harcanabilir.

Kentin ve toplumun geleceklerini kurgularken, kentin temel değerleri mevcut durumu ve beklentileri, ortak bir vizyon etrafında, "kavranabilir ve uygulanabilir hedefler" çerçevesinde ele alınmıştır. Göstergeler ve eşikler çerçevesinde oluşturulan karar ağaçları, kentin geleceğini doğru kurgulamak için fırsat ve tehditleri göz önüne alan bir planlama yaklaşımı ortaya koymaktadır.

6. KAYNAKLAR

Abdulgani Efendi, 1999, Mardin Tarihi, T.C. Başbakanlık *GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları*, (Yayına Hazırlayan: Burhan Zengin), Ankara.

Açıkalın, O., Ünsal, S., Aydın, S., Canbeyoğlu, N. ve Özcan, A., 2001, Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi Toplumsal Değerlendirme Analizi, *UNDP-GAP Bölge Kalkınma İdaresi*, İTÜ Mimarlık Fakültesi İstanbul.

Ahunbay, Z., 2004, Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 3. Basım, *Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları*: 28, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.

Akarsu, B., 1979, Felsefe Terimleri Sözlüğü, *TDK*, Ankara.

Akın, N., 1988, Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar, *Mimarlık*, Sayı:2, Ankara, 40-43.

Alioğlu, F.,1989, Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme, Doktora Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Alioğlu, F., 1991, Koruma Konusunda Genelleştirilmiş Yaklaşımlar ve Mardin Örneği, *Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı ve Korunması Sempozyumu II*, 3-6 Aralık 1991, Ankara.

Alioğlu, F., 2000, Mardin Şehir Dokusu ve Evler, *Tarih Vakfı Yayını*, 2. Baskı, İstanbul.

Alioğlu, F., 2005,Tarihsel Süreçte Şehir Dokusu ve Geleneksel Mardin Evleri, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul,2005.

Altun, A., 2005, Mardin'de Türk Devri Anıtsal Mimarisine Genel Bakış, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.

Anderson, D. H., Nickerson, R., Stein, T.V. and Lee, M.E. (2000), Planning to Provide Community and Visitor Benefits from Public Lands, In Trends in Outdoor Recreation, Leisure and Tourism, Gartner, W. And Lime, D.W. (Editors), (p. 197-211), *Cabi Publishing*, New York.

Anonim, 1982, Yurt Ansiklopedisi, *Anadolu Yayıncılık*, 8. Cilt, İstanbul.

Anonim, 1993, Mardin Kentsel Sit Alanı 1/1000 ölçekli Koruma İmar Planı İzah Raporu.

Anonim, 1999, Mardin Koruma İmar Planı İzah Raporu.

Anonim, 2002, Mardin, UNESCO Dünya Miras Komitesi Değerlendirme Raporu, Ankara.

Anonim, 2008, SÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 2008-2009 Mardin Kentsel Koruma ve Yenileme (Planlama Atölyesi III) Projesi Öğrenci Çalışmaları, Konya.

Anonim, 2009a, Mardin İli 2009 Yılı Çevre Durum Raporu, TC Çevre ve Orman Bakanlığı, *Mardin Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü*, Mardin.

Anonim, 2009b, Bölgesel Göstergeler, TRC 3, *TÜİK,* Ankara.

Anonymous, 1993, Environmental Capacity and Development in Historic Cities, Methodology Report to Cheshire County Council, Chester City Council, *Department of the Environment and English Heritage*, London: Arup Economics and Planning.

Anonymous, 2001, National Trust for Historic Preservation, Cultural Heritage Resouce Manuel, 2001. http://www.nasaaarts.org/artworks/resource_manual.pdf

Anonymous, 2004, Department of Culture and the Arts, Government of Western Australia, Western Australian Tourism Commission, 2004, 2004- 2008 Cultural Tourism Strategy, http://www.westernaustralia.com/NR/rdonlyres/0104EDFD-BC83-46A8- 8F08-333B8EF59674/0/ArtsandCulturalTourismStrategy.pdf [Ziyaret Tarihi: 6 Kasım 2009]

Anonymous, 2005, National Trust for Historic Preservation, 2005. http://www.culturalheritagetourism.org/fourSteps.htm. [Ziyaret Tarihi: 6 Kasım 2009]

Anonymous, 2006, Environmental Capacity Study, Saltaire World Heritage Site Environmental Capacity Study, *Bradford City Council*, Final Report.

Arredamento Mimarlık, Ocak 2001 / 100+32, Kent Dosyası , "Mardin", sf: 96-115

Arslan, D., 2005, Kıyı Alanların Yeniden Gelisim Sürecinde Kentsel Açık Alanların Degerlendirilmesi: İstanbul Örnegi, Yüksek Lisans Tezi, *Bahçesehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Arslan, H., ve Karadoğan, S., 2007, Mardin Sehrinin Situasyonu ve Yer Seçiminde Etkili Olan Coğrafi Faktörler, Makalelerle Mardin-II, der. Cosar, İ., *Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayını*, 8, s.205.

Avrupa Komisyonu, 1998, (European Commission 1998), Culture, the Cultural Industries and Employment, *Commission staff working paper, SEC (98) 837, EC*, Brussels.

Aydın, S.; K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, 2001, Mardin Cemaat Aşiret Devlet, *Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul.

Bahar, O. ,2003. Kitle Turizminin Çevre Üzerindeki Olası Etkileri: Bodrum Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 150-158.

Bakan, K. ve Konuk, G., 1987, Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, *Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara, 104.

Balamir, A., Uraz Ulusu, T., 2008, Mardin'de Yürütülen Bir Tasarım Stüdyosu ve Araştırma Programı, Arkitekt, Mayıs-Haziran 2008, Sayı : 517.

Bianchini, F., 1993, Remaking European Cities: The Role of Cultural Policies, Cultural Policy and Urban Regeneration. The West European Experience, *Manchester University Press*, Manchester, 1-20.

Bianchini, F., M. Parkinson, 1993, Cultural Policy and Urban Regeneration: The West European Experience*, Manchester University Press*, Manchester.

Bilge, Y., 2001, Geçmişten Günümüze Süryaniler, *Zvi-Geyik Yayınları*, İstanbul.

Boo, E. 1990, Ecotourism: The Potentials and Pitfalls, Vol. 1, *World Wildlife Fund*, Washington, DC.

Borg, J. van der, 2004, Tourism Management and Carrying Capacity in Heritage Cities and Sites, The Challenge of Tourism Carrying Capacity, Editors: Coccossis, H.;Mexa, A., Published by *Ashgate Publishing Limited*, Gower House, Croft Road, Aldershot, Hants GU11 3HR, England.

Brylske, A., S.Flumerfelt, 2004, Assessing The Carrying Capacity Of Mpas: How Many Visitors Can Your Mpa Hold? *Mpa News International News And Analysis On Marine Protected Areas*, Vol. 6, No. 2, August.

Butcher, J., 2003, The Moralisation of Tourism: Sun, Sand…and Saving the World? New York: *Routledge*.

Bywater, M., 1993, The Market for Cultural Tourism in Europe, *Travel and Tourism Analyst*, 6, 30-46.

Canestrelli E., P. Costa, 1991, Tourist Carrying Capacity: A Fuzzy Approach, *Annals of Tourism Research*, Volume 18, Issue 2, 295-311.

Cantallops, A. S., 2004, Policies Supporting Sustainable Tourism Development in the Balearic Islands: The Ecotax, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 15(1), 39-56.

Cater, E. ve B. Goodall, 1992, Must Tourism Destroy Its Resource Base?, Manninon, A.M. ve Bowlby, S.R. (ed.), Environmental Issues in 1990s, *John Wiley&Sons*, 309-323.

Cengiz, T., 2003, Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Kırsal Kalkınma Modeli Üzerine Bir Araştırma: Seben İlçesi (Bolu) Alpağut Köyü Örneği, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,* Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

Chartrand, H. H., 1990, Creativity and competitiveness: Art in the Information Economy, *Arts Bulletin*, 15(1), 1-20.

Childe, G.,1993, Tarihte Neler Oldu? (Çev. Mete Tuncay), Alaaddin Şenel, *Alan Yayıncılık*, İstanbul.

Coccossis, H., 1996, Tourism and Sustainability: Perspectives and Implications. In G.K. Priestley, J.A. Edwards and H. Coccossis (eds) Sustainable Tourism? European Experiences, *CAB International*, Oxford.

Coccossis, H, A. Mexa, 2004, Defining, Measuring And Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations, The Challenge of Tourism Carrying Capacity, Editors: Coccossis, H.;Mexa, A., Published by *Ashgate Publishing Limited*, Gower House, Croft Road, Aldershot, Hants GU11 3HR, England.

Coltman, M. M. (1989), Introduction to Travel and Tourism, an International Approach, *Van Nostrand Reinhold*, New York.

Costa, P., and Borg, J. Van der, 1992, The Management of Tourism in Cities of Art, Vrije Tjid en Samenleving, 10 (2/3), 45-57.

Craik, J., 1997, The Culture of Tourism in Touring Cultures, *Transformations of Travel and Theory,* (C. Rojek and J. Urry ed.) Routledge, London,113–137.

Crouch, G.I., 1999, Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity, *Journal of Business Research*, 44, 137 - 152.

Collins, A., 2001, Thinking Economically about Sustainable Tourism, *Annals of Tourism Research*, 28(3), 809-811.

Cunliffe, S., 1996, Protection through Site Management, Proceedings of the *International Conference on Tourism and Heritage Management*, Yogyakarta.

Çavuş, Ş., 2002, Turistik Merkezlerin Taşıma Kapasiteleri ile Yaşam Evreleri Arasındaki İlişkiler ve Kuşadası Örneğinde Değerlendirme, Doktora Tezi *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Turizm İşletmeciliği ABD, İzmir.

Çakılcıoğlu, M., 1996, Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doğu Karadeniz/Trabzon İli Özelinde Bir İrdeleme, Doktora Tezi, *MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Davis, D., V. J. Harriott, 1996, Sustainable Tourism Development or a Case of Loving a Special Place to Death? Scuba Diving in the Jullian Rocks Aquatic Reserve. In Practicing Responsible Tourism, Harrison, L. C. And Husbands, W. (Editors), (p. 58-79), *John Wiley & Sons, Inc*.,USA.

Davutoğlu, S., 2008, Değişen Yerleşim Alanlarına Göre Kent Bilinci: Mardin Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale.

Dalkılıç N. ve Aksulu I., 2004, Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme, *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*, Ankara.

Dall, S. M., A. Brandolini, ve R. Moset, 2005, Social Carrying Capacity of Mass Tourist Sites: Theoretical And Practical Issues About Its Measurement., The Fondazione Eni Enrico Mattei Note Di Lavoro Series Index: Http://www.feem.it/Feem/Pub/Publications/Wpapers/Default.Html [Ziyaret Tarihi: 5 Kasım 2008].

Demir C., Çevirgen A., 2006, Turizm ve Çevre Yönetimi Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı, ISBN: 975-591-845-0, 188 s, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara.

Demirkent, I., 2005, Ortaçağ'da Mardin, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.

Dowling, R.K., An Enviromentally Based Approach to Tourism Planning, Phd Thesis, *School of Biological and Environmental Sciences*, *Murdoch University*, Western Australia.

Dziembowska-Kowalska, J. ve R.H. Funck, 1999, Cultural Activities: Source of Competitiveness and Prosperity in Urban Regions, Urban Studies 36 (8), 1381-1398.

Engelhardt, R., W.Jamieson, B. Kaldun, J. Koch-Schulte, P.Sunalai, ve E. Meleisea, 2004, The Effects of Tourism on Culture and the Environment in Asia and the Pacific, *Tourism and Heritage Site Management*, in Luang Prabang, Bangkok:Office Of Regional Advisor, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Eralp, Z., Genel Turizm, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1983.

Erkanal, H., 2005,Mardin'in Eski Mezopotamya Kültürleri Açısından Yeri ve Önemi, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.

Fainstein, S., L. M., Hoffman ve D. R., Judd, 2003, Making Theoretical Sense of Tourism, in L. M. Hoffman, S. S. Fainstein, ve D. R. Judd (Eds.), Cities and visitors: Regulating people, markets and city space, Oxford: *Blackwell*, 239–253.

Feilden, B.M., Jokilehto, J., 1998, Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites, Rome, *ICCROM*.

Fennell, D.A., 2002, Planning Natural Resource Based Tourism Programs, *Cabi Publishing*, New York.

Gabriel, A. L., 1940, Voyages Archeologigues dans La Turgie Orientale.

Gezici, F., 1998, Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma Amacında Turizm Eylemlerinin Etkisi: Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Doktora Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü,* İstanbul.

Genim, S., 2002, Kültür Turizmi, T.C.Turizm Bakanlığı, *II. Turizm Şurası Bildirileri*, 12-14 Nisan 2002, Ankara.

Glasson, J., Godfrey, K., Goodey, B., 1995, Towards Visitor Impact Management, Visitor Impacts, Carrying Capacity and Management Responses in Europe's Historic Towns and Cities, Aldershot, *Ashgate Publishing Limited,* UK

Godfrey, K. B., 1996. Towards Sustainability? Tourism in the Republic of Cyprus. In Practicing Responsible Tourism. L. C. Harrıson, and W. Husbands (Editors), (p. 58-79), *John Wiley & Sons, Inc*., USA.

Goodall, B., M. J. Stabler, 1997, Principles Influencing the determination of Environmental Standarts for Sustainable Tourism, Tourism and Sustainability Principles to Practice, *CAB International*, New York.

Graefe, A.R., 1989, Social Pyschological Carrying Capacity, *Proceedings of the National Outdoor Recreational Forum*.

Graefe, A.R., Kuss F.R., Vaske,J.J., 1990, *Visitor Impact Management: The Planning Framework*, National Parks and Conservation Association, Washington DC.

Gratton, C, ve P.Taylor, 1992, Economics of Leisure Services Management, I.L.A.M./*Longman*, London.

Griffiths, R., 1993, The Politics of Cultural Policy in Urban Regeneration Strategies, *Policy and Politics* 21 (1), 39-46.

Günal, V., 2006, Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Coğrafya (Beşeri ve İktisadi Coğrafya) Anabilim Dalı, Ankara.

Gündüz, E., Erdem R., 2010, The Perception of Tourism Development in a Less Developed Region-Mardin Sample, 50th European Congress of the Regional Science Association International "Sustainable Regional Growth and Development in the Creative Knowledge Economy" (19-23 August 2010, Jönköping- Sweden), available in Congress Proceedings USB

Gündüz, F, 1998, Çevreye Duyarlı Sürdürülebilir Turizm Modeli, Doktora Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Güngör, S.,2003, Beyşehir İlçesi ve Yakın Çevresi Turizm ve Rekreasyon Kullanımına Yönelik Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.

Hall, J.M., 1974, The Capacity to Absorb Tourists, *Built Environment,* Vol. 3 No.8.

Hall, C. ve B.Weiler, 1992, Special Interest Tourism, *Belhaven Press*, London.

Hall, P., 1998, Cities in Civilisation: Culture, Technology and Urban Order, *Weidenfield and Nicolson*, London.

Hall, P., 2000, Creative Cities and Economic Development, *Urban Studies*, 37 (4),

Hall, P., 1998, Cities in Civilization: Culture, Innovation and Urban Order, *Phoenix Grant,* London.

Hall, D., Smith, M., Marciszewska, B., 2006 Tourism in the New Europe: The Challenges and Opportunities of EU Enlargement, Cambridge: *Cabi Publishing*.

Hewison, R., 1987, Heritage Industry:Britain in a Climate Decline, *Methuen*, London.

Holden, A., 2000, Environment and Tourism, *Routledge*, London and New York.

Holloway, C. J.,1993, The Business of Tourism, *Pitman Publishing*, *3rd* Edition, London.

Honggang, X., 2001, Managing Side Effects of Cultural Tourism Development-The case of Zhouzhuang, Proceedings of the 2001 *System Dynamics Conference,* 11, Issue: 4, Publisher: System Dynamics Society, Pages: 1-14

Howkins, J., 2001, The Creative Economy: How People Make Money from Ideas, *Allen Lane*, London.

ICOMOS, 1987, Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas Washington Charter, http://www.international.icomos.org/charters/towns_e.htm [Ziyaret Tarihi: 12 Aralık 2009].

ICOMOS, 1999, International Cultural Tourism Charter Managing Tourism at Places of Heritage Significance, 12th General Assembly in Mexico.

ICOMOS, 2006, Convention Concerning The Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Vilnius, Lithuania.

Inskeep, E., 1991, Tourism Planning ; An Integrated and Sustainable Development Approach, *Van Nostrand Reinhold*, Newyork.

İçöz, O., 1998, Seyahat Acentaları ve Tur Operatorlüğü Yönetimi, *Turhan Kitapevi*, 2. Baskı, Ankara.

Karaman, A., 1996, Sürdürülebilir Turizm Planlaması için Ekolojik Çerçeve Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, *19.Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu*, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Karaman A., G.Özaydın, B.Öktem, 1997, GAP Bölgesinde Toplu Konut Yerleşmeleri İçin İlkeler, TÜBİTAK Destekli Araştırma Projesi, *INTAG 412 Ekolojik Tasarım, MSÜ*, İstanbul.

Karaman, A., 2001, Defining the Regional Identity: Conceptual Parameter of Urban Morphology, A Publication of the Department of Architecture and Planning, NED University of Engineering and Technology, Karachi, Pakistan.

Karagülle, C, 2009, Yerel Verilerin Konut Tasarım Sürecinde Değerlendirilmesi: Mardin Örneği, Doktora Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Koçel, T., 2001, İşletme Yöneticiliği, 8. Basım, *Beta Basım A.Ş.*, İstanbul.

Kolcu, İ. H., 1993, Doğal, Tarihi, Kültürel açıdan Turizm Potansiyelini Değerlendirme Modeli, Ayvalık Örneği, Yüksek Lisans Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Kousis, M., 2000, Tourism and The Environment: A Social Movements Perspective, *Annals of Tourism Research 27,* (2), 468-489.

Köroglu, A., 1999, Kent İçi Sirkülasyon ve Peyzaj Mimarlığı: Bornova Örneğinde İrdelemeler, Yüksek Lisans Tezi, *Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.

Krippendorf, J., 1987, The Holiday Makers : Understanding The Impact of Leisure and Travel, translated by Vera Andrassy, London.

Kuban, D., 2000, *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama*. 1. Basım, *Yapı Endüstri Merkezi Yayınları*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.

Kuss, F.R., Graefe, A.R., Vaske, J.J. 1990, Visitor Impact Management: A Rewiev of Research, Vol.1, *National Parks and Conservation Association*, Washington D.C.

Landry, C. 2000, The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators, *Earthscan*,.London.

Leask, A., 2003, The Nature and Purpose of Visitor Attractions, *Managing Visitor Attractions* (Edited by Alan Fyall, Brian Garrod and Anna Leask), s.5-16, *Butterworth-Heinemann publication*, Burlington

Lime, D. W. ve G.H. Stankey, 1971, Carrying Capacity: Maintaning Outdoor Recreation Quality, Proceedings 1971 *Forest Recreation Symposium*, Syracuse, New York, pp.174-184

Lindberg, K., S. Mccool, G. Stankey, 1997, Research Notes: Rethinking Carrying Capacity (Sustainable Tourism), *Annals of Tourism Research*, 242, 461-465.

Lindsay, J.J., 1986, Carrying Capacity for Tourism Development in National parks of United States, *UNEP Industry and Environment*, January-March.

Lowenthal, D., 1998, The Heritage Crusade and the Spoils of History, Cambridge: *Cambridge University Press*.

Mair, H.,D.Reid, W. George, J. Taylor, 2001, Planning for Growth? Re-thinking the Rural Tourism Opportunity, Issues in Rural Extension, http://www.extension.usask.ca/cse/2001_archive/abstracts_papers/HeatherMair.pdf, [Ziyaret Tarihi: 12 Ekim 2009].

Manning, R., Wang, B., Vallıere, W., Lawson, S., Newman, P., 2002, Research to Estimate and Manage Carrying Capacitiy of Tourist Attraction: A Study of Alcatraz Island. Journal of Sustainable Tourism, 10(5), 388-402.

Mansfeld, Y. ve Aliza, J. 2006: Evaluating The Socio-Cultural Carrying Capacity Of Rural Tourism Communities: A „Value Stretch Approach Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie, Vol. 97, No. 5, P. 583–601.

Markusen, A., 2004, 'The distinctive city: evidence from artists and occupational profiles.' *University of Minnesota: Project on Regional and Industrial Economics.* Minneapolis: Humphrey Institute of Public Affairs.

Mathieson, A., G. Wall, 1990, Tourism: Economic, Physical and Social Impacts, Longman Scientific & Technical, New York ,1990.

Mathieson, A., Wall, G. 1993, Tourism: Economic, Physical and Social Impacts. London: Longman Press.

Mazumdar, S., 2002, Environmental Design Research in Asia-Pacific Region: Cultural and Qualitative Approaches, *Journal of Asian Urban Studies*, 3.

McIntosh, R. W., Goeldner, C. R., Brent Ritchie, J.R., 1995, Tourism, Principles, Practices, Philosoplies, New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: *John Wiley & Sons, Ins*.

Millar, G., 1999, The Development of Indicators for Sustainable Tourism, University of Westminster, 35 Marylebone Road, London.

Molotch, H., 1999, Growth machine links: up, down and across, in A. JONAS and D. WILSON (Eds) *The Urban Growth Machine: Critical Perspectives Two Decades Later*, pp. 247–265. Albany: SUNY.

Mommaas, H., 2004, Cultural clusters and the post-industrial city: towards the remapping of urban cultural policy, *Urban Studies,* Vol.41, No. 3, pp.507-532.

Mortan, K., 2005, Tarihte Mardin Ekonomisi ya da Zamana Dokunmak, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2005.

Morgan, N.; A. Pritchard, 1998, Tourism Promotion and Power, Creating images, creating identities, John Wiley & Sons. Chisherster, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto.

Mowforth, M. ve I. Munt, 1998, Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World, *Routledge*, New York 1998.

Myerscough, J., 1988, The Economic Importance of the Arts in Glasgow, *Policy Studies Institute*, London.

Nclubisi, F., 2002, Ecological Planning: A Historical and Comparative Synthesis. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Negus, K. 1997, 'The Production of Culture', in P. Du Gay (ed.) Production of Culture/Cultures of Production, Milton Keynes/London: Open University/*Sage*.

Newsome, D., 2002, Tourism Optimization Management Model, Aspects of Tourism 4: Natural Area Tourism: Ecology, Impacts and Management, Clevedon: *Channel View Publications.*

Nijkamp, P., Kiers, M., Janssen, H., 1992, Strategies for Sustainable Tourism, Architecture of Soft Tourism Proceedings, Seminar, Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.

Norberg-Schulz, C.,1988, Roots of Modern Architecture, *ADA Edita Tokyo Co. Ltd*, Tokyo, Japonya

Nural I., 2003, Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi, Mardin'in Gelişme Sürecinde Koruma İmar Planlarının Önemi ve Eleştirel Analizleri, UNDP Proje No. TUR 95 004, Alt Proje:36

Oates, J.; A. McMahon, P. Karsgaard, S. Al Qantar, J. Ur, 2004, Early Mesopotamian Urbanism: A New View from the North, *Antiquity,* 81(313): 585-60

Okyay, İ., 1990, Mardin Koruma İmar Planı Analitik Etüdleri

Okyay, İ., 2003, Mardin Katılımcı Kentsel Rehabilitasyon Projesi, Mardin'in Gelişme Sürecinde Koruma İmar Planlarının Önemi ve Eleştirel Analizleri, UNDP Proje No. TUR 95 004, Alt Proje:36

Orbaşlı, A., 2000, Tourists in Historic Towns, Urban Conservation and Heritage Management, E and FN Spon 11 New Fetter Lane, London EC4P 4EE.

Ortega, M. G., 2002, Managing Heritage Tourism: Challenges For The Management of Urban Heritage Cities and Attractions: Case Study of Madrid, Bournemouth University, United Kingdom and Universite De La Savoie, Chambery, France.

Özbek, H., 2004, Gelenekselden Türeyen Çağdaş Mardin Konut Yerleşimi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Öksüz, A.M., (2004), Kentsel Dış Mekanlar (Kentsel Mekan), Aydemir, S., Aydemir, S., Beyazlı, S., D., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C., Özyaba, M., Türk, A., Y., Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, *Akademi Kitabevi*, Trabzon.

Özmen, A., 2005, Mardin'in Etno-Kültürel Yapısı Üzerine Bir Deneme: Kültürün Sınır(sızlığ)ı, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.

Özgüç, N., 1994, Turizm Coğrafyası, *İstanbul Üniversitesi Yayınları*, İstanbul.

Özgüven, S., 1994, Tarih-Kültür Varlıkları, Eski Yapıların Korunması, Yeniden Kullanımı ve Turizm Açısından Önemi, Özgün Bir Örnek Soğukçeşme Sokağı ve

Evleri, Yüksek Lisans Tezi, *İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Turizm Anabilimdalı, İstanbul.

Öztürk, Y. ve Yazıcıoğlu, İ. 2002, Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, s.183-195.

Papageorgiou, K., Brotherton, I., 1999, A Management Planning Framework Based on Ecological, Perceptual and Economic Carrying Capacity: The Case Study of Vikos-Aoos National Park, Greece, *Journal of Environmental Management*, 56, 271-284.

Parparis, A. D., 1998, The Concept of Carrying Capacity of Tourism Developments in Coastal Ecosystems, *The Kriton Curi International Symposium on Environmental Management in the Mediterranian Region Proceedings*: Vol:1, Boğaziçi University, İstanbul.

Pearce, D., 1992, Tourist Development, *Longman Scientific & Tecnical*, 2nd Edition, New York.

Pedersen, A., 2002, Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers, *UNESCO World Heritage Centre*.

Perales, R. M. Y., 2002, Rural tourism in Spain, *Annals of Tourism Research,* Volume 29, Issue 4, October 2002, Pages 1101-1110

Phatak A., 1988, Uluslararası Yönetim, (Çev: Atilla Baransel, Tomris Somay), İstanbul

Pine, J. ve J. Gilmore, 1999, The Experience Economy: Work is Theatre and Every Business a Stage, *Harvard Business School Press,* Boston, Mass.

Pocock, D.C.D, 1997, Some Reflections on World Heritage, *Area*, 29 (3).

Poon, A., 1993, Tourism, Technology, and Competitive Strategies, *Cab International*, Wallingford.

Prentice, R., 1994, Heritage: A Key Sector of the 'New' tourism, In C. P. Cooper, & A. Lockwood (Eds.), Progress in Tourism, *Recreation and Hospitality Management*, Vol. 5 (pp. 309–324), Chichester: Wiley.

Prentice, R. ve V. Andersen, 2003, Festival as Creative Destination, *Annals of Tourism Research*, 30(1), 7–30.

Ray, L. ve A.Sayer, (eds.), 1999, Culture and Economy After the Cultural Turn*, Sage*, London.

Richards, G. 1996, Cultural tourism in Europe*, CAB International*, Wallingford.

Richards, G., 1996b, The Scope and Significance of Cultural Tourism, In G. Richards, *Cultural tourism in Europe* (pp.19-45), Wallingford: CAB International.

Richards, G., 2000, World Culture and Heritage and Tourism, *Tourism Recreation Research*, 25(1), pp:9-18.

Richards, G., 2001, Cultural Attractions and European Tourism, *CAB International*, Wallingford.

Richards, G., 1996a, Introduction: Culture and tourism in Europe, In G. Richards, *Cultural tourism in Europe* (pp. 3-17), Wallingford: CAB International.

Richards, G., J. C. Wilson, 2004, The Impact of Cultural Events on City Image, Rotterdam Cultural Capital of Europe 2001, *Urban Studies*, 41(10)

Ritzer, G. 1999, Enchanting a Disenchanted World: Revolutionizing the Means of Consumption, *Pine Forge Press*, Thousand Oaks.

Sarı, E., 2007, Kültür, Kimlik, Politika: Mardin'de Kültürlerarasılık, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Ankara.

Saveriades, A., 2000, Establishing the Social Tourism Carrying Capacity for the Tourist Resorts of the East Coast of the Republic of Cyprus, *Tourism Management*, Volume:21, No:2.

Shelby, B., Heberlein, T.A., 1986, Carrying Capacity in Recreation Settings, *Oregon State University Press*, Corvallis (1986).

Shackley, M., 1998, Visitor Management: Case Studies from World Heritage Sites, *Butterworth-Heinemann*, London.

Scott, A.J., 2004, Cultural Products Industries and Urban Economic Development: Prospects for Growth and Market Contestation In Global Context, *Urban Affairs Review*, 39 (4)

Scoullos, M., 2004, Tourism Carrying Capacity and Public Participation: The Methodology Used in the Case of the Island of Rhodes, Greece, The challenge of Tourism Carrying Capacity Assessment: Theory and Practice, Editors Coccossis, H.; Mexa, A., Published by *Ashgate Publishing Limited*, Gower House, Croft Road, Aldershot, Hants GU11 3HR, England.

Schneider, D.M., Godschalk, D.R., N. Axler, 1978, The Carrying Capacity Concept as a Planning Tool*, American Planning Association*, *Planning Advisory Service Report No. 338*, Chicago, III.

Senes, G., A. Toccolini, 1998, Sustainable Land Use Planning in Protected Rural Areas in Italy, *Landscape and Urban Planning*, Volume 41, Issue 2, 15 June 1998, Pages 107-117

Silberberg, T. 1995, Cultural Tourism and Business Opportunities for Museums and Heritage Sites, *Tourism Management*, London.

Simon, F. J. G., Y. Narangajavana, D.P. Marques, 2004, Carrying Capacity in the Tourism Industry: A Case Study of Hengistbury Head, *Tourism Management*, 25, 275-283.

Simonds, J. O., 1961, Landscape Architecture: A Mannual of Site Planning and Design, *Mc Graw-Hill Inc*., New York.

Smith, M.K., 2003, Issues in Cultural Tourism Studies, *Routledge*.

Sonat, A., 1991, Çevrenin Turizm Planlaması İçindeki Yeri, II. Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı, Kuşadası.

Soykan, F., 1999, Kırsal Turizm ve Avrupa'da Kazanılan Deneyim, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 11, Eylül-Aralık, Sayfa: 21-33.

Stankey, G.H., Cole, D.N., Lucas, R.C., Peterson, M.E., Frissell, S.S., 1985, *The Limits of Acceptable Change (LAC) System for Wilderness Planning,* USD A Forest Service General Technical Report INT-176, Intermountain Forest and Range Experiment Station, Ogden, Utah.

Stebbins, R., 2001, Serious Leisure, *Society*, 38 (May–June), 53–57

Stevenson, D., 2003, Cities and Urban Cultures, *Open University Press*, Maidenhead.

Swarbrooke, J.1999, Sustainable Tourism Management, *CABI Publishing*, New York.

Ünal, Ö, 1998, Planning and Policy Implications of Tourism's Local Economic Impacts Case Study of Çeşme, *Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İzmir.

Thomas, R., B. Pigozzi, and R.Sambrook, 2005, Tourist Carrying Capacity Measures: Crowding Syndrome in The Caribbean, *The Professional Geographer,* 57, pp. 13–21.

Tokmak, C., 2008, Sürdürülebilir Turizm Açısından Taşıma Kapasitesi: Topkapı Sarayı Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, *Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı*, Ankara.

Trosdale, W., 1996, Sustainable Tourism Planning For A New Millenium: Multiple Objective Planning Techniques And Guimeras, Philipinnes Experience, Paper Presented at 1996 World Congress on Coastal and Marine Tourism, Honolulu, http://www.ecoplanintl.com/tiny_mce_uploads/documents/millennium.pdf, [Ziyaret Tarihi: 6 Kasım 2009].

Tural, M. M., 2009, Mardin Geleneksel Yerleşim Dokusunun Kentsel Dış Mekân Kullanımları Bağlamında İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Türk, A., 2000, Doğal, Tarihsel ve Arkeolojik Alanların Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Göller Bölgesi Örneği, Doktora Tezi, *İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul.

Uluçam, A., 2005, İslam Dönemi Mardin'i, Taşın Belleği Mardin, Kolektif, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul,2005.

UNESCO, 2003, Cultural Tourism, http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php.URL_ID=1555&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [Ziyaret Tarihi: 10 Mayıs 2009].

UNWTO 2009, UNWTO 2008 World Tourism Highlights.

URL 1, http://www.mardin.gov.tr/ web/mardinvaliligi/, [Ziyaret Tarihi: 18 Temmuz 2010].

URL 2, http://www.meisturizm.com, [Ziyaret Tarihi: 24 Aralık 2010].

URL 3, http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/mardin, [Ziyaret Tarihi: 18 Temmuz 2010].

URL 4, http://www.panoramio.com/photo/13399453, [Ziyaret Tarihi: 22 Ocak 2011]

URL 5, http://v2.cache1.c.bigcache.googleapis.com/static.panoramio.com/photos/original/648068.jpg [Ziyaret Tarihi: 22 Ocak 2011].

URL 6, http://www.il.gen.tr/guncel/istanbul-devlet-senfoni-orkestrasi-700-yillik-kasmiye-medresesinde-konser-verdi-152270.html [Ziyaret Tarihi: 22 Ocak 2011].

URL 7, http://www.panoramio.com/photo/220545, [Ziyaret Tarihi: 22 Ocak 2011].

Urry, J., 1990, The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies, *Sage* , London.

Urry, J., 2001, The tourist gaze (2nd ed), *Sage*, London.

Washburne, R.F., 1982, Wilderness Recreational Carrying Capacity: Are Numbers Necessary?, Journal *of Forestry,* Vol.80, pp.72

Wager, J.A., 1964, The Carrying Capacity of Wildlands for Recreation, Forest Service Monograph 2, Society of American Foresters.

Wall, G., 1982, Cycles and capacity, Incipient Theory or Conceptual Contradiction?, *Tourism Management*, Vol: 3

Watson, G. L ve J. P. Kopachevsky, 1996, Tourist Carrying Capacity: a Critical Look at the Discursive Dimension, Progress in Tourism and Hospitality Research, Volume 2, Issue 2, pages 169–179

Weaver, A., 2005. Spaces of Containment and Revenue Capture: Super-Sized Cruise Ships as Mobile Tourism Enclaves, Tourism Geographies, 7(2), 165- 184.

Weaver, D. B., 2005. Comprehensive and Minimalist Dimensions of Ecotourism, *Annals of Tourism Rereearch*, 32(2), 439-455.

Wight, P.A., 1994, Limits of Acceptable Change: a Recreational-Tourism tool in Cumulative Effects Assessement*, paper* presented at the National Conference of the Canadian Society of Environmental Biologists, 13-14 April, Calagary Alberta.

Williams, G., 2003, The Enterprising City Centre: Manchester's Development Challenge*,* London: Spon.

Williams, A. ve G. Shaw, 1998, Tourism and the Environment: Sustainability and Economic Restructuring?, pp. 49–59 in C. Michael Hall and Alan A. Lew (eds) *Sustainable Tourism: A Geographical Perspective*. New York: Longman.

Williams, P. ve A. Gill, 1994, Tourism Carrying Capacity Management Issues, In W Theobald, *Global tourism* (2nd ed.) (pp. 231 -246), Wobum: Butterworth-Heinemann.

Worpole, K. ve P. Greenhalgh, 1999, The Richness of Cities: Urban Policy in a New Landscape, London, *Comedia/Demos*.

WTO, 1985, The Risks of Saturation or Carrying Capacity Overload in Holiday Destinations in Europe, *World Travel,* No. 185: 87-92.

WTO (World Tourism Organization), 1994. National and Regional Tourism Planning (Methodologies and Case Studies), International Thomson Business Press.

WTO, 1998, Guide For Local Authorities on Developing Sustainable Tourism, Madrid; *World Tourism Organization*.

WTO, 2001, Tourism Highlights.

Zafer, B., 1996, Yaya Bölgeleri Planlama İlkeleri, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları*, Ofset Atölyesi, İzmir.

Zeren, N., 1981, Koruma Kararlarının Uygulanabilirliğinin Araştırılması, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, 2. Kitap, ODTÜ.

Zeppel, H., Hall, C.M., 1992, Arts and Heritage Tourism, in Weiler, B. And Hall, C.M. (eds), Special Interest Tourism, London: *Belhaven Press*.

Zukin, S.,1992, Postmodern Urban Landscapes: Mapping Culture and Power. Scott Lash and Jonathan Freidmann (eds), Modernity and Identity, Blackwell Publishers, Oxford, 221-247.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Elif GÜNDÜZ
Uyruğu : TC
Doğum Yeri ve Tarihi : Konya, 1977
Telefon : +90 332 223 22 50
Faks : +90 332 241 72 59
e-mail : egunduz@selcuk.edu.tr

EĞİTİM

Lise	:	Konya Meram Anadolu Lisesi	1995
Üniversite	:	Selçuk Üniversitesi	2000
Yüksek Lisans	:	Selçuk Üniversitesi	2004
Doktora	:	Selçuk Üniversitesi	

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	**Kurum**	**Görevi**
2000	SÜ Mühendilik Mimarlık Fakültesi	Araştırma Görevlisi

UZMANLIK ALANI : Kültürel Miras Yönetimi, Turizm Planlaması

YABANCI DİLLER: İngilizce

YAYINLAR:

GÜNDÜZ, Elif, Rahmi ERDEM, 2007, "Second Homes in a Coastal Area- Mahmutlar Sample", *International Conference on Environment: Survival and Sustainability, (19-24 February 2007, Nicosia-Northern Cyprus)* Abstracts: of the International Conference on Environment: Survival and Sustainability, pp. 135, Lefkoşa

GÜNDÜZ, Elif, Rahmi ERDEM, 2005, "İkinci Konutların Kent Mekânına ve Turizm Sektörüne Etkileri-Mahmutlar Örneği"*, I. Çanakkale Turizm Biyenali (5-8 Mayıs 2005) , Biyenal Kitabı*, ss.194-205, Çanakkale.

GÜNDÜZ, Elif, Rahmi ERDEM, 2010, "The Perception of Tourism Development in a Less Developed Region-Mardin Sample" 50th European Congress of the Regional Science Association International "Sustainable Regional Growth and Development in the Creative Knowledge Economy" (19-23 August 2010, Jönköping- Sweden), available in Congress Proceedings USB

GÜNDÜZ, Elif, Rahmi ERDEM, 2010, "The Percieved Impacts of Tourism Development at Cultural Heritage Sites-Mardin Sample", 14th International Planning History Society Conference "Urban Transformation: Controversies, Contrasts and Challenges" (12-15 July 2010, Istanbul, Turkey), available in Congress Proceedings USB